

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Østjydske Hjemstavn

REDIGERET AF
N. P. ØSTERGAARD

UNDER MEDVIRKNING AF
RS. NIELSEN OG J. KR. FINDAL

II

1937

SKANDERBORG AMTSBOGTRYKKERI
HOLGER C. BRIX

End lever dybest i Folkets Grund
det gamle Sprog og de gamle Minder,
og i en fredelig, stille Stund
det gamle Rildevæld rinder.

Marius Kristensen.

Lidt om østjysk.

Af Professor Peter Skautrup.

Det lader sig ikke gøre på nærværende tidspunkt at sige noget nyt eller originalt om østjyske dialektforhold. Vi ved i dag ikke stort ud over, hvad Bennike og Marius Kristensen allerede ved århundredskiftet kunde sige i det fortræffelige værk: Kort over de danske folkemål. Thi der ikke siden da foretaget systematiske undersøgelser af dialektgrænser i Østjylland, og vi kan sikkert også regne med, at grænserne i den forløbne tid er blevet yderligere udflydende og uklare. Men på grundlag af det nævnte værk kan man selvfølgelig søge at drage visse hovedtræk frem (på det lydliges område) og håbe til, at de endnu i det væsentlige har gyldighed, og det er dette, der forsøges i de følgende linier.

Østjysk i sproglig henseende dækker ikke det område, man geografisk vilde kalde for østjysk. Det hænder, at man træffer Folk fra Vejle- og Koldingegnen, som mener, at deres dialekt er østjysk, fordi de bor i Østjylland. Men således ser sprogfolk ikke på sagen. Sprogligt deler vi nørrejysk i to store dialektgrupper: østjysk og vestjysk, og den afgørende forskel imellem dem er den, at i vestjysk har man foransat artikel, i østjysk efterhængt artikel ganske som i rigssproget. I vestjysk siger man *æ mand*, *æ hus*, osv. (fx. i talemåden: *godaw, ær æ mand hjem, ær æ kuen gal, vil æ hund bej?*), mens man i østjysk siger: *manden*, *huset* osv. Det er den grænse, som P. K. Thorsen i 1912 kaldte for »den berømteste dialektgrænse i Danmark«. Nu er det vel nok vanskeligt at anvende dadel og ros over for dialektforskelle — for den enkelte person afhænger det sikkert oftest af, på hvilken side af grænsen han står! — men hvis vi ved udtrykket blot vil forstå: den mest omtalte dialektgrænse i Danmark, så har Thorsen ret. Der er skrevet meget om denne iørefaldende forskel, og der er gjort mange forsøg på at forklare den historisk. Alligevel kan det ikke siges, at vi har fået noget endegyldigt svar på de spørgsmål og problemer, der knytter sig til dette vigtige sprogskel. Men vi ved dog nu — bedre end Pontoppidan i det 18. århundrede — så omtrent, hvor grænsen går, selv om også den fortjente en nøjere undersøgelse. Den går fra Horsens fjord over Silkeborgsøerne mod

nordvest til Hjarbæk fjord, derfra over Limfjorden til tangen ved Lild og Tømmerby. Vi skal se lidt nærmere på grænsen for det stykkes vedkommende, som særlig interesserer i denne forbindelse.

Alrø i Horsens fjord er østjysk. Fra fjorden og ind i landet går grænsen gennem Søvind, Gangsted, Vedslet, Hylke og Tåning, alle med efterhængt artikel. Herfra gennem Mossø og Salten Langsø, altså syd om Ry og øst om Tem til Svejbæk, gennem søerne til Silkeborg. Fra Silkeborg vest om Gødvad (Balle er vistnok blandet, Sejling vestjysk — med enkelte østjyske indflyttere), Svostrup (Lemming er vestjysk), Grønbæk (vistnok blandet; måske er også Levring blandet), langs Gudenå og Tange sø. Herfra går grænsen gennem Bjerring, Mammen, Vejrum og Rødding til Hjarbæk fjord (Skals er dog vestjysk). Salling og Fur er vestjysk, Himmerland østjysk. — Det er denne grænse, som kaldes vor »berømteste«
dialektgrænse. Forskellen i artikelbrugen er dog ikke den eneste forskel mellem øst- og vestjysk. Der er flere dialektgrænser, der på det nærmeste har samme forløb. Ord som skæppe, sætte, trække har stød — det såkaldte vestjyske, yngre stød — i vestjysk: *ski'p*, *sæ't*, *træ'k*, men derimod ikke stød i østjysk. Ligeså er der i vestjysk stød i kirke, hjælpe, hægte: *kjær'k*, *hjæl'p*, *hæj't*, men ikke i østjysk: *kjærk*, *hjælp*, *hæjt*. I østjysk har vi to eller tre køn, men i vestjysk savner vi en tilsvarende inddeling af navneordene. I østjysk siger man *høw'*, *bøw'*, høj, bøje, men i vestjysk *hyw'*, *byw'*. — Og saaledes kunde der drages flere forskelle frem, der afgrænsede østjysk i videre forstand over for vestjysk.

Men det er jo ikke hele dette område, der interesserer i denne sammenhæng. Vi kvitterer vendsysselsk, himmerlandsk, ommersysselsk og forsøger videre at afgrænse området — det midtøstjyske område — mod nord og øst.

Nordgrænsen for de egentlige midtøstjyske dialekter går fra Gudenåens knæk (hvor nu Tange sø ligger) og følger åen ud til og ud igennem Randers fjord. Nord for denne grænse siger man *tå'l*, *hå'l*, *hå'nd*, *så'nd*, tale, hale, hånd, sand, men syd for *to'l*, *ho'l*, *ho'nd*, *so'nd*. Småafvigelser kan der være, således kan man vistnok også i nogle sogne nord for fjorden (fx. i Mejlby og Linde) høre *ho'nd* og *so'nd*. Videre er fx. lyden i ord som tung, lunge og lignende ord mere lukket syd for end nord for åen, hvor man som også ellers i det øvrige Jylland siger *tång*, *lång*. I dette midtøstjyske område, som vi nu har afgrænset ved Horsens fjord — Mossø — Silkeborgsøerne — Tange sø — Gudenå — Randers fjord, altså også omfattende Djursland, udtales ordene stjæle og tælle: *ste'l* og *te'l*, og fortidsformerne hørte, førte, rørte og kørte: *ho'r*, *fo'r* og *kjo'r* (enkelte, især formen *kjo'r* har dog en noget videre udbredelse).

Hvor grænsen skal sættes mod øst, mod Djursland, er derimod ikke godt at sige. Det skal dog ikke forstås således, at der ikke er betydelige for-

skelle mellem de egentlige Djurslandsmål og Arhusegnens mål, — der er mange. Men de følges blot ikke ad. Nogle Exempler. Mens *lang, stang, gang* og lignende ord på Århuseggen (og lidt længere mod syd) udtales *long, stong, gong*, udtales de på Djursland som i rigssproget: *lang, stang, gang*. Grænsen går fra Vejlbjerg i syd (V.-Lisbjerg hrd.) til Vejlbjerg i nord (S.-Hald hrd.) gennem Elsted, Hjortshøj, Todbjærg, Mejlbjerg, Søby, Bøjen, V.-Alling og Avning. Rovgsø hrd. har *lång, stång, gång* osv. — Nørre og Sønder herreder samt Mols og Rovgsø hrd. har *hå'.mp, swå'.mp, blå'.nk, stå'.nk, kå'.nt, på'.nt å'.rm* og *tå'.rm*, *h a m p, s v a m p; b l a n k, s t a n k, k a n t, p a n t, a r m, t a r m*, mens Århuseggen her følger med andre områder og har kort *a*-lyd i disse ord. — Øst for en grænse stik nord fra Egå til Randers fjord siger man *fæ'.r, dæ'.r, tæ'.r*, *f ø r, d ø r, t ø r*, vest for siger man *fa'.r, da'.r, ta'.r* — Omtrent samme grænse skiller mellem Djurslands *hæ'.r, dæ'.r* og Arhusegnens *hi'.er, di'.er*. — Øst for en linie fra Kalø vig nord på til Ørum (samt i Rovgsø hrd.) siger man *gi'.en, hi'.en, sti'.en*, *gerne, hjerne, stjerne* vest for *gjæn'.r, hjæne, stjön'.r*. — Endelig udtales ord som *fjerde, gærde*, *værd*: *fjå'.r, gjå'.r, wå'.r* øst for en linie fra Vejlbjerg (Aarhus) til Randers, vest for: *fjar'.r, gjar'.r, wa'.r* — som ellers i Nørrejylland. — Og til slut kan nævnes, at i Århuseggen har vi sædvanligvis *j* for rigssproget *d*-lyd i ord som *gade, fad, gryde* osv., men i en stribe fra Randers-Langå til Århus (således i Ørum, Værum, Vissing, Galten, Grundfør, Trige, Lisbjerg, Skejby, Elev, Vejlbjerg og Elsted) har man *r*: *gå'.r, far, gry'r*, øst herfor (fx. i Haslum, Rud, Ølst, Halling, Voldum og Mejlbjerg) falder lyden helt bort: *gå', fa, gry*, og i det egentlige Djursland har vi endelig rigssprogets *d*-lyd.

Hvis vi prøvede at indtegne alle disse grænser mellem det egentlige midtøstjyske Århusområde og Djursland, vilde vi få et meget broget kortbillede frem. Og forklaringen herpå kan kun være den, at der har været stærk folkebevægelse i området. Men det er dog muligt, at dette uklare billede er af forholdsvis ny dato.

Ser vi paa det indkredsede midtøstjyske Århusområde som helhed, falder det straks i øjnene, at det stort set svarer til, hvad vi ud fra natur- og bebyggelsesforhold tør kalde Århusbygden. Denne omfatter dog ikke Hovlbjærg og Galten herreder, som sprogligt hører med til det behandlede område. Hvad sprogskellet mod øst angår, har det sandsynligvis tidligere nogenlunde fulgt det gamle samfærdselsskel mellem Århusbygden og Djursland, det vil sige gået langs skovbæltet fra Vosnæsskovene over Rosenholmsskovene og Sofie Amaliegårds skov.

Det midtøstjyske dialektområde omfatter altså Hads herred, de østligste grænsesogne i Vor herred (Søvind, Gangsted, Vedslet, Hylke, Tåning), Ning og Hjelmslev herreder, Ry sogn i Tyrsting herred, Hasle, Framlev og Gern herreder, de østligste sogne i Hids og Lysgård herreder (Gødvad og Svostrup; Grønbæk), Hovlbjærg herred, Galten herred (i det mindste delvis), Sabro og

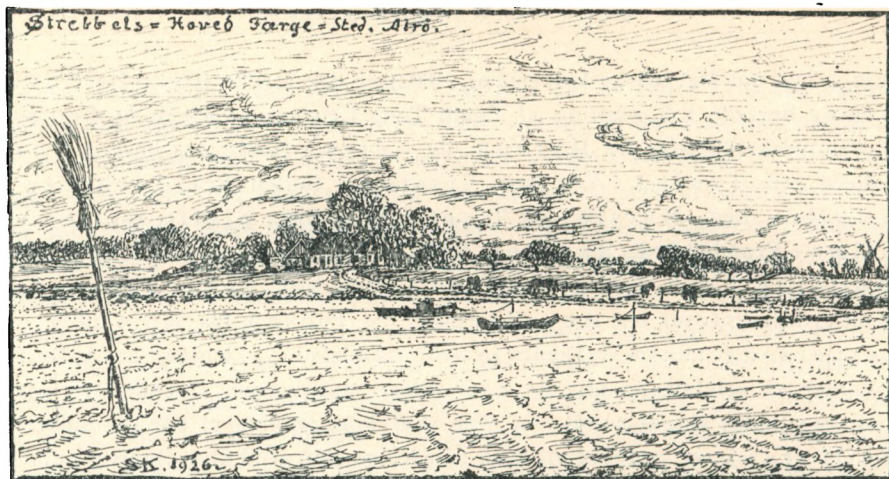
Vester Lisbjerg herreder samt den vestligste del af Øster Lisbjerg herred (til og med Hornslet). — Nu er det ikke således, at dette område sprogligt udgør en fast og absolut enhed. Der findes mange smaa forskelle — sikkert også flere, end vi nu kender. Og før man skrider til en yderligere afprøvning og udredning af disse forhold, må vi have meget mere materiale indsamlet. Jeg vil derfor slutte denne lille skitse med en oversigt over, hvad vi har af dialektlitteratur og dialektoptegnelser fra dette område — i håb om, at det kan give en og anden lyst til at være med i indsamlings- og undersøgelsesarbejdet.

Blichers jyske produktion (E Bindstouw m. m.), som litterært set stadig er uovertruffen, er sprogligt set ikke nogen pålidelig kilde. Ganske vist er hans dialekt i overvejende grad østjysk — og vel nok især bestemt af Randlevdialekten, og tonen deri er ægte nok, men når vi går til enkeltheder, som det nu engang er sprogmænds lod at tumle med og bygge på, er han ikke pålidelig. Der kan — som især vist af Svend Aakjær — være former mangesteds fra hos ham. Han kendte jo også Torningmålet (der er vestjysk) og Spentrupmålet (der er ommersysselsk). Hans jysk kan derfor sjældent med fuld sikkerhed anvendes til at stedfæste bestemte ord eller ordformer, udtaler osv. — I den henseende er Johannes digte bedre. Johanne er det digternavn, som Johanne Cathrine Bøggild fra Todbjerg anvendte, og hendes digte i Todbjergmålet foreligger samlet og udgivet af Marius Kristensen. — Dialekten i Ry sogn fandt en god og frodig talsmand i folkesangeren og afholdsagitatoren Christen Sørensen Thomaskjær, hvis mange jyske digte og prosafortællinger i slutningen af forrige århundrede fandt stor udbredelse. — Fra området er vel også Niels Nielsens »Sæjs nøj jysk Wissers fræ O'eskantens« (1877), men jeg ved ikke, om de kan nærmere stedfæstes, ligeså lidt som jeg ved noget om forfatteren. — Målet i Nørring i Foldby sogn har vi i Peder Jægers jyske arbejder (hvor han dog også — med Blicher som forbillede — forsøger at gengive andre dialekter). — Bolette Sørensen (med forfatternavnene »Hans Hede« og »Kræn Jyde«) har i en enkelt af sine bøger anvendt sit modersmål, d. v. s. målet i Årslev i Sønderhald herred. — Husmand Svend P. Jensen (død 1919) har i sin eneste prosafortælling benyttet målet fra Voel i Gern herred. — Fra området er også dialekten, i småbøger af J. Asbæk (»Landlyw«), N. Asbæk (»Underholdning ved Pottebrænding«), R. s. Elvekjær (»Jysk Humør«) og Marie Thulesen (»Fowlvisse«: Hads herred?), men jeg savner nærmere oplysninger om disse forfattere og kan ikke nærmere stedfæste deres dialekt. — Flere digte og små prosastykker i Lisbjergmålet (V.-Lisbjerg hrd.) af Ane Nielsen, Lisbjerg Terp, findes i Thomaskjærs jyske tidsskrift »Jyden«. Samme steds findes også nogle østjyske småting af en »P. M.«, en »Peder Christensen, Aarhusegnen« og en »Katrine, Silkeborgegnen«, forfattere som vel ikke nu kan identificeres? — Endelig foreligger en del småstykker skrevne med lydskrift, de ældste dog med en meget grov lydskrift: i pastor Var-

mings bog om Det jyske Folkesprog (1862) er der et lille stykke fra Hovl-
 bjærg herred; i 3. samling af Evald Tang Kristensens »Sagn og Overtro«
 findes lydskriftprøver fra Havrum og Gulev i Hovlbjærg herred, Voel
 i Gern hrd., Tåning i Vor hrd., Vissing i Galten hrd., Lisbjærg i
 V.-Lisbjærg hrd., Mårslet og Tiset i Ning hrd., Sjelle, Galten og
 Stjær i Framlev hrd., Randlev, Gylling og Bjærgager i Hads hrd.,
 Mollerup i Gern hrd. og Gødvad i Hids hrd. Anker Jensen har
 givet lydskriftprøver fra Åby, Haugstrup Jensen fra Kolt og Otto
 Jespersen et mindre stykke fra Lystrup og Elsted (V.-Lisbjærg hrd.). Hertil
 kommer så selvfølgelig alle de smånotitser, optegnelser af enkeltord osv.,
 som kan findes spredt rundt om. Her skal kun anføres et par eksempler. I
 Feilbergs jyske ordbog vil man således næsten altid finde angivet udtale-
 formen for det enkelte ord fra Søvind sogn. Optegnelserne derfra skyldes
 pastor J. Kjær. I Institut for jysk Sprog- og Kulturforsknings samlinger er
 vor største ordsamling fra Tåning sogn; den skyldes R. P. Randlev og
 omfatter vel nu mellem 10000 og 15000 sedler og vokser stadig. Det er glæde-
 ligt at se en sådan forståelse af sagens betydning, og eftertiden vil vide at
 vurdere et sådant arbejde efter fortjeneste. Men endnu er vor viden dog så
 ufuldkommen og fuld af huller. Skulde derfor nogen have hånd og hjerte til
 at være med, så skal han vide, at ethvert bidrag — synes det end nok så
 selvfølgeligt og nok så ringe — altid er velkomment.

Strebbelshoved Færgested over for Skabelund Strand i Hads Herred spillede en betydelig Rolle, indtil Dæmningen blev anlagt. Med vestlig Kuling stod der ikke saa lidt Søgang ind fra Fjorden, og Færgemændene maatte tit tage drøje Tørn for at faa Folk og Fæ over. Paa Billedet ses de forskellige mindre og større Fartøjer til dette Brug, omtrent midt i Billedet Færgemandens Hus, Møllerens løsgaaende Heste og yderst til højre Vejmøllen, som laa her paa Stranden fra 1824 til 1863, da den flyttedes op til sin nuværende Plads. — Disse Færgesteder var i Fortiden meget livlige Steder, hvor Livet pulserede og alle mødtes i Sorg og Glæde, Storm og Stille.

Alrø.

Træk af Øens Historie i ældre Tid.

Af Henrik Larsen.

Øen Alrø er beliggende i Munden af Horsens Fjord, omtrent lige i Midten af denne. Sejlløbet gaar dog Syd om Øen, der ved en Vadegrund er forbundet med Gyllingnæs; ad denne kan man køre ud til den, men siden 1931 er Øen iøvrigt landfast ved en Dæmning fra Jensnæs til den østlige Ende af Øen. Arealet er ca. 1322 Tdr. Land, Jordbunden er leret og frugtbar, Øens Hartkorn er ca. 133 Tdr., der gaar altsaa ca. 10 Tdr. Land til en Td. Hartkorn. Øens højeste Punkt er 49 Fod. Jorden er i det hele lavt liggende og temmelig jævn.

Hvad Navnet Alrø betyder, vides vist ikke, det skrives i Kong Valdemars Jordebog ligesom nu. Øen har været beboet i Stenalderen, man har ikke sjældent fundet Oldsager af Flint. Her har været en forlængst forsvundet Langdysse, Alrunes Grav kaldet. Alrø nævnes første Gang i Ølisten i Kong Valdemars Jordebog, her siges det, at der paa Øen var Hus og Hare. Huset har vel været et kongeligt Jagthus, nogen større Kongsgaard med Jord synes der ikke at have været her.

Øen tilhørte rimeligvis, som de fleste mindre Øer, Kronen. Selvejere har der ikke været før ca. Aar 1700.

Alrø hørte under Hads Herred, der indtil 1660 hørte under Aakjær Len, senere Aakjær Amt, dog var Lenet ofte forbundet med Skanderborg Len. I 1576 blev det bestemt, at Kronens Gods i Hads Herred skulde danne et Birk, Aakjær Birk, dette blev dog igen ophævet 1579, idet Kongen tilkøbte sig det meste af Adelens Gods i Herredet.

Af en Jordebog over Aakjær Len, der er uden Datum, men maa være fra Tiden mellem 1571 og 1589 og vist snarest fra et af de nærmeste Aar efter 1571, idet der mellem Jordebogens Affattelse og 1589 er sket ikke saa faa Forandringer i Fæsterne, ses det, at Kronen da ejede 20 Fæstegaarde her, det vil sige hele Øen med Undtagelse af Præstegaarden.

Alle Gaardene gav lige meget i Landgilde, de var altsaa lige store. Afgiften var af hver 2 Ørter $1\frac{1}{2}$ Skp. ($25\frac{1}{2}$ Skp.) Byg, 2 Ørter $1\frac{1}{2}$ Skp. ($41\frac{1}{2}$ Skp.) Havre, 1 Lam, 2 Gæs, 1 Svin og 6 Høns, men desuden betalte Bønderne nogle Afgifter, der ikke var lignede paa de enkelte Gaarde, men opføres samlet i Jordbøgerne, nemlig af Øster Læg 1 Td. $\frac{1}{2}$ Fjerd. Smør, 1 Fedeko, 1 Mælkeko, 2 Lødemark Penge, $5\frac{1}{2}$ Gaas og 3 Høns. Øens andet Læg, Vester Læg, gav samme Afgift. Endvidere ydedes af Øen 26 Sk. Landbopenge, $9\frac{1}{2}$ Mark, Gæsteri, 18 Snes Æg og 1 Skp. Havre. Disse Fællesafgifter er vist tildels gamle Skatter fra den Tid, da Fæstebønderne ogsaa betalte disse. Senere blev de de fleste Steder slaaet sammen med Landgilderne.

Omsat i Landgilde Hartkorn, 1 Td. Rug eller Byg regnet lig 1 Td. Hartkorn, hayde hver Gaard 6 Td. 6 Skp. 3 Fdk., 2 Alb. Hartkorn. Afgifterne af Øster- og Vesterlæg er for hvert lig 23 Tdr., 6 Skp., 2 Fdk., 2 Alb. Hartkorn, og det øvrige med Undtagelse af Gæsteriydelsen, som ikke blev sat i Hartkorn, 2 Tdr., 1 Skp., 2 Alb. Ved Matrikuleringen i 1638 blev Øens Hartkorn 92 Tdr., 2 Skp., 1 Fdk., 1 Alb., altsaa betydelig mindre end det samlede Landgildehartkorn, dette var iøvrigt Tilfældet de fleste Steder. Efter den sidste Matrikulering er Hartkornet ca. 133 Tdr., altsaa noget større end efter den gamle Matrikel.

Medens Øen laa under Aakjær Len, blev den 1628 udplyndret af de kejserlige Tropper, rimeligvis om Efteraaret. Thi den 1. Nov. 1628 fik Forstanderen Just Høg paa Sorø Missive fra Kongen om at optage 2 Sønner af Simon Nielsen, Sognepræst paa Alrø, i Sorø Skole nu straks, da han med 9 smaa Børn var forjaget fra sit Sogn. Næste Dag bevilgede Kongen, at Alrø Mænd maatte faa det Korn tilbage, som de havde leveret Kongen af forgangen Aars Landgilde og beholde det til deres Underholdning. Den 16. Jan. 1630 skrev Kongen til Lensmanden, Laurids Ebbesen, at Præsten og Landboerne paa Alrø havde berettet, at de var blevet ganske udplyndret af Fjenden og deres Gaarde og Huse ganske ruinerede, saa de havde mistet al deres Sæd; han bevilgede dem derfor, at de maa faa Bygningstømmer af Kronens Skove, saa at de igen kan opbygge deres Gaarde. Endvidere skal Lensmanden til betimelig Saatid, men ikke før, lade dem faa saa meget Sædekorn, som de behøver, han skal nøje paase, at Kornet ikke anvendes til andet Brug. Beboerne skal til Mikkelsdag levere ligesaa meget Korn for Korn tilbage.

I Lensregnskabet for 1629/30 hedder det, at ganske Alrødland var fri dette Aar for Landgilde. I næste Aars Regnskab hedder det: Alrød Mænd haver udi Fjendernes Tid været ganske spoleret, saa de derfor udi dette Aar ikke kunde udgive nogen Landgilde, dog alene paa Hans Majestæts naadigste Behag. Det næste Aar igen slap de ifølge kongelig Bevilling af 14. Juni 1632 med at levere Halvdelen af Landgilden. Af Regnskaberne for Kongens Part af Kvægtiender ser man, hvorledes det er gaaet tilbage med Kvægbestanden.

I 1619—20 var Tienden $\frac{1}{2}$ Dal., 5 Sk., 2 Lam, 1 Gris, næste 1 Mark 5 Sk, 5 Lam, men i 1630—31 kun 14 Sk., næste Aar 20 Sk. og 1632—33 1 Mk. Fjenderne fratog ogsaa Beboerne deres Kirkeklokke. Kongen tillod dem derfor 3. April 1634, at de maatte faa den gamle, søndrede Klokke, som hang i Dronningborg Slotskirke.

Af Gaardene maatte Bønderne betale Stedsmaal eller Indfæstning, naar de fæstede dem. I 1620—21 gav Jørgen Jensen 15 Rdl. og 1 Oxe i Indfæstning af en Gaard. I 1650 fæstede Peder Jensen en Gaard og gav 18 Rdl. i Indfæstning, i 1651 gaves 10 Rdl. af en halv Gaard og 1652 3 Rdl. af et Hus. Indfæstningerne er altsaa lige saa store igen som før Krigen.

Lensregnskaberne indeholder tillige Oplysninger om de Bøder, som Beboerne har maattet erlægge for Slagsmaal, Lejermaal og andre Forseelser. Undertiden skete der ogsaa større Forbrydelser. Saaledes skrev Kongen 5. Nov. 1608 til Lensmanden, Laurids Ebbesen, at han havde erfaret, at en af Kongens Tjenere for nogen Tid siden er bleven slaaet ihjel i et Gæstebud og Ølstue paa Alrø, af hvilken Grund der var bleven svoret Aaraad over hans Medfølgere, som var til Stede, da Gerningen skete, og en af dem er der svoret Drab over. De andre, der har stillet Borgen for Drabsmanden, som nu er undveget, have nu begæret, at der maatte blive afsonet med dem baade for nævnte Aaraad og for Borgen, hvilket Kongen ogsaa har bevilget, saaledes at de samtlig skulde betale 50 Dlr. for deres Forseelse. Hvis han faar fat paa Drabsmanden, skal han lade ham straffe paa hans Hals.¹⁾ Formodentlig er han ikke kommen hjem igen.

Landgilder og de andre Indtægter af Gaardene paa Alrø gav Frederik den 3. 18. Juli 1661 Brødrene Frederik og Christian Banner Livsbrev paa. De var Sønner af Niels Banner, der 1660 var Lensmand paa Aakjær og stod i stor Yndest hos Kongen. Tillige fik de Indtægterne af Endelave og nogle Sogne i Hads Herred, det var altsaa en stor Gave. Indtægten blev senere anslaaet til 2671 $\frac{1}{2}$ Rdl. 38 Sk. aarlig. Det er dog sandsynligt, at en Del af Godset har været saa medtaget af Svenskernes og andres Plyndringer, at det har været øde og ingen Indtægt har kunnet give, saa den virkelige Indtægt rimeligvis har været langt mindre. Brødrene Banner havde kun Alrø i nogle Aar. Kongen skænkede dem nemlig 19. Marts 1667 en Del Jordegods i Hads Herred i Stedet for til fuld Ejendom, ialt ca. 434 Tdr. Hartkorn. Alrø forblev dog ikke længe under Kronen. Kongen købte Børsen i København af Borgmester i Christianshavn Jacob Madsens Enke og Arvinger og betalte med Jordegods. De fik 17. Aug. 1669 blandt andet 19 Gaarde og 2 Gadehuse paa Alrø og Retten til at oppebære de tidligere nævnte Fællesafgifter. Kongen forbeholdt sig dog Tilbagekøbsretten til Godset for 50 Rdl. for en Td. Hartkorn, til denne Pris var Godset overdraget dem. De har saa vel delt det mellem sig. I 1683 ejedes Gaardene her ifølge Markbogen til Christian den 5's Matrikel af efterskrevne, nemlig Søren Basse i København Nr. 1 til 9, Maria, sl. Ifuer Jacobsen i København Nr. 10, og Christen Jacobsen Brun²⁾ i Assens Nr. 11 til 19. Endvidere var der en øde Gaard, der ved kongelig Benaadning kvit og fri var lagt til Præstegaarden for Kaldets Ringheds Skyld, den 20. November 1673.³⁾

¹⁾ Kancelliets Brevbøger.

²⁾ Borgmester Jacob Madsens Børn antog Navnet Brun efter deres Moders første Mand.

³⁾ Markbog Nr. 1193.

Smuk Bindingsværksgaard paa Alrø. Jens Liboriussens Gaard er en af Øens typiske og mest komplette Bindingsværksgaarde, bred, stor og solid. Der er noget rankt og selvbevidst over de store Gaarde paa Alrø, samtidig med at de har det sædvanlige hyggelige og gæstfri Præg, der de fleste Steder kendetegner de gamle Bondehjem. Gaardenes Beliggenhed 15—20 Skridt fra Vejen giver dem en malerisk Ynde og Tiltrækning.

I 1688 blev Christian Brun som Ejer af Øen ansat til at svare 20 Rdl. i Skat. Men i Regnskabet er tilført: »Christian Jacobsen Brun boer ikke i København, men i Fyn, tilhører og ikke alene Alrø Land, mener mange derom. Tilmeld staar Landet under Arrest at blive hans kongl. Majestæt hjemfalden, var anset, som ikke har været at faa, 20 Rdl.« Ifølge Kopskatregnskaberne ejede Magister Reenberg i Viborg 1689 4 Gaarde her.

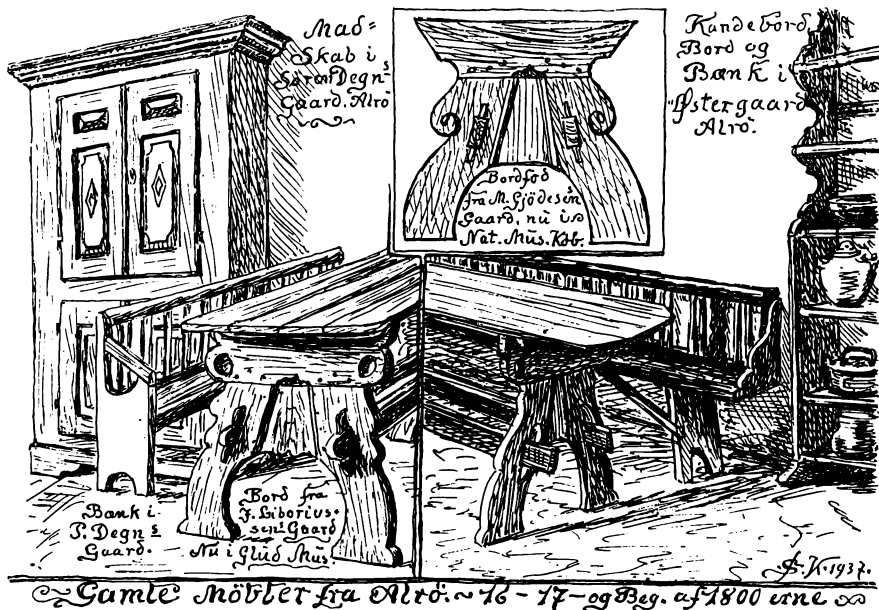
Siden kom Øen til Familien Rosenmejer. I Præstens Mandtal fra 1705 i Anledning af en eller anden Ekstraskat hedder det: »Just Rosenmejer, som beboer en Selvejergaard af 4 Tønder og nogle Skæpper Hartkorn og ejer nogle flere Gaarde her paa Landet, haver Hustru, hendes Fader, mange flere end 3 Børn, en Dreng og en Tjenestepige.« Han ejede 1721 Gaardene Nr. 1 til 11 og 13 til 19, altsaa hele Øen med Undtagelse af Nr. 12 og Præstegaardene. Han fik 14. April 1721 af Kongen Skøde paa den af denne forbeholdne Tilbagekøbsret for 1 Rdl. pr. Td. Hartkorn. Det blev ialt ca. 168 Rdl. ¹⁾ Han døde 1725.

I 1743 nævnes en Del Selvejere og Jordbesiddere paa Øen, nemlig Søren Jensen Rosenmejer, der ejede 30 Tdr. 7 Skp. 2 Fdk. Hartkorn, Anne Jensdatter med 9 Tdr. 2 Skp. 2 Fdk. 1 Alb., Just Rosenmejer med 3 Tdr. 6 Skp. 2 Fdk. 1 Alb., Jørgen Povelsen ejede en Gaard, men havde mere Gæld end denne var værd, Liborias Jørgensen beboede en Fæstegaard, men ejede en anden Gaard, hvis Hartkorn var 4 Tdr. 2 Skp. 2 Fdk. 2 Alb., hans Gæld var 200 Rdl. I 1766 var der paa Øen 9 Selvejergaarde. Fra 1790 har man en fuldstændig Fortegnelse over Ejendomsforholdene paa Øen. Anna Sophia Rosenmejer, der i 1787 var 85 Aar og maaske er en Datter af den forhennævnte Just Rosenmejer, ejede 9 Gaarde paa Øen, den ene beboedes af hendes Søn Julius Rosenmejer. Endvidere var der 9 Selvejergaarde og 1 Gaard, der hørte til Aakjær Gods. Dertil hørte den ogsaa 1770, den var da paa 4 Tdr. 2 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. Hartkorn, Fæsteren hed Jens Jørgensen og gav 10 Rdl. aarlig i Landgilde og Hoveriafgift.

Der var 11 Huse, hvoraf Præsten ejede det ene, Anna Sophia Rosenmejer 2, de øvrige var Selvejershuse. I de følgende Aar gik Fæstegaardene over til Selveje, saa at der, da Landet ca. 1818 blev takseret og nummereret til den nuværende Matrikel, kun var en Fæstegaard, Matr. Nr. 10, der ejedes af Madame Rosenmejer. En af de andre Gaarde, Matr. Nr. 13, var Arvefæste til Falling Sogns Kirke.

Alrø har vel engang i en fjern Oldtid været bedækket med Skov, men der er nu kun nogle faa Rester tilbage Syd for Byen. I 1619 havde Præsten Tilsyn med Skoven og havde derfor sine Svin frit paa Olden, men Svinene gik ikke i Skoven paa Alrø, men paa Gyllingnæs. Skoven omtales ikke i Matriklerne 1662 og 1688, dog nævnes i Markbogen nogle Navne, der viser, at der her tidligere har været Skov. I Søndermarken nævnes saaledes Henedschouf som Navn paa et Agerskifte. Paa Matrikelskortet nævnes Henedskov Agre og Østre Henedskov Agre, disse Navne findes anførte Syd for Byen. I Nørremarken nævnes 1683 Drifslund, paa Kortet Druslund, liggende lidt Nord for den vestligste Del af Byen. Navne som Egehoved, Espehoved og Bøgehoved vidner ogsaa om, at der tidligere har været Trævækst paa disse Steder. I Danske Atlas siges det 1768, at der i Byens Mose endnu fandtes en lille Plet levende og voksende Skov, der mest bestod af Torn, den var delt mellem Gaardene i Byen, som derfra fik deres Gærdsel. Dog ikke nok, Resten maatte de købe paa Fastlandet.

¹⁾ Skødebog 2,290.

Gamle Møbler fra Alrø. ~ 16-17- og Beg. af 1800 erne

Gamle Møbler fra Alrø. Mads-kabet kan godt være lavet af Bartel, en navnkundig Snedker paa Alrø i første Halvdel af forrige Aarhundrede, de to Bænke for den Sags Skyld ogsaa. De to nederste Borde er mærkelige med de ringformede Huller i »Skravene«; det er blevet mig sagt, at de var beregnet paa, at 4 Mænd kunde bære Bordet med Lig paa eller ogsaa naar det var opdækket med Madvarer. De er ogsaa praktiske til at tøjre Smaabørn ved, saa de ikke løber over hele Stuen og gør Skade. — Alle tre Borde er »Skravborde«, d.v.s. skrævende Borde (to Bjælker) i Modsætning til dem med krydsende Ben og kun een Bjælke, og de har ganske tydelig gotisk Præg og Stil, dog er nogen af dem næppe ældre end 1650. Kandebordet er en smuk Type af sin Art. S. K.

Da Agerjorden 1683 blev opmaalt, udgjorde den 522 Tdr. Land eller ca. 39% af Øens Areal. Paa Endelave var Opdyrkingen endnu ringere, kun ca. 33%. Den ikke opdyrkede og maalte Jord paa Øen bestod af Gaardspladser, Haver, Veje, Strandbredder, Krat, Moser og Steder, der var for vandfyldte til at kunne dyrkes. Ikke sjældent var ogsaa Agerlandet vandlidende, om Blochtøft, hedder det om nogle Agre i Markbogen »ligger mesten under Vand«, og om nogle af Agrene i Faldet »Norden Gaardene« hedder det, at de ligger sidt og under Vand.

Byens Gaarde er beliggende i en Række i Øst og Vest, omtrent midt paa Øen, mellem de yderste Gaarde var der ca. 3500 Alen. De laa altsaa ikke særlig nær ved hverandre. I Danske Atlas siges det, at Byen »af de gamle« deltes i Over-, Mellem- og Neder-Holmen.¹⁾ Kirken ligger lige Syd for den midterste Del af Byen. Præstegaarden ligger lidt Vesten for den. Gaardrækken er omgivet af Veje paa begge Sider, Syd og Nord for disse laa saa Byens Agerjord. Ifølge Markbogen deltes denne 1683 i to Marker, Sønder- og Nørre-mark. Disse var atter delt i 52 Skifter eller Fald af meget ulig Størrelse, og disse igen i Fortidens lange, smalle Agre. Bredden af disse var oftest 10—15

¹⁾ Danske Atlas IV, 258.

Alen, undertiden dog mere, Længde højst forskellig, selv i samme Fald. I Nørremarken laa Gaardenes Tofter, deres gamle Særjord. Antagelig er derfor denne Mark eller i alt Fald den nærmest Byen liggende Del af den, blevet først opdyrket.

Om Byens Agerbrug siges i Modelbogen fra Christian den 5's Matrikel: »Alrø Land har 2 Aars Indtægter, som saaes 2 Aar efter 2 Aars Hvile; Jorden findes endel muldig med Ler, noget kold, sigfalden, noget mere Ler end Muld, noget Sand, endel idel fordærvet og »undergrusfret« af Vandrotter, haver lidet Tørveskær og noget Fiskeri. Beregningen har man modereret som følger, Marken $\frac{1}{6}$ god, $\frac{1}{2}$ middel, $\frac{1}{3}$ skarp, den Jord til 16 å 20 Aars Hvile værst, den opførte udygtige Jord uberegnet.«¹⁾

Derefter angives de enkelte Gaardes Areal og andre Herligheder. Gaard Nr. 1 havde lidt over 28 Tdr. Land Agerland, deraf blev ca. $4\frac{1}{2}$ Tdr. Land takseret som god, 13 Tdr. som middel, 9 Tdr. som skarp og $1\frac{1}{2}$ Td. som værst, helt udygtig var kun ca. 3 Skp. Land. Til Gaarden kunde avles $2\frac{1}{2}$ Læs godt Hø og 4 Læs Mosefoder. Alt dette blev ansat til ca. 4 Tdr. 5 Skp. Hartkorn.

Denne Gaard havde 70 Agre, i nogle Fald havde den dog flere ved Siden af hverandre. I Tofterne havde denne Gaard, der havde de østligste Agre her, ikke mindre end 17 Agre, disse, der løb i Nord og Syd, var 340 Alen lange, Bredden var i den ene Ende 128 og i den anden 142 Alen. Da dens Toft var den østligste i Byen, har Gaarden vel ogsaa været den østligste. Vest for Gaardens Toft laa den Toft, der hørte til Gaard Nr. 11, den indeholdt 9 Agre, mellem denne Toft og Toften til Gaard Nr. 2 var der et Mellemrund, hvor der var almindelig Agerjord til en Del Gaarde. Toften til Gaard Nr. 2 var igen skilt med mellemliggende Agre fra Tofterne til de øvrige Gaarde, disse Tofter laa i Reglen lige op til hinanden. Gaard Nr. 2 synes altsaa at have ligget lidt fra de øvrige Gaarde og Gaardene Nr. 11 og 1 lidt længere fra Nr. 2 end den sædvanlige Afstand mellem Gaardene. Dette Forhold hidrører vist snarere fra, at disse Gaarde er yngre end de andre, end fra at de er ældre. Hvis der har ligget nogen større Gaard i Byen, maa man vist snarest søge den her mod Øst end mod Vest. Arealet af Toften til Gaard Nr. 1 var lidt over 3 Tdr. Land. Ellers havde Gaardene ikke større samlede Arealer, ene Præstegaarden havde i Boschkier Fald i Søndermarken ca. $11\frac{1}{2}$ Td. Land Jord samlet.

Byens Mark var rebet, Gaardene synes at være tildelte Agre efter deres Beliggenhed i Byen, saa at de Gaarde, der laa ved Siden af hinanden der, ogsaa havde Agre ved Siden af hinanden i Marken. Derimod blev Agrene snart tildelt dem med Solen og snart mod den. Man synes at have vekslet hermed. I et Skifte havde den østligste Gaard, Nr. 1, den sydligste Ager, men da alle Gaarde var tildelte Agre, begyndte man paa en ny Omgang, og nu begyndte man med de vestligste Gaarde i Byen, der derved fik 2 Agre ved Siden af hinanden.

Det meste af Jorden blev dyrket i 2 Aar, første Aar med Byg og andet Aar med Havre eller ogsaa begge Aar med Havre. Noget af Jorden blev dog ogsaa besaaet med Rug, Boghvede eller Blandkorn. I Matriklen 1662 angives, at der til hver Gaard kunde saaes 2 Skp. Rug, 6 Tdr. Byg og 5 Tdr. Havre, af Hø kunde høstes 4 Læs. Rug har man altsaa dyrket meget lidt af. Nogle faa Fald brugte man dog 3 Aar i Træk med Byg, Rug og Havre, enkelte Fald brugtes kun et Aar, f. Eks. Faldet »Sønden for Mosen« i Søndermarken,

¹⁾ Modelbog Nr. 1764.

Jorden bestod her af »død, sort Jord med Ler beblandet«. Abelhod Fald i samme Mark havde man helt opgivet at dyrke i de sidste 60 Aar, Jorden her brugtes til Fædrift.

Naar Jorden havde været dyrket, lod man den hvile, nogle enkelte Fald i to Aar, men de fleste længere, 4, 6, 8 Aar eller endnu længere, nogle i 16—20 Aar. Det sidste var Tilfældet med Aalhale Fald helt mod Øst, der bestod af mere Sand end Muld. Det var altsaa kun en mindre Del af Agerjorden, som man brugte ad Gangen. Denne Dyrkningsmaade brugte man endnu 1785, men da Byens Mark blev udskiftet, saa maatte hver Mand selv bestemme, hvorledes han vilde dyrke sin Jord. I Arbejdjournalen til den nuværende Matfikel siges ca. 1818, at Sædskiftet da sædvanlig var Rug, Byg, Ærter, Byg, Havre, derefter Græsleje 4-5 Aar.

Af Kop- og Kvægskatregnskaberne for 1682 og de følgende Aar faar man Oplysning om Besætningernes Størrelse.¹⁾ I Efteraaret 1682 havde Præsten, hvis Gaard var dobbelt saa stor som de andre, 4 Bæster, 2 Foler, 5 Køer, 3 Ungstude, 6 Ungnød, 10 Faar og 6 Svin. Povl Eriksen, der boede paa Gaard Nr. 1, havde 4 Bæster, 2 Køer, 6 Ungnød og Kalve, 4 Faar og Svin. Paa de fleste af de øvrige Gaarde var Besætningen noget lignende, enkelte havde dog kun et Par Bæster og en Ko. Enkelte havde et »Bitræ«. Men disse Kvægskatter synes ikke at have haft nogen god Indflydelse paa Kvægbestanden. I de senere Regnskaber finder man, at Antallet af Kreaturer er noget mindre. I 1687 har den foran nævnte Povl Eriksen saaledes kun 2 Bæster, 2 »Vinterlinger«, 1 Ko og 1 Ungnød. Nogle Husmænd eller Inderster havde dette Aar 2—3 Faar hver.

Af Huse fandtes der oprindeligt kun enkelte paa Øen, i Skødet 1669 nævnes saaledes kun 2. I 1705 siges der at være 6 Husmænd, af hvilke ingen havde lært noget Haandværk, ej heller havde de Kvæg eller Bæster. I 1705 siges det i Ekstraskatteregnskabet, at der ved Peder Jensens Gaard stod en Smedie, men den brugtes alene til hans egen Nytte. I 1743 holdt Bønderne en Grovsmed, hans Løn var dog ikke større end en Tjenestekarls. I 1634 søgte man om at faa en Vejrmølle paa Øen, men det synes ikke at være blevet til noget, først 1824 har man faaet en Mølle. Før den Tid sejlede man til Hjarnø eller Vads Mølle.

Kirken paa Alrø blev 22. Marts 1698 tilligemed Kaldsretten og Kirke-tienden af Kongen tilskødet Ejeren af Aakjær, Bendix Lassen.²⁾ Tienden var da ansat til 11 Tdr. 3 Shp. Byg og 14 Tdr. 2 Skp. Havre, dette er den Afgift, som den plejede at blive bortfæstet for. Dens Hartkorn var 18 Tdr. 4 Skp., idet Havren kun regnes halvt mod Rug og Byg. Endnu 1770 hørte Kirken under Aakjær; senere er Beboerne selv blevet Ejer af den. I Matriklen 1662 siges det, at hver Gaard paa Øen gav 5 Skp. Byg og 6 Skp. Havre til Kirken.

Hvor tidligt Alrø har haft sin egen Præst, og om der i den katolske Tid har været nogen bosat her, vides ikke.

Kaldet er ringe. Der maatte derfor hjælpes paa dets Indkomster. Den 20. Juli 1578 bevilgede Kongen, at den daværende Sognepræst paa Alrø, Hr. Peder, maatte faa Kronens Part af Sognets Korntiende uden Afgift. Dette blev gentaget 30. April 1595 og 19. Sept. 1604 og formodentlig oftere; thi Præsten har ogsaa senere været tillagt Kongetiende.³⁾ Præstegaarden var op-

1) For Skanderborg Amt, i Rigsarkivet.

2) Rentekammerets Ekspeditionsprot. 13, 178.

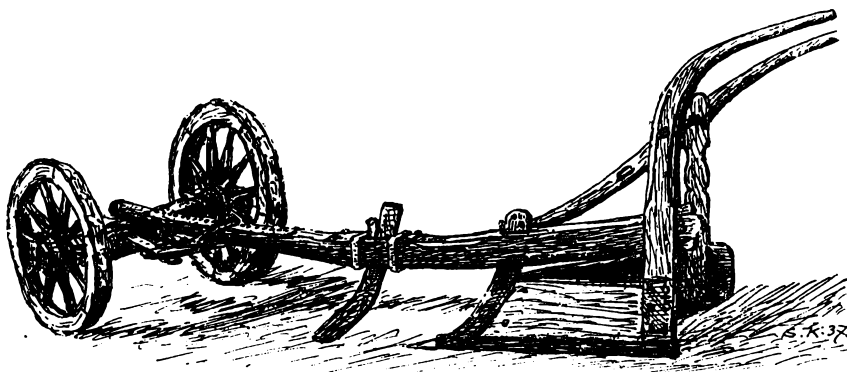
3) Traditionen paa Alrø ved endnu at fortælle, at Beboerne fandt Konge-tienden saa trykkende, at de bad Præsten skrive til Kongen om at

rindelig af samme Størrelse som de øvrige Gaarde, men 20. November 1673 bevilgede Kougen, at en øde Gaards Jord, som brugtes under den, maatte hører til den uden Afgift for Præstegaardens og Kaldets Ringheds Skyld. Den fik 1688 8 Tdr. 7 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. Hartkorn, som ved sidste Matrikulering blev forhøjet til 11 Tdr. 6 Skp. 1 Fdk. $\frac{1}{4}$ Alb. Præstegaarden brændte 1607, 1. Maj dette Aar blev Præsten bevilget Bygningstømmer af Kronens Skove i Lenet. Det følgende Aar brændte en af Øens andre Gaarde, den fik ogsaa bevilget Bygningstømmer. Præsten siges 1682 kun at skulle give halvt Skat imod andre Præster. I 1743 angives Kaldets Indtægter at være 116 Rd, aarlig, her-til skal dog lægges Indtægter af Præstegaarden.

Præstekaldet var i Begyndelsen i 3 Slægtled og over 100 Aar i Hænderne paa samme Familie. Hr. Peder Simonsen Klakring var her antagelig fra ca. 1573, i 31 Aar, hans Søn Simon Pedersen Alrø var her i 49 Aar, han døde 1653. Han efterfulgtes af sin Søn Peder Simonsen Alrø, der ogsaa var her i mange Aar, han døde ca. 1697. En Søn af ham, Simon Pedersen, boede 1688 hos Faderen og har maaske været hans Kapellan. Derimod er Efterfølgeren Espen Pedersen ikke hans Søn. De følgende Præster var her som Regel ikke saa længe.

Degnen havde 1705 7 Tdr. Byg af Sognets Beboere, heraf skulde han dog give en Femtedel til Skolen i Aarhus. Han siges 1690 ikke at have nogen Degnebolig, men maatte leje sig Hus. I 1683 havde han dog et lille Stykke Jord i Brug. Af de 5 Mænd, der 1683 udviste Jorden til Landmaaleren, underskrev de 4 med Forbogstaver alene, kun een skrev sit fulde Navn.

Hjulplow fra Alrø. Ploven er af en særdeles net og snild Konstruktion, den er endog prydet med smukke Profileringer paa Benet ved Muldfjælen. En Ejendommelighed ved den er, at den i Stedet for en Række Jernpigge paa Aasen til Ringen fra Fortøjet har en Række Huller i Jernskinnen og en lille Jernbolt, som flyttedes frem og tilbage efter Behag, for at regulere Plovens Dybtgaaenhed. S. K.

blive fri for den. Præsten lovede at gøre sit bedste og skrev til Maje-stæten med det for ham heldige Udfald, at Kongen bestemte, at Konge-tienden fremtidig skulde tilfalde Præsten. Tienden slap Bønderne altsaa ikke fri for, og der faldt ikke lutter Lovord over det Puds, Præsten havde spillet dem.

Red. Anm.

Om Ligstenene i Alrø Kirke.

Af Læge J. Didriksen, Gylling.

Umiddelbart indenfor Kirkens Indgangsdør ligger i Vaabenhusgulvet en rødlig Kalksten (af Størrelse 75×33 Centimeter), af hvis oprindelige Indskrift kun eet Ord er læseligt, nemlig: CHRISTEN. Denne Sten er sikkert i sin Tid lagt over Alrø Sogns første lutherske Præst Christen, kaldet »den gamle«.

Lige Syd for denne Sten ligger en noget større, blaagraa Kalksten, af hvis Indskrift kan læses følgende: HER LIGGER BEGRAFVEN SALIG HER PEDER SIMONSØNS HØ[STRU] SALIG . . Resten er fuldstændig bortslidt.

Foran Alteret ligger en blaagraa, ret velbevaret Ligsten (192×100 cm). Dens Indskrift har det — ganske vist med en Del Besvær og lidt Gætning — været mulig at tyde fuldtud, og da Indskriften er interessant og typisk for Tiden, gengives den her i sin Helhed:

HER LIGGER BEGRAFVEN
SALIG MAND HER SIMON
PEDERSON SOM VAR
GUDTS ORDTs TIENERE PAA
ALRØD VDI 49 AAR OG
SALIG HENSOV VDI HERREN
DEN 3 MAII ÆT. 76
ANNO 1653 MED SIN
KIERE HØSTRU ERLIG OG
GVDFRØGTIG QVINDE
ELLE IENSDAATTER FØD I
OGDRVP SOM OG BLEF
HENKALLEDE AF HERREN
DEN 2 APRIL ÆT 57 ANNO
16⁴² GVD GIFVE DENNEM
EN GLÆDELIG OPSTANDELSE

MORS PIORVM EST FELIX TRANSITVS

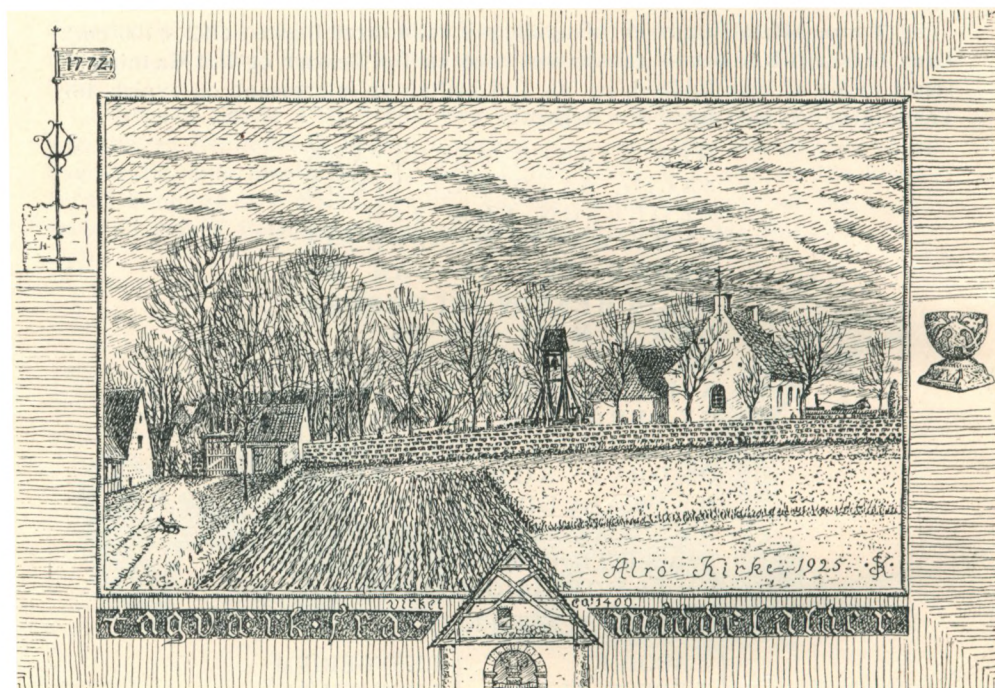
DE	{	LABOR(E)	AD	{	REFVGERIVM
		EXPECTATIONE			PREMIVM
		(A)GON(E)			BRAVIVM
		(M)ORT(E)			VITAM
		FIDE			NOTITIAM
		PEREGRINATIONE			PATRIAM
MVNDO	PATREM				

Elle Jensdatter maa nok efter dette antages at være født i Oudrup ved Hundslund.

Den afsluttende Betragtning om Døden lyder i Oversættelse saaledes: »Fronnes Død er en lykkelig Overfart fra Arbejde til Hvile, fra Forventning til Belønning, fra Kamp til Sejr, fra Død til Liv, fra Tro til Beskuelse (ell. Vished), fra Udlændighed til Fædrelandet, fra Verden til Faderen.«

Sten Nr. 2 og 3 er af samme Materiale, samme Farve, ganske ensartet behandlede, og deres Ornamentbortter er nøjagtig ens. Man tør derfor sikkert fastslaa, at Stenen i Vaabenhuset er lagt over Her Simon Pedersøns Moder, som var gift med Nr. 2 i Præsterækken: Peder Simonsøn, Klakring, som vel er blevet begravet andetsteds — maaske i Klakring. Hans Enke er efter hans Død blevet boende paa Alrø, hvor Sønnen efterfulgte Faderen som »Gudts Ordts Tienere« (altsaa som Nr. 3 i den lutherske Præsterække).

Simon Pedersøn har sikkert —, da han har skullet have en Ligsten lagt paa sin Moders Grav —, samtidig ladet Billedhuggeren udføre den store, smukke Sten til sin og sin Hustrus Grav, saa at han, — som Tidens Skik og Brug var, — har haft sin Ligsten liggende færdig mange Aar, før han døde. Den latinske Parabel kunde tyde paa, at Simon Pedersøn selv har forfattet Stenens Indskrift.

Alrø Kirke.

Konstruktionen af Kirkens Tagværk er meget mærkelig. Alt er af Egetræ, og de »selvgroede«, krumme Krydshanebaand danner en lige saa sjælden som ypperlig Konstruktion. I Spærfagenes Nummerering spores en Uregelmæssighed, som tyder paa, at hele Tagværket er i Brug anden Gang. Sagnet gaar da ogsaa paa Alrø, at Kirken, d.v.s. visse af Materialerne, er flyttet dertil fra Oldrup, der sidste Gang nævnes som Sogn 1660, Anneks til Hundslund.

Døbefonten er af Granit og af svære Dimensioner, men klodset og simpelt tilhugget, dog ikke derfor mindre værdifuld. Den er ægte romansk i Stilen med de typiske Hjørneblade paa Soklen og simpel Linieornamentik. Kummern er prydet med Billeder af Mænd og Fugle.

Vejrfløjen paa Vestgavlen er fra 1772 og sandsynligvis Købstadarbejde, tydelig præget af Rokotiden, vel sagtens fremstillet i Horsens, der jo var kendt for sine dygtige Smede.

S. K.

Træk og Billeder fra Livet paa Alrø i Mands Minde.

Af Gaardejer M. Gjødertsen, Alrø.

Herlige Hjemstavn!

Hvor er her kønt, særlig naar jeg en stille Sommeraften staar paa den lave Bakke uden for min Gaard og hører Kirkeklokken ringe Solen ned over det omgivende Landskab, medens Fred og Stilhed breder sig over det hele. Jeg kan ikke tænke mig det skønnere ved Sorø, hvor Ingemanns herlige Aftensange blev til. Vender jeg mig mod Nord og lader Øjet følge Solnedgangen, da har jeg lige mod Vest Horsens By med de høje Fabriksskorstene, hvorimellem Frelserens Kirke hæver sit ranke Spir. Selve Byen er skjult af de foran liggende Stensballe Bakker, som er smykkede med Skov, grønne Marker og hvidkalkede Smaaejendomme.

Den lille Ø Vaarsø ligger med sin enlige Gaard lige foran mig og spejler sig i den blanke Dover Fjord, bag hvilken jeg skimter Gaardene i Haldrup By. Længere tilbage i Slugten træder Serridslev Kirke med sit slanke Spir frem i Aftenrøden, og længere tilhøjre blandt de mange smaa Ejendomme paa Toftum Havmærk hæver Tyrrestrup Bøgeskov sig op ad Bakkeskraaningen, som fortsætter i det høje Tvingstrup Bakkedrag. Videre glider Øjet og finder Søvind Kirke, som ligger godt i Læ bag Højdedraget og har til Nabo den noget højere liggende Brigsted Mølle, der med sine i Saks stillede Vinger peger op mod den klare Aftenhimmel. Skablund Skov med de mange Fiskerhuse og Baade har jeg liggende lige foran, spejlende sig i Fjordens blanke Vig, hvor en Baad for lette Aareslag langsomt glider over mod Alrø, efterladende en Krusning paa Havfladen.

Bag dette Billede hæver Landet sig atter i de lyng- og granklædte Trustrup Bakker, som fortsætter mod Øst i Sondrup Plantage, over hvis Toppe Bavnehøj smiler over mod Torup Mølle og Hundslund Kirke, som med sit hvide Taarn skuer ud over det hele. Hele dette ejendommelige Bakkeparti var i min Barn-dom en eneste, stor, bølgeformet Lyngbakke, som kulminerede i Blaakærshøj paa Aakjær Mark, og fra hvis Top der findes et af de herligste Udsyn i hele Jylland. I Slugten til højre er der Udsigt til Aalstrup By og en Gavl af Falling Kirke, men Amstrup Bakker med de to Kæmpehøje, Potlaag og Stolpøhøj, lukker igen for Landskabet. Under de stejle Skrænter helt nede ved Stranden ligger det store, hvide Pakhus og drager Minder om svundne Tiders Travlhed og Handlevirk-somhed frem i Erindringen. Nu er det Statens Fangekoloni. Længst mod Øst er der Udsyn til Lerdrup Skov med de mange Husmøller paa Ejendommene, bag hvilke Sønderskoven ved Gersdorflund lukker for Øjet, og tilsidst strækker Gyl-lingnæs' skovklædte Arm sig beskyttende ud i Kattegat og værnner som en god Ven baade mod Østenvind og Hav.

Staar jeg paa Bakken mod Syd, da har jeg lige mod Sydøst fri Udsigt over Kattegat, hvor den noget større Ø Endelave hilser mig i det fjerne, ligesom jeg ved Næssets Hage kan se Vestborg Fyr paa Samsø. Til højre har jeg den mindre Ø Hjarnø, som i al sin Frodighed smiler over til mig i Aftenfreden. Over denne lave Ø kan jeg se til Æbelø, Ashoved med Palsgaard Skov og Jens-

gaard Skov og den store Vindmølle, Tønballegaard og Villakvarteret paa de smukke Skrænter, som ligger ved Indsejlingen til Horsens i det smalle Løb mellem Hjarnø og Fastlandet, hvor der endnu fra Snaptun drives Handel med Oplandet. Herfra hæver Landet sig igen med Byerne Glud, Bisholt og Skjold. Ja, jeg kan i Baggrunden skimte Klejs, hvorfra Bakkedraget fortsætter mod Vest og slutter i Bjergelides høje Bakkeknude. Foran denne — skraanende jævnt ned mod Fjorden — breder Landet sig med Byerne Sejet, Dagnæs samt Boller og Kristiansminde Gaarde med frodige Marker og smilende Bøgeskove, bag hvilke Torsted Mølle tegner sin Silhuet mod Aftenhimlen.

Saaledes er Alrø's Omgivelser. De ligger der som en herlig Ramme om et kønt Maleri og bidrager til at fremhæve dets Ynde og Harmoni.

*Her er den Plet, hvor tidlig jeg lærte
Bølgernes Leg ved din vaargrønne Kyst.
Hjemkærligheden tog Bo i mit Hjerte,
stemte de Streng, jeg bar i mit Bryst.*

Øens gamle Bykort viser, at der oprindeligt har været 20 Gaarde paa Alrø foruden nogle faa Huse med Hold til et Par Køer. Gaardene laa i en Række omtrent midt paa Øen ved den nordre Side af Vejen fra Øst til Vest. Der var omtrent en Fjerdingsvej fra den første til den sidste. De laa der saa trygt bag stensatte Gærder med gamle, stynede Rødpil, som nu næsten alle er forsvundne. Et Par laa saa tæt, at der kun var en »Smøw« imellem paa godt en Alens Bredde. Tvillinggaarde fandtes dog ikke. Omtrent midt paa Øen, tæt ved dens højeste Punkt, ligger den lille taarnløse Kirk, der kan ses over næsten hele Øen.

Alrø er det sydligste Sogn i Hads Herred med Tingsted i Odder. I Fjorden mellem Alrø og Hjarnø gaar tillige Sproggrænsen mellem øst- og vestjydsk Dialekt, saa der er meget stor Forskel paa de to Øers Udtale. Alrøernes Maal falder omtrent sammen med det øvrige Hads Herreds.

Overfarten.

Man skulde tro, at de gode Alrøboere i tidligere Tid maatte føre en meget isoleret Tilværelse, men det var langt fra Tilfældet; thi de havde ikke langt til Fastlandet, hverken ved Skablund eller Amstrup, og de var ikke bange for en vaad Trøje, om Søen gik højt, naar de i deres smaa Baade besøgte Folkene paa den anden Side af Fjorden. Beboerne derovre fra vilde ogsaa gerne gæste Alrø; dette endte dog tit med, at de paa Hjemturen blev søsyge, hvad vist mere skyldtes Alrø's stærke, hjemmebryggede Gammeløl end Søgangen.

Engang havde Øen Besøg af Herren til Serridslevgaard, af hvilken Grund vides ikke; han var dog ikke søstærk, og i sin Angst for at miste Livet paa den farlige Sejltur, lovede han, at hvis han kom levende i Land, vilde han skænke to Lysestager til Alrø Kirke. Stagerne staar endnu i Kirken, og bærer Giverens Navn samt Aarstal 1684. De er dog ikke særlig værdifulde, hvilket kan tyde paa, at samme Hr. Mundt ikke har været særlig velstaaende, eller ogsaa har han fortrudt Løftet, da han slap godt fra Turen.

Hele Overfarten kunde under normale Forhold tage omkring et Kvarter, men jeg har været med en Stormvejrsmiddag, hvor det varede 1½ Time — over skulde vi, for et Menneskeliv stod paa Spil.

Gadeparti fra Alrø. Husrækken i »Smedegade« har den Mærkelighed, at alle Husene synes opført til Smaakaarsfolk og Haandværkere, og ikke er Rest-er af tidligere Gaarde, og de er alle lige saa velbyggede som Gaardmands-boliger, hvilket beviser, at Velstand altid har været til Huse paa Alrø. Den til venstre for Vejen liggende Smedie er ikke til Stede mere, idet den blev nedbrudt i Aaret 1886 og den nuværende, som ligger noget vestligere paa Øen, opførtes. Den gamle Smedie havde den Sjældenhed, at der var 2 Esser i den og derfor to Skorstene. een i hver Gavl. Da Billedet tegnedes i 1928, altsaa 40 Aar efter Smediens Nedbrydning, havde Smedens Hus, som ses længst i Forgrunden ud til højre, endnu en tangstoppet Gavl. — Af Beboere i Smede-gade huskes endnu foruden nogle gamle Smede: Jens Malersvend, Mikkel Hjulmand, Hans Væver, Bartel Snedker, Kristen Skræder, Peter Høker m. fl., hvilket jo oplyser, at her havde man »Forretnings-Kvarteret«. S. K.

Drukneulykker skete aldrig; thi Færgemanden forstod at bruge et Par Aarer, og mange andre var øvede i det samme, som dog er noget af et Kunst-stykke under en Storm, naar Søen gaar højt. Til de fleste Tider blev Turen over Fjorden betragtet som en Fornøjelsestur, ogsaa naar man i Tilgift fik en Ridetur paa Færgemandens Ryg, naar Baaden i Lavvande ikke kunde naa Land. Mange har moret sig over at se den Forlegenhed, hvormed fremmede Kvinder anbragte Armene om Færgemandens Hals, naar han vendende Ryg-gen til sagde »Vær saa god« til Rideturen. De kunde udstøde høje Hvin, naar han bagfra tog dem om Benene, for at de bedre kunde sidde fast. Det var imidlertid de færreste, andre tog det med Humør og som en Oplevelse. Var det Sommer, trak de fleste, baade Mænd og Kvinder, Strømperne af og vadede i Land.

I min Barndom havde Øboerne kun en aaben Sejlbaad til at besøge Transporten fra og til Horsens, og det var tit drøje Ture at sidde i en aaben Baad en Efteraars- eller Vinterdag, naar Vinden var imod, og Turen kunde vare indtil 3 Timer, undertiden med en vaad Trøje i Købet. Var det ubehage-ligt en saadan Dag eller Aften paa Søen, var det ogsaa en blandet Fornøjelse at holde ved Stranden og vente med Hest og Vogn efter dem, der skulde komme; thi de kom aldrig til bestemt Tid. Jeg har engang ventet i 3 Timer en Efteraarsaften. Hestene blev urolige, thi de frøs, og det gjorde jeg med, saa for at styre dem, maatte jeg køre rundt paa en Græsmark ved Fæрге-

stedet, indtil et kraftigt Hallo lød derude fra. Jeg maatte saa i Mørket køre ud til Baaden i Vand til Hestenes Bug, og saaledes bringe Folk og Varer til Land. For udenforstaaende kunde det se farligt ud, men baade Folk og Heste var fortrolige med Forholdene, vi vidste nøjagtig, hvor der skulde køres. Anløbsbro og andre Bekvemmeligheder fandtes dengang ikke, og det var et

stort Fremskridt, da vi fik Dampbaad til Horsens hver Torvedag. Nu sejlede Færgemanden ikke mere til Horsens, men maatte nøjes med den 25 Øre pr. Mand, der kunde tjenes ved at fæрге over til Fastlandet, men det var nu ingen ringe Biindtægt, thi Færdslen gik, som før sagt, livlig.

Gaardmandsfolk paa Alrø.
Fra ca. 1870.

Vadegrunden.

Foruden de nævnte Forbindelser havde vi en anden, som brugtes meget i tidligere Tid til og fra Fastlandet, dog kun af Øens egne, det var den saakaldte *Vadegrund*, der udgik fra Øens østligste Punkt over til Gyllingnæs Mark og ved Lavvande kunde befærdes med Heste og Vogn. Ad denne Vej er der i tidligere Tid baade kørt og redet meget, og vi var altid godt tilfreds, naar Vandet ikke gik over Vognfadingen, det maatte godt gaa ind over Bunden.

Ved Højvande blev vi klogelig hjemme, dog hændte det, at en Hest, som skulde til Jule- eller Fastemarked, fik Lov til at vade over bag en fladbundet Pram. Denne Vadegrund havde sine Behageligheder, men ogsaa mange Skyggesider; den gik saaledes langt fra lige fra Land til Land, og var de fleste Steder ikke stort bredere end en Landevej, ligesom den paa begge Sider var dækket af et tykt Lag Dynd, som vi maatte vogte os for at komme ud i, thi saa sad vi uhjælpelig fast. Grunden var derfor afmærket med »Steg« (lange Pilegrene). Det var Oldermandens Bestilling at faa dette Arbejde, som gik paa Omgang, udført saa tidligt som muligt, naar Isen var borte. Det var nemlig de færreste, som turde færdes over Vadegrunden, naar den ikke var afmærket.

Det kunde hælde, at Vandet i Vadegrunden stod temmelig højt, naar Folk var for hjemgaaende, og der var da ingen anden Udvej, end at vente til Vandet sank. Skete dette ikke før Mørket faldt paa, maatte de søge Nattely baade for dem selv og Hestene hos gode Mennesker i Nabolaget, og de fik aldrig Nej. — Min Fader fortalte, at en Mand, som jævnlig red til Marked i Skanderborg paa en lille brun Hoppe, tit betroede sit Liv til det kloge Dyr. Naar han i Mørke kom ned til Stranden og ingen Ting selv kunde se, lagde han tillidsfuldt Tømmen over Halsen paa Hoppen, klappede den og sagde: »Læ wos saa prøv, brun, du ka wel sjel find hjem!« Han kom altid godt fra det. — Jeg tror aldrig, der er gaaet Menneskeliv tabt, men det hændte, at de væltede med et Læs Top, naar de kom med Brænde fra Gyllingnæs Skov, hvor der blev hentet en Del, da man ikke havde nok paa Øen. Den Slags Uheld blev dog ikke taget højtidelig. Der blev holdt lidt Løjer med den uhel-

dige, og saa var det glemt. Et Par vaade Bukser var man altid fortrolig med paa en saadan Tur, det kunde ikke være anderledes.

I 1872 indgav Alrøerne Andragende til Amt og Stat om Tilskud til en fast Vej over til Fastlandet, men trods Amtets Velvilje blev det ikke til noget dengang. Saa vidt jeg har kunnet forstaa, skyldtes det vistnok tildels Uenighed mellem Beboerne indbyrdes, og først i 1931 aabnedes den nuværende gode Forbindelse til stor Nytte for os alle. De Børn, som nu bliver fødte, vil aldrig faa rigtig Forstaaelse af, hvilke Ubehageligheder deres Forfædre har haft at kæmpe med, og disse gaar dermed over i Historien eller vel nærmest i Glemmebogen.

1824 blev den endnu staaende Vindmølle opført, og han, som lod den bygge, var Ejer af et Fartøj, hvormed han selv hentede Tømmeret fra Norge. Manden har ikke sparet, derom vidner det svære Fyr- og Egetømmer. Før den Tid maatte de sejle til Hjarnø eller køre til Vads Mølle ved Aakær, og det var en stor Vinding for Øens Beboere, da Møllen stod færdig. Min Fader kunde huske, at de fra Gyllingnæs i flere Aar kørte her over til Mølle.

Alrøboere fra 1870'erne,
Træskomand Kr. P. Nielsen og Hustru.
Fejrede Diamantbryllup 1916.

Smugleri.

Af Øens Befolkning var næsten ingen Sømænd, de fleste blev hjemme og passede deres Jord, dog skulde de unge Karle saa mange Ture til England eller Kiel, at de kunde faa Søfartsbog og paa den Maade undgaa Landmilitzen ved at blive optagne i Sørullen. Jeg har kendt mange, der har været i Vestindien som Orlogsgaster. At ikke alt foregik efter Lovens Bogstav er givet. Jeg havde en gammel Faster, som kunde fortælle, hvordan de snød Brændevinsmændene (Toldbetjentene), naar de kom og søgte efter det ulovlige Brændevinstøj. De havde Færgemanden paa Fastlandssiden som Forbundsfaelle, og naar Betjentene kom, fik han det altid maget saaledes, at de maatte vente i Stuen, indtil han fik Baaden i Orden, d. v. s. han sendte en Stafet i Forvejen, og naar først en af Alrøerne havde faaet Bud om Faren, gik Rygtet som en Løbeild fra Hjem til Hjem, saa alle var advarede, naar Tolderne kom, og disse fandt aldrig noget ulovligt.

Lidt Smugleri saadan til Husbehov gik man heller ikke af Vejen for, og i mange Hjem findes endnu fint engelsk Porcelæn, som for et 100 Aar siden er kommet til Øen som Smuglergods. Jeg har saaledes en Skaal med Indskrift paa engelsk og et Billede, som forestiller Sømændens Farvel. En gammel Matros, som døde i min Ungdom, fortalte: »Do ka trow, a haae fot manne Ting i Land hie nie i de synde Sund, næ vi kom fræ England. Skipperen hjalp aasse te. Næe vi saa kom te Haasens, wa aalting i Orden. Hwa Tolderen it sie, haae di it undt ow!«

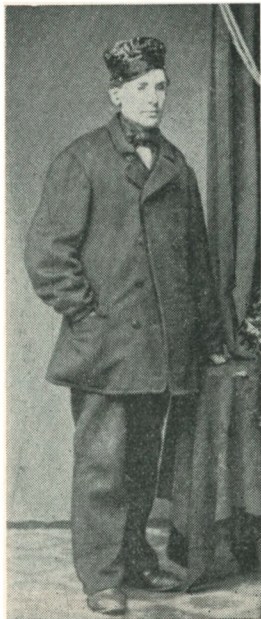

Vintertiden.

Den ubehageligste Tid paa Aaret, havde vi, naar Vinteren satte ind og Fjorden laa fuld af Drivis, som hverken kunde briste eller bære. Jeg har engang prøvet ingen Post at faa en hel Uge. Kom der saa endelig Bud, at nu kunde de gaa over, Isen var sikker, ja, saa blev der en Glæde, omtrent som

naar man slipper nogle Plage løs en Foraarsdag, og der blev en sand Folkevandring til og fra Fastlandet. Holdt Vinteren ved, kunde der køres over Isen med Hest og Vogn eller Slæde, og saa var der først Liv og Frihed. Det er to Gange i mit Liv hændet, at man har begyndt at køre for tidligt og har sat 3 Heste til, derimod mindes jeg kun et Tilfælde, hvor en Mand er omkommen i en snedækket Vaage.

Det kunde være et prægtigt Skue, naar Solen skinnede over den hvide Is, da at betragte alle de mange mørke Punkter, der lig travle Myrer færdedes der ude, nogle stangede Aal, andre slæbte Brænde over enten fra Aakær eller Skablund. Det var en stor Lettelse at blive fri for at faa Træet sejlet over, idet man sparede Fragten. Laa Isen som nævnt usikker, og det var en tvingende Nødvendighed at faa Lægehjælp, maatte to Mand i en Pram bryde Isen over fra Land til Land og paa den Maade lave en Rende. Det kunde tage tre Timer at naa over. Naar de saa endelig havde faaet Forbindelse, skulde der skaffes Befordring til at køre de to Mil til Odder efter Læge, saa det tog Tid før Hjælpen kom. — Jeg husker et Tilfælde, hvor en Mand brækkede et Ben om Morgenen og først fik Læge om Aftenen. — Ja, det var ikke altid en Dans paa Roser at være bosiddende paa Alrø.

Sømand fra Alrø.
Død som ung.
Foto. fra 1870'erne.

Smaat med rede Penge.

I den daglige Omgang brugtes ikke mange Penge, og Folk havde dem ikke Behov. Jeg husker saaledes, at naar Fader skulde have den kgl. Skat betalt, maalte han med Skæppen 5 a 6 Tdr. Korn i Sække, og saa gik Turen til Amstrup Pakhus — andre brugte Snapton —. Naar han kom tilbage, havde han Penge til Skatten. »Saa wa de Hwol lut«.

Det hjemmeavlede spillede en stor Rolle, og saa langt op i Tiden som til 1890 fik en Karl og en Pige deres Løn udbetalt for en Del i Lærred og Vadmel, for Karlens Vedkommende gerne 8 Alen Lærred og 6 Alen Vadmel undertiden Uld til et Par Strømper. Det hændte ogsaa, at Pigen fik et Fdk. Hørfrø saet i Marken i Stedet for Lærred. Pengelønnen var ikke stor, men slog for de flestes Vedkommende godt til, saa der blev lagt noget til Side. 1890 gav min Fader 200 Kr. i Løn til en Karl pr. Aar. Det var den største Løn, som gaves, men Karlen var ogsaa i Pladsen i 9 Aar.

I min tidligste Barndom fandtes ikke faa Huse, hvor Væven var i Brug. Jeg har dog aldrig set nogen Væv i en Gaard, men Karter og Spinderok var i Brug over alt.

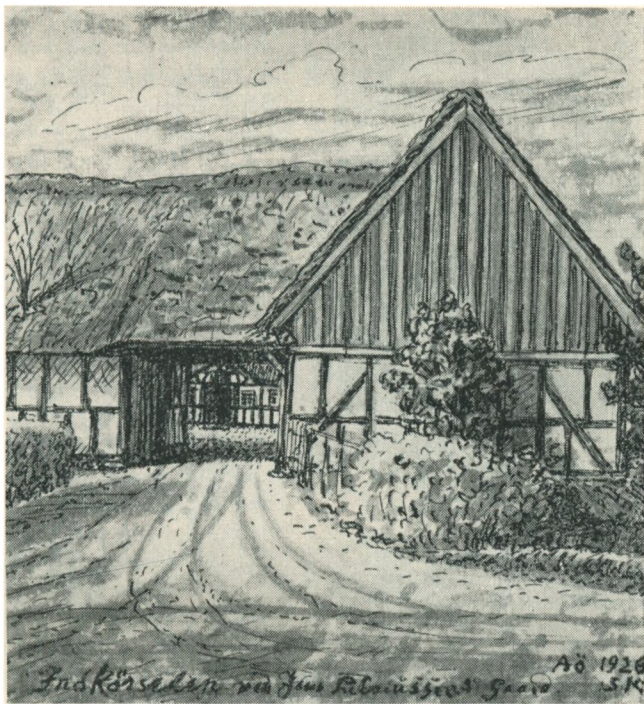
Ved Fællesskabets Ophævelse blev 4 Gaarde flyttet ud. To er siden delt, men ellers beholdt Byen sit Præg, som den omtrent har bevaret til nu

I 1880 var Kirken saaledes den eneste Bygning syd for Vejen, siden er der dog bygget flere, saaledes Mejeri, Smedie og Smedebolig, (som er Bymændenes). Et Forsamlingshus, Købmandshandel og Skolen som brændte 1911 samtidig med Præstegaarden. Denne er ogsaa brændt i 1675, og ved denne Brand gik Kirkebogen tabt, saa den første Kirkebog for Alrø begynder 1698. I min tidligste Barndom var der 45 Beboelser, men i Dag er der 72 og Folketallet regner vi for 300, hvoraf enkelte ernærer sig ved Fiskeri og slet ingen farer til Søs. Der er dog dem som driver Fiskeri til Husbehov særlig efter Aal med Blus i de stille Sommer- og Efteraarsnætter, hvor

Fjorden ligger blank som et Spejl. Det er et pragtfuldt Skue saadan en stille Nat at betragte de mange blinkende Lys over den venligt smilende Fjord. Fangsten kan for

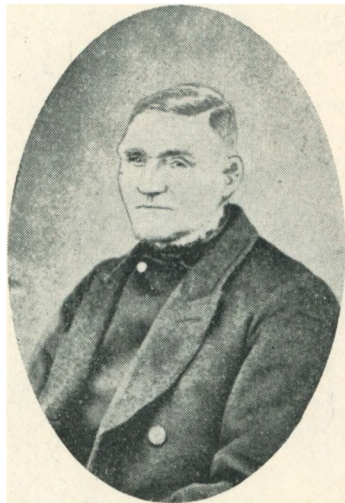
en øvet Mand naa op til ca. 20 Pd. paa en Nat, og der bliver spist mange Aal Sommeren igennem. Alrøerne er af Fast-

landsfolkene regnet for at være Velhavere, men nogen egentlig Velstand har dog vist ikke været til Stede, thi Indtægterne var smaa, men til Gengæld blev der ikke udbetalt store Arveparter, idet den Søn eller Datter som overtog Gaarden, foruden Aftægt til de gamle, næsten intet skulde udrede i Arv til de øvrige Søsken, det gjaldt mere om at bevare Gaarden i Slægten, og mange Steder kan Slægten føres tilbage i 7 a 8 Led, ja, maaske endnu længere. Min Mor, som var født i en af de bedste Gaarde, fik saaledes udbetalt en Ko, en Seng, et Faar og 100 Daler. Der var næsten ingen Gæld, uden hvad der kunde skyldes af smaa Beløb Mand og Mand imellem. For 100 Aar siden skyldtes der saaledes 400 Daler paa min Gaard til den gamle Møller, og naar denne kom et Ærinde, rystede Folkene for, at han skulde komme og opsigte Pengene. Det bedste, Huset formaaede, kom paa Bordet, og de drog et Lettelsens Suk, naar han igen var vel ude af Døren.

Indkørslen til Jens Liboriussens Gaard. Gennem Porten har man et Kig ind til Stuehusets Hoveddør med Kvisten over. Noget mere indbydende kan vanskelig tænkes. De spidse, bræddeklædte Gavle er næsten helt gennemførte paa Alrø, derimod sjældne syd for Horsens Fjord. Der er pæne Kviste i Bindingsværk paa flere af Stuehusene. S. K.

Min Fader fortalte, at en Mand, som havde faaet 200 Daler opsagt, kørte rundt i 3 Dage baade i Voer og Hads Herred, før han fik Beløbet skaffet til Veje. Et andet Træk: Ved Udskiftningen var en Jordlod paa 24 Tdr. Land til Salg og kunde købes for 400 Daler, den laa lige uden for en Mands Port, og han havde Pengene liggende i Skabet, men han turde ikke købe. Saa stor var

Gdr. Jakob Paaske,
f. 1805, død ca. 1890.
Paaskeslægten paa Alrø kan
føres ov. 200 Aar tilbage i Tiden

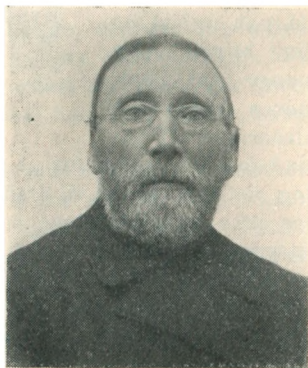
Penges Værdi dengang. Jeg husker tydelig, da den første Alrø-Gaard blev belaant i Kreditforeningen, det var noget af en Begivenhed, som der taltes meget om, naar Mænd kom sammen. Nu ser det knapt saaledes ud med Hensyn til Gældsspørgsmaal.

I kommunal Henseende har Øen altid været selvstændig, og da alt Vejarbejde blev udført som Pligt, bestod Udgifterne nærmest i »Skwølpæng«, Lærerens Løn. Af Fattigvæsen fandtes saa godt som intet, idet der kun var en gammel Pige, som fik nogen Understøttelse; denne bestod dog mest i Naturalier og hvad ellers private bragte hende af Fødevarer. Hun led ingen Nød. En Kovs Mælk, et Brød og meget andet fandt ikke saa sjældent Vej baade her og der, om der var Smalhans til Huse. Øen er jo ikke stor, saa vi kendte og kender fremdeles hverandres Forhold ud og ind, somme Tider maaske endda lidt mere end strengt taget nødvendigt.

Med Hensyn til Oplysning var det vist smaat nok, men dette skyldtes maaske mere uheldige Skoleforhold end egentlig Uforstand.

En gammel Mand, som besøgte Far en Dag, jeg sad og læste Lektie, sagde, da han saa mig bøjet over Bogen: »Ja, saaledes var det ikke i min Skoletid. Jeg sad engang fra en Eksamen til den næste med den Forskrift: Efter Chr. d. 1ste blev Sønnen Hans Konge i Danmark, — og det øvrige stod i Forhold dertil«. At Manden havde nogen Ret, derom taler Underskrifter i en gammel Brandsynsprotokol deres eget Sprog. Den Generation, min Far tilhørte, var dog meget godt oplært baade i Regning og Skrivning, men han havde lært Cramers Regnebog, og jeg forstod ikke hans Regnemaade, naar han tog Brøker i Part, ligesom han ikke forstod min Regnen paa Brøkstreg.

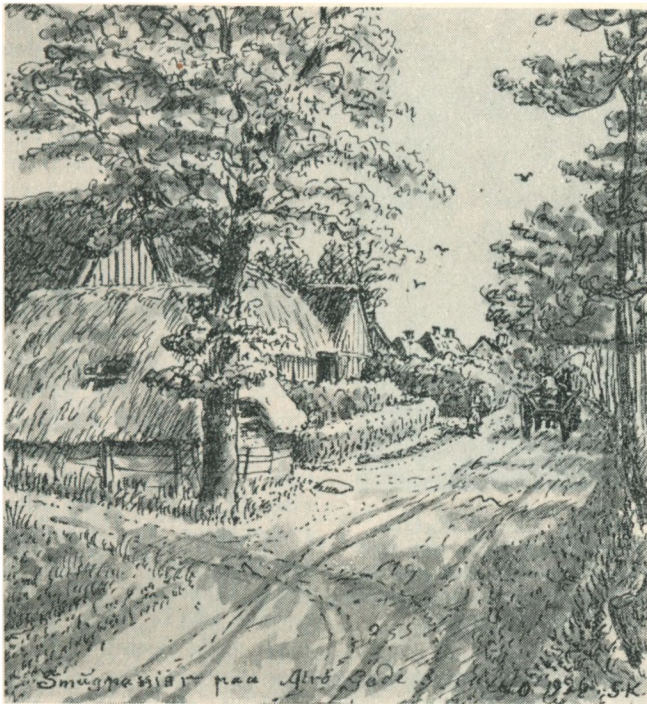
I det daglige Livs Forhold havde vi det saa stille og fredeligt som vel muligt, dog kunde der nok komme Kurrer paa Traaden, hvilket ikke er at undres over i Betragtning af de snævre Forhold, hvorunder vi levede. Saadanne Smaating regnedes dog ikke stort, og Uenighed blev sjældent af lang Varighed. Standsforskel fandtes og findes ikke, den største Gaardmand og mindste Husmand kan saa godt ved et Gilde være Makkere ved et gemytligt Slag Kort.

Gdr. P. Degn,
(f. 1835, d. 1912)
Af gammel Alrøslægt.

Tyskerne paa Øen 1849.

Under Treaarskrigen fik Alrø'erne en slem Forskrækkelse i Livet, idet der en Dag¹⁾ dukkede en Afdeling tyske Soldater frem, kommende over Vade-grunden. De havde tvunget en Mand ovre fra Fastlandet til at vise Vej. Far var dengang 12 Aar, og kom trækkende hjem til Gaarden med Køerne til Middag, men uden for Porten blev han standset af en Soldat med oppløst Bajonet. Han pegede Øst paa og raabte »Vorwärts! Fader stak i at græde, men det hjalp ikke, han maatte fortsætte, indtil en af Gaardens Karle kom og løste ham af. Da Præsten erfarede, hvad der var paa Færde, ilede han til Stranden og vilde gøre Forestillinger hos den kommanderende, men samme Præst var af et noget opfarende Temperament og blev vred, saa det endte med, at Tyskeren kommanderede Lade-stokken frem, og til Alrø'ernes store Forfærdelse saa de, at Soldaterne tampede løs paa Præsten, som skyndsomt tog Flugten. Saa vidt jeg ved, fik de fleste dog deres Dyr med hjem, men enkelte tog Tyskerne med. Kommunen ejer i Dag et Par mindre Statsobligationer, og det menes at være Krigsskadeserstatning fra den Tid. Der er ogsaa en Beretning om en dansk Spion, som blev forfulgt ovre i Bjerre Herred, og som reddede Livet ved at svømme med sin Hest over det smalle Sejlløb mellem Borgs Knop og Alrø. Der turde Tyskerne ikke være med. Han fik en god Modtagelse, og efter et velfortjent Hvil blev han vist over Vadegrunden, hvorefter han fortsatte Nord paa. — I den sidste Krig tror jeg ikke der var Tyskere paa Alrø.

En lille Passiar paa Alrø Gade.

Lidt Løjer.

Løjer kunde der drives, selv om de til Tider var grovkornede. Saaledes fortalte Fader engang, de havde Skagepiger hjemme (de hjalp hinanden som

1) I Forsommeren 1849. I en Beretning om Tyskernes Adfærd paa Horsens-egnen i Tiden før Fredericiaslaget skriver Horsens Avis $\frac{1}{8}$ 1849: »Tyskerne saa ogsaa Lejlighed til at komme over til Alrø, hvor de borttog endel Kreaturer og Fødevarer og mishandlede flere, navnlig Øens Præst«.

Nabo eller Familieskab bød sig). Karlen, som skulde gaa Pigerne til Haande, var noget kvindekær, og da han vilde tillade sig Friheder, som de ikke syntes om, svor de Hævn og udførte den paa følgende Maade: Da Karlen efter Midtag vilde stryge den allerkræftigste kærligt over Kinden og bøjede sig ned over hende, slog hun pludselig Armene om hans Hals og lod sig falde bag over i

Maren Lauridsdatter.
Af Spandetslægten paa Alrø.
Blev 94 Aar gl. Billedet fra
hendes 92. Aar. Død for en
Snes Aar siden.

Blaarene med ham, og før han anede Hensigten, var de andre over ham som Bier, trak Benklæderne af ham og smed dem ud paa Møddingen! Der maatte han saa, til Latter for hele Gaardens Folk, hente sine Bukser. Vel var Kuren skrap, men Pigerne fik Lov at være i Fred, og han kom ikke med Tilnærmelser.

En gammel Fisker kunde der ogsaa drives Løjer med til Tider. Han kørte fra Dør til Dør og falbød sine Varer, og var det Torsk, hed det altid: »Det er sædvanlige Varer i Dag«, derimod blev andre Fiskesorter altid nævnede med Navn. Da Gæstfriheden var stor — han fik altid nok af Mad og Drikke, hvor han kom omkring, maaske dog mest af det sidste, thi en Dram og en Drik Øl til Lidkøb hørte med til Handelen, kunde det hælde, at han havnede med Trillebøren i Vejgrøften og der kunde da vise sig en eller flere tunge Sten i de tomme Fiskekasser. En Spøgefugl sagde, at naar den gamle kørte til Byen, sang Trillebøren med stærk Klage tone: »Vi komme aalle te Bøj — vi komme alle te Bøj!«, hvorimod den paa Hjemvejen arrig skældte ud: »Do fæk, a fæk it!« —

Samme Fisker var stadig glad og tilfreds, han betragtedes som Ærligheden selv. Var der et større Gilde i Udsigt, og der blev spurg, om han skulde med, svarede han med et Smil over det vejrbidte Ansigt og et lunt Blink fra et Par brunne Øjne: »A haae pinnede ingen Boj fot, men saa læng Gildet it æ holdt, ved en aalle, hwa de ka' ske«.

Fruergildet.

Fra gammel Tid var det Oldermændens Pligt at afholde det saakaldte Fruergilde. Navnet stammer fra den Ukrudtsplante, som paa Alrø kaldtes Fruer (gul Okseøje). Denne Ukrudtsplante har sikkert i tidligere Tid været en slem Landeplage, og ingen nulevende kan huske Fruergildets Oprindelse.

Naar det var ved den Tid, da Planten Gul Okseøje stod i Blomst, gik Bydemanden rundt fra Gaard til Gaard med Bud til Ejeren om at møde hos Oldermænden en bestemt Dag og spise Frokost Kl. 7. Saa vidste de selv Besked. Det var en broget Forsamling, som mødte til Hest i Gildesgaarden. — Hestene var pyntet paa forskellig Vis, nogle havde flot Ridetøj, andre mødte med hjemmelavede Klaptræer og Tøjret som Bidsel og Tømme, et morsomt Skue med højt Humør. Frokosten var solid, store, fede Havaal med Smørrebrød, diverse Snapse — og godt Gammeløl ikke at glemme. Efter Frokosten red de om paa Markerne for at undersøge, om der fandtes Fruer, og hvor dette skete, maatte vedkommende beværte med Gammeløl og Brændevin. — Det hændte vel, at en eller anden blev »træt« eller »lidt skidt tilpas«, men

dog ikke mere, end at de efter en Middagsøvn paa et Par Timer eller tre igen mødte sammen med deres Koner i Gildesgaarden, hvortil næsten alle Øens gifte Beboere, ogsaa Husfolk, var indbudte, kun enkelte gjorde Undtagelser. Her stod Bordene dækkede i Stuer og Lade til en Middag med Suppe Høns- og Oksekød med Peberrodssovs var en fast Regel, og efter denne solide Middag saas ingen »trætte« mere, men Dans og Morskab gik storartet i den lyse Sommeraften og -nat, ja, Solen var som Regel staaet op før de mest udholdende forlod Gildesgaarden.

Dog hermed var Værten ikke fri. Det var Lov i Laget, at alle Børnene og de, som havde med Kreaturerne at gøre, skulde have en Fridag og Gilde hos Oldermænden. For manges Vedkommende maaske den eneste Fridag hele Som-

Gjødertsminde paa Alrø.
Stuehus fra 1860'erne.

meren, (jeg havde ikke mange i min Drengetid). Allerede Kl. 2 Eftm. mødte de mange smaa og enkelte store Gæster til Kaffe og Kage, hvorefter der dansedes, til Aftensmaden blev serveret (Rester fra Gaarsdagen), og der fortsattes til Kl. 12, saa pakkede Musikken sammen og Gildet var forbi. Men saa var der Ungdommen tilbage, som ingen Gilde havde faaet, og Oldermænden var da som Regel saa flink, at han indbød til Bal bagefter, saa det var ingen billig Ærespost at være Oldermænd. Da Omgangen var sluttet i den vestlige Gaard — det var efter at jeg var bleven Mand — sagde Ejeren: »Ja, nu er saa Solen gaaet ned i Vest, skal vi lade den staa op i Øst paa samme Vis som før?« Det var der dog ikke Stemning for. Mange af de unge og enkelte ældre syntes, det haade var for besværligt og for dyrt. Dermed sluttede Fruergildet og gik over i Historien. — Gul Okseøje er ogsaa borte, kun uhyre sjældent træffes et Eksempel, men det faar ikke Lov at staa længe.

Oldermænden fungerer vel endnu, men jeg tror ikke han har andet tilbage at holde Justits over end Smedien og tilhørende Bolig, som endnu er Bymændenes (Hartkornets).

Ved et Fruergilde, hvor der spillede Trekort, blev der stor Uenighed om Regnskabet, da Spil og Beter skulde gøres op, og da Selskabet blev noget højroestet, kom Konen i Gaarden ganske rolig med Karkluden og sagde: »No ska a gjø Regnskabet op faa Je, de behøwwe I it aa skjændes om!« Hvorpaa hun med et Strøg af Karkluden hen over det af Kridt overmalede Bord udslettede hele Regnskabet, og dermed var Uenigheden forbi; det hele endte i et Latterudbrud fra de spillende.

Gamle Huse og gamle Skikke.

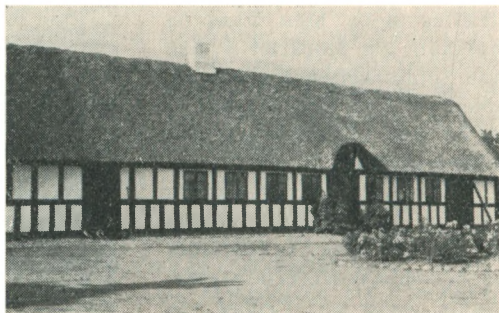
Af Stuehuse i Gaardene findes ikke flere gamle tilbage, derimod findes endnu enkelte Beboelseshuse med soltørrede Sten i Bindingsværk. Stavre- eller Vindervægge tror jeg ikke, der er flere af, ligesom den sidste Tanggavl forsvandt for ikke mange Aar siden. Det ældste Stuehus, som jeg husker, blev nedbrudt allerførst i dette Aarhundrede. Jeg var til Stede ved Nedbrydningen og fandt over en gammel Alkove følgende Indskrift:

»Gaa ind i dette Rum altid for at sove,
Herren vor Gud ogsaa at love.«

Vistnok den eneste Indskrift af den Slags, som huskes. Har der været nogen, er de gaaet i Glemmebogen.

Der brændtes og brændes endnu Valborgblus paa Øen, men nogen særlig Festlighed knyttedes der ikke til Valborgaften. Der taltes om Hekse, som red til Bloksbjerg paa et Kosterkaft, men ingen troede paa Hekse eller Spøgeri af nogen Art, og ingen af den Generation, som ligger bag mig, har nogensinde fortalt om Spøgeri.

Det eneste jeg ved om Overtro hjemme var, at naar Høsten stod for Haanden, maatte der ikke begyndes en Mandag. Vidste Far ingen anden Udvej, gik han selv ud til Rugmarken og høstede tolv Neg, satte dem sammen i to Sæt, det var det almindelige; thi sagde han: Der skal være saa meget høstet, at fire Mennesker kan sidde i Ly for en Byge, ellers har vi ikke begyndt. — Jeg tror dog, det fra hans Side mere var gammel Tradition end egentlig Overtro, Det var nemlig det eneste, han holdt i Hævd fra gammel Tid. Om Særegenheder ved Høstens Afslutning ved jeg ikke andet, end at det gjaldt for Mejereren om, at hans Optagerske blev fri for Kællingen, den gamle (det sidste Neg). Der er somme Tider taget et Par Skaar mere end ellers for at undgaa at faa Kællingen at slæbe paa til næste Aar.

Ældre Stuehus af Bindingsværk.

Dagligliv i en Bondegaard paa Alrø i 1870'erne.

Naar jeg en Vinteraften sidder i min lune Stue under den elektriske Lysekroner og lytter til Stormens Sus der udenfor, medens Frostentegner nye

Gammelt Hus, vistnok det ældste paa Alrø.

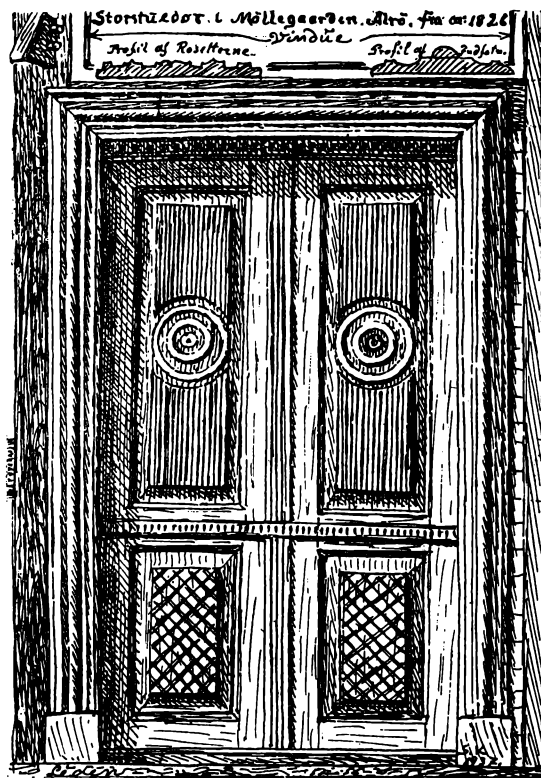
Billeder paa de optøede Vinduer, og Sneen fejer omkring i Gaarden ved Stormens Kast, da stiger i Stilheden derinde mange Billeder fra Fortiden frem for mit Blik. Og hvilken Forskel paa den samme Stue fra hin Tid for ca. 60 Aar siden og saa nu. Et Billede fra en Vinteraften stiger uvilkaarlig frem i min Erindring. Manden i Gaarden sidder for Bordenden med en Avis foran sig, men Læsningen bliver ikke til meget, thi hvert Øjeblik maatte

han have fat paa Lysesaksen og »braande« det søvnige Tællelys, som staar foran ham og kun kaster et sparsomt Skær over de nærmeste Omgivelser. Saa tæt ved Lyset som muligt, med Ryggen ud til Stuen, sidder Husmoderen

og træder Spinderokken, saa Hjulets Snurren fylder Stuen med en sagte, ensformig Musik, medens Teje efter Teje forsvinder under hendes rappe Fingre ned om Tenen. Pigen har sin Plads tæt ved Siden af, og der maa hænges i med Kartningen af Ulden, men dog bliver hun bagefter, hvis hun ikke fra Eftermiddagen har Oplag. Karlen sidder paa den modsatte Side af Bordet, han har faaet fat paa et Stykke Træ, hvoraf han med sin skarpe Kniv forsøger at frembringe en eller anden Nytteting. — Det gør ingen Ting, om Spaanerne falder paa Gulvet, ingen vil beskylde ham for at lave Griseri for det. Gulvet er hvidskuret og bestrøet med rent Sand fra Havet og skal fejles alligevel naar det er Sengetid, saa er de fri for dette Arbejde næste Morgen. — For den nederste Bordende, altsaa længst borte fra Lyset, har Drengen sin Plads, men han kan dog nok se til sit Arbejde, som for Tiden bestaar i at vinde et Nøgle Garn af en Ten, som Husmoderen lige har fyldt.

Medens de saaledes alle er optaget hver med sit, gaar Passiaren lystigt om Hverdagens Begivenheder, en eller anden Beretning i Avisen, som til sine Tider kan være baade en og to Uger gammel. Den bliver gerne tilsendt ved Lejlighed af Købmanden i Handelsbyen, naar han har læst den, og der saa kommer Bud. I de Tider gik Posten ikke hver Dag. Jeg husker endnu, da Posten begyndte at gaa; det var to Gange om Ugen, og han bar det hele i et rødtærnet Tørklæde.

Præcis paa Slaget halvti standsede baade Karter og Spinderok, hvorpaa der blev spist »Nætdowe«, bestaaende af et Stykke Smørrebrød med det Paalæg, der var nærmest ved Haanden. Som Regel var der en enkelt Ko, som skulde malkes til »Staalts«, og medens Pigen besørgede dette, fejede Konen og satte til Side. Saa blev

Storstuedøren i Møllegaarden paa Alrø er fra ca. 1826, og der knyttes det mærkelige Sagn til den, at da den daværende Møller, Rasmus Nielsen, fhv. Kaperkaptajn (alm. kaldet Sørøveren) havde ladet opføre det svære Stuehus, var han ikke tilfreds med den Dør, som Tømreren havde lavet til Storstuen. Der gik da Bud til den Snedker, som bar Navnet Bartel, og hvis Ry er bevaret paa Øen endnu, med Anmodning om at lave en passende Dør. Bartel, som havde været Orlogsgast i syv Aar, svor da, at han vilde lave en Dør, som den der var paa Chefens Kahyt i Fregatten, han havde tjent ombord i, — og det blev saa den, som hænger den Dag i Dag. S.K.

Lyslet slukket, og Vinternattens Fred sænkede sig over den sovende Gaard, til det første Dagskær meldte sig næste Morgen.

Der blev paa den Tid ikke brugt Lys i Stalden om Morgenen. Den første halve Times Arbejde, som i Reglen bestod i at give Kreaturerne et Foder Hø eller Halm eller strigle Hestene, kunde godt udføres i Halvmørke. — Er

Forskellen paa den Tid og nu stor inden Døre, saa er den vel ogsaa stor i den øvrige Bedrift, særlig for Kvindernes Vedkommende. Jeg ser endnu for mig Billedet af baade Skage- og Klinepiger, men disse Arbejder skal jeg dog ikke dvæle ved, saa meget er sikkert, at vel næppe nogen af Nutidens unge Piger vilde være tilfreds med at sidde i Støv fra Skagehaanden eller arbejde med de bare Hænder i vaadt Ler fra Morgen til Aften, til Tider en Uge i Træk; de gik nemlig om og hjalp hverandre som det bød sig bedst. De kunde se alt andet end hyggelige ud, naar en saadan Arbejdsdag var til Ende, men alting gik med Liv og Lyst, som jo gerne er Tilfældet, hvor Ungdom er samlet. Og naar det værste Snavs var fjernet, var der ingen, som tænkte paa, at Dagen i Morgen vilde ligne sin Forgænger. Den unge Bondepige, Datter i Gaarden og Tjenestepige — der gjordes ingen Forskel — færdedes paa Marken med opkiltet Skjørt og spredte Mergel eller Gødning. Arbejdet i Slæt og Høst blev betragtet som det letteste. Den Gang hed det: Op om Morgenen med Solen, ud til Kørne

i Stalden, og naar Malkningen var til Side, saa ind til Kærne, Ostebalje og alt hvad der fulgte med af Rengøring. Desuden skulde der brygges og bages, noget som nu ogsaa hører en svunden Tid til.

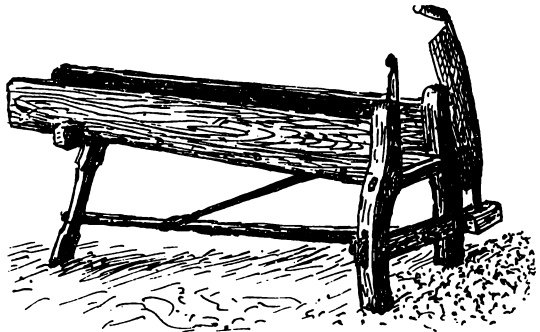
Forberedelser til Julen i 1870'erne.

Det er Dagen til Juleaften. Over hele Øen hviler en let Rimtaage, og det ser ud som Vejret, der i den sidste Uge har skiftet med Slud og Blæst, nu endelig vil slaa om til Frost. Nogle gamle, ærværdige Rødpil, som hælder de stynede Hoveder, har allerede fine, hvide Stænk af Rim paa de tynde Kviste, medens Vandet i Gadedammen begynder at trække Skimmel af Is mellem Vandplanterne. Foran mig tripper et Par Smaaabørn, godt indpakke med Vanter og tykke Uldtørklæder, og Hænderne fulde af Pakker, de kommer fra Købmanden, og Snakken gaar lystig om Julen og alt hvad der hører denne til. — De drejer fra Vejen ind til Knud Jensens Gaard, men Porten er lukket, og det kniber at faa den lukket op, hvorfor jeg gør mig til deres Tjener ved at hjælpe dem. — Da jeg er kommen saa langt, kan det være morsomt at se ind i den af fire Længer lukkede Gaard. Det første Øjet møder, er Tjenestedrengen, som er travlt beskæftiget med at rense ved Lænkehunden, og saa vidt jeg kan se, er Arbejdet til Side, og han er til Hundens store Glæde i Færd med at lægge ren Halm i dens Hus. Af bare Taknemmelighed hopper den og danser omkring ham som en vild og agter ikke paa min Tilsynekomst. Fra en Luge i Staldlængen trænger Lyden fra en Hakkelsemaskine ud til mig. Det gaar hurtigt, for der skal nok skæres paa Oplag til Højtiden,

da jo intet Arbejdshjul maa løbe rundt i Julen, undtagen Trillebøren. Saa vidt jeg kan høre paa Stemmerne, er Humøret højt, det gaar jo altid bedst, naar der er Liv over Arbejdet. Ud fra en aaben Halvdør lyder kraftige Økse-slag, det er vel Knud Jensen selv, der har paataget sig at sørge for Brænde til Højtiden.

Pludselig bliver Døren til Stuehuset aabnet, og medens jeg fra Husets Indre hører Toner fra en Jule-sang, kommer et lyslokket Pigeansigt til Syne. Hun raaber ud i Gaarden: »I skal ind aa spis!«, hvorpaa Døren igen med et Smæld bliver lukket. Da Drengen er den eneste, som har hørt Kaldet, maa han omkring til de forskellige Pladser som Budbringer, og straks efter kommer Knud Jensen og to Karle med Kurs mod Indgangs døren, — Karlene

Hakkelseskærekiste fra Alrø.

Skærekisten var jo lige saa uundværlig et Redskab som Ploven. Ovenstaaende, der stammer fra M. Gjødertsens Gaard, er en meget smuk Type. S.K.

med Kasketten i Haanden, begge lige ivrige i at børste Støv eller andet Vedhæng fra Bluser og Vest; de ved godt, at Maren, deres Husmoder, er en proper Kone, som ikke taaler snavsede Folk ved sit Bord. Knud børster sindig lidt Savsmuld af det ene Bukseben, spytter Skraaen ud, ser derpaa rundt i Luften og siger: »Jeg tror vi faar Frost til Aften«, hvorpaa de alle forsvinder ind ad Døren. Jeg maa imidlertid blive udenfor, thi Manden har ikke set mig, ellers var jeg bedt med ind. Nu kan jeg gennem de blanke Ruder se ind i en tarvelig, men skinnende ren Dagligstue, over hvis Bord der er bredt en Voksdug, hvorpaa igen staar et rødt Lerfad med varm, kogt Flæsk og Svine-tryne, er Skaal med Rødbeder og en Stabel Brød. Dette har i mange Aar baade i Knuds og hans Faders Tid været Familiens Middagsmad for Jule-aften, og saaledes vil det vedblive i Fremtiden, saa længe Knud og Maren staar for Styret i den gamle Slægtsgaard, hvor samme Slægt har levet og virket i over 200 Aar. — Efter endt Spisning sættes en Kande varmt, hjemmebrygget Øl med tilhørende Sigte-Smørrebrød ind, dette udgør Eftermiddagskaffen. Da de atter staar i Gaarden, udbryder Knud: »Hvordan gaar det, er I snart færdige paa Loftet?« Og da han faar til Svar, at der nu var Hakelse i Mængde, sagde han, at saa maatte de hellere begynde med Rensningen ved Kreaturerne, saa det ikke skulde blive for sent, inden de blev færdige til Højtiden. Den ene af Karlene blev beordret til at begynde ved Svinene. Knud selv og den anden Karl gik i Gang med Køstalden, og Drengen maatte hente Kørepisken, alle Kreaturerne skulde nemlig ud i Gaarden, thi der skulde gøres grundigt rent, Spindelvæv fejtes ned og Baasene baade skrubes og fejtes, saa der intet som helst Snavs blev tilbage. Med Pisken skulde Drengen saa passe paa, at Dyrene i deres Kaadhed ikke skulde splitte Møddingen ad. Denne var, som alt andet i Gaarden, sat op i mønsterværdig Orden, og Drengen, som følte sit store Ansvar, tog Plads ovenpaa; derfra kunde han bedst overse de kaade Dyrs Bevægelser. Kom en eller anden hans Fæstning for nær, fik de et Rap over Ørene, hvorpaa de med Halen i Vejret til Drengens

store Morskab skyndsomt tog Flugten. — Da Manden med et undersøgende Blik kunde melde færdig, blev der Travlhed med igen at faa Dyrene anbragt i deres gamle Pladser, noget som næsten tog længst Tid; thi de havde glemt Vanen fra Sommeren. Efter den Tur blev Drengen sendt hen i Hønsehuset, dennes Indbyggere skulde ogsaa vide, at det var Juleaften, men det lod ikke

til, at de var særlig begejstrede for denne Forstyrrelse, thi de nedlagde under stærk Basken med Vingerne, en kraftig Protest, idet de allerede saa smaat var begyndt at gaa til Ro. Det beroligede dog de ophidsede Gemytter, at Lillepigen kom og strøede et Ekstrafoder ud til dem paa Stenbroen. — Nu blev alle Hestene sluppet ud og deres Kvarter fik samme Omgang, men de opførte sig meget fornuftigere. De var ikke saa forvante med at staa stille. Nu fordrev de Tiden med at nubbe hinden over Hals eller Kryds.

Saa kom der Fart over Trillebøren, og langt om længe kunde Drengen lægge sidste Haand paa Værket ved at feje de sidste Gødningsrester op fra Stenbroen, hvorpaa intet maatte ligge og flyde i Helligdagene. Skumringen begyndte allerede at sænke sig over Gaard og By, Knud Jensen kom ganske sindig ud af Stalddøren, som han lukkede omhyggeligt, børstede et Straa fra sit Trøjærme og sendte et nøje ransagende Blik over sit Kongerige. — Nu var alt i Orden, og han listede stille udenfor sin Port. Gennem Lufften bares de sidste Klokketoner til ham, Julen ringedes ind over vor stille Ø, hvor alt var saa tyst og venligt i den tavse Kvæld. Maanen stod i første Kvarter og lyste med et fantastisk Skær over et rim-

Gammelt engelsk Drikkekrus fra Alrø. Drikkevarer har altid spillet en vis Rolle paa Alrø. Derfor har Drikkekar ogsaa alle Dage nydt stor Anseelse; men størst og mest berømt i Mands Minde var dog Kruset med Skruptudsen. Kruset var hvidgult med sorte Dekorationer, Frøen rødgraa. Den er hel udformet, saaledes at Vædsken strømmer rundt omkring den, og anbragt saa snildt, at det skulper eller sprøjter fra den, naar Kruset hældes. — Det er engelsk og med flere Indskrifter i dette Sprog og i Latin, ca. 150 Aar gl. Naar den drikkende holder Kruset med højre Haand, vil Frøen gylpe Øllet op mod hans Mund, hvis Kruset er ved at være tomt. — Det findes i Gdr. Niels Vilh. Jørgensens Gaard. S. K.

pudret Landskab, som Taagen havde forladt, og nu hendøde de sidste Klokketoner, der havde ringet Julen ind.

Juleaften.

Nu gør Hunden og varskoer, at der kommer fremmede — fremmede paa en Juleaften, hvor alle nu om Stunder helst vil være ene, kun omgivet af dem, som hører Husstanden til, men saaledes var det ikke for ca. 60 Aar siden. Nej, Gaardens Høstfolk eller andre Arbejdere var selvbudne Gæster til Juleaften, naar det da var bosiddende Folk. Var der en gammel, enligt boende

Mand eller Kvinde i Nabolaget, saa maatte vedkommende ikke sidde ene hjemme, men blev indbudt baade til Jule-, Nytaars- og Hellig tre Kongersaften.

Alt udendørs Arbejde er som foran omtalt til Ende, og der hviler en egen Højtidsstemning over alle. Karlene kommer pyntede og stille listende ind gennem »Udestowen«, som til daglig er Familiens Spisestue, men i Aften er Bordet dækket i »Kakkelstowen«, den eneste Stue i Gaarden, hvor der findes Kakkelovn, og hvorfra Stuen har sit Navn, som den maaske af mange kaldes endnu. — Gulvet er hvidskuret og bestrøet med Sand fra Stranden, saa var det lettere at holde rent. Der er skinnende hvid Dug paa Bordet, og de daglige Tællelys er i Aften erstattede med Stearinlys — en Luksus i de Tider. — Og for at gøre det saa festligt som muligt, er der anbragt et ekstra paa en gammel Dragkiste, som stod i den ene Side af Stuen, og som sammen med den gamle Bornholmer udgør hele Bohavet. Ved den øverste Bordende har Husbonden allerede indtaget sin Plads, og ved hans Side sidder Høstmanden, hvis der har været en mandlig Hjælper, maaske er det en Kvinde, og Manden er da i den Gaard, hvor han har hjulpet til; de følges ikke ad, men gaar pligtskyldigt hver sit Sted. Derefter sidder Karlene paa Bænken langs Ydermuren og nederst Børnene.

Samtalen falder alvorlig, nærmest trykket, om Vejr og Vind samt hvad der ellers kan ligge for, indtil Husmoder og Pige kommer ind fra Køkkenet hver med et stort Fad dampende Risengrød godt bestrøet med Kanel og Sukker samt en mægtig Klat Smør i Midten. Paa den Tid var særskilt Tallerken til hver enkelt ikke i Brug, og det gjaldt derfor om at lange til Fadet. Dypelsen til Grøden bestod af godt hjemmebrygget Øl med Sukker i. Ingen vover dog at tage Skeen, før alle Kvinderne er kommet til Sæde, hvorpaa Husbonden med stille Alvor læser Bordbøn, som lyder saaledes:

»Alles Øjne vogter paa dig, Herre, og du giver dem deres Spise i betimelig Tid. Du oplader din milde Haand, og alt det, som lever, mætter du med Velbehag. Herre Gud, himmelske Fader, velsign os disse dine Gaver, hvilke vi af din milde Godhed tager til os, formedelst Jesus Kristus, vor Herre. Herre, hjælp os i al vor Nød og fri os fra den evige Død. Gud unde os at bruge dine Gaver, saa at vi alle sammen Himmerigs Glæde kunne nyde og faa. Amen. Herre, Gud Fader, tænk paa os til det bedste. Amen!«

Derefter tager Manden med Ordene: »Mad i Guds Navn« den første Skefuld og de andre følger efter. Der gaar som et Lettelsens Suk gennem hele Forsamlingen, og under uskyldig Skæmt gøres der et mægtigt Indhug i Grøden. Drengen faar Bud om at tømme Fadet, han maa nok tage Skeen tre Gange Juleaften, om han forspiser sig gør ingenting. Som Regel bestaar næste Ret af Ribbens- og Flæskesteg, hvis ikke And eller Gaas haves blandt Gaardens Fjerkræ, købt bliver det ikke. Naar saa endelig den sidste er færdig, læser Husbonden igen følgende Bøn fra Bords:

»Vi takker Herren, thi han er god, og hans Miskundhed varer evindeligt, han som giver Kvæget dets Foder og forsørger Ravneunger, som raaber til ham. Han har ikke Lyst i Hestens Styrke, ej heller Velbehag i nogen Mands Ben. Herren behager alle de, som frygte ham og venter paa hans Miskundhed. Vi har nu allesammen baade drukket og ædt, thi maa vor Herre Jesus ej være forgjæt, hannem ske Lov, Tak, Pris, Hæder og Ære for Øl og for Mad, for Hus og for Klæde og for al sin bitre Pine og haarde Død. Hav Tak, o Gud, vor Skabermænd, for Næring ud af Land og Vand. Hav Tak, o Jesus, for din Død, og Tak, du sande Livsens Brød, Tak, Helligaand, oplys vort Sind, og Gud dig til vort Hjerte vend. Du tænkte paa os arme smaa, som

for dit milde Aasyn staa. Du ved, hvordan vor Lykke og Brød skal skæres for os til vor Død. Giv Helbred, Lykke, Liv og Gavn, Lyksalighed i Jesu Navn. Velsign os, Gudfader. Velsign os, Guds Søn. Velsign os, Gud Hellig-aand. Amen. Herre, Gud Fader, tænk paa os til det bedste. Amen!»

Derefter blev afsunget et Par Julesalmer, hvorpaa der staaende gaves Haandslag Bordet rundt til Tak for Mad. Hermed var den egentlige Højtide-lighed forbi. Juletræ fandtes ikke, men jeg husker endnu, at der var Stemning og Højtid over Stuen. Medens Kvinderne var travlt beskæftigede med at vaske op og sætte til Side, fik Manden Lygten tændt, hvorpaa alle Mand-folkene maatte rundt til Kreaturerne, som i Dagens Anledning skulde have et Ekstrafoder, det er jo kun Juleaften een Gang om Aaret, og medens Man-den holdt Lygten, delte de andre ud med rund Haand.

Drengen fik Bud om at gaa ind efter et Fad Grød til Nissen; det var dog Spøg, for gammel Overtro var i min Barndom forlængst uddød paa min Hjemegn, og jeg har som Barn aldrig hørt en eneste Spøgelsehistorie.

Naar Fodring og Malkning af Køerne var besørget, det sidste var dog Kvindernes Arbejde, samledes man igen i Stuen, hvor der saa blev spillet Kort om Pebernødder, gættet Gaader og hvad anden uskyldig Morskab, der kunde findes paa. Jeg blev saaledes engang stillet overfor følgende: Gaa ud i Bryggers-skorstenen, se derop og raab saa højt som du kan: »Klaus med din Hæl og Roland med din Fod, er I deroppe, saa kom ned!« Saa skulde der komme to sorte Mænd ned til mig. Jeg gik stolt derud, vel vidende, at der sad ingen i Skorstenen, men i min barnlige Uvidenhed tænkte jeg ikke paa, at hverken Haand eller Fod kan raabe.

Julegaver uddeltes ikke, dog fik hver af Tjenestefolkene en »Ywelkag«, et Sigtebrød, som de saa kunde tage med hjem til Forældre eller gode Venner.

Til Julen blev der altid bagt Brød af Sigtemel fra en Tønde Rug, og jeg har som Barn baaret mange Julebrød i Byen til dem, der var mindre velstillede. Jeg blev altid modtaget med et Smil og hjertelig Tak, og et enkelt Sted kunde der vanke en 2 eller 5 Øre, og jeg var da mindst lige saa glad som Giveren.

Naar Klokken var henad 11, hvad dengang var høj Sengetid, blev Bordet igen dækket med Smør, Sigtebrød (Rugbrød kom ikke paa Bordet Juleaften), hjemmelavet Ost og Rullepølse eller Faarelaar, og desuden var det en staaende Ret, at der skulde stuvede Hvidkaal og Grisesylte paa Bordet — et godt Foder at gaa i Seng paa. — Naar denne solide Nadver var sat til Livs, blev Klokken gerne henad 12, og alle bød Godnat, Tak for i Aften og Glædelig Jul. Men for Husmoderen var en saadan Juleaften ikke let at faa overstaaet, thi naar alle var gaaet, skulde der igen ryddes til Side og vaskes op, ligesom Gulvet skulde fejes grundigt og igen strøes med frisk Sand, saa alt kunde være i Orden Julemorgen.

Julen varede til Helligtrekongers Aften. Saa »ywlode vi ud«. Det var en fast Skik, at vi den Aften skulde have Æbleskiver.

Jost Rosenmejer.

Lidt om Alrøboernes „Stamfader“.

Af N. P. Østergaard.

I Aaret 1697 gik en Mand i Land paa Alrø, som skulde faa Betydning for Øen og dens Befolkning langt frem i Tiden.

Det var »Seigneur og fornemme Mand« Jost Rosenmejer.

Han kom fra Landsbyen Bred i Vissenbjerg Sogn paa Fyn, hvor han ejede nogle Gaarde og første Gang nævnes 1690, da han underskriver til Vitterlighed paa et Dokument*). Han var gift med Cathrine Jakobsdatter Bruun, en Datter af Christen Jacobsen Bruun, der ejede en Del Jordegods paa Fyn, som han havde arvet efter sin Fader, den rige Borgmester Jacob Madsen paa Christianshavn.

Denne Borgmester var en fremragende Forretningsmand. Som ungt Menneske kom han til København fra Visby paa Gotland, der jo var dansk indtil 1645, svang sig op til Storkøbmand og havde egne Skibø i Søen, en Tid endog en hel lille Krigsflaade. Han havde store Leverancer til Staten, og til Dækning af en Del af Gælden overdrog Kongen ham Børsbygningen i København for 50,000 Rigsdaler. Jacob Madsen døde 1653 som en hovedrig Mand, efterladende sig 3 Sønner og 1 Datter.

Hvor meget 50,000 Rigsdaler dengang var værd, ses af den Omstændighed, at da Kong Frederik III i 1669 købte Børsen tilbage for samme Sum, betaltes den med Jordegods paa ialt 1003 Tønder Hartkorn. Blandt dette Gods, som Kronen tilskødede Jacob Madsens Enke og Arvinger, var ogsaa 19 Gaarde og 2 Gadehuse paa Alrø, d. v. s. alle Øens Gaarde med Undtagelse af Præstegaarden. Endnu i Aaret 1688 var Alrø i denne Slægts Eje. Rosenmejers Svigerfader — Christian Jacobsen Bruun — ejede 9 af Gaardene, hans Broder Ivers Enke 1 Gaard, medens de øvrige 9 Gaarde ejedes af Søren Basse i København, der var gift med en Datter af Christians Bruuns Broder Ejler. Kort efter døde Søren Basse, og hans Gaarde kom paa andre Hænder.

Jost Rosenmejer boede nogle Aar i Bred sammen med Svigerfaderen, der vel ikke var Herremand, men ejede Jorder forskellige Steder i Landet. I 1670'rne nævnes han som Indvaaner i Assens. Beviset for, at Rosenmejer var gift med hans Datter — skønt hun stadig kaldes Cathrine Jakobsdatter Bruun, medens hun efter Tidens Navneskik skulde hedde Christiansdatter — forekommer i et Skøde af 15. September 1691. Jost Rosenmejer i Bred tilskød nemlig denne Dag Henrik Borneman, Stiftsbefalingsmand over Aalborg Stift, et Boel i Hillerslev Herred og By og »dette sker med min Svigerfader Christian Jacobsen Bruun og min Hustrus Vidende og Vilje«²⁾.

Alrø maa have tiltalt Jost Rosenmejer, for hans Bestræbelser gaar ud paa at samle Øens Gaarde under sine Hænder. 1693 bytter han og Sviger-

1) Ifølge velvillig Oplysning fra Arkivar Seesten, Landsarkivet for Fyn.

2) Landstingets Skødebog M 27.

faderen noget Gods i Voldtofte og Dreslette samt en Del af Ørsted Kongetiende bort med 5 Gaarde og Gaardsparter paa Alrø, og Aaret efter pantsætter »de Husarme« i København to Bøndergaarde paa Alrø til dem.

Faktisk er de nu i Besiddelse af 16 af Øens 19 Gaarde, og i 1697 sælger de saa den Gaard de bebor i Bred til Christen Andersen Holm i Vigerslev.

Rosenmejer og hans Hustru og Børn bryder derefter op fra Bred og bosætter sig paa Alrø. For første Gang i Historien har Alrøboerne Øens Ejer bosiddende i deres Midte. Det varede jo ikke længe, inden han kom i Besiddelse af de øvrige Gaarde med Undtagelse af en enkelt.

Jost Rosenmejer og hans Familie.

Efter Indskriften paa Gravstenen paa Alrø Kirkegaard synes der ikke at være Tvivl om, at Just Rosenmejer er barnefødt i Westphalen. Det vides ikke, hvornaar han er indvandret til Danmark. Det, at han efterlader sig en tysk Bibel, kunde maaske pege paa, at han har haft sin Skolegang i Tyskland, eller ogsaa at hans Forældre er indvandret hertil i hans tidlige Barn-dom. Om der bestaar nogen Forbindelse mellem ham og de Rosenmejere, der nedstammer fra den Henrik Rosenmejer, som var Krudtmøller i København og maaske indkaldtes omkring Aar 1600 af Kong Christian den Fjerde, vides ikke. Disse Rosenmejere havde Forbindelse med en Slægt af samme Navn i Skaane. I det vestlige Tyskland forekommer Navnet Rosenmeier (Præst) og Rosenmeyer (Rektor) i det 17. Aarh.¹⁾

Jost Rosenmejer ægtede 1682 den unge, 17aarige Cathrine Bruun, og deres første Barn kom til Verden den 29. September 1684, en Dreng, der fik Navnet Wilhelm Friderik. Hans Løbebane blev lang og bevæget. I 16-Aars Alderen stak han til Søs og fo'r til Island og oplevede allehaande Eventyr. Det hedder i Gravskriften over ham, at Havets-Tumlebylge »væltede ham frem og tilbage de fleste Dage«, men »Angest, Forliis og Fængsel gjorde ham ej forsagt«. Hans Dyd, Redelighed og Fortjeneste gjorde ham til islandsk Overkøbmand, d. v. s. Direktør for det islandske Kompagni. I Aaret 1742 vendte han hjem som Pensionist, og paa sine gamle Dage blev han Revisor ved det Kongelige octroierede Handels-Kompagni ved de Islandske Affaires. Han døde 1766 i »den velsignede Alder« af 82 Aar og efter »48 Aars fornøjeligt Ægteskab«, der velsignedes med 10 Børn. Hans Søn siger, at han var »den ømmeste Fader, den fornuftigste Raadfører og den fuldkomneste Ven«²⁾. En af hans Efterkommere bosatte sig 1756 paa Nøttrupgaard i Bjerre Herred.

Jost og Cathrine havde ialt 13 Børn — 6 Sønner og 7 Døtre, men kun 3 af Sønnerne overlevede Forældrene. Den næstældste Søn, Liborius, døde paa Alrø 1716. Sønnen Julius Adolph blev kun 6 Aar og døde 1706.

Den ældste af Døtrene — Barbara — blev gift med Jesper Sørensen, Borger og Indvaaner i København, Datteren Filisita med Kongens Skipper (Søofficer) Mads Pedersen Møller i København, og en tredje Datter med Niels von Baden, som ejede Vestergaard i Bisholt i Bjerre Herred.

Vist alle de øvrige Børn indgiftedes i Alrø-Familier, og endnu i vore Dage har mange Alrøboere Rosenmejersk Blod i Aarene, selv om Navnet Rosenmejer er forsvundet fra Øen. Den sidste Bærer af Navnet paa Alrø flyttede til Endelave for ca. 60 Aar siden. Gamle Jost har jo ogsaa Æren af visse mærkelige Navne i Slægten, saasom Liborius, Gjødert, Elzabe o. s. v.,

¹⁾ Grosses Universale Lexicon. Leipzig 1742.

²⁾ Chr. Rosenmeyer: Æreminde over W. F. Rosenmeyer. København 1766.

Dørhammer i P. Degns Gaard paa Alrø, oprindelig anbragt i det gamle Stuehus. Bogstaverne er smukt udskaarne, dog med Vaklen mellem latinske Klodsbogstaver og Rundskrift. Efternavnet maa tydes som Rosenmejer.

hvoraf flere lever paa Alrø endnu og i Tidens Løb har givet Naboerne noget at forundre sig over.

Nogle Maaneder efter Familiens Ankomst til Alrø fødtes Datteren Clara Elzabe. Alrø Kirkebog begynder først 1798, og hendes Daab, der faldt den 23. Oktober d. A., er den første Indførsel. Hun blev 1717 gift med Gaardmand Jørgen Povlsen paa Alrø. I deres Efterslægt forekommer Navnet Liborius i hvert Slægtled lige op mod vor Tid, og af deres nulevende Efterkommere kan nævnes fhv. Gaardejer Mikkel Gjødertsen.

Anna Sophie, f. 1702, blev 1724 gift med Gaardmand Søren Jensen paa Alrø. Han blev senere i daglig Tale kaldt Rosenmejer. Jost boede i denne Gaard og døde der. Anna Sophie blev 87 Aar gl., og som Enke var hun 1737 i Besiddelse af 9 Gaarde paa Øen; hun har uden Tvivl været den mest velhavende af Jost og Cathrines Døtre og Øens fornemste Dame.

Sønnen Gjødert Christian, f. 1705, blev ved Daaben baaret af Præstekonen, og blandt Fadderne var den rige Søren Sørensen af Vads Mølle og hans Hustru. I den unge Alder af 16½ Aar blev han — 26. Oktober 1721 — gift med den unge Gaardmandsenke Anna Jensdatter paa Alrø; hun var saa forelsket i ham, at hun klædte ham op fra Top til Taa, da han skulde staa Brudgom. Fra deres førstefødte, en Datter, der kom til Verden 1723, nedstammer en endnulevende Gjødert-Slægt, og i Gaarden Gjødertsminde paa Alrø opbevares to Sølvskeer med Inskriptionen: G. C. R. — A. J. D. 1721. Gjødert Christian blev kun 33 Aar gl.

Den yngste af Jost Rosenmejers og Cathrine Bruuns Døtre — Juliane Marie, f. 1708 — blev 1721 gift med Jacob Jørgensen Brøndum. Den yngste af Sønerne, Just Philip, f. 1711, og kun en 7 Aars Dreng, da Moderen døde — viedes 1734 til Anna Pedersdatter, Alrø; han overtog en af sin Faders Gaarde.

— I godt og vel tyve Aar levede Jost Rosenmejer og Cathrine Bruun sammen paa den smukke Ø. Hun blev ikke gammel. I en Alder af 56 Aar reves hun en Efteraarsdag 1718 bort fra sin Mand og sine mange Børn. Den 12. Oktober blev hun begravet paa Alrø.

Jost Rosenmejers senere Aar og Død.

Det lakker ogsaa mod Slutningen for Jost, og som den omhyggelige Administrator han er, begynder han saa smaat at tænke paa at afvikle sit jordiske Gods. Forinden faar han en vigtig Sag bragt i Orden. Da Kongen i sin Tid havde afhændet Gaardene paa Alrø, havde han forbeholdt sig Tilbagekøbsret. Det lykkedes 1720 Jost Rosenmejer at erhverve denne Ret for ialt 168 Rigsdaler. Han sørgede ogsaa for, at Alrø blev fri for Soldaterhold, hvilket kostede 16 Daler.

Den 3. April 1720 udstedtes Skiftebrev til Jost Rosenmejers Børn »efter deres Salig Moder«. Sønerne fik hver 150 Rdl. 28 Sk., Døtrene 75 Rdl. 14 Sk. i Mødreneary.

I sine sidste Aar følte Jost sig svagelig og træt. Efter Hustruens Død blev han plejet og passet af Datteren Anne Sophie.

Den 15. Maj 1722 sælger han 17 af sine Gaarde — ansat i Hartkorn 74 Tdr. — til Søren Sørensen i Vads Mølle, der var Morbroder til Søren Jensen, for 2864 Rdl. 3 Mk. 11 Sk. Disse Penge betaltes Tid efter anden. Salget var ordnet saaledes, at hvert af Børnene, efterhaanden som de blev myndige, selv maatte vælge, om de vilde have deres Mødrene arv udbetalt eller overtage en nærmere bestemt Gaard paa Alrø. De valgte vistnok alle Gaarden.

Den »ærlige, gamle« Mand Jost Rosenmejer fik desuden Ret til paa Godset at forsyne sig med Husværelser i Udhusene i sin Levetid, saa mange han for sig og sin Datter til Sømmelighed kan behøve og aarlig Tid efter Tid eller ogsaa paa en Gang, om forlanges, 3 Tdr. Rug, 4 Tdr. Malt, 2 Tdr. Byg, 6 Rigsdaler, 4 Mark Curant, 1 Ko og 6 Faar som Vinter og Sommer skal fodres og græsses forsvarlig, samt nødtørftig Ildebrændsel af Tørv og til at hente Træ fra de nærmeste Skove, om han det til Købs kan faa, skal laanes ham Vogn, ligesaa naar han har fornøden Rejse.

Jost Rosenmejer sad ikke paa Aftægt i ret lang Tid. Ved Nytaarstid 1725 føler han, at Kræfterne er ved at svigte, men medens han endnu kan føre en Pen, foretager han en Registrering af sit Indbo »for at forekomme al Tvivl og Misforstaaelse mellem mine Børn, baade de som er nærværende og de som er fraværende.«

Optegnelsen slutter saaledes:

Desforuden skal min Søn Just Phillip Rosenmejer nyde efter min Død: min gammel graa Klæde Kioel med Sølvknapper udi, ogsaa min Skind Trøje og Skindbukser med Sølvknapper udi, i ligemaade alle mine andre Klæder, ogsaa mine affarvede Hoser.

Giødert Christian Rosenmejer skal nyde min sorte Klædes Kioel, den gammel Trøje og en gammel Hvergarns Trøje og de sorte Hoser, saasom han ikke nød det ringeste Klæder fra den Tid, han skulde giftes hverken for hans Løn eller nogen Ting, mens hans Kone klædte ham op fra Hoved til Fod, da han skulde staae for Brudgom.

De fire Piger Catrine, Marie, Barbara og Juliane skal nyde det givne Tin som de andre haver nydt 20 Tinfade og $\frac{1}{2}$ Dusin Tintallerkener. Iligemaade af de Sengeklæder som er tilovers nyde nogen til en Seng, saavel af hvad Lagen og af al det som findes.

Dette skal holdes af mine Børn, det er min Begæring.

Alrø 5. Januar 1725.

Jost Rosenmejer.

Fire Dage senere sælger han sine 5 Køer til sin Svigersøn Søren Jensen for 3 Slettedaler Stykket og sine 6 Faar for 3 Mark Stykket.

Efter saaledes at have beskikket sit Hus indgik Jost Rosenmejer den 5. Februar 1725 til den evige Hvile, og den 12. Februar blev han under megen Højtidelighed stedt til Hvile i Alrø Kirke ved Siden af sin forudgange Hustru.

Saa saare Jost Rosenmejer havde draget sit sidste Suk, gik der Ilbud til Vads Mølle i Hads Herred, og samme Dag indfinder Søren Sørensen sig efter Amtmandens Ordre til ham af 27. Januar samme Aar for at holde Registrering og Forsejling i Boet. Han havde ogsaa været Curator for de umyndige i Skiftet 1720 efter Rosenmejers Hustrus Død.

Registreringen begynder med, at Rosenmejers Datter Anna Sophie levede ham Nøglen til et lille Skab, hvori befandtes en stor Hob Breve og

Kvitteringer samt fem Bøger og nogle Regnskabsbøger og mere, som igen i Skabet blev indsat og forsejlet. I en Pung fandtes i rede Penge 140 Slettedaler, som Monsieur Giødert Rosenmejer havde givet sin Fader (maaske til Opbevaring). Desuden var der 20 Slettedaler Curant. I en anden Pung befandtes 86 Rigsdaler i 12-Skillinger og i en tredje 24 Rigsdaler 4 Mk. I bemeldte Skab fandtes ogsaa nogle Obligationer, deriblandt en fra Provst Søren Glud, Katstrup, paa 400 Rigsdaler Curant, og en fra Svingersønnen Søren Jensen paa 263 Rigsdaler. Søren Jensen var nemlig Ejer af 4 Gaarde paa Alrø foruden to Gaarde, som han havde pantsat til Jost Rosenmejer for 263 Rigsdaler. Han skulde svare 5 pCt. i Rente. Gaardene maa han altsaa have købt af Morbroderen Søren Sørensen i VadsMølle. Gødert Rosenmejer havde paa samme Maade købt sin Gaard.

I en anden Stue stod en Kiste, hvortil Nøglen laa i Skabet, her fandtes i rede Penge 72 Rigsdaler i 12-Skillinger.

Desuden fandtes nogle Sedler, hvorpaa var noteret mindre Beløb, som Naboer havde laant, en Liste over hvad Fæsterne stod i Restance med og nogle Regnskabsbøger. Forskellige Aargange af Kvitteringer var sirligt ordnede i Pakker. I det hele taget havde Jost Rosenmejer haft en fortrinlig Orden i sine Sager, og det blev en nem Registreringsforretning, for den afdøde havde jo selv en Maaned i Forvejen foretaget Registrering over Indboet.

Efter at Døtrene havde udtaget, hvad de ønskede, blev der 7. August

Jost Rosenmejer's Gravplade. Alrø Kirke.

Jost Rosenmejers Gravsten paa Alrø Kirkegaard. Formenes oprindelig at have ligget i Kirkens Midtergang. I forrige Aarhundrede kom den ud paa Kirkegaarden og henlagdes ved Klokkestablen, indtil den paa Initiativ af Kirkeværgen i Begyndelsen af indev. Aarhundrede blev anbragt op mod den nordlige Kirkemur. Den bestaar af gullandsk Kalksten og er fuld af Forsteninger (Orthoceratiter, en uddød Blæksprutteart). Ornamentiken er god Barok og ret smukt udført. Paa Midten er Indskriften bortslidt af henved 200 Aars Fodtrin.

1725 holdt Auktion i Dødsboet i »Rosenmejers i Live paaboede Gaard paa Alrø (nu Søren Jensens iboende Gaard).« Sølvtøjet tilfaldt Honoratiores alene. 6 gamle Sølvskeer, Vægt 17 Lod, gik til Fuldmægtigen, der forestod Auktionen, for 9 Daler 1 Mk., han fik ogsaa et Par Sølv-Skospænder og en sølvbeslagen Salmebog, hvilken sidste kom til at staa ham i 4 Daler 2 Mk. Svigersønnen Niels von Baden fik 2 Sølvskeer og Søren Sørensen, Vads Mølle, 1 Lerkrus med Sølvlaag og en liden forgyldt Balsambøsse. Mere Sølvtøj var der ikke.

Af Tin solgtes 18 tunge Tallerkener, 2 store Fade af Vægt 17½ Pund, 6 Fade og et Par Lysestager. I Kobber og Messing fandtes forskellige Kedler, og endelig var der en Jernovn, som Vadsmølleren maatte give 10 Daler 4 Mk. for.

Af Møbler var der en gammel gul Kiste med Laag, »et Sengested, som den salig Mand selv havde lagt udi, af Fyr med Egestolper uden Himmel«. Det erhvervedes af Svigersønnen i Bisholt. Et Egebord til at trække ud solgtes til Søren Jensen, saa det blev i Gaarden; det samme var Tilfældet med en sort jernbeslagen Egekiste med en god Laas.

Af Duge var der en Damaskes Dug og en gammel Drejlsdug, og af Lagener 1 Par Hørgarns og 7 store graa Blaagarns. Det er kendeligt, at Døtrene har forsynet sig i Forvejen, ogsaa med Hensyn til Sengetøj, idet det mest var Puder og sribede Underdyner, der blev afhændet.

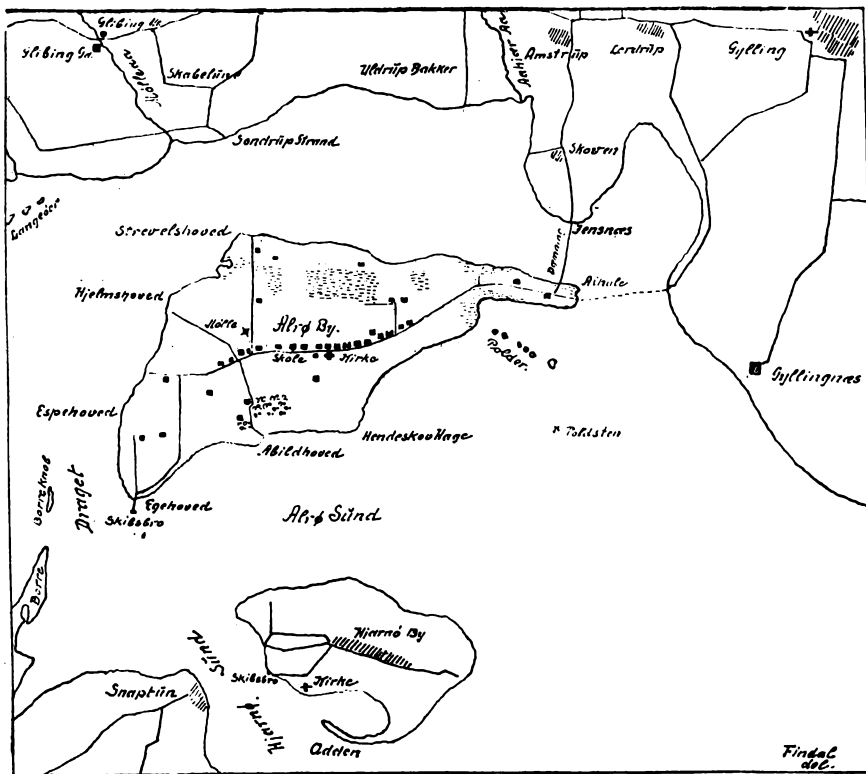
Det endelige Skifte fandt Sted i Niels Broknens Hus i Skanderborg den 20. December 1725. Forinden havde Søren Jensen præsenteret Boet følgende

Regning over de Bekostninger som jeg paa min salig Svigerfaders Begravelse har anvendt, nemlig:

	Di.	Mk.	Sk.		Di.	Mk.	Sk.
½ Fjerdingkar Hvedemel		1	10	Trende Ænder			8
Rosiner			8	1 Tønde Byg	3	1	2
Corenner			8	12 Høns			2
Muskatblomme			4	Hvedebrød			12
Nilliker			4	½ Lispund 8 Marks Smør	1	3	8
Svedsker		1		Ligklæder			4
Safrand			4	1 Tylvt Søm			4
Peber		1		Til Postpenge			12
Tvebakker og Hvedebrød			8	Til Papir			8
4 Smørbrød			4	Præsten for Ligprædiken	6		
Canelbark, 1 Citron			8	3 Degne for Sang ov. Liget	4		
Mandler og Suur Brød		1	4	Arbejds løn for Beslag til			
3 Pd. Tobak og 2 Dusin				Kisten at udhugge	2	1	
Piber		3	10	10 Kander gammelt Øl.	1	1	
Fransk Brændevin	1	3		For Umage med Mad og			
Fersk Fisk og 16 Maal				Traktementer ved Be-			
Bergenfisk		3	8	gravelseset at tillaves samt			
27 Potter Brændevin	4	1		den hafte Ulejlighed i			
½ Tønde Øl	4	2		Huset	7	2	
9 og ½ Pot Vin	2						
1 Kalv		2					
2 Børster Flæsk	1			Ialt	45	1	4

— Den endelige Opgørelse over alle Boets Midler og Effekter kom til at lyde paa 2041 Daler, hvorfra gik Gæld og Udgifter paa 1183 Daler, saa der til Deling mellem de 10 efterladte Børn blev 859 Rigsdaler.

Kilder: L. Bobé: Om Borgm. Jakob Madsen. Personalhist. Tidsk. 1920, pag. 278. Alrø Kirkebog, Skifteprotokol efter Jost Rosenmejer, utrykte Optegnelser af afd. Lærer Gødert Olsen m. v.

Alrø.

Alrøs Natur.

Af Viceskoleinspektør J. Kr. Findal, Aarhus.

Vil man tegne et Billede af Alrø og give dette Billede en Smule Indhold og Dybde, saa maa man fremstille Øen som en Del af den Helhed, hvor den hører til, nemlig Horsensfjorden og dennes nærmestliggende Landomraader.

Man maa heller ikke nøjes med at tegne Landskabsbilledet, som det tager sig ud i Dag; man maa drage Hovedlinier fra Fortiden frem og derunder berøre Menneskelivet, som det formede sig i en længst forsvunden Tid.

Alrø er den midterste og den største af Horsensfjordens 3 Øer. Den er 7 Kvadratkilometer stor; den er lav og temmelig flad, idet dens højeste Punkt kun er 15 Meter. Øen sænker sig til alle Sider jævnt ned mod den brede og ret fladvandede Fjord. Navnlig Nord og Øst for Øen er der store Fladvande, hvor Bunden er bestroet med store Sten, af hvilke mange rager op over Havfladen ved Lavvande. Fra denne store Stenbeholdning har Øens Befolkning gennem Tiderne hentet Bygningsmateriale til deres Udhuse, hvoraf mange

er opført af Kampesten. Sydøst for Øen ligger der en Række Holme ud over en stor Grund, som kaldes Pold h a g e; Holmene kaldes P o l d e r n e.¹⁾

Alrø har Form som en uregelmæssig Firkant. Sydvesthjørnet, Ege-hoved er kun fjernet en god Kilometer fra Halvøen B o r r e paa Fjordens Sydside. Nordhjørnet, som hedder S t r e v e l s h o v e d, har en lignende Afstand til S o n d r u p S t r a n d paa Fjordens Nordside, og Østhjørnet A l h a l e s Afstand til G y l l i n g n æ s er ogsaa ca. 1 km. Lidt Vest for Alhale gaar den ny Dæmning ud fra Øens Nordside over til J e n s n æ s paa Fastlandet. Dæmningen er ca. 800 m lang.

Mellem Alhale og Gyllingnæs er Vandet paa et bestemt Sted saa grundt, at man ved dagligt Vande kan køre over med Hestevogn. Denne gamle Forbindelsesvej med Fastlandet kaldes V a d e g r u n d e n. I gammel Tid kaldtes den i visse Egne paa Fastlandet W a t t e g r u n d e n.²⁾

Sydøst for Alrø ligger den mindre Ø H j a r n ø. De to Øer ligner hinanden i Ydre, men danner iøvrigt ingen Helhed. De hører til hver sit Herred, hver sit Amt og hver sit Pastorat; og Folkesproget er ogsaa forskelligt.

Udenfor Horsensfjorden strækker Fladvandet sig helt over til E n d e l a v e, og denne Ø kan derfor betragtes som Omraadets Grænse mod Øst.

Vesterude gaar Fjorddalen over i den store H a n s t e d a a D a l, som i en svag Stigning strækker sig helt ind til N i m og U n d e r u p. Her standses den af store Højdedrag, som mod Vest sænker sig ned mod G u d e n a a D a l e n.

Disse Højder er Afløjninger fra den sidste Istids Afsmeltningsperiode, dengang Isen under sin Tilbagevælgning fra denne Egn i lang Tid havde sin yderste Grænse her. Fra Isranden strømmede Smeltevandet mod Vest til G u d e n a a e n, som her har omtrent nordlig Retning. Østerpaa var Landet endnu isdækket, og paa Bunden af Ismasserne banede det Smeltevandsstrømmen paa Isens Bund havde altsaa vestlig Retning; den udformede Horsens Fjorddal og Hanstedaalalen, og da Isen endelig forsvandt, traadte Resultatet af Vandstrømmens Arbejde frem i Dagen i en Skikkelse, som er bevaret indtil Nutiden. Den omtalte Vandstrøm har dog næppe været ene om at udgrave den mægtige Horsens-Hanstedaal. Tidligere Tiders Ismasser har gjort Bøgyndelsen, ja vel endog Hovedarbejdet.

De mange L e v n fra forhistorisk Tid, der findes paa Horsensfjordens Øer og Kyster og i Hanstedaalalen og tilgrænsende Egne, fortæller os, at Omraadet har været beboet fra meget tidlig Tid. Der er opdaget Bopladser fra S t e n a l d e r e n bl. a. paa E n d e l a v e, H j a r n ø og V a a r s ø, og der er fundet mange Redskaber fra den Tid paa A l r ø. Der er endvidere fundet Bopladser paa Horsensfjordens Kyster, f. Eks. ved S n a p t u n, S t e n s b a l l e S u n d og N o r d s t r a n d. I Hanstedaalalen er der gjort Fund bl. a. ved L ø g h ø j, L u n d Ø s t e r k æ r, E g e b j e r g K æ r, R a a d v e d K æ r, L i n d h o l m og H o l m g a a r d, og i Gudenaalalen ved P o r s k æ r. I N i m - U n d e r u p Kommune har der ligget over 200 Gravhøje, og flere Steder er der fundet Redskaber fra Bronzealder og Jernalder.

1) Paa Generalstabens Kort kaldes Holmene P o l l e r n e, og en større Sten længere ude kaldes P o l s t e n; men det jydske P o l d bør anvendes, da det ganske svarer til det rigsdanske P u l d, jævnfør P o l d t r æ e r (paa Husmønstinger) og H a t p o l d = H a t t e p u l d.

2) W a t t e forekommer i Ordet W a t t e p a s og i Sætningen »De æ i W a t t e«, hvilket betyder »Det er vandret«. Paa Folkemaal betyder W a t t e g r u n d e n altsaa D e n v a n d r e t t e G r u n d.

Der er desuden gjort en hel Række Fund af Skeletdele af store Pattedyr, som nu forlængst er forsvundet fra vort Land.

En Rensdyrtak er fundet ved Glibinggaard.

En Elsdyrtak i en Mose ved Ørridslev.

Skeletdele af Urokse er bl. a. fundet ved Raarup, Løsning, Toftum, Ørting Mose, Randlev, Julianelyst og i Horsens Fjord. Som bekendt nedstammer vort jyske Kvæg fra dette uddøde Kæmpedyr.

Skeletdele af Vildsvin er fundet ved Fuglekær, Spettrup og Tvingstrup.

Og af Brun Bjørn er der opfisket en Hjørnetand ved Hundshage. (Stykket opbevares i Glud Museum).

De mange Fund viser, at Omraadet allerede i en fjern Fortid har været et godt Bosted saavel for Dyr som for vore ærværdige Forfædre. Dalstrøget og den solaabne Fjord har haft et forholdsvis godt Klima; thi Højlandet vesterude og Bankerne mod Nord har været et Værn mod den barske Blæst. Den frugtbare Jord har været Grobund for en rig Plantevækst, og Fjorden og Vandløbene har indeholdt en Rigdom paa Fisk og Fuglevildt.

Midt i hele Herligheden laa Alrø — isoleret og dog nær ved Land — og man kan gaa ud fra som givet, at denne Plet har haft en frodig og smuk Flora og en indholdsrig Fuglefauna, hvorimod de store Pattedyrarter næppe har haft varigt Tilhold paa et saa lille Øland.

Planterne paa Alrø.

Betragter vi nu den vilde Flora og Fauna, som i vore Dage lever paa Alrø, saa vil vi kunne skønne, at det kun er en beskedne Rest af Fordums Rigdom, der er tilbage, nemlig de Arter, som kan leve i et Kulturland, hvor Mennesker hersker.

De vilde Planters Voksepladser er henvist til de lave Strandbredder og Strandenge, Vejkanterne, Landsbyens udyrkede Pladser og den lille Skov — foruden den dyrkede Mark.

Kommer vi til Øen ad den ny Dæmning, hvis Skraaninger allerede er dækket af Planter, møder vi straks paa Strandengene Bevoksninger af Strand Malurt og Strand Asters blandt Almindeligheder som Salturt og Gaasefod. Engene bærer i øvrigt et tæt Græstæppe, isprængt en Del Blomsterplanter, bl. a. Strand Tusindgylden med sine smukke, lyserøde Stjerneblomster. Følger vi saa Vejen ind til Byen, møder vi straks den ret sjældne Klæbrig Brandbæger, der sandsynligvis er indslæbt for nylig. Ved Vejkanten og paa Markerne ind mod Byen kan vi i Løbet af en Times Tid notere over 100 forskellige Planter; det er ikke noget ringe Antal, og det gaar ikke an at sige, at Øens Flora er fattig paa Arter.

Byeas Gaarde og Huse er omgivet af høje Træer, navnlig Poppel, Ask og Pil; men vi møder ogsaa smukt formede Træer af Valnød og Hestekastanie, og vi lægger Mærke til de mange gamle og smukke Haver med Blomster og Frugttræer. Vi spejder efter Repræsentanter for den gamle Landsbyflora; nogle savner vi, men vi ser dog ikke saa faa, f. Eks. Reinfan, Alm. Katost og den mere beskedne Rundbladet Katost, endvidere Skvalderkaal og Stolt Henriks Gaasefod og Giftplanterne Bulmeurt og Vild Persille. Sidstnævnte er almindelig, og vi træffer den et Sted ved Kanten af en Have i faretruende Nærhed af et Urtebed. Overraskende er det at træffe Dansk Ingefær, en Slags vildtvoksende Kalla, voksende mellem Buske ved Bygaden.

Ved mange gamle Landsbykirker er det oprindelige Stendige omkring Kirkegaarden — Kjærgaardsdige — bevaret. Dette Dige, som med sine Mosser Bregner og kønne, ejendommelige Blomster henover de ældegraa Sten, passer saa smukt ind i Billedet af den gamle Landsby, det savner man i Alrø By. Her er Kirkegaardsdige endnu ikke saa gammelt, at Planterne har kunnet naa at tage det i Besiddelse. Men det er den Slags Ting, som kommer med Aarene.

Bindingsværkshus ved Alrø Skov, kaldet Pies Hus.

Sydvest for Byen er der lidt Skov. Træerne er ikke særlig alderstegne, og mange af dem er plantet. Skoven staar paa temmelig fugtig Bund, og Hovedmængden af Træbestanden er derfor Ask, El, Pil og Bævreasp; dog findes der ogsaa Bøg, Eg, Røn, Avn og Elm. Underskoven bestaar af Vrietorn, Slaaen, Hvidtjørn og Hassel, samt Rose, Hyld, Gedeblad og enkelte Bittersød Natskygge.

Som det var at vente, er der i denne Blandingsskov en frodig Skovbundsflora. Mest almindelig er Brombær, Hindbær, Nælde og Mjødurt, Galtetand og Storkenæb, og om Foraaret Anemoner, Skovmærke og Kodriver. Af andre Planter bør fremhæves Sanikel, Skovviol, Brunrod, Læbeløs, Korsknapp og Dagpragtstjerne. Iøjnefaldende er den store Mængde Stor Konval og Dansk Ingefær. Sidstnævnte pryder om Eftersommeren Skovbunden med sine smukke, røde Bær (som ikke bør spises).

Paa aabne, fugtige Pletter i Skoven vokser der Mynter og Laadden Dueurt i Mængde.

Der kunde nævnes mange flere Planter fra Skoven, men de anførte er nok til at karakterisere den og vise, at dens Planteverden ikke er det rene Armod.

Det er interessant at lægge Mærke til, at der ved Amstrup vokser en Del Planter, som endnu ikke er naaet over til Alrø, men som nu har fri Bane ad den ny Dæmning. Disse er bl. a. Gyldenris, Stor Knopurt og Cikorie.

Blandt de Planter, som i nyere Tid er indvandrede til Øen, er Skive Kamille. Den findes nu i Mængde ved Vejkanter og paa udyrkede Pladser

i Alrø By. Planten, som har hjemme i Nordamerika, har i indeværende Aarhundrede bredt sig stærkt her i Landet, og den har nu ogsaa fundet Vej til Alrø.

Sluttelig skal omtales Gul Okseøje. Denne Plante, som nu kan betragtes som forsvundet fra Øen, har forhen været saa skadelig, at der blev foranstaltet en Udryddelseskrig imod den, der endte med Beboernes fuldstændige Sejr. Det blev nemlig gjort til hver Mands Pligt at udrydde den paa hver sit Omraade, og man sikrede sig, at Paabudet skete Fyldest, derved, at der blev foretaget et aarligt Eftersyn, hvilket var en meget fornøjelig Begivenhed for Deltagerne, Fruergildet, som Gjødertsen har omtalt andet Steds.

Dyrene paa Alrø.

Af Pattedyr, Fugle og vingede Insekter er der kun faa, som er tvungne til at blive paa Øen, naar de paa en eller anden Maade er kommet dertil. De bliver, hvis det passer dem, og de drager bort, hvis de ikke synes om Forholdene. De fleste Pattedyr kan i Isvintre nemt komme fra og til over Isen, og det er en smal Sag for Sommerfugle og mange andre Insekter at gøre en Luftrejse over det smalle Vand. En Undtagelse maa dog gøres for de Pattedyrs Vedkommende, som sover Vintersøvn, eller som lever i Jorden.

Naturligvis er der intet Kronvildt paa Øen og som Regel heller ingen Ræve. Om Ræven meddeler Gdr. M. Gjødertsen og Købmand Østergaard Olesen: I tidligere Tid kom Ræven ofte paa Besøg om Vinteren, naar Fjorden var tillagt, og skete det saa, at Røveren ikke kom bort med Isen, saa gjaldt det Pelsen; thi lykkedes det ikke Enkeltmand at faa Ram paa ham, saa blev der holdt Klapjagt, indtil Mikkelt maatte bide i Græsset. Engang varede en saadan Jagt i samfulde 3 Dage.

Om Harerne paa Alrø meddeler Gjødertsen følgende:

Haren har hidtil været meget talrig paa Øen. Gennem mange Aar fangedes en Mængde af dem levende for at blive solgt til forskellige Godser i Danmark, ja endog til Sverige eksporteredes der Harer.

Harejagten foregik under Oldermændens Ledelse. Det Aar, da Gjødertsen var Oldermænd, blev der fanget over 300 Harer; men da var ogsaa alle Mand ude i otte Dage af December Maaned, og imedens maatte Kvinderne alene passe Sagerne derhjemme.

Skønt Harefangsten godt kunde betale sig, blev Folk kede deraf, og Fangsten ophørte. Forøvrigt kan Harerne nu nemt slippe bort fra Øen, saa det vil næppe vare længe, før der ikke er større Bestand af Harer paa Alrø end andet Steds.

Muldvarpen er udbredt over hele Øen, men optræder ikke i særlig stor Mængde. Ingen ved, hvornaar den er indvandret.

Den graa Rotte er ved at blive en Plage. Gjødertsens Far har fortalt, at det første Eksemplar af Arten blev fanget om ved Midten af forrige Aarhundrede. Dyret blev dræbt og ophængt paa Sprøjtehuset til almindelig Beundring.

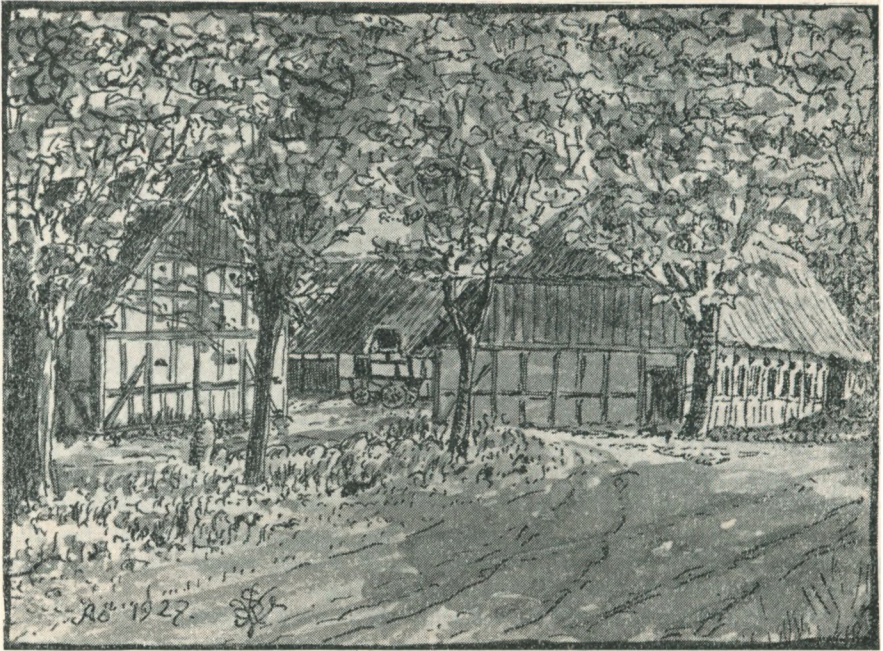
Den sorte Rotte har været der en Overgang, men er forsvundet igen. Dyret gjorde stor Skade ved at gnave paa Buske og unge Frugttræer.

En Tak til fhv. Gaardejer M. Gjødertsen, Alrø, Købmand Østergaard Olesen, Alrø, Sognepræst Nielsen, Gylling, og Lærer P. M. Pedersen, Oldrup, m. fl. for deres mange værdifulde Oplysninger.

Mosegrisen (Vandrotten) er til Stede, i hvert Fald paa de sumpede Steder i Skoven.

Ilderen er indvandret for en halv Snes Aar siden, siger Gjødertsen, og Beboerne haaber, at den kan holde den graa Rotte i Aye. Østergaard

Vilhelm Jørgensens Gaard paa Alrø som den saa ud 1927. Nu ombygget.

Olesen siger, at der er alt for mange Ildere paa Øen. Her, som saa ofte før, viser der sig nogen Uenighed om dette Dyrs Nytte eller Skade. Ilderens Spiseseddel ser saaledes ud: Mus, Rotter, Spidsmus, Muldvarpe, Harekillinger, vilde Kaniner, Vandrotter, Frøer og Fisk, Snoge og Hugorme samt Insekter. Desværre tager den ogsaa Smaafugle samt Fjerkræ. Det er dog, som om dens Instinkt eller Klogskab siger den, at den ikke for ofte maa angribe Fjerkræet paa det Sted, hvor den bor. Den fredes visse Steder paa Gaardene, og den er indført til Smaaøer, hvor man har været plaget af Rotter. (Jævnfør Skovrider Just Holten i »Danmarks Pattedyr«).

Før Dødsdommen fældes over Ilderen, bør man tage dens gode Sider med i Betragtning, maaske man da kunde nøjes med at begrænse dens Antal.

Den store Væsel (Lækatten) findes og er ved at blive en Fare for Vildtet. Dyret gør dog ogsaa stor Nytte, idet det efterstræber Mus og Rotter og opsøger disse Skadedyr i deres Gange og Smuthuller.

Den lille Væsel (Bruden) findes ikke.

Husmaaren var for en Snes Aar siden ret almindelig, men er nu vistnok helt udryddet.

Odderen findes maaske, men vistnok kun som Strejfer.

Grævlingen er set af og til, siden Dæmningen kom.

Pindsvinet findes, og naturligvis ogsaa Flaggermus.

For Fuglenes Vedkommende skal de Arter forbigaas, som findes overalt.

Rugende Vædere og Svømmefugle holder især til paa Polderne. Maagerne dominerer; her ruger Stormmaage, Sølvmaage og Hættemaage. Endvidere Strandskade, Præstekrave og en lille Ryle, som paa Øen kaldes Blire, Terner, Rødben og Spidsnæbbet And. I Mergelgravene ruger Gravanden og Blishønen, samt nogle faa Graaænder. Storke er nu borte fra Øen som Ynglefugl; men dens Fætter, Fiskehejren, ses meget ofte. Den bygger dog ikke paa Øen; den har i mange Aar haft Kolonier i Nærheden af Horsensfjorden, der jo maa være en ideel Fangstplads for denne Fisker. Hejren er en smuk Fugl, desværre er dens Kolonier ikke just præget af Ynde; thi den overkalker Træerne, hvori den bor, med sit stinkende Skarn, hvorved Folk holdes paa Afstand, og Træerne gaar ud. Der har været en Hejrekoloni i Tyrrestrup Skov ved Reballegaard og senere en Koloni i Palsgaard Skov. For Tiden er der Kolonier i Aakjær Skov nær Vads Mølle og i Stensballe Skov.

Der er mange Agerhøns, og det har der været i mange Aar. Fasaner er der ogsaa. Der blev udsat Fasaner for 8 a 9 Aar siden; men de forsvandt Tid efter anden. For 3 Aar siden blev der igen udsat nogle, og for Øjeblikket er der ikke saa faa af disse Fugle paa Øen. Det hænder ogsaa, at der kommer nogle til Øen som Gæster, eller snarere som Havarister, naar der er Jagt paa Fastlandet.

Husskaden er almindelig. Denne ret pyntelige Fugl er dog ikke elsket, hvilket er forstaaeligt. Den plyndrer nemlig om Foraaret Smaafuglenes Reder og røver smaa Kyllinger og Ællinger.

I Skoven er der mange Solsorter og tillige en Del Drosler. Der er ogsaa Spætter og Mejsler, og i den sidste halve Snes Aar har Nattergalen hvert Aar ladet sin Røst lyde. Alt tyder paa, at der er mange redebyggende Smaafugle i Skovens tætte og uigennemtrængelige Buskads.

Høge og Musvaager bygger ikke Rede i Skoven, men nogle Ugler bygger der. En lille Ugleart, som bygger i hule Træer, vil gerne tage Spurve.

Der er ikke iagttaget Krybdyr paa Øen, hverken Snog, Hugorm, Staalorm eller Firben.

Der er heller ikke mange Padder. Strandtudse og Salamandre er ikke iagttaget; men den alm. Frø, Skrubtudsen og Grønbroget Tudse er til Stede. Den grønbrogede Tudse, som er større end Skrubtudsen, og som kan bevæge sig i et ret hurtigt Løb, findes ogsaa paa Endelave, og dette Dyr synes i højere Grad end Strandtudsen at holde til nær ved Stranden.

Fiskene. For Øjeblikket findes der kun 3 Erhvervsfiskere paa Øen. De fisker med Bundgarn, Kroge og Aalruser. Fangsten er navnlig Sild, Makrel, Skrubbe, Ising, Stenbider og Aal. Aalefiskeriet har været drevet af næsten alle paa Øen som Lystfiskeri og særlig ved Blus og Glib og om Vinteren ved Stangning paa Isen. Tangen er imidlertid nu forsvundet fra Stranden omkring Øen, og dette har medført en stor Tilbagegang for Aalefiskeriet. Der blusses dog en Del endnu, og man kan ogsaa se Folk arbejde med Glib ude paa de store Fladvande. Om Aaleblusning vil Østergaard Olesen give en Skildring andet Steds, og den skal derfor forbigaas her.

Insekterne. Kommer vi til Øen paa en klar og stille Sommerdag,

vil vi se Bier og Humle ivrigt i Færd med at suge Honning af Vejkantens Blomster. Disse Dyr behøver just ikke derfor at have Bopæl paa Øen; thi de kan med Lethed flyve dertil fra Fastlandet. Ogsaa Gedehamse er der; de vil gerne spise med af Kagen, naar vi nyder vor Kaffe i Krøhaven — den gamle Præstegaardshave — en herlig Plet med Græsplæner og smukke Træer, Buske og Blomster. Vi lægger Mærke til, at der paa Græsplænerne vokser Dunet Vejbred, en Plante som ellers er sjælden i denne Del af Landet. Som bekendt anvender man Vejbredblade som Trækplaster paa bulne Fingre.

Kaalsommerfuglene var i Aar her — som ogsaa andet Steds — uhyre talrige. De saas overalt paa Markerne i Færd med at suge Honning af Blomsterne eller afsætte Æghobe paa Roebledene.

Den smukke Admiral synes at være den almindeligste af de store Dagsommerfugle.

Vi iagttog kun en enkelt Slags Græshoppe, men denne Art var til Gengæld meget talrig. Der var mere end nok af dette græsædende Dyr; thi det holdt sig ikke til Vejkanter og udyrkede Pladser alene, det gik ogsaa ind paa de dyrkede Marker. Vore hjemlige Græshopper kan kun flyve ganske kort, og nogle kan slet ikke flyve, da de mangler Flyvevinger. Derfor er der kun faa Arter af disse Dyr til Stede paa vore Smaaøer.

Vi saa flere Slags store Guldsmede. Alrø er ingen god Yngleplads for disse Dyr, hvis Larver lever i Vand; thi der er jo hverken Søer, Moser eller Aaer paa Øen, kun nogle Mergelgrave. De store Guldsmede er gode Flyvere, og disse glubende Insektædere, der jager i Luften, kan godt høre hjemme paa Fastlandet og bruge Alrø som Jagtrevir. Som andre Gentlemansjægere har de hver sit Jagtomraade, og de afholder sig fra at trænge ind paa andres Gebet. En smuk Art, som indtil for faa Aar siden var en Sjældenhed her i Landet, men som nu træffes mange Steder, var ogsaa kommet til Stede og havde sin afmaalte Strækning langs Skovbrynet at jage paa.

Inde i Skoven er der en aaben Plet, der om Sommeren er helt tør; men da der vokser Tagrør et Par Steder paa denne Skovlysning, saa maa man formode, at der til Efteraaret og Vinteren, naar Regnvejret sætter ind, kommer til at staa Vand paa dette Sted. Her var der en hel Del middelstore Guldsmede af den Slags, som hverken flyver højt eller langt, og Hunnerne var i Færd med at lægge Æg i Græsset, der stod paa fuldstandig tør Bund.

Hvorledes skal dette forstaas? Æggene skal jo nedsænkes i Vand, for Larverne lever i Vand! Ja, Vandet kommer jo nok, og naar det kommer, saa er Yngelen reddet; men hvorledes kan Moderdyret vide dette, det ved intet af Erfaring, for det er selv udklækket i Aar. Vi klarer os med at sige, at det er Instinktet, for Dyr kan ikke tænke, siger Zoologerne.

Dette vidunderlige Instinkt! En af Livets Gaader.

Aaleblusning ved Alrø før og nu.

Af Købmand Jørgen Østergaard Olesen, Alrø.

Saa langt tilbage som nogen kan huske, har der været fisket Aal ved Blus paa Fladvandet og de store Grunde omkring Alrø. Dette Fiskeri har været drevet baade som Erhverv og som Lystfiskeri — mest det sidste.

For sine Dyrkere har denne Form for Fiskeri haft en mærkelig dragende Magt. Fiskeriet, der selvfølgelig foregaar om Natten og kun naar det er blikstille Vejr, saa Havet er spejlblankt, er en Oplevelse alene for Natursceneriets Skyld. Dertil kommer Spændingen ved selve Fiskeriet; thi Aal kan ligge stille, men de kan ogsaa være lynsnare og uberegnelige. Og hvad der ikke mindst kan fængsle Fiskeren, er det, der i Lysviften fra Lygten ses af Havbundens myldrende Liv: Legen, Kampen, Lystspillet og Tragedien, som det skifter dernede, altid med samme Slutning — den store æder den lille.

Det er vel nogle af Grundene til, at dette Fiskeri tager sin Mand med Hud og Haar, saa længe Synet kan slaa til, og Gigten er nogenlunde naadig.

Den første Aaleblusser, der har drevet Sporten paa Grundene her, kender vi ikke, han fortæber sig i Fortidens Mørke. Ejheller ved vi, hvad han har brugt til at oplyse Havbunden med. Det første man ved med Sikkerhed er, at der brugtes Halmvisker, som Fiskeren bragte med i Baaden. Der blev tændt Ild i en saadan Visk, den blev anbragt i en Klemme i Baadens Forende, og naar Visken var brændt ud, tændtes en anden. Tjære eller Begspaaner brugtes senere, og man kan tænke sig til, hvormange Aal der dengang var i Havet omkring Alrø. Efter Tjærespaanen kom saa Tællelyset; der blev sat 2—3 i en Lygte, som blev ophængt i Prammens Forende.

Omkring 1890 kom Petroleumslamper med Fladbrænder, senere Lygten med 2 14" Rundbrænder. Omkring Aarhundredskiftet kom Karbidlygten, et helt lille Acetylgasværk i Baaden med 2—4 Brændere i Lygten. Det var et mægtigt Fremskridt paa Belysningens Omraade, og endelig omkring 1915 kom de Lamper, der nu bruges, Benzin- eller Petroleums-Stormlygter med Gasnet og Glas, der kan taale Vandsprøjt uden at springe. Disse Lygter har en Lystyrke paa 300 Normallys og oplyser Havbunden som den klare Dag paa Dybder indtil 2 Meter.

Brodjernet blev afløst af »Aalesaksen«. Derved forstaas ikke en Saks, der klipper Aalen over — tværtimod. Medens Brodjernet med sine Modhager beskadigede Aalen, klemmer »Saksen« dem kun mellem to Rækker Tænder. Naar Aalen trækkes op, vides Saksen ud af en dertil indrettet Klods i Baadens Bund, og Aalen smutter selv ud uden at tage ringeste Skade.

Dette er i store Træk det, som bruges og har været brugt til Aaleblusning gennem Tiderne, og vi vil nu sammen tage en Tur ud for at se, hvad der kan opleves paa en saadan Fisketur paa de store Grunde og Fladvande

omkring Alrø en herlig Sommernat, naar Vindenes Moder har bundet sine fire vilde Søner derhjemme i sin Hule.

Hen under Aften tager vi Kending af forskellige Forhold ved Hav og Horisont og bliver enige om, at der bliver »Blusvejr« til Natten. Vi finder de forskellige Grejer frem, ser Lygte og »Saks« efter og tager Aalekassen frem. Det er rart at have alt i Orden, saa vi kan faa tændt i god Tid.

Nu gik Solen pragtfuld ned bag Stensballe Bakker, den gløder i Vinduer fjern og nær, den kærtegner en Stund den grønne Bøgeskov paa Gyllingnæs, før den slukkes. Inderfjorden og Amstrup Fjord har længe været spejlblanke. Brisen trækker sig længere og længere ud mod det aabne Hav, indtil den helt forsvinder. — Lidt efter lidt kryber Skumringen frem, den kommer fra de store Slagskygger, som de store Skove paa Sondrup og Uldrup Bakker kaster ud over det nordre Sund. Tavs lister den over Øer og Holme — der bliver saa stille. Den travle Dag er forbi.

Der blinker et Lys frem mod Bakkernes mørke Baggrund — bliver borte igen, men pludselig staar det der, blinkende og tindrende. Den første Aaleblusser har tændt; vi maa af Sted. Vi gaar ad Stien mod Stranden. Over Kærene og Strandengene slaar Viben sine Volter, fra Vaderne lyder Sludren af Ryler og Præstekraver blandet med Regnsrovers dybe Fløjt. Fra »Polderne« lyder Maagernes og Ternernes Skælden og fra Fastlandet høres enkelte Hundeglam. Ude fra Fjordens Munding tøffer Motorbaade omkap. Motoren er spændt for, Aalevoddet ude. Sejlkvaseskipperen bander — aldrig Luft hverken Dag eller Nat. Sejlene hænger slatne paa Masten. Saa giver han Skuden »Krogen« og gaar til Køjs.

Nu spænder vi Lygten paa Prammens Forende og glider ud paa den spejlblanke Fjord.

Skovene paa Næsset og Bakkerne i Nord staar nu sorte og dystre, men fra Grundene fjernt og nær straalere og tindrer Blussene som Diamanter paa den mørke Baggrund.

Lygten slaar sin Lysvifte ud over Havbundens Bakker og Dale. Bundens vekslende Landskaber og Dyreliv glider forbi vore Øjne. Smaa og store Tangskove med brede Sandørkner imellem, Dyndmoser med dybe Muddergrave, Højsletter bevoksede med Havkløver og enkelte grønne Tangoaser strækker sig ud over Grundene, ud mod Dybets Urskove. Dybe Kløfter, skaaret af Tidevandets evigt glidende Strømme, strækker sig ind i Grundenes Højland. Som tykmavede Køer kommer Torskene vandrende gennem disse Kløfter. Foran dem flygter i Rædsel Stimer af Hundestejler og Skyer af Fiskeyngel. Af og til stormer Torskene frem med aabent Gab, og Myriader af Smaaliv udslettes paa Sekunder. Et lille Prik til en af Torskene, og den vender i en Muddersky og flygter med de andre som bissende Køer mod Dybet. Aalekvabber ligger bomstille paa Mudderbankerne. Smaa Krabber gynger i Tangskovenes Toppe og fletter i de grønne Straa. Et Sted sidder der en stor Aal lige under en lille, grøn Krabbe — dens Liv er ikke mange sure Sild værd — den redder sig dog, takket være »Aalesaksen«.

Større Krabber, mosgrønne og graagule farer baglæns med opspilet Klo, naar Lyset træffer dem. Ulke ligger og ser frygtindgydende ud, og Rejer farer sidelæns med lange Hop. Myriader af Liv sværmer og gynger mellem Tangstraa og over Muddersletter. Aal, store og smaa, glider frem fra Daglejet i Mudderdybet, ligger stille paa den grønne, tætte Tang, farer som Lyn under Baaden eller i Skjul under Bændeltangen. Nogle er tynde som Grifler, nylig kommen ind med de dybe Strømme fra Atlanterhavets vældige Dybder, hvor

deres Ophav, de store, blanke Aal, i lange, mørke Efteraarsnætter drog ud for at gaa deres Opløsning i Møde, fødende den ny Slægt, som nu har fundet ind til Voksepladserne i de danske Fjorde.

Langs Holme og Grunde glider vi videre i den lune Sommernat. Vi sætter os paa Baadens Toft og glemmer for en Stund Aalene og Havbunden, og vort Sind fyldes med Fred og Glæde over Sommernattens Skønhed.

Histude blinker Æbleø's og Vestborg Fyr, og fra det aabne Hav bruser Tidevandets Sang — den hemmelighedsfulde, dybe. Bag Fastlandets sorte Bakker og Skove sover Soldagen sin korte Søvn. Som en bleggylden Baldekin hæver den lyse Nat sig over dens Leje. De mørke Skove paa Næsset, Fuglene paa Holmene — alt sover og drømmer i den herlige Sommernat. Der kommer flere Aaleblussere forbi os. Morilden lyser langs Prammenes Sider. Vanddraaberne falder som Gnister paa det fløjlsorte Vand, naar de løfter »Saksen« for at stage sig frem.

Vi tager Fangsten i Øjesyn — ret pæn. Det kan jo være, vi endnu kan faa fat i nogle, inden Dagen kommer. Tænk, om vi kunde møde een, som den gamle Simon Færgemand fortalte om — den han engang saa ude paa Grunden ved den store Sten. Den havde Manke og var sine tre Alen lang. Desværre blev gamle Simon saa forskrækket ved Synet, at han glemte at bruge »Saksen« — og desformedelst var der ingen anden, der fik Uhyret at se.

Samme Simon Færgemand var ellers en »Blusser« af Format, maaske Fjordens bedste, og blev da ogsaa ved at blusse saa længe, han kunde faa Brillen, der var stærke nok, og de gamle Ben kunde holde dertil. Men i hans Tid var der ogsaa Aal at stange, saa det klodsede. Nu har motordrevne Kvaser, smaa Ruser, Hejrer og Aalekrager tyndet ud i Bestanden. Naa, ingen triste Tanker — endnu er der Aal, og Sommernatten og dens dejlige Svale efter en hed Dag, den er der endnu. Duften fra Kløverstakke, Duften fra vilde Roser i Skovhegnet bæres af Nattens Aande ud til os fra det stille Land. Endnu er Sommernattens Trylleri at finde, endnu sænker den herude sin Fred i Menneskers Sind.

Vi opdager pludselig, at Himlen er bleven lysere og mere rødgylden. Der høres enkelte Fuglerøster fra Holmene — Dagen er i Anmarch. Lidt efter lidt spreder Morgengryet sin Vifte op over den nordøstlige Himmel. Småa Skyer hænger deroppe med rosenrøde Rande, og Havet skifter Farve fra fløjlsort til gyldengraa. Enkelte Terner og Maager kommer fra Holmene for at være paa Fiskepladsen, naar Dagen bryder frem. Et efter et slukkes Blussene ved Landingspladser fjern og nær. Saa ror vi hjemover. Det er, som glider Baaden i flydende Guld. Næsset, Bakkerne og Skovene spejler sig i Vandet, saa vi knap kan se, hvad der er op, og hvad der er ned. Det dufter af dugvaadt Græs og Muld, hvor vi trækker Baaden paa Land.

Vi staar en Stund paa Skrænten og ser ind over Øen og Landet hinsides Sundene, fredeligt og stille ligger det sovende i Morgendæmringen.

Medens vi stod der, steg en lille Lærke op fra den dugvaade Kløver — højere og højere steg den mod den gyldne Morgenhimmel, og medens den steg, sang og jublede den sin Glæde ud — Glæden over den gryende Dag — Glæden over Livet.

Den sang en jublende Lovsang til vort skønne Fædrelands Pris.

Indtryk fra et Vinterophold paa Testrup Højskole i 1880'rne.

Af Højskoleforstander Rasmus Nielsen, Særlev.

Der arbejdede nogle lavstammede, firkantede Lippe-Detmoldere paa et Teglværk tilhørende den Mand, hos hvem jeg tjente.

De gik i Molskindsbukser og spiste stadig uden ringeste Afveksling Ærter og Flæsk hver eneste Middag. De sled som Slaver fra Morgenstund til Aftens Ende, og i Regnvejr drak de Brændevin som Svampe.

De var smaat begavede, indbildske og overtroiske, hvad uvidende Mennesker ofte er.

Navnlig var Teglværksmesteren, Lesmann hed han, ualmindelig stor udi egen Indbildning.

Han regnede ikke vort Folk for noget som helst.

»Danskerne ved ingen Ting, og de kan ingen Ting, og de forstaa ingen Ting, men det er naturligvis værst for dem selv.«

Saadan sagde han ofte, naar vi talte sammen.

»Hvor skal du hen til Vinter?« spurgte han mig en Dag.

»Paa Højskole!« lød Svaret.

»Højskole! Ja saa! Der lever man udelukkende af Kaal!«

»Af Kaal!« udbrød jeg forbavset.

»Ja, — ved du ikke engang saa meget. Udenfor enhver Højskole findes en stor Kaalmark og i den gaar de Elever og gnaver den ganske Vinter.«

Og endskønt jeg ikke regnede videre med Lesmanns Udgydelser, kan det dog gerne være, at jeg skævede efter Kaalmarken, da min Husbond, der hin 3. Novbr. 1883 kørte for mig, drejede af fra Bivejen og om ad den snævre Indkørsel til Testrup Højskoles Gaardsplads.

II.

Gaardspladsen var ved min Ankomst opfyldt af Kufferter og Sække, Elevernes medbragte Tøj. De unge Mænd gik og baksede med disse Genstande for at faa dem bragt op paa Værelserne, hvor de skulde installeres for Vinteren. En Del af de allerede ankomne lo og larmede, idet de slæbte af med deres Sager. Andre derimod stod og saa helt forlegne og desorienterede ud.

Ogsaa paa mig gjorde denne Scene i Skolegaarden et baade forvirrende og forstemmende Indtryk.

Alle disse unge Karle, som her var forsamlede, tog sig helt anderledes ud end dem, jeg ellers plejede at omgaas.

De syntes mig ligefrem alt for fine.

Jeg lagde særlig Mærke til en, som havde en gylden Naal i Slipset. Saadan en Flothed havde jeg aldrig været Vidne til før.

Mon det skulde være sandt, hvad jeg havde hørt enkelte Fugle synge om, at Testrup Højskole kun besøgtes af velhavende Folks Børn. I saa Tilfælde var jeg kommen fuldstændig fejl i Baas. Ved Forestillingen derom strejfede mine Tanker med vis Uvillie mine Husbondfolk, som særlig havde anbefalet mig denne Skole. —

Jeg skulde bo paa et Tremands-Værelse, og i dette fandt jeg mig straks efter min Ankomst Ansigt til Ansigt med en kæmpe stor Vindelbo, hvis Tale jeg til en Begyndelse ikke forstod et Muk af, og en Karetmager fra Vejleegnen, der skulde være min Sengefælle. Vi tre syntes vistnok ikke særlig godt om hinanden ligestraks. Heldigvis blev det da bedre siden.

Pludselig hørte vi, bedst som vi stod og gabede paa hinanden, en Klokke ringe. Vi var klare over, der skulde ske noget, og skyndte os ned. — Folk strømmede ind i Gymnastiksalen, hvor Forstanderen bød Eleverne velkommen og holdt et kort Foredrag. Af dette erindrer jeg ikke en Tøddel. Derimod husker jeg tydeligt, at han indbød alle de tilstedeværende, Eleverne, deres paarørende og enhver, som havde Lyst og Lejlighed, til at spise til Aften. — Jeg blev ganske forbløffet. En saa vidtgaaende Gæstfrihed syntes mig helt ubegribelig. — Mon det virkelig var Mening?

Jo, der kunde ikke være nogen Tvivl! Thi da Klokken atter ringede, myldrede Folk i Snesevis gennem Gangen ind til Foredragssalen, hvor Bordene var dækket. Nørregaard stod muntert smilende paa Talerstolen foran

Højskoleforstander Jens Nørregaard, Testrup.

den hvide Porcellæns-Kakkelovn og kommanderede og dirigerede, indtil den store Mængde Mennesker havde faaet Plads. Og, saa vidt jeg erindrer, var alle Borde fuldt optagne. For mig var dette altfor storstilet. Jeg kunde ikke rigtig glæde mig over at være med i noget saadant.

Og det var med blandede Følelser, at jeg senere hen paa Aftenen krøb i Seng til Karetmageren.

III.

Forstander Jens Nørregaards Tale og hele Personlighed danner Midtpunktet for alle mine Indtryk fra den minderige Vinter paa Testrup Højskole, et af de lykkeligste Halvaar, jeg har oplevet. Derfor vil ogsaa, hvad jeg her skriver, komme til at dreje sig om ham.

Han virkede nemlig aldeles bedaarende gennem hele sin Fremtræden. Hans muntre, livlige og resolute Væsen dannede en saa skærende Modsætning til østjydsk Sindighed og Sindrægtighed, at min Opfattelse af, hvorledes en Mand i Virkeligheden burde være, maatte slaa en hel Saltomortale for at komme i Ligevægt over for ham. — Hos den Mand var alting aabent, frejdigt og frimodigt. Han viste sig altid med opslaaet Hjælmgitter. Der fandtes intet Lumskeri, ingen Underfundighed hos ham.

Den første Dag, vi opholdt os paa Skolen, gav han os Reglerne, der skulde følges, under Samlivet der.

Han knaldede dem ud over os som et helt Bombardement. Der var mange Forbud og Paabud, som ikke her skal gentages. Men af den myndige og bestemte Maade, han meddelte os disse paa, fik de allerfleste sikkert den Fornemmelse, at det vilde gaa rivegalt for dem, der forsøgte at slaa over Skaglerne.

Naa, vi gjorde det heller ikke.

Men der var alligevel en af Paragrafferne, som blev overtraadt.

Nørregaards havde seks eller otte Tjenestepiger, Tallet husker jeg ikke helt nøjagtigt, og dem maatte vi overhovedet ikke snakke med.

»I har ikke noget at tale med dem om!« sagde han.

Det gav sikkert et Sæt i mange, da den Bombe eksploderede. —

Pigerne skiftedes til at komme ind og høre paa Nørregaards Oplæsning om Aftenen. De havde deres Plads lige foran Talestelen med Ryggen til alle os andre. Vi kunde af den Grund kun se deres Herlighed bag fra, hvilket efter Forstanderens Mening var helt ufarligt.

Men han tog fejl.

Hen paa Vinteren opstod der nogen Forkølelse blandt Eleverne. De hostede, de nyste og snød Næse, hvilket irriterede Nørregaard meget, naar han holdt Foredrag. Som Universalmiddel mod denne Plage brugte han Rugmels-Suppe.

Og de syge Stakler fik ikke blot allerhøjstsammes Tilladelse til, men endogsaa absolut Paabud om, at gaa ned i Køkkenet om Aftenen for at indtage denne forunderlige Livseliksir.

I Køkkenet opholdt Pigerne sig. Og flere af Patienterne havde det vistnok saare fornøjeligt sammen med dem. I ethvert Tilfælde var der nogle, der maatte drikke Rugmels-Suppe saa godt som hele Vinteren.

En Forkølelse kan jo undertiden være meget langvarig. — Ellers holdt vi os Forskrifterne saa nogenlunde efterrettelige. Og derfor gik det daglige Arbejde ogsaa sin støtte og rolige Gang.

Husorden er en god Ting.

IV.

Det, som efter min Mening virkede mest betagende, naar Nørregaard holdt Foredrag, var den ligefrem forunderlige Kraft og Klarhed, hvormed han fremførte sine Tanker. Derfor kom Historiens Tildragelser og Skikkelser ogsaa til at staa for Eleverne, som om de var mejslede i Marmor.

Hans Fremstilling var plastisk. Den var præget af hans ualmindelig store Kendskab til græsk Aandsliv. Han kunde det paa sine Fingre. Han var i Stand til at gengive lange Stykker af Platos Dialoger udenad.

Ja, det var beundringsværdigt.

Han kunde fortælle Historie, saa selv den mest uinteresserede næsten blev tvunget til at høre efter.

At der laa et kolossalt Arbejde til Grund derfor, begreb unge Mennesker naturligvis ikke. Der fandtes ogsaa andre, som ikke begreb det. Jeg har hørt Folk udtale den Mening, at naar det var saa let fatteligt, hvad Nørregaard fremførte, skyldtes det, at han manglede Grundighed, var overfladisk. Hvilken taabelig Misforstaaelse!

Hvem aner for Eksempel det Arbejde, en Digter har haft med at forme de Linier, som mange mener er saa simple og ligetil, at enhver kunde skrive dem?

Det forholder sig paa samme Vis med Fortællingens Kunst. Der maa arbejdes ihærdigt og omhyggeligt, hvis man skal opnaa et nogenlunde tilfredsstillende Herredømme over sit Stof.

Saavidt jeg kan forstaa, har Nørregaard i saa Henseende arbejdet langt mere end de fleste, der har haft samme Gerning som han.

Hans store Veltalenhed hvilede paa en grundig og omfattende Viden. En saadan erhverves ikke ved at tage overfladisk paa Tingene.

Og Nørregaard var en mesterlig Taler. Jeg betænker mig ikke paa at kalde ham Højskolens Henrik Steffens.

»Veltalenhed gav Læben Ord,
som en Baryton-Stemme,
halv Bas og halv Tenor«.

Vi fulgte ham gennem Bibelhistorien, vi fulgte ham gennem Verdenshistorien med Glæde og levende Optagethed. Og nogen bedre Fører og Vejleder i disse vidtstrakte Omraader af Menneskelivet har jeg for mit Vedkommende aldrig haft.

V.

Dagens Arbejde sluttede altid i den Vinter, der her er Tale om, med Oplæsning. Nørregaard læste altid selv. Kun naar han en enkelt Gang ikke var hjemme, traadte en af Lærerne i hans Sted. — Og han var en fortrinlig Oplæser. Han ejede en righoldig Bogsamling, og deraf valgte han den Litteratur, som kunde kaste Lys over Emner, han havde behandlet i sine Foredrag. Derved kom disse ofte til at staa endda tydeligere for os, end det ellers vilde have været Tilfældet.

Jeg tænker i denne Forbindelse paa, hvorledes Henrik Ibsens Skuespil: Hærmændene paa Helgeland, som han læste glimrende, greb os, efter at vi havde hørt hans Tale om de nordiske Vikingers vilde og voldsomme Færd baade ude og hjemme.

Mangfoldige Oplæsere har jeg hørt siden hin Tid. Men hidindtil har ingen af disse formaaet at fordunkle Nørregaards Billede som Oplæser for mig.

Hvor glædede vi os til disse herlige Timer. De staa endnu efter mere end et halvt Aarhundredes Forløb lyslevende i min Erindring.

Vinterstorme jog ofte henover Egnen. Det hvinede og fløjtede og tudede gennem Dørsprækker og i Nøglehuller, det susede ude i de bladløse Træer. Sne og Hagl piskede paa Ruderne, der ofte klirrede under de stærke Vindstød. Vi ænsede det ikke. Gennem Nørregaards Oplæsning sprang Portene op for os ind til Poesiens Eventyrland, hvor der findes alle de forunderlige Ting, som vi Mennesker ofte drømmer om og længes efter.

Disse Oplæsningstimer, hvor nogle af vore bedste Digterværker fik en saa udmærket Fremførelse, blev maaske dem, som for mange af os fik varigst Betydning.

VI.

Mange Mennesker lever tilsyneladende endnu i den Vildfarelse, at det paa de første Højskoler kun gik løs med Sang og Klang og Bragesnak, uden at der krævedes et alvorligt Arbejde af Eleverne, der som Følge deraf let kom til at leve et vegeerende Drømmeliv i Lediggang og Dovenskab.

Denne Opfattelse er saa fejlagtig som tænkes kan — absolut i alt Fald for Testrup Højskoles Vedkommende.

Nørregaard krævede at der skulde arbejdes ihærdigt med de forskellige Fag, der ganske vist ikke omfattede andre end dem, vi kalder de elementære, og han taalte ikke noget Driveri. Vi havde dygtige Lærere, der holdt os godt til Ilden. Og de, der prøvede paa at luske sig fra en eller anden Time, kunde være vis paa at faa en alvorlig Paamindelse om at følge Undervisningen. Og fik de en saadan af Forstanderen selv, skulde den nok blive taget til Efterretning.

Det faglige Arbejde blev drevet med Flid paa Testrup Højskole og holdt højt i Ære.

Vi skulde være i vore Senge til Klokkerne elleve. En Lærer gik kort efter omkring paa Gangene for at se, om alle Lys var slukkede. Men dersom een

eller flere Elever var optagne af at skrive Stil, læse Historie, tegne eller lignende, kunde de faa Lov til at sidde i den opvarmede Skolestue, saalænge det skulde være. Der krævedes bare, at den, der gik sidst ud, skulde sørge for, at alle Lamper var slukkede.

Mere militærisk gik det ikke til; thi Arbejdet gik frem for alt.

VII.

Nørregaard fødtes i vor Hovedstad den 13. November 1838. Og det kendtes paa ham. Han var Københavner baade af Væremaade og Temperament.

Gennem hele sin Ungdom færdedes han mellem akademisk dannede og højt kultiverede Mennesker. I 1864 gik han, lige efter at have holdt Bryllup, frivillig med i Krigen. »Han kunde ikke blive, han havde ingen Ro, han maatte med de andre til Lejren«, som Digteren skriver. Han kom til at gøre Tjeneste som Officersaspirant under Forsvaret af Dybbøl Skanser. Og her traf han for første Gang sammen med unge Mænd fra det Befolkningslag, han skulde faa sin Livsgerning iblandt.

Det var ikke meget Kendskab, han havde til Landbostanden, da han den 1. November 1866 aabnede sin Højskole i Testrup. Han gjorde sikkert sit bedste for at sætte sig ind i Bøndernes Tankegang og Sjæleliv. Og alligevel lykkedes det ham efter min Mening ikke helt. Han lærte vistnok aldrig rigtig at forstaa Landsbymenneskers Tilbageholdenhed, Blufærdighed og deres undertiden næsten overdrevne Ængstelse for at blotte noget af deres inderste Væsen.

Han, der selv var saa aaben, frejdig og frimodig, havde vanskeligt ved at indse, at andre kunde være saa ømfndtlige. Og paa Grund deraf kunde han undertiden komme til at støde en og anden, saa vedkommende havde ondt ved at glemme det. Jeg kender nogle enkelte Eksempler derpaa.

Desuden kunde han være forbavsende voldsom, naar han blev vred.

Han forlangte engang fire af os til at flytte et Skab, der indeholdt Glasvarer og Porcellæn, fra et Hjørne af en Stue til et andet.

»Derved skaaner vi Pigerne for et stort Arbejde med at flytte de enkelte Ting hver for sig«, sagde han. Betingelsen for, at Flytningen kunde løbe heldigt af, var selvfølgelig, at vi løftede samtidigt og bar det meget forsigtigt. Dette indprentede han os nøje. — Men naturligvis var der en af os, der løftede før de andre, og da begyndte det at ramle sammen der inde i Skabet. Og saa brød Uvejret løs over vore syndige Dummerhoveder. Du glade Verden, hvor skældte han os dog ud. Vi stod aldeles som lamslaede og følte os som det elendigste Kryb paa Jorden. Og ondt gjorde det for Alvor. Vi blev grædefærdige og forknytte. Det anede han vistnok slet ikke; thi da han havde udraset, smilte han nok saa fornøjet og talte til os, som om ingen Ting var hændt. Vi fik godt nok Skabet bragt paa Plads, og der var heldigvis intet gaet i Stykker, kun et Par Glas var tumlet overende.

Paa en saadan Maade kunde han fare op. Hans iltre Natur trængte en

Gang imellem til Udladning. Københavnerblodet løb let gennem hans Aarer, I den Henseende var han af en helt anden Natur end de sindige og langsomt tænkende Østjyder, dem han betød mere for, end det er muligt at udtrykke, men som han alligevel efter min ringe Mening ikke helt forstod.

Dette forringer ingenlunde hans Hæder. Ethvert Menneske har jo sin Begrænsning.

VIII.

Vinteren svandt altfor hurtigt. Inden vi anede det, var det Vaar. Solen skinnede fra en klar, skyfri Himmel. Men vi følte det, som om det kun var ganske faa Dage siden, at Kufferterne og Sækkene en graa Novemberdag henstod i Skolegaarden, inden de blev bragt op paa Værelserne.

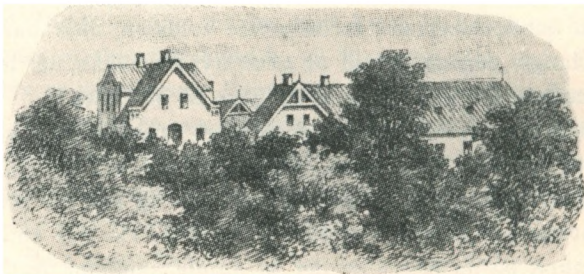
Nu stod de der igen en sollys første April, ventende paa at blive afhentede for at bringes ud til forskellige Steder i Landet.

Stemningen var vemodig. Efter at vi havde sagt Farvel til Nørregaard, stillede han sig inde i sin Stue og betragtede os gennem Vinduerne, medens vi færdedes mellem de forskellige Sager ude i Gaarden og tog Afsked med hverandre.

Karetmageren drog mod Syd, og Vendelboen mod Nord. Jeg har kun set de to Mennesker en eneste Gang siden. Og af de 84 Elever, som var samlede paa Testrup Højskole i den Vinter, der her er omtalt, har jeg nu kun en svag Forbindelse med en Mand, som bor i Horsens-Eggen.¹⁾

Men det er jo nu ogsaa over 53 Aar, siden vi skiltes.

Forunderligt er det at tænke paa. Tiden rider hurtigt, som skrevet staar.

Testrup Højskole 1876.

¹⁾ Siden jeg skrev dette, er ogsaa han død. Han var fra Honum og hed Jakob Laursen.

Skanderborg Amts 2. Valgkreds.

II. Kredens Historie 1890—1920.

Ved Kjeld Jensen.

Jens Sørensens Tid til 1892.

Spørgsmaalet om Jens Sørensen var retlinet som Politiker, vil af mange blive besvaret med et Ja, af andre med et lige saa kategorisk Nej. Det afhænger alene af, om Hørups Politik var retlinet. Vi skal i det følgende op-ridse de indviklede politiske Strømninger i Venstre fra 1879 til Forliget i 1894. Saa faar enhver selv dømme, om Hørups Vej var lige eller bugtet.

Mærkelig er Jens Sørensens Stilling til alle de Venstremænd, der har staaet som hans Modkandidater i Skanderborg. Naar Randløv undtages, har de alle optraadt som hans Stillere. Det gælder Redaktørerne Sørensen og Jørgensen, A. Byriel Jensen, Ole Jensen og Laurs Jakobsen. De fleste har endda været Ordførere for ham paa Valgdagen. Nogen Svingning i Geledderne synes man, der maa have været. —

Berg og Hørup stod sammen imod de Moderate fra 1878 til efter Valget 1884. Ved de 3 første Valg i 80'erne led Højre Nederlag paa Nederlag, og indenfor Partiet var der 1884 utvivlsomt Stemning for at lade Venstre faa Styret. Men Estrup satte sit Haab til en dybtgaaende Splittelse i Venstre, skønt dette Parti havde holdt indbyrdes Fred i flere Aar. Det moderate Venstre havde holdt Stillingen nogenlunde uforandret, efter Valget i 1884 talte det 23 Medlemmer. Al Fremgangen var tilfaldet de Radikale, der talte 46. Desuden var der godt en halv Snes Venstreløsgængere, hvoraf de fleste stod de Moderate nær.

Splittelsen kom paa en aldeles uventet Maade, hvorfor Højre vovede Provisoriet.

I Efteraaret 1884 arbejdede Berg ivrigt paa Venstres Sammenslutning i eet Parti. Han vidste, at det gav Styrke overfor Højre, og at det sandsynligvis vilde fremtvinge et Ministerskifte.

Forinden var der dog indtraadt et noget spændt Forhold mellem Berg paa den ene Side og Hørup og Edvård Brandes paa den anden. De tre havde i Fællesskab ledet Venstres Hovedorgan »M o r g e n b l a d e t«. Hørup og Brandes gjorde Bladet til et Organ for Antimilitarisme og Fritænkeri, hvad der stred mod Bergs religiøse og folkelige Anskuelser. Derfor opsagde han Kontrakten med dem, og de forlod »Morgenbladet« med Udgangen af 1883. Saa stiftede de »Politiken« 1. Okt. 1884.

Efter Bergs Forslag gav de Moderate straks deres Tilslutning til Venstres Samling. Men da han forelagde Sagen i sit eget Parti, blev han over-

stemt. Hørup, Brandes og 23 andre var imod ham, han havde kun 20 Tilhængere. Det faar staa hen, om Sprængningen kom, fordi Hørup ikke undte Berg at overtage Regeringen. Mange mener det. Derved bliver Sprængningen kun mere utilgivelig. Det er et skæbnsvangert Punkt i Tidens Historie.

Berg dannede nu sammen med de Moderate og 4 Løsgængere den 8. Nov. 1884 et nyt Venstreparti, som fik Navnet »Det danske Venstre« og bestod af 48 Medlemmer. De 25 Hørupperne beholdt Navnet »Folketingets Venstre«, men blev almindelig kaldt »Europæerne«.

Disse »Europæere« var et mærkeligt Parti. Der var Brandesianere, Bjørnbakkere og Grundtvigianere i en broget Blanding. Flertallet af dem blev i de følgende Aar Bojsens trofaste, 11 findes som Underskrivere paa Det forhandlende Venstres Valgopraab i 1892, og 5 stemte for Forliget i 1894. Ikke mindre end 14 repræsenterede jydsk Valgkredse, deriblandt alle 6 Folketingsmænd for Skanderborg og Aarhus Amter: Bajer, Jens Sørensen, Bøtker, Viggo Bjørnbak, Pingel og Hummeluhr. Af andre kan nævnes Jens Busk, Rasmus Clausen og Chr. Ravn. Da Hørup 6 Aar senere gik sammen med Berg, var kun 7 af de 25 tilbage. Blandt dem var J. Busk og Jens Sørensen.

Flere radikale Redaktører, f. Eks. Oluf Jørgensen, befandt sig ilde. De vidste ikke, om det skulde være Berg eller Hørup. De optrykker skiftevis »Morgenbladet«s og »Politiken«s Artikler, og samtidig anraaber de om Sammenhold. Estrup friede dem ud af denne Kattepine ved den provisoriske Finanslov den 1. April 1885. Berg og Bojsen gjorde, hvad de evnede for at forhindre Provisoriet. Hørup pustede nærmest til Ilden.

Over for Estrup havde Venstre benyttet Visnepolitikken, som Berg begyndte 1881. Denne Politik viste sig frugtesløs, da Estrup brugte, hvad der passede ham, ja, den bare hjalp til, at der kom nogle flere Millioner i Kassen at bygge Fæstninger for. Den stærke Tilslutning, Venstre fik i den bevægede Sommer 1885, gjorde ikke Spor af Indtryk paa Højre. Derimod maatte mange af Venstres ivrigste Mænd vandre i Fængsel, saaledes Berg, der fra den 24. Januar 1886 maatte afsone 6 Maaneders Fængselsstraf paa Grund af »Holstebroaffæren«.

I Efteraaret 1886 enedes hele Venstre om en ny Taktik og indledede Forhandlingspolitikken. Samtidig dannede man et fælles Parti af hele Venstre i begge Ting og kaldte det »Rigsdagens Venstre«. Saa skulde man da tro, at stabile Forhold i Partiet var tilvejebragt. Men det var langt fra, Uroen bølgede frem og tilbage, Grupperdelingen vedblev at bestaa, og Grev Holstein-Ledreborg gik over til Hørup. Uroens Aarsag var Forligsforsøgene med Højre.

Det er utvivlsomt, at det først var Hørupperne, der begyndte disse Forligsforhandlinger. I Følge Sophus Høgsbros Dagbøger indlededes de kort efter Bergs Fængsling af Holstein-Ledreborg, Hørup og Jens Busk med Greverne Ahlefeldt-Laurvigen og Mogens Frijs. I Marts 1887 tog de rigtig Fart mellem Hørup og Estrup; senere kom ogsaa Bojsen til. Noget Forlig blev der ikke, men i Harme over Underhandlingerne nedlagde Berg sine to Poster som Formand i Folketinget og som Partiets Formand. Kun 9 Mand sluttede sig til ham, og foreløbig blev de i Partiet. Berg gik tilbage til Protestpolitikken.

De mest omfattende Forligsforhandlinger førtes i Paasken 1888. Begyndelsen blev gjort af tre menige Venstremænd: Villads Holm fra Nibe, Thorup fra Løvel og Jens Busk, og tre Højremænd: Grev Moltke-Lystrup, Kammerherre Skeel-Birkelse og Grev M. Frijs. Fra disse Forhandlinger stammer Historien om Jens Busk, der var anbragt i Grevens Lænestol. — Senere fort-

sattes Forligsforsøgene mellem Bojsen og Hørup, Estrup og Nellemann, og Estrup kom med et Forligsforslag, der bl. a. krævede ca. 8 Mill. Kr. til Københavns Befæstning.

Dette Forslag blev efter langvarige Forhandlinger forkastet i Venstres Partimøde med 26 St. mod 18. 20 stemte ikke, og 10 var fraværende. Til de 26 hørte Bojsen og Høgsbro, der begge udtalte sig imod Forliget, samt Hørup, der erklærede, at naar Bojsen og Høgsbro ikke vilde med, saa vilde han heller ikke. Ellers var omtrent Halvdelen Bojsens og Halvdelen Hørups Folk. Jensen-Toustrup, Bøtke og Jens Sørensen var blandt dem. De 18 var mest menige af Bojsens Gruppe, enkelte Hørupperne findes imellem dem. Bergs Gruppe svarede: Stemmer ikke, og det samme var Tilfældet med Holstein og en Del andre Hørupperne samt N. Neergaard. Blandt de fraværende var Jens Busk. Da han senere blev spurgt, hvorfor han ikke var til Stede, sagde han, at han ikke kunde taale Tobaksrøgen.

Da Forliget var strandet, skrev Hørup i »Politiken«: »Enhver kan regne Profitten ud paa sine Fingre. Dersom Venstre havde slaaet til, havde vi faaet mere Fæstning for 6—8 Millioner, men vi havde tillige faaet en Finanslov, og vi var blevet af med Gendarmene. Nu beholder vi Gendarmene og bliver af med Finansloven. Fæstningen faar vi for 6—8 Millioner i det ene Tilfælde som i det andet.«

I den nærmest følgende Tid stod Striden mellem Berg og det store Forhandlingsparti. Hørup kaldte Berg en ordinær Rumlepotte, og Berg kaldte Hørup en Luskepeter. Men ogsaa inden for Forhandlingspartiet var der slemme Brydninger. »Morgenbladet« og »Politiken« laa i Krig med hinanden; det var »Morgenbladet«s Angreb paa Hørup, som drev Holstein-Ledreborg over til Europærerne, skønt det dog var Hørup, der først havde smædet Bojsens »danske« Politik som »Patenthykleri«.

Sit stærkeste Udslag fik Uenigheden i den berømte Smørkrig i 1887—88. Margarinen var paa denne Tid i sin Opkomst samtidig med, at Andelsmejerierne bragte en vældig Stigning i Smørudførselen. Der blev da oparbejdet en stærk Stemning for at forbyde Fabrikation af og Handel med Margarine. Det blev paastaet, at Margarinen vilde skade Landbruget og fremkalde Smørforfalskning. Striden herom splittede for en Stund baade Højre og Venstre. Godsejerne og Hørupperne proklamerede sig som Landbrugets sande Venner, der holdt paa det »rene Land« og vilde give Smørret Eneret. En Del af Højre, Bojsen, Berg og Arbejderne holdt paa Margarinen som et billigt Næringsmiddel, og de sejrede. Margarinen blev tilladt, men som rimeligt var med strenge Straffe for Forfalskning. Paa Rigsdagen blev Margarinen særlig angrebet af Hørup og Jens Busk. Ude i Landet arbejdedes ihærdigt af Mænd som Redaktør Vilhelm Lassen ved »Aarhus Amtstidende« og Gaardejer Chr. Leth-Espensen, Vibygaard. Agitationen førtes nok nærmest for Godsejernes Penge. Mange tror, at Hørups Hensigt ikke særlig var Margarineforbud, men at vinde Landbruget for hans Politik.

Baade Hørup og Jens Busk blev sat ud af Partiets Bestyrelse for deres Angreb paa Bojsen, og Hørup blev ikke genvalgt som Viceformand. Og alligevel gik Bojsen og Hørup officielt samlet til Valg paa Forhandlingspolitikken 1890.

Jens Sørensen og Valget 1890.

Ligesom i 1887 holdtes Valget 1890 i Januar Maaned, midt i Rigsdags-samlingen og, som der staar i Valgavisen fra Skanderborg, »midt i Vintrens

Frost og Kulde. Man sagde, at Estrup havde raadført sig med Maanen og fundet ud af, at den 21. Januar vilde det blive bælgravende mørk om Aftenen og om Natten. Derfor blev denne Dag Valgdag.

Tre Gange havde Jens Sørensen været alene om Budet. Nu fik han tre Modkandidater paa een Gang, hvilket viste sig ikke at være mere farligt.

Højre mødte med en dygtig og anset Borger fra Skanderborg, Overbanemester M. J. C. T. Lysholm (f. 1847, d. 1924). Socialdemokratiet opstillede den endnu levende Carl Emil Marott, dengang Redaktør i Horsens, senere i Odense, hvor han i mange Aar var Folketingsmand. Han var en af Socialdemokratiets dygtigste Pionerer, der 1889—90 gennemtravlede Skanderborgkredsen, til Dels sammen med Peter Sabroe, og lagde Grunden til Partiets stærke Vækst i denne Kreds.

Den tredje Modkandidat var Amsraadsmedlem, Gaardejer Ole Jensen af Nygaarde. Han var født 1837 i Jaungyde og var en helt igennem støt og solid, alvorlig Bondemand. 1901 blev han landskendt som Ordfører for den Deputation, der overbragte Kongen Folkets Tak for Systemskiftet. Aaret efter valgtes han ind i Landstinget, men døde allerede 1908.

Lysholm tog ikke videre Del i Valgkampen, der særlig førtes mellem Jens Sørensen og Marott, indtil 5 Dage før Valget. Da kom der Liv i Gemytterne. Paa et Møde i Laasby meddelte Gaardejer Poul Sørensen fra Voel, at det paa et Privatmøde var vedtaget at opstille Ole Jensen, da Jens Sørensen var for moderat og Marott for radikal. Ogsaa Søren R. Jensen, Mjesing, anbefalede den ny Kandidat, og Ole Jensen udtalte bl. a.: »Berg er vel ikke min Mand fuldtud; thi ogsaa jeg vil forhandle; men Berg skal ikke hundsæ«.

Oluf Jørgensen fik nu Brug for al sin Veltalenhed. Han beklagede, at Ole Jensen vilde være Splittelseskandidat, og raadede stærkt til at samles om Jens Sørensen, der ikke var Forligsmand, men havde stemt med de 26 ved Paaskeforliget. Fra flere Sider blev Ole Jensen opfordret til at trække sig tilbage, men hans Kandidatur blev opretholdt. I Silkeborg blev han anbefalet af Anders Nielsen, Svejstrup Østergaard, Landinspektør Kristiansen og Poul Sørensen. Det er tydeligt, at Ole Jensen særlig bliver støttet af Grundtvigianerne. Maaske er det Efterdønninger fra det store Slag i Skanderborg Landboforening i 1889, hvor Bjørnbakkerne væltede Anders Nielsen, Svejstrup, som Formand og besatte alle de ledige Pladser i Bestyrelsen. — Ogsaa i Hammel var Ole Jensen Deltager i et Vælgermøde og anbefalede af Gaardejer N. Kammer, Røgen, og Pottemager Jens Asbæk af Voel. Gaardejer Anders Nielsen fra Farre udtalte, at han helst vilde have helt ny Mænd ind paa Rigsdagen, og han vilde ikke tage Stilling før paa selve Valgdagen. Det er Splittelsen paa Rigsdagen, som her sætter sin Frugt. Var vore Ledere enige, vilde vi ogsaa være det.

Nogle Dage før Valget havde Amsavisen et langt Indlæg mod Jens Sørensen og for Marott. Det var skrevet af Husmand Jens Jørgen Jensen af Mjesing — den senere bekendte Folketingsmand og Trafikminister Jensen-Onsted. Dagen før Valget havde samme Blad en mærkelig Artikel af Lærer Jens Nielsen, Jeksen, der 1895 blev Folketingsmand i Skjolddelev. Efter at have omtalt Ole Jensen som formentlig Amtets dygtigste Kommunalmand, skriver han: »Hvad Ole Jensens Kandidatur angaar, saa kan jeg kun dertil sige, at jeg og sikkert mangfoldige andre til enhver Tid og under andre mere normale Forhold med største Glæde vilde have givet ham vor Stemme«. Om Jens Sørensen hedder det: »Det kan godt siges nu uden at træde nogen for nær, at vi forhastede os, da vi første Gang valgte Jens Sørensen; thi

han var, som man dengang sagde, »lovlig tynd i Papirerne«. Men der er faa Rigsdagsmænd, der har udviklet sig mere til sin Fordel i deres Rigsdagsvirksomhed, end Jens Sørensen har. Lad os derfor ikke forhaste os en Gang til med at skifte Rigsdagskandidat«.

Størstedelen af den gamle Garde samles trofast om Jens Sørensen — for sidste Gang. Det vil ses af følgende Uddrag af hans Stillerliste: Byriel Jensen, Lyngby, L. Laursen, Vrold, Redaktør Jørgensen, A. Blom, Sagfører Alb. Westergaard og Bogholder Svendsen af Skanderborg, Red. Sørensen og Handelsagent P. Larsen af Silkeborg, Jens Lerdrup i Vitved, P. Olsen og Jens P. Andersen, Virring, R. P. Rasmussen, Skaarup, Jens P. Laursen og S. P. Pedersen, Fruering, Dam af Bodil Mølle, N. Leth Espensen, »Godthaab«, N. J. Siim og Anders Nielsen af Stilling, Chr. Rasmussen, Foerlev, Jens Th. Jensen, Legaardslyst, Anders Thomsen og Niels Nielsen af Vrold, Jens Andersen, Illerup, Anders Pedersen, Skovslund, Laurs Jakobsen, Nygaarde, Fr. Christensen, Søballe, Anton Damm, Riselund, Kr. Sørensen, Ersholt, Jens Laursen Jensen, Laasby, Ole Jensen, Toustrup, Langballe af Hammel, Møller P. Kjeldsen, Voldby, Lærer Knudsen, Farre, Anders P. Nielsen, Gjern.

Derimod savner man Prokurator Weng, der nok nærmest støttede Ole Jensen.

Valgdagen begyndte med en Skærmydsel i Valgbestyrelsen, da der skulde vælges Formand. — Borgmester Thiele, der i Modsætning til sidste Gang var villig til at modtage Valg, blev vraget. Han blev foreslaaet af Kancelliraad F. P. Møller, Silkeborg. Men Gdr. Stoustrup af Haarup (Linaa Kommune) foreslog Langballe af Hammel. Denne nægtede dog at modtage Valget, men foreslog Stoustrup, som valgtes med 8 St., Thiele fik 6 og undlod selv at stemme. For Stoustrup stemte: Jørg. Sejrsen, Vrold, N. Kanstrup, Dallerup, And. N. Søgaard, Haarby, Stoustrup selv, Otto Pedersen, Jaungyde, P. Lundgaard, Laasby, Møller A. Juul (Gjern-Skannerup) og Langballe, Hammel. For Borgmesteren stemte: F. P. Møller, Gaardejer Jens Nielsen (Røgen-Sporup), Gaardejer Søren Andersen (Skorup-Tvilum), Fr. Kr. Jensen, Mjesing, Mikkel Laursen, Dørup, og Jens Rasmussen, Hvorbæk.

Gaardejer Stoustrup aabnede saa Valghandlingen, og Forhandlingerne begyndte. Ole Jensen anbefaledes af Gaardejer Søren Rasmus Jensen, Mjesing, og Lærer Karl Jensen, Haarby. Særlig den sidste angreb Jens Sørensen hæftigt og kaldte ham »en Klassepolitiker af det reneste Smør« paa Grund af hans Stilling i »Smørkrigen«, og han udtalte, at der var megen Misfornøjelse med Jens Sørensen. Ole Jensens Stillere fremhævede, at de hverken vilde stemme paa Jens Sørensen eller Marott, og havde Ole Jensen ikke stillet sig, vilde de have undladt at stemme. Lysholm anbefaledes af Baron Rosenkrantz, Sophiendal, og Baneformand Hans Hansen. — Marott havde hele fem anbefalende Stillere, først Øltapper Petersen, Skanderborg, saa Husmand Jens Jørgen Jensen, Mjesing, der begyndte med at sige: »Jeg er ikke fuldtud Socialdemokrat . . .« Derefter fulgte Bødker Chr. Nielsen, Silkeborg, Landpost Petersen, Skanderborg, og Træskomand Rasm. P. Nielsen, Hammel. — For Jens Sørensen talte L. Laursen, Vrold, Redaktør Jørgensen, Møller Kjeldsen, Voldby, og Redaktør Sørensen, Silkeborg.

Efter Kaaringen erklærede Valgbestyrelsen enstemmig Jens Sørensen for valgt. Ved den skriftlige Afstemning fik han 1515 Stemmer, Marott 616, Lysholm 314 og Ole Jensen 236.

Deltagelsen i Valget havde ikke været overvældende, skønt der var flere Kandidater end ved noget andet Valg i Skanderborg. Kun 58,6 pCt. af

Vælgerne stemte. Dette var nogenlunde normalt i 1890, naar undtages enkelte Kampkredse.

»Skanderborg Amts Avis« ender sin Beretning med, at Landboerne kørte hjem i stjerneklart, stille Vejr.

I sin Helhed blev Valget 1890 en Sejr for Berg. Det forhandlende Venstre tabte 6 Mandater og Højre 3. Berg vandt 7 og Socialdemokraterne 2. Berg havde nu 17 Mand, og hans Parti var tilført saa betydelige Kræfter som J. C. Christensen og Anders Nielsen, Tapdrup. En Række af Bojsens jydsk Forligsmænd fra 1888 var faldne, 3 Hørupperne var ogsaa røget med. — I en sen Nattetime sad Frede Bojsen ovre paa Møen og skrev til Høgsbro. Han kom til det Resultat, at hans Gruppe og Hørups var omtrent lige stærke, og han lagde Planer om, hvorledes Samarbejdet mellem dem bedst kunde bevares og udvikles. Hørup skulde paany ind i Bestyrelsen, og baade i Bestyrelsen og Finansudvalget skulde Pladserne fordeles saa ligeligt som muligt. Dette skete ogsaa, men inden Aaret var omme, var Hørup gaaet sammen med Berg. Som sædvanlig gik Jens Sørensen samme Vej som Hørup, og derfor faldt han ved det følgende Valg.

Valget 1892 og Byriel Jensen.

I Juni 1890 trak Grev Holstein-Ledreborg sig ud af dansk Politik. Han havde tabt Troen paa at naa frem til lovordnede Tilstande gennem Forhandlingspolitikken, og han vilde ikke samarbejde med Berg. Samme Sommer lagde Frede Bojsen Planen for en Række Lovgivningsarbejder, hvis Frugter i de følgende Aar blev Nedsættelse af Sukkertolden, Skat paa bajersk Øl, Fattigloven, Alderdomsunderstøttelsesloven og en Række andre mere eller mindre betydelige Love.

Denne Politik fik Tilslutning fra Størstedelen af Det forhandlende Venstre, medens Hørup og hans nærmeste traadte i nært Samarbejde med Berg. Nogle af Hørups Gruppe gik dog med Bojsen, saaledes Rasm. Clausen fra Falster. Bojsens Gruppe var paa 38, Hørup havde knap 20 Mand med sig.

Flere Blade, der hidtil havde staaet den hørupske Fløj nærmest, fulgte Bojsen og Claussen. Saaledes blev Redaktør Oluf Jørgensen en ivrig Forsvarer for deres Politik. Derved kom han og Flertallet af Skanderborgkredsens Vælgere i Modsætning til Jens Sørensen.

Den 21. Januar 1892 lægger Oluf Jørgensen ud med et Farvel til Jens Sørensen, hvori det bl. a. hedder: »Jens Sørensen har i de 13 Aar, han har været Folketingsmand for Kredsen, været i hvert Fald os helt godt tilpas indtil Efteraaret 1890. Da han dengang svigtede sine Løfter fra Valgdagen og skuffede sine Venner her i Kredsen ved at følge Hørup ud i den ny halsløse Radikalisme, kunde vi ikke andet end beklage dette hans Frafald. Men siden har han fjernet sig mere og mere, og nu er han haabløs.« »Derfor maa vi sige ham Farvel nu, de af os, der fremdeles staar fast paa Programmet af 1890 — Jens Sørensens eget Valgprogram — og saa maa vi i Tide se os om efter en ny Kandidat.«

Lærer Jens Nielsen, Jeksen, tager hensynsfuldt, men bestemt Afsked med Jens Sørensen og skriver: »For at undgaa enhver Misforstaaelse, vil jeg paa det bestemteste hævde, at det hverken er Jens Sørensens Person eller Dygtighed, men ene og alene den Politik, han har givet sig hen til siden Valget 1890, som jeg vil til Livs.«

Den 5. Februar holdtes et Privatmøde i Skanderborg, hvor ca. 80 ledende Mænd af Det forhandlende Venstre fra Silkeborg-, Hammel- og Skanderborgegnen var til Stede. Red. Jørgensen var fraværende, han var i København ved sin Faders Dødsleje. Mødet lededes af N. Leth Espensen, Godthaab, og der blev nedsat et 15 Mands Udvalg, som skulde se at enes om en Kandidat blandt de Mænd, som blev foreslaet paa Mødet. Udvalget kom til at bestaa af Red. Jørgensen, Landinspektør Langballe af Hammel, S. R. Jensen, Mjesing, L. Jacobsen, Nygaarde, N. Leth Espensen, Byriell Jensen, Red. Sørensen af Silkeborg, Husmændene Jens Jørgen Jensen af Mjesing og Rasmus Antonsen af Vrold, Tømrer Niels Rasmussen af Jaungyde, Gdr. Jens Kammer i Røgen, Gdr. Anders Nielsen i Farre, Hmd. Mik. Jacobsen af Holmstøel, Handelsagent P. Larsen, Silkeborg, og Gdr. Jens P. Andersen af Virring. — Saa vidt det kan ses, modtog Jens Jørgen Jensen ikke Valget og blev erstattet med Gdr. Poul Sørensen af Voel.

Fra unavngivne Vælgere foreslaas i Avisen Byriell Jensen, L. Laursen i Vrold og N. Leth Espensen. Derimod foreligger der ikke noget om, hvor mange der blev foreslaet paa Mødet. Men det blev hurtigt klart, at Byriell Jensen og Oluf Jørgensen var Favoritter. Jørgensen er meget fortrydelig over, at Red. Sørensen, Silkeborg, i sit Blad straks har anbefalet at samles om Byriell Jensen; selv ønsker Jørgensen en Mand af den gamle tscherningske Retning. Samtidig maner Ole Lund, Mjesing, til Enighed. I en kort Avisartikel skriver han bl. a.: »Lad ikke Stikordene: Bjørnbakkere, Grundtvigianere, Landbopolitik m. m. skille os ad, men lad alle os Forhandlingsmænd i By og paa Land samles om den Kandidat, der har størst Stemning for sig«.

Udvalget kom hurtigt til et Resultat. Allerede 17. Februar meddelte det, at der var sket Henvendelse til Byriell Jensen og Oluf Jørgensen. Af disse havde Jørgensen givet bestemt Afslag, medens Byriell Jensen ikke var utilbøjelig til at modtage Kandidaturen, dersom det forhandlende Venstres Stemmer kunde samles om ham.

I Skanderborg, Silkeborg, Hammel og Laasby holdtes nu 4 Møder for Tilhængere af den Bojsen-Claussenske Politik. Oluf Jørgensen præsenterede som Udvalgets Formand Byriell Jensen paa alle Møderne. Henved 800 Vælgere var til Stede og sluttede sig paa faa Undtagelser nær til Byriell Jensen, og dermed var hans Kandidatur beseglet.

Rigsdagen sluttede den 1. April, og nyt Folketingsvalg blev udskrevet til den 20. April 1892.

Den korte Valgkamp i Skanderborgkredsen er ikke særlig interessant. Den førtes væsentligst mellem de to Kandidater. I Købstæderne har Jens Sørensen Flertal, ved 6 Møder paa Landet er der Flertal for Byriell Jensen. Af fremmede Rigsdagsmænd mødte Viggø Bjørnbak som Jens Sørensens Modstander i Hørning og J. K. Lauridsen som hans Forsvarer i Hammel. I Skanderborg talte den hidtilværende Folketingsmand for Aarhus Dr. Pingel for Forhandlingspolitikken. Han var paa Gennemrejse til Ribe, hvor han skulde deltage i nogle Vælgermøder og derved forhindre Jens Busk i at agitere i andre Valgkredse end sin egen. Det lykkedes ikke helt, da Dr. Pingel blev hæs i Ribe. Men Jens Busk kom dog ikke til Skanderborgkredsen, skønt Jens Sørensen havde ventet ham.

Paa Byriell Jensens Side optraadte Nielsen-Jeksen, N. Leth Espensen, Fr. Christensen, Søballe, o. fl. Jens Sørensen blev støttet af Prokurator Weng, Stoustrup, Haarup, og Lærer Ougaard i Faarvang samt nogle Socialdemokrater.

Paa Valgdagen viste det sig, at Byriet Jensen havde 254 Stillere og Jens Sørensen, hvis Stillerliste ikke er fundet, 93. Først paa Byriel Jensens Stillerliste findes 12 af Kandidatudvalgets 15 Medlemmer. Foruden ham selv mangler Langballe, der var Medlem af Valgbestyrelsen, og Oluf Jørgensen, der var optaget i Esbjerg, hvor han stillede sig mod Hørupperen Kaptajn Bluhme, men ikke blev valgt. Langt det overvejende Antal af Stillerne er fra Gjern Herred og Silkeborg; fra denne By er der over 30. Ogsaa fra Skanderborg-egnen er der ikke faa, deriblandt en Del, som hidtil har hørt til Jens Sørensens Folk. Fruering-Vitved Kommune mødte kun med 2 Stillere for Byriel Jensen, nemlig Jens P. Andersen og Gaardejer Klaus Nielsen af Vitved.

Paa Valgdagen blev Borgmester Thiele denne Gang enstemmig valgt til Valgbestyrelsens Formand.

Byriel Jensen anbefales af Branddirektør L. Laursen, Skanderborg, (tidl. Vrold), og Lærer Nielsen-Jeksen. Jens Sørensens anbefalende Stillere var Gdr. N. Stoustrup af Haarup og Prokurator Weng. P. Th. Nielsen, Haarby, interpellerede Kandidaterne om deres Stilling til Fredssagen, Ved Kaaringen erklæredes Byriel Jensen for valgt, idet et stort Flertal af Valgbestyrelsen skønnede, at han havde flest Stemmer. Ved den skriftlige Afstemning valgtes Byriel Jensen med 1502 St. Jens Sørensen fik 1003. Kun 53,4 pCt. af Vælgerne stemte.

Afstemningen i de forskellige Kommuner ser saaledes ud:

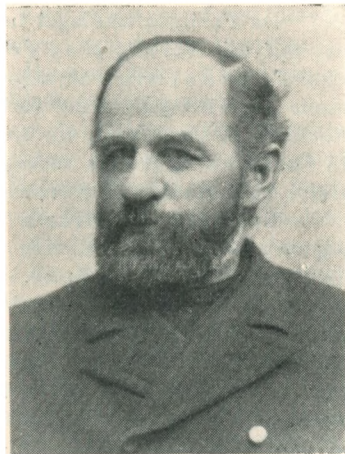
	Byriel Jensen	Sørensen
Skanderborg	50	149
Skanderup-Stilling	83	125
Fruering-Vitved	65	144
Blegind-Hørning	82	28
Adslev-Mjesing	108	27
Dover-Venge	177	166
Alling-Tulstrup	91	41
Silkeborg	184	85
Linaa	142	36
Dallerup	65	44
Laasby	81	30
Røgen-Sporup	70	39
Gjern-Skannerup	90	39
Skorup-Tvilum	105	15
Hammel-Voldby-Søby	109	35

Betragter man Valgresultatet for hele Landet, viser det sig at være en Sejr for Højre, der talte 31 Medlemmer. Partiet vandt 6 Kredse, hvoraf de 5 hidtil havde haft moderate Folketingsmænd. De Moderate havde en ubetydelig Fremgang og var ialt ca. 40. Bergianerne tabte et Par Mandater, og Hørup og en Række af hans mest trofaste Støtter faldt. Et stort Tab havde de radikale Partier lidt kort før Valget ved Bergs pludselige Død 28. November 1891.

Anders Byriel Jensen var født 2. Januar 1842 i Lyngby ved Hammel og ejede fra 1872 sin Fødegaard. Han var en anset og dygtig Landmand og var i mange Aar Formand for Frijsenborg-Faurskov Birks Landboforening. 1883—89 var han Medlem af Skanderborg Amtsraad. Som Folketingsmand var han flittig, agtet og afholdt, men holdt sig gerne beskedet noget tilbage. 1895 flyttede han til den nye Silkeborgkreds, hvor han havde Bopæl, og her genvalgte han stadig, indtil han 1906 faldt for Socialdemokraten Jacob Christensen. Han stemte for Forliget 1894 og fulgte de Mode-

rate i de følgende Aar, men 1903 meldte han sig ind i Reformpartiet ligesom Nielsen-Jeksen. Han døde 25. Juli 1916. Samme Aar er der i »Højskolebladet« en smuk og fyldig Levnedsskildring af ham. Den er skrevet af hans nære Ven, den fynske Folketingsmand Lohmann, med hvem han i mange Aar boede sammen i København, og i den fremhæves ikke mindst hans trofaste Væsen og milde Sind.

Jens Busk sagde engang til ham: »Du dur ikke til at være Rigsdagsmand, Byriel Jensen! En Rigsdagsmand skal være glaceret indvendig«. Mere træffende er dog sikkert Lohmanns Karakteristik af Byriel Jensen, naar han skriver om ham: »I Aandens og Hjertets Dannelse, i Dygtighed og praktisk Indsigt stod han visselig højt over Gennemsnittet af Rigsdagens Medlemmer«.

Byriel Jensen.
Skanderborgkredsens Folketingsmand 1892—95.

Forliget 1894 og Oluf Jørgensens Valg.

Inden det næste Valg, den 9. April 1895, var der foregaaet opsigtsvækkende Begivenheder i dansk Politik, og Situationen var i høj Grad tilspidset. Først og fremmest var der Forliget mellem Højre og Flertallet af det forhandlende Venstre 1. April 1894. Efter at Estrup i 9 Aar havde styret ved Hjælp af provisoriske Finanslove og brugt 39 Mill. Kr. ubevilgede Penge til Københavns Befæstning, vedtog begge Rigsdagens Ting en ordinær Finanslov, og regelmæssige Tilstande indtraadte igen i Statsstyrelsen. Foruden Overenskomsten om Finansloven indeholdt Forliget en Bevilling til Fæstnings Vedligeholdelse, samt et Tillæg til Hærloven, der gav mere Artilleri til Fæstningen, men mindre Infanteri. Desuden blev i begge Ting vedtaget en Beslutning, indeholdende 4 Punkter. Det første gik ud paa, at Regeringen bør forelægge og Rigsdagen vedtage en foreløbig Finanslov, dersom den ordinære Finanslov ikke blev færdig i rette Tid. — Dette havde altid været Praxis, indtil Professor Matzen i Slutningen af Marts 1885 fik Landstinget til at forkaste den midlertidige Finanslov, hvad der fremkaldte Provisoriet, da Estrup saa stillede den Betingelse til Folketinget, at dette skulde bevilge »3 Millioner inden Klokken 12.«

I Følge de andre Punkter skulde det iagttages, at intet af Tingene maatte tilbageholde provisoriske Love i Udvalg, men oversende dem til det andet Ting inden Rigsdagssamlingens Slutning, dersom de ikke blev forkastet i Tinget. Desuden forbeholdt hvert Ting sig sin Stilling til de provisoriske Love, og endelig vedtoges en Udtalelse om, at Forsvarsvæsenets Ordning kun har til Formaal at væрге os mod Angreb og værne vor Neutralitet under Sammenstød mellem andre Magter.

Mange fandt Forligsgrundlaget alt for vagt, og en stærk Harme ytrede sig over, at Estrup slap saa billigt. Man mente, at han ikke kunde have fortsat ret længe alligevel, da Statskassen nærmest var tom paa Grund af Fæstningsbyggeriet. I Folketinget rejstes en hæftig Modstand mod Forliget. At de radikale Grupper modarbejdede det, er en Selvfølge. Men 15 af det forhandlende Venstre stemte ogsaa mod Forliget, hvorved Partiet sprængtes. Den

mest ansete blandt de 15 var Folketingets gamle Formand Høgsbro. Han og Bojsen havde fulgtes ad i over 20 Aar som Førere for det moderate Venstre. Men ved Forligspolitikken skiltes deres Veje. Forligsforhandlingerne var drevet gennem 2 Samlinger. Høgsbro holdt stadig paa, at Forlig ikke maatte indgaas, hvis der ikke skabtes Sikkerhed for, at ny provisoriske Finanslove ikke kunde udstedes, og at Ministeriet Estrup gik af.

Da Forligsgrundlaget forelaa, viste det sig, at ingen af de to Punkter var opfyldt. Navnlig Mangelen paa Garanti mod ny provisoriske Finanslove var afgørende for Høgsbro. Den 30. Marts holdtes Partimøde om Forliget. Af det forhandlende Venstres 39 Medlemmer stemte 22 for Forliget, 16 imod og 1 var fraværende. Til sidst blev der 24 for Forliget og 15 imod. Forliget blev vedtaget i Folketinget med 54 Stemmer mod 44. 2 af Højre og 1 Radikal var fraværende.

Hvad der medvirkede meget til, at det blev Alvor med Forliget, var Agrarforeningen. Den var stiftet i Odense 1893 og fik i Løbet af kort Tid over 70,000 Medlemmer. Dens Hovedmænd lagde et stærkt Pres paa de moderate baade i Højre og Venstre. Det var, som om Foreningens Førere vilde have Forlig for næsten enhver Pris. Forliget skulde saa efterfølges af Toldlove og Skattelove i Landbrugets Favør. Men Agrarforeningen tabte ret hurtigt sin Betydning, bl. a. fordi nogle af Lederne holdt paa Beskyttelse, andre paa Frihandel. I det lange Løb havde Forligspartierne ingen Fordel af den.

Af det forhandlende Venstres Folketingsmænd i Skanderborg og Aarhus Amter stemte Byriel Jensen og Bøtker for Forliget. Imod stemte ikke blot Frederik Bajer i Horsens og Jensen-Lyngaa i Skjoldlev, men ogsaa Chr. Leth Espensen i Odderkredsen, skønt hans Broder, N. Leth Espensen, var Vicepræsident i Agrarforeningen.

Det vilde utvivlsomt have styrket Forligstilhængerne, dersom Estrup var gaaet straks efter Forliget, og Bojsen og nogle af hans nærmeste havde faaet Sæde i det ny Ministerium. Men Estrup blev siddende til den 7. August, og det ny Ministerium dannedes af 4 af hans Ministre og nogle andre Højremænd. Hertil kom, at Professor Matzen blev Landstingets Formand, og at Estrup blev Landstingets virkelige Leder. Det er let forstaaeligt, at Højres Optræden maatte svække Forligspartierne. Hertil bidrog ogsaa den ny Valgkreds af den 24. Decbr. 1894. Høgsbro erklærede den for grundlovsstridig og trak sig tilbage som Folketingets Formand, ogsaa Viceformændene I. C. Christensen og Trier gik af. Saa valgte Højre og Moderate i Fællesskab Rasmus Claussen til Formand og Professor Scharling og Klaus Berntsen til Viceformænd. Dermed var alt Haab om Genoprettelse af Forholdet mellem Bojsen og Høgsbro tilintetgjort.

Valgkredsloven fik særlig Betydning for Skanderborg Amt, idet der som tidligere nævnt blev oprettet 2 nye Kredse i Amtet: Horsens Landkreds og Silkeborg. Byriel Jensen foretrak Silkeborg, og Skanderborgkredsen var dermed ledig. Den bestod nu kun af 10 Kommuner. I Begyndelsen af det ny Aar tog man fra begge Sider fat paa at løse Kandidatspørgsmaalet.

Efter et Møde af Forligsmodstanderne fik man det Indtryk, at Jens Jørgen Jensen, Mjesing, skulde være Kandidat; men dette blev opgivet, vistnok særlig fordi Nielsen-Jeksen i en Bladartikel paaviste, at Jensen ikke blot havde været ordførende Stiller for Marott 1890, men ogsaa at han paa et senere Tidspunkt havde deltaget i det forhandlende Venstres lukkede Møder. Saa indbød 32 radikale Vælgere til et Møde 3. Februar, og her ved-

toges det at opstille Jens Sørensen. Blandt Indbyderne var Jens Sørensen og Jens Jørgen Jensen, Højskoleforstander Helge Hostrup, Ry, Lærer Karl Jensen, Haarby, A. Blom, Snedker Regner og 7 andre fra Skanderborg samt en Række Mænd fra Hvolbæk.

To Dage før havde det forhandlende Venstre holdt et stort Møde i Skanderborg, hvor Byriel Jensen tog Afsked med Kredsen, og N. Neergaard talte. Her blev det bestemt at opstille Oluf Jørgensen. Først havde Agrarerne rettet Henvendelse til N. Leth Espensen, som havde sagt Nej. — P. Th. Nielsen, der indtil Forliget var Byriel Jensens nære Meningsfælle, havde ønsket at deltage i Mødet; men Byriel stillede sig afvisende.

Valgbævægelsen tog straks sin Begyndelse, og der holdtes over 20 Møder inden Valgdagen. Kandidaterne havde jo Tid, ingen af dem var bundet af Rigsdagsarbejdet. Jens Sørensen blev støttet af Madsen-Mygdal og Jens Busk paa nogle Møder; af lokale Folk træffes foruden de tidligere nævnte: Redaktør Højmark, P. Th. Nielsen, N. Joh. Pedersen, Bjødstrup, Michael Jensen, Hvolbæk, Læge Isager og Højskolelærer Halse, Ry, Prokurator Weng, Karl Thomsen, Gram, Steffen Laursen, Ustrup, A. Hansen, Tebstrup, og flere.

Paa Oluf Jørgensens Side staar særlig Agrarforeningen, hvis Sogne-tillidsmænd holdt Møde og med alle Stemmer mod to vedtog at støtte Oluf Jørgensen. Paa Vælgermøderne anbefaledes Oluf Jørgensen bl. a. af: Nielsen-Jeksen, Husmændene Rasmus Bækgaard, Nissumgaard's Mark, Hans Rix af Flensted og Ole P. Pedersen af Foerlev, Kr. Sørensen, Ersholt, S. R. Jensen, Mjesing, J. P. Andersen, Virring, J. Nielsen og Cilius Dam, Nr. Vissing, N. Rasmussen, Jaungyde, Lærer Hovgaard, Taaning, og P. Sørensen, Fredensborg. Ogsaa fra Skanderborg By havde Jørgensen ikke ringe Tilslutning.

Paa Valgdagen havde Jørgensen 376 Stillere og Sørensen 425. — Borgmester Thiele var Formand for Valgbestyrelsen. Jørgensen anbefaledes af N. Leth Espensen, R. P. Randsløv og Husmand Bækgaard, og i anden Omgang af Fr. Christensen, Søballe. — Jens Sørensen anbefaledes først af Jens Jørgen Jensen, P. Th. Nielsen og Højskoleforstander Helge Hostrup, senere af Socialdemokraten Andreas Petersen, Bjertrup, og Pastor Hansen, Blegind.

Spændingen var meget stærk, da det kunde forudses, at Stemmeforskellen vilde blive lille. Ved Kaaringen stemtes to Gange, da det var Valgbestyrelsen umuligt at træffe Afgørelse efter den første Haandsoprækning. Efter den anden Afstemning erklærede Valgbestyrelsen Jens Sørensen for kaaret. 8 havde stemt herfor, medens 2 (Sørensen, Ersholt, og Damm, Riselund) mente, at Jørgensen havde flest Stemmer.

Ved den skriftlige Afstemning valgtes Jørgensen med 1033 Stemmer, Jens Sørensen fik 1021. 74,4 pCt. af Vælgerne stemte. I de forskellige Kommuner faldt Afstemningen saaledes:

	Jørgensen	Sørensen
Skanderborg	108	180
Skanderup-Stilling	125	127
Fruering-Vitved	105	135
Blegind-Hørning	85	57
Adslev-Mjesing	79	71
Dover-Venge	199	174
Laasby	83	43
Alling-Tulstrup	102	29
Ousted-Taaning	86	136
Hylke	61	69

Valgets Forkastelse og Omvalget i 1896.

Skønt Skanderborg Amt i 1895 valgte 5 Tilhængere af Forliget, saa blev Valget dog et stort Nederlag for Forligspartierne ud over Landet. Det forhandlende Venstre holdt vel Skansen og fik 27 Mandater, thi det tog de 4 nyoprettede Landkredse; men Højre fik ingen Andel i de ny Kredse, det tabte endogsaa 6 og blev kun 25 Mand, sandsynligvis en Følge af Partiets uforsonlige Optræden efter Forliget. De radikale Venstregrupper havde derimod stærk Fremgang og fik 54 valgt. Socialdemokraterne tog de ny Kredse i København og Aarhus og gik frem fra 2 til 8.

Lige efter Valget sluttede 53 radikale Venstremænd sig sammen til et Parti under Navnet *Venstre-Reformpartiet* med Sophus Høgsbrø som Formand. Kun Chr. Krabbe stod foreløbig udenfor. Uensartet var Partiet i sin Sammensætning, men J. C. Christensen, der hurtigt blev Partiets ledende Mand, forstod at holde Tropperne samlet. Partiet overtog Ledelsen i Folketinget.

Straks efter Valget indgik en Del Klager over Valg, hvor Stemmeforskellen var lille. Deraf blev Skanderborgvalget det mest omstridte. Over Oluf Jørgensens Valg indkom ikke mindre end 7 Klager. De fleste var ret betydningsløse. Men en Klage fra Højskoleforstander Helge Hostrup førte til, at Valgets Godkendelse udsattes. Hostrup klagede over, at ved Stemmebordet for Dover-Venge Kommune var Trængselen saa stærk, at en stor Del af Vælgerne opgav at naa frem dertil og i Stedet afleverede en Seddel med Navn og Vælgernummer til de foranstaaende, der lod den gaa videre til Valgbordet og besørgede Indførsel af Stemmeafgivningen. Da en Vælger var gaaet uden at sige, hvem han stemte paa, svarede en anden Vælger for ham. Afstemningen foregik saaledes, at Valgbestyrelsen i mange Tilfælde ikke kunde kontrollere, om Vælgerne stemte selv, ligesom den befalede Oplæsning af Stemmeafgivningen ikke hørtes at foregaa.

Den sidste Klage indløb ikke før næsten 2 Maaneder efter Valget. Den kom fra Red. Højmark og gik ud paa, at Valgbestyrelsens Formand, Borgmester Thiele, da Afstemningen var sluttet i Valglokalerne, fra Valgtribunen havde erklæret, at de Vælgere, som endnu ikke havde stemt, havde $\frac{1}{2}$ Times Frist til at melde sig. Højmark bestyrker Rigtigheden af denne Klage ved 1. Oktober 1895 at fremsende Erklæring under Eds Tilbud desangaaende fra 5 Vælgere.

De mindre væsentlige Klager var indsendt af Lærer Grand og Dyrlæge Jacobsen, Ry, Redaktør Højmark og 8 andre Vælgere, Færgemand Lars Nielsen, Baadstrup, Jens P. Rasmussen, Vitved, og Jens Sørensen, Vitved.

Til Undersøgelse af Klagerne blev Birkedommer Adler Lund af Silkeborg beskikket som Sættedommer. Han gik meget grundigt til Værks, fik flere Protokoller skrevet fuld og var først færdig hen mod Aarets Slutning. Derefter blev Sagen overgivet til Folketingets Valgbrevsudvalg, der afgav Betænkning 21. Marts 1896. Denne Betænkning er et meget omfattende Arbejde, som der her kun kan gives nogle Hovedpunkter af. Udvalget delte sig i et Flertal (Overretssagfører Alfred Christensen, A. Alberti, Lærer Fogtmann og J. C. Christensen), der indstiller Valget til Forkastelse, og et Mindretal (N. J. Larsen, Klaus Berntsen og Overretssagfører Reisz), der vil have Valget godkendt. Flertallet er Medlemmer af Reformpartiet, Mindretallet to Moderate og en Højremand.

Angaaende Stemmeafgivningen i Dover Kommune har Sættedommeren konstateret, at der har fundet Uregelmæssigheder Sted; men Valglisten og

Stemmelisten stemte fuldtud overens. Det ser ud til, at næsten alle Vælgere i den store Kommune er bleven afhørt, og det har ikke været muligt at finde noget Tilfælde, hvor vedkommendes Stemme ikke er opført efter Vælgerens Ønske. Ogsaa de Vælgere, der ikke havde stemt, er bleven adspurgt, og heller ikke her er der fundet nogen Fejl. Udvalgets Flertal erkender, at hvis der ikke forelaa andre Klagepunkter, vilde det maaske have indstillet Valget til Godkendelse.

Hovedsagen bliver imidlertid, at Borgmesteren fra Tribunen har givet $\frac{1}{2}$ Times Frist til at stemme i; thi dette er i Strid med Valgloven. At Borgmesteren fra Tribunen har udtalt noget om $\frac{1}{2}$ Time, kan der næppe være Tvivl om. Over 20 Vidner har hørt det, ogsaa fra Redaktør Jørgensens Lejr. Blandt dem, der har hørt Udtalelsen, er Gaardbestyrer Rasmus Rasmussen, Hvolbæk, Tømrer Søren Overgaard, Skanderborg, Skanderborg, Skanderborg, Mjesing, Gdr. Jens Andersen, Nygaard, N. J. Siim, Stilling, og Anders Jensen i Haarby. De fleste af disse Vidner erklærede, at der kun var faa Mennesker paa Tribunen, da Udtalelsen faldt.

Udvalgets Flertal finder af disse Vidneudsagn Anledning til at fastslaa, at Valgbestyrelsens Formand har givet en ulovlig Frist til Stemmeafgivning.

Udvalgets Mindretal har den Opfattelse, at de fremkomne Klager ved nærmere Prøvelse viser sig at være dels uden Betydning, dels ubeviste eller urigtige.

Efter at have omtalt de første Klager skriver Mindretallet: »Der bliver saaledes kun den Klage tilbage, at Valgbestyrelsens Formand, Borgmester Thiele, efter at den skriftlige Afstemning var sluttet i de forskellige Valgløkalder, skal have erklæret fra Tribunen, at de Vælgere, som endnu ikke havde stemt, havde $\frac{1}{2}$ Times Frist til at melde sig i. Men ogsaa for dette Klagepunkts Rigtighed fattes der Bevis, og de foreliggende Oplysninger taler med afgørende Styrke for, at Klagen grunder sig paa en Misforstaaelse«. — Borgmester Thiele har forklaret i Retten under Eds Tilbud, at han sammen med Valgbestyrelsens øvrige Medlemmer og Listeførerne begav sig fra Raadhuset til Tribunen. Han ringede med Klokken og meddelte, at de Vælgere, som nu var til Stede, kunde afgive Stemme paa Tribunen. En Tidsfrist som den af Vidnerne omforklarede er ikke given til det angivne Tidspunkt.

De øvrige 9 Medlemmer af Valgbestyrelsen har samlet afgivet en Erklæring for Retten, gaaende ud paa, at der ikke af Valgbestyrelsen blev fastsat nogen Tidsfrist for Varigheden af Afstemningen paa Tribunen, at Formanden gentagende udtalte til Forsamlingen, at de, der ikke havde stemt, nu skulde møde og stemme, uden at de (Valgbestyrelsens Medlemmer) hørte nogen Tidsfrist blive nævnt af ham, og at de er sikre paa, at de nødvendig maatte være bleven opmærksomme paa, om en saadan Frist var bleven sat, da i hvert Fald de fleste af dem vidste, at en saadan ikke maatte sættes; endvidere erklærer Medlemmerne af Valgbestyrelsen, at Afstemningen paa Tribunen blev sluttet, saa snart ingen Vælger yderligere fremstillede sig for at stemme, uden at det blev iagttaget, at en vis Tid skulde være forløben. — Disse 9 Medlemmer af Valgbestyrelsen var: Proprietær Langballe, Mallinggaard, Gaardejer Rasmus P. Rasmussen, Skaarup, Søren Nielsen i Blegind, Søren R. Jensen i Mjesing, Thomas Jensen i Nørrevissing, Kr. Sørensen, Ers-holt, A. Damm, Riselund, K. M. Kristensen, Taaning Søgaard, og P. J. Christensen, Baadstrup.

Prokurator Weng, der var Valglistefører i Stedet for Borgmesteren, har heller ingen Tidsfrist hørt sat, og det samme gælder samtlige Stemmeliste-

førere. Saavel den faldne Kandidat Jens Sørensen som Hovedmanden for Klagerne Red. Højmark befandt sig paa Tribunen, men ingen af dem har hørt noget ulovligt foregaa deroppe.

En Række Vælgere, som har opholdt sig enten paa Tribunen eller i dens Nærhed, afgav Erklæring om, at de heller ikke havde hørt nogen Tidsfrist sat. Provst Sørensen mener saaledes, at han umulig vilde kunne have overhørt en saadan Udtalelse, da han, der tidligere havde ledet Valg til Folketinget, nøje vidste, at det var ulovligt. Peder Poulsen, Skaarup, og mange andre navngivne Mænd vidner i samme Retning, og fra 141 Vælgere fra Valgkredsens forskellige Egne modtog Forhørsdommeren skriftlige Erklæringer om, at de var til Stede paa det paagældende Tidspunkt, paahørte Borgmesterens Udtalelser og er forvissede om, at han ingen Tidsfrist satte.

Derefter skriver Mindretallet: »Over for denne lange Række af klare og utvetydige Vidnesbyrd for Valghandlingens Lovmedholdelighed har man fra den mod Valgets Godkendelse protesterende Side kun nogle Vidneudsagn at henvise til, der for en nærmere Betragtning hurtig viser sig enten vaklende og ubestemte eller beroende paa en Misforstaaelse, en Forveksling af to forskellige Tidspunkter. Vistnok maa det antages, at Klagerne har handlet i god Tro til Klagens Rigtighed, og at Vidnerne har forklaret efter bedste Overbevisning og, som de selv siger, efter deres Opfattelse af det passerede; men det fremgaar af de ved Forhøret tilvejebragte Oplysninger, at det saavel for Klager som for Vidner har staaet uklart, hvad der vedkommer Valghandlingen og betinger Valgets Lovmedholdelighed, og hvad der falder uden for Valghandlingen og er Valget som saadant uvedkommende«.

Mindretallet giver en indgaaende Fremstilling af, hvad der hører med til en Valghandling. — Her fremhæves, at naar der er forlangt skriftlig Afstemning, forlægges Valghandlingen indtil videre til Stemmebordene. Den optages først igen paa Tribunen, naar den hele Valgbestyrelse atter har samlet sig der og sammen med sine Medhjælpere er rede til at modtage Stemmer af Vælgere, der melder sig. Hvad Valgbestyrelsens Formand foretager sig i Mellemtiden kommer ikke Valghandlingen ved.

Hvorledes kan da Udtalelsen om den halve Time være fremkommet? Ja, helt klaret bliver den Sag vel aldrig. Men Mindretallets Forklaring har dog en til Vished grænsende Sandsynlighed for sig. — Den gaar ud paa følgende:

Et Vidne, Snedker Niels Rasmussen af Jaungyde, der var Listefører for Alling-Tulstrup Kommune, har forklaret: Nogen Tid forinden Valgbestyrelsen samledes paa Raadhuset, da Afstemningen i Dover-Venge var ved at sluttes, saa han Borgmesteren komme paa Tribunen. Der blev da raabt op til Tribunen, om det vilde vare længe eller noget lignende. Vidnet hørte da Borgmesteren raabe ud til Forsamlingen nogle Ord, hvoraf Meningen klarlig var den, at i Løbet af $\frac{1}{2}$ Time vilde Valghandlingen være sluttet eller vilde de være færdige i Dover-Venge — Vidnet tør ikke sige hvilket. Han bemærker videre, at da Borgmesteren sammen med Valgbestyrelsen gik paa Tribunen, blev denne straks fuld, men ved den ommeldte Lejlighed var der færre, baade Dreng og andre.

Borgmesteren bemærker til denne Forklaring: Jeg var sikkert paa Valgtribunen, nogen Tid før end Slutningsafstemningen foregik samme Sted, idet jeg vilde se efter, om alt var i Orden til den nævnte Del af Valghandlingen. — Hvorvidt jeg da er bleven spurgt af de omkringstaaende, om det vilde vare længe eller noget lignende, og hvad jeg derpaa har svaret, husker jeg

ikke. Jeg har ikke lagt Vægt derpaa, da intet af, hvad der foregik, havde noget med selve Valghandlingen at gøre.

Mindretallet skriver herom: I den Episode, som de anførte Udtalelser drejer sig om, har man uden Tvivl den lille Fjer, der blev til en frygtelig Historie om fem aflivede Høns.

Formodningen om, at denne Antagelse er rigtig, bekræftes ogsaa ved, at flere Vidner siger, at der ikke var mange Mennesker paa Tribunen, da Udtalelsen faldt. Andre mener at have set Borgmesteren gaa ned af Tribunen efter at have udtalt sig. Nogle forklarer, at Valgbestyrelsen vist ikke var paa Tribunen. Paa den anden Side foreligger der adskillige Vidneudsagn for, at der var Trængsel paa Tribunen, da Valgbestyrelsen samlede deroppe.

Udvalgets Medlemmer kom ikke til Enighed, og saa gik Sagen til Folketinget.

Forinden Udvalget afgav Betænkning, havde Sagen været til Behandling i et Partimøde i Reformpartiet, hvad man kan se af Sophus Høgsbros Dagbøger. Der har det sikkert gaaet varmt til. Alfred Christensen og Alberti forsvarede Forkastelsen, Leth Espensen protesterede, og de to Høgsbroer (Fader og Søn) mente, at man endnu ikke kunde dømme om Sagen, da Betænkningen ikke forelaa. Men Alfred Christensen og Alberti truede med, at de 4 Medlemmer frasagde sig deres Stilling som Medlemmer af Valgbrevsudvalget, dersom Valget godkendtes. Saa erklærede en Række Medlemmer, at de for Sammenholdets Skyld vilde bøje sig for Udvalget, deriblandt Christoffer Hage, skønt han oprindelig havde været imod Forkastelsen. Sagen har sikkert berørt Høgsbro og nogle af hans nærmeste Venner pinligt. Samme Dag, som Udvalget afgav Betænkning, skriver Høgsbro i Dagbogen: »Læste Betænkning om Skanderborgvalget. Jeg var for dets Godkendelse«, og nogle Dage efter skriver han: »Jeg var ked af, at Partiets Udvalg indstillede Skanderborgvalget til Forkastelse, og i det hele af Aanden i Partiet«. Man skulde ogsaa synes, at hans Ord burde have haft nogen Vægt i Partiet, ikke mindst i denne Sag. Med Rette ansaas han af de fleste for den mest erfarne paa dette Omraade. Han havde været Folketingsmand i 38 Aar, i 26 Aar havde han været Medlem af Udvalget til Valgbrevs Prøvelse, i 7 Aar Udvalgets Formand, lige til han blev Folketingets Formand. Af hans Hovedmodstandere havde Alfred Christensen siddet i Tinget knap 1 Aar og Alberti i 4.

Sagens Behandling i Folketinget tog 2 Dage. Valgets Forkastelse forsvarede af Alfred Christensen, Alberti og Socialdemokraten P. Holm, medens N. J. Larsen, Klaus Berntsen og Højremændene Reisz og Scharling iøvrigt og dygtigt talte for dets Godkendelse. Kl. Berntsen sagde, at aldrig var et Valg blevet omstødt paa et saa spinkelt Grundlag som dette. Meget nyt fremkom ikke, naar undtages, at Alfred Christensen benægtede Borgmesterens Ret til fra Tribunen at besvare et løst henkastet Spørgsmaal; han vilde ikke godkende Mindretallets Fremstilling af Valghandlingens Forlæggelse til Stemmebordene. En af Høgsbros Meningsfæller, Jensen-Bælum, udtalte, at han vilde afholde sig fra at stemme; men straks var Alberti over ham og sagde, at han haabede, denne »Afholdsbevægelse« ikke vilde gribe for meget om sig.

Den 27. Marts blev Valget forkastet med 52 St. mod 51. For Forkastelsen stemte 45 af Reformpartiet og 7 Socialdemokrater; for Godkendelsen stemte samtlige 26 Moderate og 24 Højremænd samt Christopher Krabbe, der endnu stod udenfor Partierne, men kort efter meldte sig ind i Reformpartiet. 4 (2 af Reformpartiet, 1 af Højre og 1 Socialdem.) var fraværende, og 5 af

Reformpartiet svarede: Stemmer ikke. Mellem de 5 var Sv. Høgsbro og Chr. Leth Espensen. Knap et Aar efter udmeldte han sig af Reformpartiet som Protest imod, at han ikke blev Medlem af et Toldudvalg, hvad der kostede ham Odderkredsen.

Saa blev der udskrevet Omvalg i Skanderborg til den 22. April 1896. Hovedskylden for Omvalget maa lægges paa Folketinget. Valgkampen skal der ikke dvæles længe ved. At Vælgerne paa begge Sider gjorde deres yderste, er forstaaeligt. Det var absolut ikke Vennemøder, der holdtes. Særlig paa et Møde i Hylke kom det til et stærkt personligt Sammenstød mellem Oluf Jørgensen og Jens Busk. Sidstnævnte ansaas for den egentlige Ophavsmand til Valgklagen med den halve Times Frist; han havde i Højrebladet »Horsens Avis« fundet en anonym Notits, der hentydede dertil. Hvem der havde skrevet Stykket, fik man aldrig at vide. Oluf Jørgensen stred som en tirret Løve, Jens Sørensen arbejdede efter Evne, og skønt Rigsdagen endnu var samlet, vrimlede det med fremmede Rigsdagsmænd. Nielsen-Jeksen, Byriel Jensen, Bøtke og Bertelsen-Vrigsted aflastede Jørgensen noget, fra Reformpartiet mødte Madsen-Mygdal, Jens Busk, Gulbrandsen, Fogtmann, A. Nielsen-Tapdrup og Zahle. De to sidstnævnte mødtes et Par Dage før Valget i Dyrehaven med N. Neergaard og Klaus Berntsen. De maatte kun tale i et Kvarter hver. Klaus Berntsen hævdede, at i de 23 Aar, han havde siddet i Rigsdagen, var ikke en eneste Kreds i Landet bleven behandlet som Skanderborgkredsen i Aar. Under hans Tale trampedes der stærkt i Gulvet. Han sagde dertil: Naa, det er nok i Benene, Radikalismen sidder herovre! Saa fik han Ro.

Omtrent ved hvert Møde var der fremmede Socialdemokrater til Stede for at anbefale Jens Sørensen, saaledes Harald Jensen og Marott.

Der var en overordentlig Spænding paa Valgdagen. Borgmester Thiele valgtes som sidste Gang enstemmig til Formand for Valgbestyrelsen, der bestod af de samme Medlemmer som ved det kasserede Valg med Undtagelse af, at Købm. Østergaard, Hørning, havde afløst Søren Nielsen, Blegind.

Oluf Jørgensen anbefalede af Folketingsmand Nielsen-Jeksen, Gdr. N. Leth Espensen, Godthaab, R. P. Randløv, Taaning, og i 2. Omgang af Fr. Christensen, Søballe. — For Jens Sørensen talte J. J. Jensen, Mjesing, P. Th. Nielsen, Haarby, Ole Jensen, Nygaarde, og Pastor Hansen, Blegind. — Blandt Interpellanterne var Harald Jensen fra Aarhus, og ogsaa Peter Sabroe var mødt og vilde stille Forespørgsel, men hans Begæring derom fremkom saa sent, at den blev afslaaet.

Ved Kaaringen valgtes Jens Sørensen, og saa begyndte under livlig Tilstrømning den skriftlige Afstemning, der varede til langt ud paa Aftenen. I Dover-Venge trak Afstemningen ud til Kl. 9¹/₂; man maatte jo optræde forsigtigt. Valgbestyrelsen blev ikke færdig før henad Midnat. Ialt stemte 84,1 pCt. af Vælgerne. Jens Sørensen valgtes med 47 Stemmers Flertal. Han fik 1182 St., Jørgensen 1135.

Kommuneafstemningerne ser saaledes ud:

	Jørgensen	Sørensen
Skanderborg	117	211
Skanderup-Stilling	130	152
Fruering-Vitved	111	150
Blegind-Hørning	93	72
Adslev-Mjesing	86	78
Dover-Venge	224	193

	Jørgensen	Sørensen
Laasby	99	46
Alling-Tulstrup	132	52
Ousted-Taaning	82	154
Hylke	61	74

Jørgensen stillede sig ikke mere ved Rigsdagsvalg og blev saaledes aldrig anerkendt som Folketingsmand. Oluf Holger Jørgensen var født i Aabenraa 1852. Faderen, Jørgen Jørgensen, var uddannet som Skolemand, og naaede at blive Overlærer i Aabenraa. Denne Stilling opgav han for Journalistikken og var i mange Aar Redaktør i Ringkøbing. Oluf Jørgensen arvede Faderens Lyst til journalistisk Virksomhed, var i nogle Aar Medarbejder ved »Morgenbladet« og 1876—97 Redaktør i Skanderborg. Fra 1890—97 var han Medlem af Byraadet. 1897 blev han Redaktør af »Agrardagbladet«, som han redigerede til 1911. Han døde 1920.

Red. Jørgensen skildres som en jovial, paalidelig og meget arbejdsom Mand.

Fire Valg.

I de følgende Aar indtil 1905 skete der ingen nye Partidannelser i Folketinget; derimod ændredes Styrkeforholdet betydeligt. Reformpartiet voksede stærkt, 1901 naaede det 76 Medlemmer. Ogsaa Socialdemokratiet havde Tilvækst. De Moderate gik tilbage, og særlig daarligt gik det Højre under Estrups Anførsel. Ved Valget 1901 fik det kun 8 Mand valgt, og forinden havde de Frikonservative i Landstinget dannet en særskilt Gruppe, der ønskede Samarbejde med Venstrepartierne.

Den 5. April 1898 holdtes almindeligt Folketingsvalg. I Skanderborg stod Valget som sidst mellem de Moderate og Reformpartiet. De Moderate opstillede Gaardejer R. P. Randløv af Taaning mod Jens Sørensen.

Randløv havde 209 Stillere og blev anbefalet af Gaardejer Anders Nielsen, Ejer. Søren R. Jensen, Mjesing, og Leth Espensen, Godthaab.

Jens Sørensen havde 197 Stillere og anbefaledes af Ole Jensen, Nygaard, og Niels Johan Pedersen, Bjødstrup.

Ved Kaaringen valgtes Jens Sørensen, og ved den skriftlige Afstemning valgtes han med 1157 St., Randløv fik 1065. Forskellen var denne Gang 92 St. Afstemningsprocenten var noget mindre end sidst; den var 77,1.

Det følgende Valg afholdtes den 3. April 1901. Inden dette Valg var der indført den væsentlige Forandring, at Afstemningen var blevet hemmelig, idet der for første Gang benyttedes Stemmesedler i lukkede Konvolutter. En Kandidat maatte ikke have over 25 Stillere, og Kaaringen bortfaldt.

Samtidig med den hemmelige Afstemnings Indførelse ophører »Statistiske Meddelelser« med at angive, hvor mange Stemmer hver Kandidat har faaet i de enkelte Kommuner. Man kan saaledes ikke se, om Kommunerne har stemt radikalt eller moderat. Først fra 1924 bringer Statistikken atter Oplysning om Kammunernes politiske Stilling.

I 1901 var Randløv opstillet i Bjerrekredsen, og de Moderate maatte have en ny Mand op mod Jens Sørensen. Det voldte noget Besvær. Gaardejer, Amtsraadsmedlem P e d e r C h r i s t e n s e n af Taastrup var proklameret, men traadte snart tilbage. Til sidst enedes man om Gaardejer L a u r s J a c o b s e n, Nygaard, der dog nærmest stillede sig som hørende til Reformpartiet.

Skanderborg havde faaet en ny Borgmester, M e y n, og han var Formand for Valgbestyrelsen.

Jens Sørensen genvalgte for sidste Gang som Folketingsmand, han fik 1178 St. Hans anbefalende Stillere var Gaardbestyrer Rasmus Rasmussen, Hvolbæk, N. Joh. Pedersen, Bjødstrup, og Lærer Jensen, Haarby.

Laurs Jakobsen fik 1064. Han blev anbefalet af Lærer Madsen, Fiir-gaarde, A. Nielsen, Svejstrup Østergaard, Smed Rasmus Sørensen, Gram, og Teglværksejer N. J. Siim, Stilling. Af samtlige Vælgere stemte 80,7 pCt.

Kort efter Valget indtraf S y s t e m s k i f t e t. Højre gav op, vi fik det første Venstreministerium. Det dannedes af Professor D e u n t z e r, der blev Konsejlspræsident og Udenrigsminister, og bestod desuden af 2 bergske, 2 hørupske og 2 høgbrokse Medlemmer samt 2 militære Ministre. Af disse døde Trafikminister Hørup efter et halvt Aars Forløb, og hans Meningsfælle C. Hage overtog da Trafikministeriet tillige med Finansministeriet. Der blev snart Uoverensstemmelse mellem Reformpartiet og Socialdemokraterne, f. Eks. om Medgift til Prinsesserne Louise og Ingeborg, om en Bevilling til nye Feltkanoner, om Skattelovene osv. Følgen blev, at Socialdemokraterne ved det første Valg efter Systemskiftet opstillede en Række Kandidater mod Mænd af Reformpartiet med det Resultat, at særlig en Del hørupske Folketingsmænd faldt, saaledes Finansminister Hage. I Skanderborg opstillede Socialdemokraterne Redaktør Hans Rasmussen mod Jens Sørensen, og da de Moderate mødte med R. P. R a n d l ø v, var der 3 Kandidater paa Valgdagen d e n 16. J u n i 1903.

Randløv anbefalede af Laurs Jakobsen, Nygaard, og Bestyrer E. Boj-sen, Lethenborg; Redaktør Rasmussen af Husmand Niels Andersen, Boes, og Skrædder S. Pedersen, Skanderborg, og Jens Sørensens ordførende Stillere var Landstingsmand Ole Jensen, Rs. Rasmussen, Hvolbæk, og Lærer Jensen, Haarby.

Resultatet blev, at R a n d l ø v valgtes til Folketingsmand med 859 St., Redaktør Rasmussen fik 749 og Jens Sørensen 655. 79 pCt. af Vælgerne havde stemt.

Samme Aar blev Jens Sørensen kongevalgt Landstingsmand.

Paa den Tid blev Skanderborgegnen betegnet som et E l d o r a d o for Rigsdagsmænd, og naar København undtages, var intetsteds saa mange Rigsdagsmænd samlet paa saa lille et Omraade som her. Alene i Skanderborgkredsen og den Del af Silkeborgkredsen, der tidligere havde haft Valgsted i Skanderborg, boede 8, nemlig Landstingsmændene Grev Mogens Frijs, Ole Jensen og Jens Sørensen og Folketingsmændene Byriel Jensen, Niels Jensen-Toustrup, Lærer Nielsen-Jeksen, Gaardejer Peder Thomsen Nielsen i Haarby og Randløv i Taaning. Den ofte omtalte Jens Jørgen Jensen, der var Folke-tingsmand i Bjerre, havde i mange Aar boet i Mjesing, men var flyttet til Onsted. De fleste af dem gik dog snart ud af det politiske Liv, og den Tid kom, da Venstre maatte søge andre Græsgange for at finde en Kandidat.

R. P. Randløv, der repræsenterede Kredsen i 3 Aar, bærer det lange Navn N i e l s I n g v o r M a r i u s R a s m u s P e t e r R a n d l ø v. Han er født i Taaning den 5. Marts 1859. Farfaderen var Lærer, først i Vium ved Viborg og fra 1825 i Taaning, og Faderen Peter Julius Randløv var Gaardejer i Taaning og 1855—58 Folketingsmand for Brødstrupkredsen. R. P. Randløv overtog sin Fødegård og skaffede sig snart et godt Navn, ikke mindst ved sin jævne Færd og tillidvækkende Karakter. Hans Interesse for Politik var tidlig vakt, og fra 1895 var hans Navn hver Gang fremme, enten som ordførende

Stiller eller som Folketingskandidat. Paa Rigsdagen sluttede han sig til N. Neergaard.

Det var en bevæget Periode, da Randløv var Folketingsmand. Enighed var ikke Særkende inden for Ministeriet Deuntzer, dertil var det for uens i sin Sæmmensætning. I Begyndelsen af 1905 maatte det indgive sin Demissionsbegæring. Derpaa dannede J. C. Christensen sit Ministerium med Udelukkelse af Høruupperne. Han vilde gerne have bevaret C. Hage som Finansminister, men denne forlangte at faa to Ministerier under sig, og da han ikke kunde opnaa dette, traadte han tilbage. Man fik et mere enigt Ministerium, men et splittet Parti. En Del af de mest radikale Folketingsmænd vilde ikke stemme for en Tillidserklæring til Ministeriet, og dermed sprængtes det store Reformparti. Med Zahle i Spidsen dannedes det radikale Venstre, der talte 13 Medlemmer foruden H. Trier og Deuntzer, som stod i Valggruppe med det ny Parti. — Sprængningen var ogsaa forberedt udenfor Rigsdagen af de senere fremtrædende Politikere P. Munch og Ove Rode. Ikke uden Grund behandlede Anders Nielsen, Tapdrup, allerede 1904 Spørgsmaalet: Uroen i Venstre. Det nye Parti, der særlig havde følt Valgnederlaget 1903, ønskede formentlig Samarbejde med det stærkt voksende Socialdemokrati. Det var særlig Spørgsmaalet om Forsvarsudgifternes Nedsættelse, der bevirkede Spliden. Fra 1902 til 1908 sad en Kommission, der skulde fremkomme med Forslag til vort Forsvars Ordning. De radikale krævede Nedgang i Militærudgifterne, medens J. C. Christensen erklærede, at han ikke havde stor Tro til, at dette kunde ske. Socialdemokratiet havde i sit Program et Punkt, der lød: Indførelse af almindeligt Folkeværn. Dette Punkt strøg Partiet. Senere blev det til Afrustning i Stedet for.

Efter Sprængningen havde Reformpartiet 59 Medlemmer, men støttedes som Regel ogsaa af de Moderate.

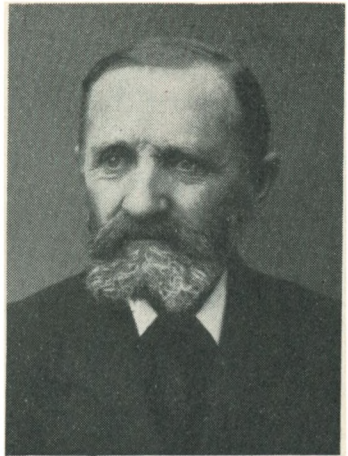
Under disse Forhold gik man til Valg den 29. Maj 1906. — I Skanderborg var der kun to Kandidater: Randløv og Socialdemokraten, Redaktør Hans Rasmussen. Af Jens Sørensens gamle Vælgere gik Flertallet til det radikale Venstre og stemte paa Socialdemokratiet.

Randløv anbefaledes paa Valgdagen af Anders Nielsen, Stilling, Boelsmand Hans Rix af Flensted og fhv. Landstingsmand P. Bojsen, Ry.

Redaktør Rasmussen blev anbefalet af Murer Jens P. Kajhøj, Flensted, Husmand Salomon Nielsen, Illerup, Skræder S. Pedersen, Skanderborg, og Husmand Andreas Pedersen, Bjertrup.

Rasmussen valgtes med 1230 St., Randløv fik 1134.

Redaktør Hans Rasmussen, der var Folketingsmand i Skanderborg 1906—13, er født i Øksnebjerg ved Assens 23. Juni 1871. Han kom i 1901 til Skanderborg, hvor han snart indtog en anset Stilling og i mange Aar var Byraadsmedlem. I 1920 flyttede han til Rønne, hvor han afløste Hauge baade

R. P. Randløv.
Skanderborgkredsens Folke-
tingsmand 1903—06.

som Redaktør og Folketingsmand. Paa Rigsdagen har han været et dygtigt og flittigt Medlem af sit Parti. Nu er han Folketingets Formand.

Omkring Forsvarslovene.

Valgdagen 1906 blev en Sejr for Socialdemokraterne. Ikke alene tog de Skanderborg og Silkeborg, de vandt ialt 8 nye Kredse, dels fordi de Radikale stemte paa dem, dels fordi Højre og Reformpartiet stemte paa hver sine Kandidater. Derimod tabte de Radikale 4 af deres 13 Mand. Reformpartiet tabte 3, de Moderate 2 Kredse, og Højre holdt Stillingen.

Hans Rasmussen.
Skanderborgkredsens Folketingsmand 1906—13.

Valget gav som sagt ikke det nye radikale Parti nogen Fremgang; det gjorde gjorde derimod Alberti katastrofen. Alberti havde været Reformpartiets Justitsminister fra 1901 til i Juli 1908. Halvanden Maaned efter — d. 8. September — meldte han sig til Politiet som skyldig i Bedrageri og Falsk, hvad der politisk blev en Svækkelse for hans Partifæller og gav Agitationsstof for Reformpartiets Modstandere. Ved Anholdelsen erklærede Alberti, at hans Bedragerier beløb sig til 9 Mill. Kroner. Rygtet gik nogle Dage efter paa Skanderborgegnen, at det drejede sig om 65 Mill. Det virkelige Tal blev ca. 15. Ministeriet J. C. Christensen faldt paa denne Affære, og N. Neergaard blev Konsejlspræsident og Forsvarsminister. Ved Alberti

Finansminister, hvorved de Moderate og Reformpartiet havde indledet et nøje Samarbejde.

Den 10. Juli 1908 afgav Forsvarskommissionen sin Betænkning, hvori der var Enighed mellem Reformpartiet og de Moderate om en Ordning uden Københavns Landbefæstning. Men da Neergaard den 12. Februar 1909 forelagde Forslaget, var der bl. a. indføjet en Bestemmelse om Anlæg af en Del fremskudte forberedte Stillinger, almindelig kaldet de fremskudte Forter — nærmest en Slags Befæstning af København fra Land-siden. Paa dette Spørgsmaal gik Reformpartiet paany i Stykker. Det store Flertal med J. C. Christensen og Landbrugminister Anders Nielsen i Spidsen var imod disse Forter. Neergaard støttedes af de Moderate, 15 Medlemmer af Reformpartiet (deriblandt Ministrene S. Høgsbro, Jensen-Sønderup og Enevold Sørensen) og i det væsentlige af Højre. De fremskudte Forter forkastedes i Folketinget af Reformpartiets Flertal, Radikale og Socialdemokrater. — Folketingsvalget den 25. Maj 1909 stod særlig om dette Strids-spørgsmaal.

I Foraaret 1907 var der oprettet en Venstrevælgerforening for Skanderborgkredsen. Den havde god Tilgang af Medlemmer, saavel af Moderate som Reformmænd. Samarbejdet forløb paa den bedst tænkelige Maade, Medlemmerne lod gamle Stridigheder fare, og alt tegnede til, at Foreningen skulde vokse sig stærk. Bestyrelsen bestod af Jens Ernstsen, Haarby,

der var Formand, Johannes Sørensen, Nygaarde, R. P. Randløv (der senere afløstes af Thomas Rasmussen, Riis), Redaktør C. Friis, Folketingsmand P. Th. Nielsen, Proprietær Bojsen, Lethenborg, og Lærer Kjeld Jensen, Vrold. Den, der skriver dette, har udelukkende gode politiske og personlige Minder om alle de Mænd, han samarbejdede med i denne Forening. Indenfor Bestyrelsen fremkom næppe en Mislyd. I den første Tid gik Arbejdet især ud paa at faa opstillet en Kandidat, helst en Mand fra en anden Kreds, og som ikke havde deltaget i Kredsens indbyrdes Venstrekampe. Vanskelighederne kom udefra. Albertikatastrofen bidrog i høj Grad dertil. Neergaards Forslag om de fremskudte Forter virkede splittende blandt Venstrevælgere mange Steder i Landet. Det havde ikke været let at faa en Kandidat. Der var prøvet forgæves hos adskillige. Der var nok, som gerne vilde være Folketingsmænd, men de brød sig ikke om at optræde i en usikker Kreds, hvor man vilde møde saa skarpe Modstandere som Redaktør Rasmussen og Rs. Rasmussen, Hvolbæk. Endelig opstilledes en ung Gaardmand, Anders Andersen, fra Rønde, anbefalet af Pedersen-Nyskov. 8 Dage efter kom Neergaard med sit Forslag, og da Hovedparten af Venstrevælgerforeningens Medlemmer sluttede sig til Neergaard, blev Andersens Kandidatur opgiyet. Han var nemlig mod de fremskudte Forter.

R a n d l ø v indvilgede saa i atter at lade sig stille. Paa Valgdagen var der 3 Kandidater, og Resultatet blev, at Redaktør Rasmussen genvalgtes med 1070 St., Randløv fik 845, og de Radikales Kandidat, Gaardejer Rasmus Rasmussen, Hvolbæk, fik 682.

Redaktør Rasmussen anbefalende Stillere var Hmd. N. Skovlund, Bjertrup, Hmd. Anders Sørensen af Nygaarde (senere Haarby og Foerlev) og Arbejdsm. P. K. Rasmussen, Skanderborg.

Randløv anbefaledes af Bojsen, Lethenborg, fhv. Lærer Thomsen, Ry St., og Jens Ernstsens.

Rasmus Rasmussen anbefaledes af Gaardejer Anders Hansen af Hornstrup, Hmd. P. Isak Andersen af Riis og Lærer Eriksen, Virring.

Hvis Valget ikke havde drejet sig om Forterne, vilde Randløv sikkert have faaet mange flere Stemmer. Fra Reformpartiets Side var som nævnt Jens Ernstsens ordførende Stiller. P. Th. Nielsen kom i Bil fra Horsens og stemte paa Randløv. Ganske enkelte af Reformpartiet afgav blanke Stemmesedler, fordi de ikke kunde bekvemme sig til at stemme for Københavns Befæstning. En stor Del maa have stemt paa Rasmus Rasmussen.

Ud over Landet drejede Valget sig vel i Hovedtrækkene om de fremskudte Forter, men iøvrigt var der den største Forvirring i Venstrepartierne. De Moderate, Højre og Reformpartiets Mindretal arbejdede i Fællesskab for Neergaards Forslag. Socialdemokraterne, de Radikale og J. C. Christensens Gruppe var imod Forslaget; men J. C. Christensen og hans Folk bekrigedes fra alle Sider, De led ogsaa følelige Nederlag, men kom alligevel ind som det største af de 6 Mindretal, der blev Valgets Resultat. J. C. Christensens Gruppe blev paa 27. Socialdemokraterne uforandret 24, Højre vandt 10 Kredse og blev 21, det radikale Venstre voksede fra 9 til 15, de Moderate fik valgt 11 og Reformpartiets Mindretal ligeledes 11. Desuden valgtes 5 radikale Løsgængere.

Da Neergaard ikke kunde gennemføre sit Forsvarsforslag, trak han sig tilbage. Han afløstes den 14. August af Grev Holstein-Ledreborg som Konsejlspræsident. Neergaard blev Finansminister og J. C. Christensen Forsvarsminister, hvad Grev Holstein havde betinget sig, hvis han skulde danne

Ministerium. J. C. Christensen havde til Gengæld taget Løfte om at maatte trække sig tilbage; saasnart Forsvarslovenes Skæbne var afgjort. Han skal have udtalt: Enten skal Forsvarslovene vedtages, eller ogsaa gaar jeg ud af dansk Politik. Og han fik Lovene gennemført — uden ny Landbefæstning. Imod stemte Socialdemokraterne, de Radikale og de af Højre, som stod Estrup nærmest. Kort efter afgik J. C. Christensen som Minister, og nogle Dage efter faldt Ministeriet Holstein for en Mistillidserklæring, hvor Højre, Radikale og Socialdemokrater blev Flertal. Saa dannede Zahle sit første Ministerium 27. Oktober 1909.

Noget af det første, der skete under Ministeriet Zahle, var, at de Radikale sammen med Højre og Socialdemokraterne fik de tidligere Ministre J. C. Christensen og Sigurd Berg anklaget for Rigsretten. Forøvrigt syntes Ministeriet til at begynde med at ville føre de vedtagne Love ud i Livet. Men i Foraaret 1910 opløste Zahle Folketinget, han og hans Parti ønskede Valg for at gennemføre Partiets Militærprogram: Omstyrtning af de nylig vedtagne Forsvarslove og en stor Nedsættelse af Udgifterne. Imidlertid havde de 3 Venstregrupper sluttet sig nær sammen, ialt 49 Medlemmer. Den endelige Sammenslutning foregik dog først 27. Juni 1910. Partiet fik Navnet Venstre, som det bærer endnu.

Folketingsvalget afholdtes den 20. Maj 1910. Nielsen-Jeksen, der havde trukket sig tilbage i Skjoldelev, var Venstres Kandidat i Skanderborgkredsen. De Radikale opstillede ikke, men stemte paa Socialdemokratiets Kandidat.

Nielsen-Jeksen anbefalede paa Valgdagen af Gaardejer Anders Nielsen, Stilling, Jens Ernstsens, Haarby, og Lærer Hummeluhr af Nørre Vissing.

Redaktør Rasmussen anbefalede af Anders Sørensen af Haarby, N. Skovlund af Bjertrup og Skrædder S. Pedersen, Skanderborg.

Udfaldet blev, at Redaktør Rasmussen genvalgtes med 1390 St. Nielsen-Jeksen fik det respektable Mindretal 1209.

Regeringen blev ikke styrket ved Valget, de Radikale og Socialdemokratiet kom ind med nøjagtig samme Antal Mandater som hidtil. De tabte nogle Kredse til Venstre og vandt nogle andre fra Højre. Venstre naaede at blive Halvdelen af Tingets Medlemmer, ialt 57. Højre blev kun 13.

Da Venstre ikke vilde danne Ministerium, før de havde set Udfaldet i Rigsretssagen, fortsatte Ministeriet Zahle en god Maanedstid efter Valget. Dommen i Rigsretssagen faldt den 17. Juni. J. C. Christensen frifandtes; Sigurd Berg, der var faldet ved Folketingsvalget, idømtes en Bøde.

Den 5. Juli 1910 dannede Klaus Berntsen sit Ministerium.

Aarene 1913—20.

Klaus Berntsen fortæller i sine Erindringer om Ministerskiftet 1910. Kongen henvendte sig til ham om at danne Ministeriet. Han ønskede 2 Dages Betænkningstid for at konferere med sit Parti. I Partimødet forelaa en Forespørgsel fra Kongen, om Partiet vilde udpege den Mand, som det helst vilde se som Ministerchef, saa vilde Kongen imødekomme Partiets Ønske. Pinstrup nævnte straks J. C. Christensen, men denne vilde ikke danne Ministerium. Saa foreslog P. Th. Nielsen, at det enten blev Neergaard eller Kl. Berntsen, og et andet Medlem nævnte Partiets Formand Anders Nielsen, der dog ogsaa frabad sig Hvervet. Efter en Pause foreslog J. C. Christensen, at man lod Kongen selv vælge en af de tre nævnte, hvilket alle billigede. Derpaa tog J. C. Christensen Plads ved Siden af Kl. Berntsen og sagde til ham: »Jeg ønsker

Dig til Lykke, for nu bliver Du Konsejlspræsident«. Og det slog ogsaa til. — Forøvrigt vilde Kl. Berntsen haft P. Th. Nielsen til Landbrugsminister, men det maatte opgives, da den tidligere Landbrugsminister Anders Nielsen ikke vilde overtage nogen anden Portefølje.

Ministeriet Berntsen sad kun i 3 Aar. Dets Arbejde samlede sig om tre Forhold. Først skulde Forsvarslovene føres ud i Livet, hvilket ikke gik af uden Sammenstød med Generalerne og Højre. Dernæst skulde der skabes finansiell Balance. De mange Reformere efter Systemskiftet havde tæret paa Finanserne, Toldindtægterne svigtede, Forsvarslovene kostede Penge. Statsregnskabet viste en Underbalance paa 51 Mill. Kr. Det var et utaknemligt Hverv for Finansminister Neergaard at skaffe disse Penge tilveje. Men han gennemførte en Række Indtægtslove, f. Eks. Forlystelsesskatten, Forhøjelse af Statsbanetaksterne, Skat paa Spiritus, Stempelafgift paa Cigaretter og en Forhøjelse af Indkomst- og Formueskatten. — Endelig forelagde Kl. Berntsen den 23. Oktober 1912 Forslag til en Grundlovsforandring. Forslaget indeholdt almindelig Valgret til begge Rigsdagens Ting baade for Mænd og Kvinder. I en noget ændret Form blev det til den nugældende Grundlov af 5. Juni 1915.

Nyt Folketingsvalg afholdtes den 20. Maj 1913.

I Skanderborg var Stillingen mere mærkelig ved dette Valg end i nogen anden Kreds. Socialdemokratiet genopstillede Red. Rasmussen, de Radikale mødte med Rasmus Rasmussen, og Højre opstillede Postkontrollør Axel Nielsen, Vejle (død som Postmester i Haderslev 1925). Som Venstres Kandidat udpegedes Driftsbestyrer N. P. Stensballe af Tørring, som havde været Folketingsmand i Silkeborg 1910—13. Imidlertid var der i Skanderborgkredsens Venstre opstaaet en Bevægelse, hvis Mænd ønskede at stemme paa den radikale R. Rasmussen for at undgaa Red. Rasmussens Genvalg. Denne Bevægelse greb stærkt om sig, og Stensballes Kandidatur blev opgivet.

Paa Valgdagen var Amsraadsmedlem Kr. Sørensen, Ersholt, Formand for Valgbestyrelsen.

Axel Nielsen anbefaledes af Apoteker Stub, Skanderborg, og Stationsforstander Kjeldskov, Hørning. Redaktør Rasmussen blev anbefalet af P. K. Rasmussen, Skanderborg, Knud Hansen, Riis, og N. Skovlund, Bjertrup, og som Rasmus Rasmussens Stillere talte Husmand P. Isak Andersen, Riis, Brygger N. J. Aase, Skanderborg, og Lærer J. P. Christensen, Hørning.

Afstemningen fik det Udfald, at Rasmus Rasmussen valgtes med 1495 St. Red. Rasmussen fik 1104. Højre fik kun 177.

Sikkert har R. Rasmussen ved dette Valg faaet over 1000 Venstrestemmer. En stor Kreds af kendte Venstremænd anbefalede i et offentligt Opraab at stemme paa ham.

I sin Helhed blev Valget et stort Nederlag for Venstre, der tabte 13 Mandater. Ogsaa Højre tabte, de fik kun valgt 7 Mand, skønt de havde stillet Kandidater op i 88 Kredse.

De Radikale fik valgt 31 og Socialdemokraterne 32. Tilsammen havde de et sikkert Flertal paa 63 mod 51; men de havde faaet dette Flertal paa et Mindretal af Stemmer. Den 21. Juni 1913 dannede Zahle sit 2. Ministerium.

Rasmus Rasmussen er født i Hvolbæk den 25. Marts 1869 og ejer sin Fødegaard. Han har været Medlem af Skanderborg Amsraad siden 1910 og er ubestridt en af Skanderborgegnens dygtigste Bønder. Hans Rigsdagsvirksomhed har dog været fuld af Afbrydelser paa Grund af hans Partistade. Først var han Folketingsmand 1913—18, saa blev han tingvalgt Landstings-

mand Juni—September 1920, atter Folketingsmand 1924—26, valgt paa et Tillægsmandat, og endelig var han paany tingvalgt Landstingsmand 1928—36.

Ministeriet Zahle sad i 7 Aar. Det var i den Tid, Verdenskrigen rasede. Grundloven blev gennemført, og et Beskræftelsesvalg i Grundlovs-sagen afholdtes den 7. Maj 1915. Det var for Fredsvalg paa faa Steder nær, næsten alle Folketingsmænd blev genvalgt uden Modkandidat. For sidste Gang foretoges den offentlige Valghandling paa Skanderborg Torv som alle andre Steder. Rasmus Rasmussen genvalgtes som eneste Kandidat, anbefalet af Lærer Christensen, Hørning, og Brygger Aase, Skanderborg.

Rasmus Rasmussen, Hvolbæk.
Skanderborgkredsens Folke-
tingsmand 1913—18 og valgt paa
Tillægsmandat 1924—26.

I sin Valgtale tog R. Rasmussen Af-
sked med Skanderborg Torv. Baade han
og Vælgerne gjorde det sikkert med Ve-
mod. R. Rasmussen havde i længere Tid
ligget farlig syg og ikke været paa Rigs-
dagen. Nu haabede han at være bleven
saa rask, at han kunde møde og stemme
for Grundloven. Og dette Haab blev da
ogsaa opfyldt.

Sammen med Grundloven gennemfør-
tes en ny Valglov, hvorefter Folketin-
get skulde bestaa af 140 Medlemmer. Deraf
valgtes 24 ved Forholdstalsvalg i Køben-
havn, 93 i Enkeltmandskredse uden for
København og 23 paa Tillægsmandater.
Afstemningen skulde foregaa i Kommu-
nerne, og Valghandlingen bortfaldt. En
Kreds i Skanderborg Amt blev nedlagt,

og 8 Sogne fra Brædstrupkredsen lagdes til Skanderborgkredsen. Efter denne
Valglov holdtes Folketingsvalg 26. April 1918.

Vælgertallet var langt mere end fordoblet. Kvinderne havde faaet Valg-
ret, og de, der var fyldt 29 Aar, maatte stemme. De Radikale og Socialde-
mokraterne fik ved Valget et lille Flertal i Tinget, 72 mod 68.

Skanderborgkredsens Venstre havde det Held at faa en Kandidat, der
baade ved sin Dygtighed og sit personligt vindende Væsen kunde samle Partiet.
Det var Gaardejer Anders Stengaard-Kirkegaard fra Birk
ved Herning.

Der var 5 Kandidater i Skanderborgkredsen. Stengaard-Kirkegaard
valgtes med 3665 St. Socialdemokraten Red. H. Rasmussen fik 2324 og R.
Rasmussen (Radikal) 1572. De Konservatives Kandidat, Ingeniør P. Korsgaard,
Nyborg, fik 404 St. og Lærerinde Julie Hoffmeyer (Ny Højre) kun 12.

Foruden Stengaard-Kirkegaard blev ogsaa Korsgaard Medlem af Folke-
tinget, valgt ved et Tillægsmandat. Han var opstillet i alle Amtets Kredse,
men maa dog særlig regnes for Horsens-Repræsentant.

Stengaard-Kirkegaard var født i Sædding ved Skjern 21. August 1876.
Som ung havde han Ophold paa flere Højskoler og paa Malling Landbrugs-
skole. 1903 blev han Gaardejer i Birk, Gjellerup Sogn ved Herning. Tidligt
vakttes hans politiske Interesse, og 1913 var han opstillet mod Poul Christen-
sen i Sorø. Han var meget dygtig som Agitator, men tog ogsaa flittigt Del i

Arbejdet paa Rigsdagen. Skønt han kun var Folketingsmand i knap 8 Aar, indtog han en fremtrædende Stilling i sit Parti, var Medlem af Partiets Bestyrelse og af Finansudvalget. Han døde i Herning den 7. April 1926, endnu ikke 50 Aar gl., og hans Død var et stort Tab baade for den Kreds, han repræsenterede, og for Partiet paa Rigsdagen.

Folketingets Formand, den senere Finansminister H. P. Hansen sagde i sin Mindetale i Tinget bl. a. følgende om Stengaard-Kirkegaard: »Hans Parti vil savne ham i Arbejdet, og Medlemmerne vil dybt beklage, at Døden atter har bortrevet et dygtigt og evnerigt Medlem, som paa mange Omraader har udrettet et stort Arbejde. Vel kunde han ofte føre en skarp politisk Klinge, men ingen nærede Tvivl om, at hans hele Virken var underbygget af en dyb Overbevisning. Ærlig og redelig i sin Virken, altid kæmpende med blanke Vaaben efterlader Stengaard-Kirkegaard sig et smukt og varigt Minde i den danske Rigsdag, hvor hans Vennekreds var at finde i alle Partier«.

Fra 1920 er Skanderborg Amts 2. Kreds kun Opstillingskreds. Man har ingen Sikkerhed for, at nogen af de opstillede Kandidater bliver valgt. I 1932 faldt saaledes alle de i Skanderborg opstillede. Folketingsmændene er Amtsrepræsentanter.

A. Stengaard-Kirkegaard.
Skanderborgkredsens Folketingsmand 1918—26.

Da Fæsterne paa Grevskabet Frijsenborg blev Selvejere.

Af Gaardejer Poul R. Povlsen, Tinning Vesterholm.

Medens det siden Landboreformernes Tid havde været de almindelige Hovedgaarde tilladt at bortsælge af deres Fæstegods uden Tab af deres Privilegier, troede Kongen ikke at kunne give denne Tilladelse for Lehn og Stamhuses Vedkommende, eller gøre nogen Forandring i Erektionspatentets Bestemmelser uden at krænke højsalige Forfædres engang givne Tilsagn om, at Majoratet skulde bevares samlet og udelt. Følgen deraf blev, at medens Antallet af Selvejere i Tiden efter Landboreformerne steg stærkt paa Godser, der ikke var belagt med Majoratsbaand, kunde den af Datiden saa attraaede Besiddelsesform Selvejet ikke indføres paa Grevskaber, Baronier og Stamhuse.

Allerede den første jyske Stænderforsamling fremsatte Ønske om, at Lehnsbesidderne skulde have Tilladelse til at bortsælge deres Fæstegods til Bønderne, naar Kongen mente ikke af foranførte Grunde at kunne imødekomme dette Ønske. Efter at vi havde faaet den fri Forfatning i 1849, kom Sagen atter paa Bane og drøftedes paa Rigsdagen, hvor Loven om Lehnsbesiddernes Adgang til Bortsalg af deres Fæstegods vedtoges den 21. Juni 1854.

Til de Egne, hvor Majoratsbaandet saaledes havde været en Hindring for Selvejendoms Udbredelse, hørte ogsaa Grevskabet Frijsenborg. Straks da Grev Christian Emil Krag Juel Vind Frijs i 1849 havde overtaget Grevskabet, begyndte han at arbejde for at faa Tilladelse til at bortsælge sit Fæstegods. Og skønt der endnu ikke var vedtaget nogen Lov herom, udvirkede han under 18. Decbr. 1851 en kgl. allernaadigst Bevilling, der gav den ønskede Tilladelse for Grevskabets Vedkommende, imod at Salgssummen for det bortsolgte Fæstegods baandlagdes som Fideikommiskapital.

Mange driftige og fremadstræbende Bønder paa Grevskabet havde længe ønsket at erhverve deres Fæstegaarde til Selveje, og opmuntret af Greven kom Salget hurtigt i Gang. I Løbet af faa Aar var Størstedelen af Fæstegodset bortsolgt til Fæsterne. Det er dog ikke alene Salget, der karakteriserer Greven, endnu mere de lempelige Vilkaar, hvorpaa han lod Bønderne komme i Besiddelse af deres Fæstegaarde. Han kunde have fordoblet sin Formue, dersom han havde været en egennyttig Person; han kunde have samlet sig Skatte, dersom han havde været hensynsløs og pengegrisk. Nu solgte han sit Gods til Bønderne for en Pris af omkring 500 Rdl. pr. Td. Hartkorn. Fjerdedelen af Købesummen skulde betales kontant, men Resten lod han forblive indestaaende som 1. Prioritet i de solgte Ejendomme, uopsigelig fra Grevskabets Side i 30 Aar. Indtil 1862 skulde Køberne kun forrente den i Ejen-

dommene indestaaende Købesum med 2 pCt., efter denne Tid med 4 pCt. Fra 1857 forhøjede Greven Salgsprisen til 1000 Rdl. pr. Td. Htk., og dette var endda meget billigt, hvad fremgaar af, at flere Ejendomme, der atter omsattes straks efter Købet, solgtes til betydelig højere Priser, end de var købt for hos Greven, ligesom de Priser, som mange af de nye Selvejere fik hjem ved Bortsalg af Hedelodder og Tørveskifter fra deres ny erhvervede Ejendomme, bekræfter, at Bønderne havde gjort en god Handel, da de købte deres Fæstegaarde.

Greven forestod personlig Salget, og Handlerne afsluttedes direkte imellem Greven og Bonden. De mange Købekontrakter, Skøder og Panteobligationer affattedes af den daværende Godsforvalter O. I. Budtz.

Nogen særlig Omvæltning i Bøndernes daglige Liv skete der ikke, ved at de fra at være Fæstere gik over til at blive Selvejere. Før betalte de Landgilde og Penge for afløst Hoveri til Frijsenborg, nu havde Ydelsen Navnet Renter. I Modsætning hertil havde den Forandring, der nogle Aar i Forvejen var sket ved Hoveriets Afløsning, ganske anderledes influeret paa Bondens daglige Tilværelse ved at et af de mest trykkende Aag, som hvilede paa Datidens Bonde, afkastedes. Det var den 7. Oktbr. 1845, at denne betydningsfulde Overenskomst blev sluttet. Og fra 1. Januar 1846 var Hoveriet afløst. Afløsningssummen var 21 Rdl. for en Halvgaard, 3: en alm. Bondegaard.

Selvejet medførte dog meget mere Foretagsomhed og Fremdrift hos den enkelte. Gaardenes gamle, simple Bygninger med lerklinede Vægge blev de fleste Steder i de nærmest følgende Aar ombyggede og erstattede med Bindingsværkshuse med Vægge af brændte Sten. I Markerne foretoges Vandafledning og Rydning af Træstød, hvoraf der paa flere Steder fandtes mange omkring paa Markerne; senere kom man i Gang med Mergling og Dræning.

Hvor der til Gaardene hørte Hedelodder eller Tørvemoser, søgte man at faa disse bortsolgt for at skaffe Penge til de mange Forbedringer ved Ejendommene. Paa disse frasolgte Hedestrækninger rejste der sig i de 2 følgende Aartier en Mængde Nybyggerhjem.

Grev Frijs var meget afholdt af Befolkningen paa Godset, han færedes jævnlig iblandt dem, og fra begges Sider følte endnu det gamle patriarkalske Forhold, hvori de som Fæster og Herremænd havde staaet til hinanden.

I Taknemlighed for den Humanitet og Uegennytte, som Greven havde udvist mod Fæsterne ved Salget af Fæstegodset, rejste Bønderne paa Godset ham paa hans 25 Aars Bryllupsdag den 1. Maj 1872, en 4 Alen høj Broncestatue forestillende Greven i Landmandsdragt. Statuen, der staar i Frijsenborg Park ved Vejen fra Frijsenborg til Hammel, er udført af Billedhugger Bissen. Ved Afsløringen af Monumentet bragte Festkomiteens Formand, Landstingsmand Laurits Schøler, Hammel, Greven en inderlig Tak for de Velgørelser, han og hans Fader (Hoveriafløsningen) havde udøvet imod deres Fæstebønder.

Juleforberedelser og Julegilder.

Barndomsminder fra Lillering i 1870'rne.

Af pens. Lærer S. P. Molbech.

Det første Tegn for os Børn paa, at Julen ligesom begyndte at nærme sig, meldte sig allerede ved Høstens Afslutning. Det var Gaasedriverne, voksne og halvvoksne Morsingboere, der nordfra kom drivende med Hundreder, ja stundom Tusinder af Gæs, som solgtes til Landbefolkningen i Aarhuseggen. I de fleste Gaarde købte man 15, 20 a 30 Gæs, som i Tiden indtil November bjergede Føden i Stubmarken og senere fededes og solgtes — eller slagtedes ind under Jul. Hvor Morsingboerne fik alle disse Gæs fra, var for os Børn en Gaade. Mange af os mente, at hele Mors vrimlede af store Gaaseflokke, som til Afveksling foretog lange Svømmeture i Limfjorden, men hvorledes de saa atter fandt hjem, og hvorledes Folk paa Mors kunde holde Gæssene borte fra Fjorden, naar det var fornødent, var os ubegribeligt, thi vi havde Arbejde nok med at faa dem i Land fra en Dam. Vi anede ikke, at Folk paa Mors havde »Tillæg« af Gæs og at de stod tøjrede enkeltvis.

Hen i December begyndte man at se efter, om Julegrisen trivedes godt. I mit Hjem — en lille Gaard — slagtedes der oftest to, mindre Grise, i de store Gaarde to meget store, undertiden tre.

Min Fader, Andreas Molbech, havde hvert Aar i December en forholdsvis betydelig Biindtægt ved at gaa rundt og slagte Svin, ligesom han ogsaa til Tider tjente betydeligt ved Vejarbejde. I en Aarrække anlagde han saaledes en Del af Landevejen fra Jexen til Borum.

Grisens Slagtning var en stor Begivenhed for os Børn. Naar den slagtede Gris var skaaren ned, og man i Køkkenet yderligere skulde have den parteret, skulde man have set efter, om der var en »Ligkiste« i Grisen. Var dette Tilfældet, skulde et Medlem af Familien dø inden næste Jul. Det, man kaldte en »Ligkiste«, var vist en Slags Fold et eller andet Sted i Indvoldene, jeg erindrer ikke hvor¹⁾, men jeg mindes ganske bestemt, at vi Børn blev meget bedrøvede, naar »Ligkisten« viste sig. Ogsaa adskillige Voksne troede paa Varslet, thi det hed sig, at det aldrig slog fejl.

Den længe ventede Juleaften samledes vi alle om Julegrøden og Flæskestegen. Juletræ havde saa godt som ingen i min Hjemeegn for 60 Aar siden. Men Julestemning var der nu alligevel, og den var mindst lige saa ægte som nu om Stunder. Der taltes dog ikke meget om det. Moder mindede os blot i faa Ord om Julens Betydning og henviste os til Salmer som »Et Barn er født i Betlehem«, »Dejlig er den Himmel blaa« og »Her kommer, Jesus, dine smaa«.

Efter Aftensmaden spillede vi Kort om Pebernødder eller tog en Haandfuld Nødder og sagde: »Nødder i Hænde! Gæt hvor mange«. Gættedes der

*) I andre Egne kendes Troen paa, at et Læg paa Milten betyder Gilde.
Red. Anm.

Bindingsværksstuehus i Lillering (Lærer S. P. Molbechs Fødegaard).

forkert, skulde den uheldige Gætter opgive alle sine Nødder, men selv spørge næste Gang o. s. v.

De voksne gik i Almindelighed i Kirke de to Juledage, men som oftest tog de af Børnene kun Konfirmanderne med.

I Juletiden havde flere gamle Koner en — for dem selv — særlig vigtig Pligt, nemlig den at tage Varsler angaaende det kommende Aars Vejrlig. Tolv Dage i Rad — med Juledag som den første — tegnede de daglig med Kridt et stort Nul paa en Loftsbjælke eller lignende. Hvert Nul betød en Maaned, og første Nul var Januar. Var der Regn eller Sne en vis Brøkdal af Dagen, blev en tilsvarende Del af Nullet ovenfra overkridtet; det overkridtede betød da Regn eller Sne i den tilsvarende Del af Maaneden. Disse Kridttegninger blev staaende hele Aaret og granskedes nøje, og da der gennemgaaende var lige saa mange »Træffere« som »Forbiere« kunde enhver jo tro saa meget eller saa lidt, som han vilde.

Mellem første Juledag og Hellig tre Kongers Dag kom Julegilderne eller Julebesøgene, som de ogsaa kaldtes, og disse Gilder ventede vi Børn med Længsel efter, for i min Fødeegn havde man den smukke og praktiske Skik at indbyde baade Børn og Forældre til at komme samtidig og samme Aften. Disse Børnegilder hører med til mine skønneste Barndoms minder. Byen var delt i Gildelag, og vi Børn vidste paa en Prik, hvor vidt vort eget Gildelag strakte sig, og hvem af de andre Lags Børn, man hvert enkelt Sted vilde træffe sammen med. — Vi holdt skarpt Udkig for at se, naar den indbydende (oftest en voksen Søn eller Datter fra Gildesgaarden) nærmede sig, og vi gik da stille ind for at høre selve Indbydelsen, særlig dens Slutning. — Indbydelsen, der altid var omtrent ens, lød saaledes: »A sku hels fræ mi Faae aa Mue aa sej, om I vel kom om te wos i Muen Awten aa sej je Awtensøj, aa om I wel ta Bønnen mæ«. Svaret var ogsaa altid omtrent ens, og det lød saaledes: »Hels hjemm aa sej Tak; vi ska nok komm aalsammel, hves dæ itt komme noj i Vejen«.

Fra nu af og til »Julebesøget« talte vi Børn ikke om andet end dette; men i Festgaarden fik man uhyre travlt. — Konen og Pigen (eller Pigerne) havde Festaftenens forudgaaende Eftermiddag mere end nok at bestille med at smøre store Stabler af Smørrebrød med alle Slags lækre Sager som Paalæg: »Hjemmelavet« Rullepølse, Faarepølse, anden Slags Faaremad, god Ost o. s. v. — Intet købtes; man havde selv alt i Køkken eller Kælder, saa de, der gjorde Gildet, havde næsten ingen direkte Pengeudgifter i Anledning af Gildets Afholdelse, Smørret kærnedede de selv, og Udgifter og Skatter var paa den Tid forholdsvis smaa.

Omtrent Kl. 6—6¹/₂ Aften var alle Gæster som Regel mødte; vi kom ind i »de pæne Stuer«, hvor vi fik Plads ved lange Borde (Børnene hos deres Forældre). Paa Bordene var anbragt store Mængder Smørrebrød med Paalæg, og alle opfordredes til at tage godt til sig af Retterne, hvad heller ingen forsømte. — I Kanderne var der godt, hjemmebrygget Øl, og Mændene fik »Snaps til Maden«, men ingen nød til Overmaal. — Dette vilde være blevet anset for meget upassende ved et »Julebesøg«.

Efter Maden tændtes Piberne, og Samtalerne kom i Gang, først lidt om Bedriften, derefter ofte om Minder fra 1864 og 1848; mange af de tilstedeværende Mænd havde deltaget i det ene eller det andet af Felttogene, og ligesom nu de Sønderjyder, der har deltaget i Verdenskrigen, ganske naturligt, næsten stilfærdigt, omtaler deres Krigsminder, som om det havde været »anstrengende Øvelse« i Fredstid, saaledes var det ogsaa med vore gamle (paa den Tid endnu unge) Krigere fra »64« og »48«. — Enkelte Ting skal jeg fremdrage af, hvad jeg hørte, dels ved Julegilderne, dels ved andre Lejligheder. Vor gamle Daglejer derhjemme: »Store Søren«, som tærskede Korn for os, havde bl. a. været med 5. Juni 1848 ved Dybbøl; der var han kommen til med Bajonetten at dræbe en Tysker. »Store Søren« sagde: »Han kom løbende mod mig med løftet Geværkolbe; jeg kunde se, han var beruset, og at »der var ondt i ham«, og at han vilde knuse mit Hoved; jeg passede derfor paa saa godt som muligt, jeg gik i god Dækstilling, thi det gjaldt mit eller hans Liv; det lykkedes mig ogsaa at afparere Slaget, saa jeg ingen Skade tog, og saa stødte jeg straks til. Mod min Vilje kom Bajonetspidsen helt ud af hans Ryg og hans Dødsskrig var frygteligt at høre«. Søren holdt ikke af at tale meget om det, men trøstede sig ud fra den Tankegang, at han handlede i Nødværge. Noget i den Retning havde andre ogsaa været med til eller set. — De sagde altid til sidst: »Krig er noget frygteligt; men vi skulde jo gøre vor Pligt og værge for vort Liv«.

En anden og hans Kammerat (11 R. 64) blev angreben af 2 Østrigere med paasat Bajonet. Min Beretter skød sin Modstander, og Kammeraten nedstødte sin Modstander, og saa flygtede de for de andre fremstormende ved Sankelmark.

Naar Samtalerne ved Julegilderne var til Ende, spilledes der lidt kort, oftest et Spil, de kaldte »Lur« og »Trekort« m. fl. Spil. Spillet var lavt (vist ikke over højst 1 Kr. pr. Aften for den tabende). — Imens strikkede Kvinderne som nu om Stunder mest nyttige og nødvendige Ting, og vi Børn opholdt os i Folkestuen, hvor der blev gjort Plads til os. Vi havde lært noget vi selv paa den Tid kaldte »Sanglege«, og vi legede og dansede, mens vi sang f. Eks.: »Der brænder en Ild«, »Skøn Jomfru gaar i Skoven« o. s. v. Undertiden sang en Mand (Anton B) for os; vi morede os kostelig og paa en god Maade.

Hen paa Aftenen drak vi alle Kaffe, men kun een Gang pr. Aften; thi Kaffe skulde jo betales med rede Penge. Derefter dansedes og syedes der igen en lille Tid, og Spillet fortsattes til lidt over Midnat.

Paa dette Tidspunkt blev vi atter kaldt til Bordene, og nu skulde Festens Hovedmaaltid indtages.

Paa store Fade indbragtes vældige Mængder af kogt, varmt Flæsk, store varme Pølser, store Fade med varm, hakket Hvidkaal af Udseende som Grød, Juleøl, Syltetøj, Brød m. m., og vi tog alle rigeligt til os af de gode Retter.

Var Degnen, O. Hansen, og hans Hustru til Stede, blev der, naar Maaltidet var tilendebragt, sunget nogle Jule- og Nytaarssalmer. — Degnen var en af Svendsens Elever, en særdeles dygtig Lærer.

Disse Gilder var paa en Maade overdaadige; thi der var megen og god Mad, men direkte Pengeudgifter krævedes ikke i nævneværdig Grad — som før antydet — til Mad, og heller ikke til Klæder. Alle Mænd gik i stampet Vadmestøj, der syedes af omvandrende Skræddere, som fik Kosten hvert Sted, og omvandrende Sypiger arbejdede paa samme Maade for Kvinderne. Sylønnen var meget ringe.

Til Juleskikkene hørte i Lillering ogsaa for omtrent 60 Aar siden dette, at hver Tjenestekarl fik et meget stort Sigtebrød med hjem som Julegave til Forældre og Søkende. Denne kønne Skik vakte stor Glæde i mange fattige Hjem og bidrog til at skabe et hjerteligt Forhold mellem Husbond og Tjenestefolk.

Nytaarsaften var den Gang som nu Nytaarsløjernes Aften; men for 60 Aar siden var ondartede Nytaarsløjer ukendte paa denne Egn.

Nytaarsdag var en af Børnenes store Glædesdage: thi paa den Dag alene maatte alle Børn tage Nytaarsgaver. Vi gik da enkeltvis eller i større eller mindre Flokke fra Sted til Sted. Næsten hver havde en Drengepistol med. Saa snart vi kom ind, skød vi straks og sagde i det samme »Nytaarsgave!« Hvis vi ikke straks raabte, kom Folkene i Huset os i Forkøbet og raabte: »Nytaarsgave«, og saa havde vi forspildt vor Ret.

Om Aftenen gik Mændene undertiden fra Gaard til Gaard og ønskede »Glædeligt Nytaar!«, og de blev overalt festligt modtagne.

Et Haandværk, der ikke mere eksisterer.

Fortalt af Arbmd. Madsen, Horsens, ved cand. pharm. Arnold Hansen.

Kammageriet drives ikke mere som Haandværk. I tidligere Tid var der flere Kammagere her i Horsens. Min Fader, der nu er død, drev denne Næringsvej, hvis Udøvelse jeg naturligvis ofte har været Vidne til, da jeg var Barn.

Naar vi fik Kohornene hjem fra Garveren, fjernedes først Spidserne, som solgtes til Drejerne. Derpaa blev Hornene skaaret op og varmet over en Flammeild. Medens de var varme, sattes de i en Jernpresse og pressesedes mellem 2 Jernplader, indtil de blev kolde. Nu toges de ud, ridsedes af i Kammeform, hvorpaa de blev stødt mod en Buk af Træ (de blev »bukskabet«). Senere »sattes« Tænder ind. Hertil benyttedes først en Haandsav, senere anskaffede Får en Maskine til dette Arbejde. Før en Kam var færdig, maatte den afhøvles, spidses med en Fil, skrabes med et Skrabejern, og til Slut poleredes den med Murstenskridd (∩: revet Mursten). Saa var den parat til at sælges.

Jens Stougaard.

Af Adjunkt Jens Clausen.

I en lille Gaard nær ved Kirken i Landsbyen Ry ved Himmelbjerget boede omkring 1760 Peder Pedersen og hans Hustru Anne Cathrine Herholdt. En Efteraarsdag i 1761 fik de en Søn, som de gav Navnet Jens Pedersen, men som senere efter en Onkel, der hjalp ham, blev kaldt Jens Stougaard¹⁾. Mens han var en lille Dreng, brændte Gaarden, og derved mistede hans Forældre næsten alt, hvad de ejede. Tidligere havde de været ret velhavende, nu blev de fattige. Peder maatte mest ernære sig ved Snedkeri og blev kaldt Peder Snedker. At sætte Drengen i Vej var lettest, naar man lod ham lære et Haandværk, og det var Hensigten, han skulde det. Selv havde han dog ikke Lyst dertil, men derimod gode Anlæg for Læsning og udpræget Lyst i den Retning. Da hans Mor havde lært ham Bogstaverne, fik han snart Læsefærdighed og gennempløjede da hurtigt de Bøger, der fandtes i Huset, og derefter dem, han kunde faa fat paa hos Naboerne. Især historiske Skildringer interesserede ham. For Læsning af den Slags kunde han glemme alt andet. Og hans Videbegærlighed blev ualmindelig stor. En Fortælling i hans Familie peger som meget andet i den Retning. Som ti Aars Dreng var han en Dag med sin Far i Aarhus, og mens Faderen solgte Trækul ved Dørene, gik Jens rundt i Byen, som det passede ham, men var ikke at finde, da de skulde hjem til Ry, Man maatte lede efter ham længe, før man fandt ham. Det blev paa Katedralskolen, hvor han stod med Øret til Nøglehullet ind til et Klasseværelse. »Forudsat Fortællingens Rigtighed er den et smukt Udtryk for, hvad der dunkelt maa have rørt sig i Drengens Indre«²⁾.

Hans Ulyst til Haandværk og hans Lyst til Læsning fik Faderen til at forstaa, at Planen om at gøre ham til Haandværker vist maatte opgives. Peder Snedker henvendte sig da til Aarhus Katedralskoles daværende Vice-rector Thure Krarup, som han havde kendt fra sin Ungdom, og hentede hos ham det Raad at lade Drengen følge sin Lyst og fik det begrundet med, at en Dreng af den Støbning antagelig vilde arbejde sig gennem alle Vanskelig-

- 1) For at undgaa at tynde Skildringen med mange Bevissteder, henviser jeg straks til Litteraturlisten bagest. Stykkerne om Stougaard i de trykte Kilder er let overskuelige og lette at finde.
- 2) Rasmus Bording i Ry Højskoles Julehilsen 1927, S. 84.

heder. Raadet blev fulgt. Jens blev optaget i Skolens nederste Klasse i 1775, da han var knap 14 Aar. Og dermed var han plantet om.

Udelt behagelig var Omplantningen dog næppe. Læselyst og Fattigdom var ingen heldig Sammenstilling. Understøttelse var nødvendig. Den nævnte Onkel, der boede i Aarhus, hjalp sin Slægtning en Del. Stipendier i rede Penge fik Stougaard nogle af, men ingen store, for dem gaves der ingen af ved Skolen. Det første Aar fik han 5 Rigsdaler, det

andet 11 og i hele Skoletidens 7 Aar i alt 111 Rigsdaler. Efter Tidens Skik ydede nogle velvillige Aarhusborgere Understøttelse til fattige Elever, og

Aarhus Katedralskole 1806—49.

Jens Stougaard nød godt deraf. Alligevel var Hjælpen for ringe til, at han kunde have det godt. Baade Sult og Kulde led han under, især i sin første Tid paa Skolen, og at faa Stipendier førte Forpligtelser med sig til at synge i Drengekor ved Gudstjenester og Begravelser. Helt let har det ikke været for den flinke Dreng fra Ry. Men hvad Skolearbejdet angik, klarede han sig godt. Rektor Krarup, der var sparsom med Ros, noterede om ham i Skolens Protokoller i de to første Aar »godt Haab«, i de følgende »meget godt Haab«, og i hans akademiske Testimonium, Studentereksamensbevis, skrev han: »Nogle af sine jævnaldrende kørte han ofte træt ved forskelligartet Sejr, andre ansporede han ved det smukkeste Eksempel; thi yderst faa fandt han saa lige med sig, at de kunde holde Trit med hans særdeles rosværdige Fart«¹⁾. Udmerkelse fik han til Studentereksamen og Laud ved den derpaa følgende Anden Eksamen ved Universitetet.

Stougaards Studeringer ved Universitetet blev dog noget uregelmæssige. Pengemangel tvang ham til at forlade København. Et Aars Tid var han da Huslærer hos Justitsraad Secher paa Skaarupgaard ved Aarhus. Fra 1785 var han dog atter paa Universitetet, til han tre Aar senere blev Hører ved Roskilde Katedralskole. Imidlertid var en af hans Universitetslærere H. F. Janson blevet Biskop i Aarhus, og da han havde et fordelagtigt Indtryk af Stougaard fra dennes Studentertid, fik han ham 1789 kaldet til Vicekonrektor ved Aarhus Katedralskole paa Betingelse af, at Stougaard tog Skoleembedsamen. Dette skete 1791, og samme Aar forfremmedes Stougaard til virkelig Konrektor i Aarhus. Hans Læretid var omme. Barndomstiden i Ry, Skoletiden i Aarhus, Studietiden i København og andetsteds var tre tilbagelagte Stadier. To til kom hans Liv til at omfatte, nemlig hans Konrektortid 1791—1805 og hans Rektortid 1805—1838.

Konrektortiden var antagelig hans Livs lykkeligste Periode. Omtrent

1) Aarhus Katedralskoles Program 1838, S. 5.

samtidigt med hans faste Ansættelse giftede han sig, 1791, med en Datter af Proprietær Secher til Kjørbygaard, Anna Marie Secher, der bragte ham en betydelig Medgift, saa hans Fattigdomsperiode nu var forbi. Hans Gage var ikke ringe, hans Familieliv var godt. Tre Sønner og tre Døtre voksede op i Hjemmet. Skolearbejdet var fordelt saaledes, at Konrektoren havde Tid til at dyrke andre Interesser end Skolens og udvikle sig videre ved at gøre det. Og Stougaard benyttede sig deraf. Han skrev om pædagogiske Spørgsmaal¹⁾ og om andre Emner²⁾ og fik desuden Tid til at udgive Tidsskriftet »Klio«, der fra 1799 afløste »Jydernes Ven«. Sin bedste Alder naaede han i den Tid, og han virkede som Skolens Kraft. Det er at skønne af Oplysninger om hans Kolleger³⁾ og om ham selv.

Rektor Krarup var lærd og godmodig, men havde Vanskelighed ved at holde Disciplin, højst uheldigt for en Rektor og hans Skole. Femtelektiehøreren Niels Thomsen var en svag, ældre Mand, der jævnlgt blundede i Timerne, saa Eleverne listede ud paa Skolebakken og satte sig, til han vaagnede og hentede dem. Fjerdelektiehøreren H. N. Arendahl var omtrent som Blicher har skildret Qvintus i »Juleferien«, dog mere usoigneret, plat og brutal. Sanglæreren var en meget hidsig Mand, der brugte en Del Tid til at disciplinere Eleverne med Krabasken. Enkelte Lærere som Kryssing og Basstrup var dog af bedre Støbning. Men Kryssing fik Præstekald 1801, og Basstrup kom først til Skolen i 1804. Blandt Lærerne stod Stougaard som den stærke, agtede og afholdte Mand, absolut som Skolens bedste Kraft.

Fagfordelingen var saaledes, at Stougaard underviste øverste Klasse i Latin, Græsk, Historie og Geografi. Saa lærd en Latiner som Krarup var han vel ikke⁴⁾, men skønt han stadig skulde gennemgaa det samme Pensum i Latin, gjorde han det altid tilpas grundigt og paa en livfuld Maade. Og han oversatte baade korrekt og i et smukt Sprog. Karakteristisk for ham var det, at han ikke nøjedes med en sproglig Gennemgang af Teksterne, men gav Tilføjelser om mange Ting, som Teksterne gav Anledning til at drøfte, og gjorde det paa en interessevækkende og smuk Maade. Medens han saaledes gjorde meget ud af Latinen, gjorde han knap saa meget ud af Græsk. Men saadan var det ved næsten alle Skoler. Der skulde ikke læres saa meget Græsk, og der blev læst mindre end der skulde. Og da Stougaard i sin Konrektortid kun læste med ældste Klasse, og Græskundervisningen i de foregaaende Klasser var forsømt, var det umuligt at faa Eleverne Faget godt lært. Historie og Geografi derimod gik det lettere med, og de var tilmed Stougaards Yndlings-

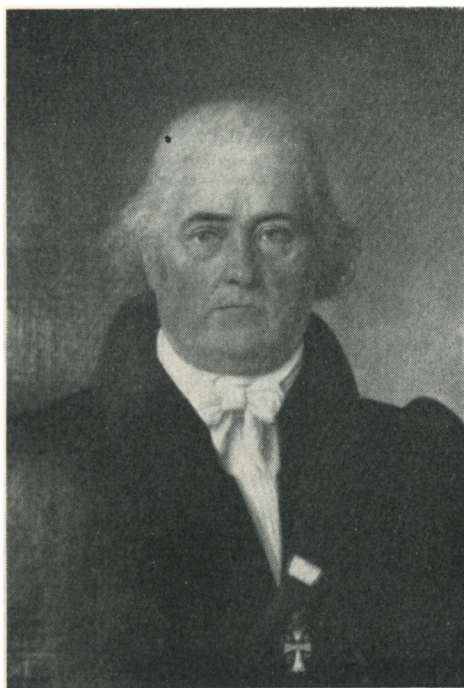
1) »Minerva« 1795, Juli, S. 30—58, under Mærket St. Aarhus Katedralskoles Program 1838, S. 8.

2) »Jydernes Ven« og »Klio« 1797—99, flere St.

3) Blache i Historisk Tidsskrift 4. III. E. G. Tauber: En Skolemands Vandringer, ved Emanuel Sejr i Aarhus Stifts Aarbøger 1930. Ry Højskoles Julehilsen 1927. F. Rønning: Den grundtvigske Slægt. 1904. S. 91—111.

4) Aarhus Stifts Aarbøger 1930, S. 62, jfr. F. Rønning: Den grundtvigske Slægt, S. 94.

fag. Lige til sin Død var han særlig interesseret i Historie. Dansk, som ikke var særligt Undervisningsfag ved Skolen, dyrkede han blandt andet ved, at han lod Eleverne skrive Stile paa Dansk, ofte om historiske Emner. Han var en dygtig Lærer og en ualmindelig Mand. Overfor Eleverne var han saaledes, at de agtede ham højt og satte stor Pris paa ham. Der var ingen disciplinære Vanskeligheder i hans Timer. Begik nogen dumme Streger, kunde Stougaard godt blive vred, endda meget vred, og saa holde en grundig Straffeprædiken. Men han fik ikke et Horn i Siden paa nogen. Og havde han taget fejl, var han villig til at indrømme det overfor den, det var gaaet ud over, og han ansaa det for vigtigt »at vedligeholde de Unges glade Stemning«⁽¹⁾. I Almindelighed optraadte han med en heldig Blanding af Alvor og Venlighed. Og det var en Venlighed, der var mere end formel. Den var forbundet med Velvilje og menneskelig Forstaaelse. N. F. S. Grundtvig, der gik paa Skolen som en utilfreds Elev 1798—1800, og som dengang var vanskelig at komme paa nærmere Hold, erkendte Stougaards Omsorg for Elever, som det maa sluttes af hans Omtale af ham:

Rektor Stougaard.
Efter Maleri i Katedralskolens Festsal.

»Gæve Stougaard! til mig hen
tit du saa med ædel Smerte,
bød som Fader, bad som Ven;
men selvraadigt var mit Hjerte,
lukkede sig fluks igen.
Dog, hvordan end jeg mig skabte,
Haabet du dog aldrig tabte;
dine Ønsker og den Taare,

hvormed du mig unge Daare
sagde faderlig Farvel,
de mig rørte, dem jeg gemte,
og, hvor meget end jeg glemte,
dem har jeg dog aldrig glemt;
Taaren klar mig staar i Øje.
Tak, vor Fader i det høje!
Stougaard! brave Lærer, Tak!⁽²⁾

Stougaards faderlige Velvilje har vist sig overfor Grundtvig. Og netop det faderlige i hans Væsen overfor Eleverne omtales oftere. Fremtrædende Aarhusianere skrev ved hans Død: »Han var en sand Fader for de til hans Vejledning betroede Børn. De forstod ham og han dem. Han glemte aldrig,

1) Minerva 1795, Juli, S. 48 f. F. Rønning: Den grundtvigske Slægt, S. 98.
2) »Udby Have« 1811, her efter F. Rønning: N. F. S. Grundtvig, Digte i Udvalg, 1916. S. 49, jvfr. F. Rønning: Den grundtvigske Slægt, S. 95-106.

at han selv havde været Barn, ung, glad og munter¹⁾. Derfor var han ogsaa altid villig til at hjælpe Elever ud af vanskelige Situationer, ogsaa af mere alvorlig Art. Hans Forstaaelse og Godhed ledede ham til det. Hans liberale pædagogiske Syn, hans aabne, hjertelige Væsen, hans blide, godmodige Karakter, hans faste Myndighed og værdige Ydre skaffede ham baade Velvilje og Agtelse og gjorde det naturligt, at han blev Skolens Rektor efter Thure Krarups Afgang i 1805, da Skoleordningen ændredes.

Som Rektor blev han som ventet: yndet af Elever og Lærere, agtet af Borgerskabet og velanskrevet hos sine foresatte. Nogle Forandringer kom omtrent samtidigt med, at han overtog Rektoratet. Skolebygningen moderniseredes, Stougaard afgav Latinen og valgte at undervise i Historie og Geografi i alle Skolens Klasser, og efter nogen Tids Forløb overtog han ogsaa Hebraisk. Men i Hovedsagen virkede han som før. Det gode Forhold til Eleverne fortsattes. Og ikke blot stod Stougaard sig godt med Lærerne, men han forstod ogsaa at vedligeholde det gode Forhold mellem dem indbyrdes. Frikvartererne tilbragte han sammen med dem, og han havde da altid noget at drøfte med dem og forstod samtidig at faa friske Samtaler i Gang, hvad enten det var om Skolens Anliggender, videnskabelige Emner eller Tidens Begivenheder smaa og store. Hans frodige Natur og sædvanlige Veloplagthed gjorde ham det let. Sine egne Meninger forfægtede han godt, men han var altid villig til at sætte sig ind i andres Tankegang. Hovmodig og snæversynet Bedreviden laa ham lige fjernt. Overfor en fast og velbegrundet Opfattelse, der var en anden end hans egen, kunde han godt bøje sig. »Den forstandige giver først efter«, mente han²⁾. En Diskussion med Rektor foregik altid med Forstaaelse fra dennes Side. Hans Efterfølger Blache siger: »... i de 25 Aar, jeg har været hans Medarbejder, har jeg aldrig været Vidne til nogen Diskussion mellem ham og Medlærere, hvorved Humanitet og Venskab blev krænket³⁾. Selv den vanskelige, gammeldags og knarvorne Arendahl forstod han aabenbart at tage, som han skulde tages: med venlig Fashed⁴⁾. Ny og gennemgaaende dygtige Lærerkræfter fik han efterhaanden ansat i Stedet for Skolens gamle. Deres Indsættelse foregik paa højtidelig Maade. Stougaard holdt ved disse Lejligheder Tale beregnet paa Belæring af baade Elever og Lærere og andre Tilhørere, og fremførte da undertiden Programpunkter for Undervisning⁵⁾. Skønt det var i de Tider, da nogle Lærere endnu havde Krabasken under Armen, mens Undervisningen stod paa, betonedes Stougaard, at Opdragelse og Undervisning havde sine blide Sider, og viste sig derved som den ny Tids Mand. Selv var han meget interesseret i Skolearbejdet, og

1) Aarhus Stifts Tidende 1838 10/8.

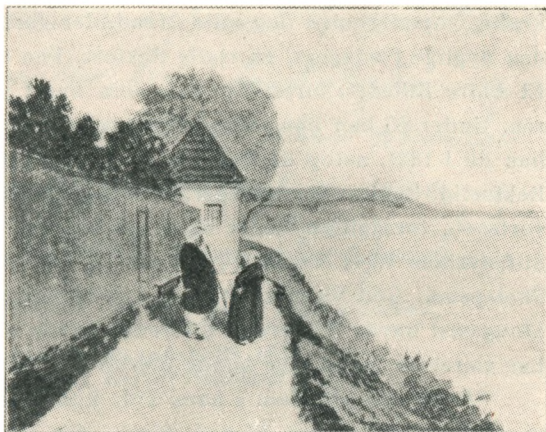
2) A. 10, S. 6, Aarhus Katedralskoles Arkiv. Katedralskolens Program 1838, S. 10.

3) Aarh. Katedralskoles Program 1838, S. 9.

4) Aarh. Stifts Aarbøger 1930, S. 77.

5) Forskellige Indsættelsestaler af Stougaard i Katedralskolens Arkiv. Ry Højskoles Julehilsen 1927, S. 87.

han bragte Skolen ud af det Uføre, den var kommet i i Rektor Krarups Tid. Skolereformen af 1805 gennemførte han for Katedralskolens Vedkommende med Kraft og Udholdenhed, skønt det næppe var nogen let Opgave¹⁾. Hans humane Synspunkter og hans omsorgsfulde Administration var i den Sag af stor Betydning. Et lille, men godt Tegn paa hans Omsorg for de Ting, han skulde forestaa, findes i hans Brev fra 1830 til Rektor Worm i Horsens. Det drejede sig blandt andet om Modtagelsen af Rektor Worms Gaver til Katedralskolen og til Stiftsbiblioteket. Gaven til Skolen var den berømte Carel van Manderns Maleri af Ole Worm, der nu hænger i Skolens Festsal og vidner om en af Danmarks berømteste lærde Mænd og om Stougaards Interesse i at faa det hertil, ligesom Brevet, der var et Svarebrev, uden Tvivl maa vise Rektor Worms Agtelse for Stougaard²⁾.

Rektor Stougaard og Skolemette i Samtale paa Skolebakken.
Stiftsfysikus Chr. Weis's Tegning, her efter Gengivelse i »Aarhus«.

Katedralskolens Opkomst har selvsagt styrket baade Skolens og Stougaards Anseelse i Byen. Dertil bidrog ogsaa hans Interesse for andre Ting. Han deltog i Oprettelsen af Stiftsbiblioteket, af et Bibelselskab og af en Søndagstegneskole for Haandværkere³⁾. Han var en Ven af trængende Mennesker og havde meget imod Ødselhed og Rigdomshovmod⁴⁾, som der var mange Eksempler paa i Spekulationstiden til 1807 og delvis i Krigstiden 1807—14. Han repræsenterede den sunde Sans, som forstandige Borgere agtede. Baade hans Væsen og hans Virksomhed, hans Meninger og hans Ydre skaffede ham Respekt i Borgerskabet.

Forskellige Billeder giver Indtryk af Stougaards Udseende⁵⁾. Et Maleri af ham hænger i Katedralskolens Festsal. Det er usigneret, men antagelig malet af A. Winther. Det vides, at det er fra 1830, da Stougaards Ven, Justitsraad Fleischer, og Skolens daværende Lærere lod det male og skænkede ham

¹⁾ Katedralskolens Program 1838, S. 7, jvfr. 1850, S. 26—28.

²⁾ Horsens lærde Skoles Program 1844, S. 82—84.

³⁾ Katedralskolens Program 1838, S. 8.

⁴⁾ A. 6. 1814 ⁸⁰/₁, A. 1. 1820, ⁷/₁, Aarhus Katedralskoles Arkiv.

⁵⁾ Gengivet i »Aarhus« 1905, S. 268. Omtalt i Katedralskolens Program 1838, S. 9 f., jvfr. Erslew: Forfatterleksikon III, S. 296.

det, »Dette lignende Portræt« er Rektor Blaches Skildring af det. Udtrykket betyder vel i vore Dages Sprog: dette vellignende Portræt. Billedet forestiller da Stougaard som 69aarig og viser, at han endnu dengang var en kraftig, ogsaa aandskraftig, Mand med faste vurderende Øjne og med en meget bestemt Mund, hvis Vige dog lader ane, at et Smil let vilde bryde igennem. Billedet underbygger det, der forøvrigt vides om ham, at han var en viljekraftig, myndig, men dog mild Mand, der forstod sine Folk. Hans Ansigt er den dygtige Pædagogs, en rigtig Rektors. Paa dette Billede er han hvidhaaret. Et ældre Billede¹⁾ forestiller ham som noget yngre antagelig i 60 Aars Alderen. Under 60 kan han næppe være paa det, da han bærer Ridderkorset, som han fik i 1821, netop da han var 60 Aar. Begge Billederne er altsaa fra hans Rektortid. Rektor Blache siger, at Stougaard havde »et smukt og værdigt Ud-vortes«²⁾, forskellige Steder siges, at han var tykmavet, og dette er klart af Stiftsfysikus Weis' Tegning³⁾ af ham og Skolemette, der gjorde Tjeneste som Skolepedel. God Vægt kan støtte Værdigheden. Der er ingen Tvivl om, at Stougaard havde et værdigt Udseende baade af Ansigt og Skikkelse, og at han har været en Mand, der kunde hævde sig baade i Skolen og uden for den.

At Skolen gik frem i hans Tid, kunde ingen være blind for. Stiftamtmand Guldencrone og Biskop Birch, der var Skolens Eforer, stod han sig godt med, og Kong Frederik VI bevidnede ham i de naadigste Udtryk tydeligt sin Tilfredshed hver af de 8 Gange, Majestæten bærede Skolen med et Besøg i Stougaards Rektortid, og gav ham i 1815 Titlen Professor⁴⁾.

Som noget kan skønnes om Stougaard ved at betragte hans Arbejde og Virkemaade, kan noget ses om ham af hans Anskuelser. De kommer tydeligst frem i de forskellige Taler, han har holdt, og enkelte Ting, han har skrevet. Sammenholdes hans Gerning med hans Udtalelser, hans Liv med hans Lære, ses det, at der er Overensstemmelse mellem de to Ting.

Hvad Pædagogiken angaar⁵⁾, var hans Hovedgrundsætning den, at som Oplysning var af Betydning for den enkelte, var udbredt Oplysning i Samfundet af vældig Betydning for dettes Vel. Pædagogens Arbejde blev derfor af uvurderlig Værdi, og det gjaldt da i høj Grad om at faa Skolearbejdet tilrettelagt saaledes, at der kom det bedst mulige ud af det. Stougaard var Tilhænger af en Skolereform, som paatænkte i 1790'erne, idet han mente, den var tiltrængt og kunde gennemføres, det sidste dog kun ved en Fremgangsmaade, der var frisindeet ikke blot overfor ny Ideer, men ogsaa overfor gamle. At forkaste det brugbare, fordi det var gammelt, vilde være forkert, dels fordi en for radikal Ændring vilde fremkalde Modstand, der kunde blive

1) Gengivet i Ry Højskoles Julehilsen 1927, S. 83.

2) Katedralsk. Progr. 1838, S. 9.

3) Gengivet i »Aarhus« 1905, S. 267.

4) Katedralsk. Progr. 1838, S. 9 f. A. 7, Katedralsk. Arkiv. C. V. Hertel: Aarhus Domkirke II 1810, S. 240.

5) Minerva 1795, Juli, S. 30—58.

saa stærk, at intet af det ny og gode kunde faa Betydning, og dels fordi noget af det gamle var saa godt, at det burde bibeholdes og kunde bibeholdes uden Skade. Erfaring burde ikke smides over Bord, moderat burde Fremgangsmaaden være. »At forandre til det Gode uden at ødelægge noget, er Maaden til at gjøre vel«¹⁾. Skønt Stougaard saaledes slaar paa det glemtes

*Hjertelig hilsen til alle mine venner, og især til
 „Gode Lige, Guldsmalmen sin, Kinesen stogler, og
 Sammenligningen af de to Videnskaber: Nuværende Videnskaber
 og den gamle Videnskab, den Udviklingshistorie, og
 den gamle og den nye Videnskab og den gamle og den nye
 og den gamle og den nye Videnskab og den gamle og den nye
 og den gamle og den nye Videnskab og den gamle og den nye:*

Rektor Stougaards Haandskrift 1835.
 Efter Manuskript A. 12 i Katedralskolens Arkiv.

Værdi, var han dog i sine Meninger om Ændringer ret radikal. Det at Dansk fra at være et Fag, der ikke engang skulde dyrkes, efter Stougaards Mening burde sættes i Spidsen, er et af Tegnene derpaa. Den Tanke, at Dansk forelaas som Fag, kalder han »særdeles frydende«, og han siger: »Øvelser i det kan efter mine Tanker ikke begynde for tidligt og fortsættes for længe«²⁾. Engelsk kalder han »det egentlige Sprog for en Videnskabsmand«. Af levende Sprog skulde kun det og Dansk læses. I Religion gjaldt det ikke om at læse en Masse Bibelhistorie. Hovedpunkterne af »Christi Religion og dens Sædelære« maatte være nok³⁾. Fysik og Naturhistorie kaldte han en ønskelig Sag, men da det krævede »et Naturaliekammer og Instrumenter«, vilde det blive dyrt. Og det kaldtes af andre for unyttigt⁴⁾. Paa Basis af Kort var Geografi vigtig, men uden Kort en Uting. Altsaa maa der godt Kortmateriale til. Selv skrev han smaa geografiske Oversigter til Skolebrug⁵⁾.

For Historien slaar han et Slag. »Ingen Videnskab er i Skolerne blevet saa usselt behandlet som den historiske«⁶⁾, siger han. Den skal ikke som hidtil være Udenadslæren, men den skal læres paa en fornuftig Maade, og saa vil den altid interessere Eleverne. Det er sikkert Stougaards egen Erfaring, og Udtalelsen staar da som et af Tegnene paa, at hans Undervisning har været god. Han mener, den kronologiske Fremskriden er den bedste, da Erfaring viser, at det altid falder de unge vanskeligt at overse og forbinde en Tids mange Tildragelser. Historie maa læres i Forbindelse med Læsning af

1) Anf. St., S. 58.

2) Anf. St., S. 38 f.

3) A. 3. Katedralsk. Arkiv.

4) Minerva 1795, Juli, S. 36.

5) Anf. St., S. 40.

6) Minerva, anf. St., S. 40.

historiske Forfatteres Værker om specielle Emner. Lidt Matematik, Litteraturhistorie og Musik vilde være godt, Legemsøvelser ogsaa, hvis man ikke vil »som hidindtil, af de flittige og gode Hoveder vente sig lærde Skrantninger«¹⁾.

Undervisningen maa gerne foregaa gennem Samtaler, der sætter de unges Tanker i selvstændig Sving og fremkalder Interesse for selvstændigt Hjemmearbejde, og dette har det vigtige ved sig, at de unge lettere kan forlade »Gangvognen«, komme lettere over Overgangen fra Skoleundervisningen til Universitetsundervisningen. Men det større Krav til frugtbart Hjemmearbejde maa føre med sig, at der ikke ofres for megen Tid paa Undervisningen paa Skolen. Denne Undervisning maa foregaa med klog Venlighed. Dadel og Straf maa til, men benyttes med Omtanke, og en og samme Forseelse bør ikke absolut straffes paa en og samme Maade. Det maa huskes, at summum jus kan blive til summa injuria, den strengeste Ret til den største Uret²⁾. Og »om en Lærer dadler engang urigtig, maa han have Hjerte til at tilstaa det; han vil derved intet tabe i sine Undergivnes Øjne, men tværtimod vinde«, og han maa »paa det nøjeste iagttage endog den udvortes Høflighed, og under hele sin Undervisning søge, saa vidt muligt, at vedligeholde de Unges glade Stemning«³⁾. Der stilles store Krav til Lærernes Kvalificationer baade i faglig og i anden Henseende. Virkelig god Løn, som de burde have, kan de næppe vente; de maa trøste sig med, at deres Arbejde er værdifuldt, og at »den sande Filosofi ærer den af Mængden ukendte Haand, der i Stilhed og hemmeligen har forbedret Tænkemaaden«⁴⁾. Som Pædagog viser Stougaard sig da som den omhyggelige, praktiske, forstaaende, selvstændigt-tænkende, idealistiske Mand, der agter godt Arbejde, men ikke Stræberi.

Religiøs⁵⁾ var han præget af sin Tids Tankegang og gammeldags Fromhed. Forstanden skulde i høj Grad tages med paa Raad i religiøse Sager, men Samvittigheden skulde dog være den vigtigste Rettesnor. Gud var til og ledede Verden efter sine Planer til Menneskeslægtens Gavn. Verden gik sin Gang efter Guds Love, dens Orden skulde Mennesker ikke forstyrre. Til Orden hørte der Øvrighed, og den skulde lydes. Dybeste Respekt for Kongen var paa sin Plads. En Ting som den franske Revolution var en Vederstyggelighed. Egentligt var dette selvfølgelig, men forøvrigt kunde det ses af dens Resultater: de franske Borgerkrige og Napoleonskrigene, der bragte forfærdelige Ulykker med sig. Politisk var han Enevældens Mand. Frihed kunde være godt, men kun i Forbindelse med Orden og Respekt for Lovene. Derfor var Stænderforsamlingernes Oprettelse efter hans Mening det rigtige, idet Folk fik Frihed til at raade med, men ikke til at raade eller bestemme⁶⁾. Han forstaaer, at hvad der er dansk, er bedst for Danskerne. Aandelig Udvikling og Almendannelse skaffer de sig ikke blot lettest, men ogsaa bedst ved at

1) Anf. St. S. 42.

2) A. 2. 1820 ²⁰/₇.

3) Minerva, anf. St., S. 48 f.

4) Anf. St., S. 58.

5) A. 6., A. 8., A. 9., A. 12., Katedralsk. Arkiv.

6) Tale i Det dramatiske Selskab, 1814 ²⁰/₁, A. 6., nævnte Arkiv.

lære store Danskeres betydningsfulde Tanker at kende. Derfor skal Dansk være Undervisningsfag og Historie i Skolen først og fremmest være Fædrelandshistorie. Kærlighed til Fædrelandet er en særlig god Dyd¹⁾. En Nations Selvovervurdering er dog lige saa taabelig som et Individis, det er en slem Fejl at have for store Tanker om sig selv²⁾. Som den enkelte bør vurderes efter hans virkelige Kvalitet, er det Befolkningens Borgerdyder, der gør en Nation agtbar³⁾. Noget godt er der at lære hos mange Folk, og derfor er ogsaa Verdenshistorie vigtig.

Stougaards Syn paa Historien og dens Værdi er omfattende og grundigt. Historien er for ham den store Erfaringskilde, hvor han altid henter Sammenligningsstof og Vurderingsmidler, naar det gælder at bedømme Foreteelser i hans egen Tid. En Tale⁴⁾ paa Kongens Fødselsdag i 1835 begyndte han saaledes: »Historien bærer Vidne om Tiderne, giver Sandheden Lys, Hukommelsen Liv, Livet Regler og sammenknytter Fortid med Nutid; denne Videnskab gjør den Unge gammel, den Uerfarne viis, og Mangel paa denne Kundskab gjør den Gamle ung og den, der kunde være viis, til en Daare«. Videre i Talen fremsætter han Anskuelser, som han tidligere har gjort gældende, og den giver et fyldigt Indtryk af Stougaard selv. Historien vidner om et Forsyn, siger han. Ofte gaar det helt anderledes end efter menneskelig Forventning, men dog efter bestemte Love. Undertrykkelse avler Opstand, nævner han som en Regel, der gælder. Historien viser, at Gud er til; ved dens Hjælp beviser Teologerne Religionens »Sandhed og Elskværdighed«. Den viser tillige, at Staten staar og falder med Religionen. I Frankrig gik det allergelest, da Gud søgtes erstattet med Fornuftens Gudinde, der blot var et Menneske. — Historien lærer, at Mennesket bør kende sig selv og ikke forfalde til Hovmod. Den lærer, at Menneskene alle er lige og har Pligt til at bruge deres Forstand. Den straffer de onde og belønner de gode, hvad en Mand som Sokrates forstod. Sandhed, der vanskeligt vinder Indpas i Fyrsternes og de mægtiges Sale, kommer der ved Historiens Hjælp. For lærde Mænd er Historien aldeles uundværlig. Alle næringsdrivende kan af Historien faa Oplysning om Næringslivets Love, den giver Kunstneren Emner og Ideer og faglig Viden, den lærer Krigeren at ofre sig for Fædrelandet og den sande Ære og føre Krigen saaledes, at han ikke blot frygtes, men ogsaa agtes, den lærer Borgerne Fædrelandskærlighed. Det lærer den ikke mindst Danskerne, og den giver dem gode Grunde til i høj Grad at elske Kongen, Frederik VI.

Denne Tale om Historiens Lære ender da, som det sømmede sig i en Fødselsdagstale for Majestæten. Den er meget klart sat sammen og skrevet med Stougaards regelmæssige og lette, men sikre Skrift. Den synes at vise, at skønt han var et Stykke ind i Halvfjerdserne, var han endnu en klar og kraftig Mand. Talens Indhold viser dog blot, at han var det i 1819, for da

1) A. 8., Katedralskolens Arkiv AKA.

2) A. 10., AKA.

3) A. 6., S. 13, AKA.

4) A. 12., AKA.

holdt han akkurat og næsten Ord til andet den samme Tale om Historiens Værdi, kun ikke paa Kongens Fødselsdag, men ved en Adjunktindsættelse¹⁾. Blot Slutningen er da forskellig i de to Taler, som den ifølge Sagens Natur maatte være. Stougaard er saaledes sluppet let over Tankearbejdet ved Talens Udarbejdelse i 1835. Men ud fra dette at drage den Slutning, at hans Aands-evner ikke længere slog til, vil dog vist være galt, da en anden Forklaring ligger nærmere. Hans Humør og Energi har nok paa dette Tidspunkt været ringe, da han sørgede stærkt over en Datters Død kort Tid før. Efter Blaches Oplysninger²⁾ var det først efter Hustruens Død i 1836, at Stougaard blev en svag Mand. Han var da 75 Aar. At han benyttede den gamle Tale i 1835, maa vel da blot vise, at han har anset netop denne Tale for særlig god, og at han stadig har nærret de Tanker, den rummede. Indholdet af den maa da staa som et Udtryk for saavel hans Alderdoms som hans Manddoms Mening og være at betragte som noget, der stod særlig fast i hans Opfattelse. Det er da klart, at hans Ungdoms Interesse for Historie ikke forlod ham. Historien var for ham en Art Generalnævner, hvori en lang Række Ting gik op. Og saadan har det været naturligt for ham at betragte dette Fag. Han var ingen Tænkner i den Forstand, at han brød Tænkningen nye Baner, men han var i høj Grad Tænkner i Betydningen: tænksum Mand. Det ses af mange Ting. Historiske og moralske Sentenser, han har læst, nedskriver han mange af og uddyber dem i Foredrag. »Tiderne forandres, og vi forandres med dem«³⁾, »Den, der styrer sit Sind, er større end den, der indtager en stor Stad«⁴⁾, »Det er meget at ofre sig for en Ven, det er stort at dø for Fædrelandet«⁵⁾, er saadanne Sætninger. Af Historien drager han selv Lære, saaledes som han anbefaler andre. Historiske Begivenheder samler han til Billeder, der bliver meget tydelige, da det historiske Stof var levende i hans Fantasi. Napoleonskrigene skildrer han, ikke med tørre Fakta alene, men anskueligt i Billeder for ikke at sige Syner. Han minder en Smule om den senere store Skotte Carlyle. Slagmarkerne saa han for sig, de ulykkelige saaredes Tilstand, Krigens Følger som Elendighed og Sorg i Hjemmene. Hans Uvilje mod Krig er dyb, fordi han tænker klart over Følgerne for Individierne. Hans Medlidenhed med Mennesker i Ulykke skinner igennem og taler om hans gode Hjerte. Krigens, det forfærdelige, stiller han overfor den velsignede Fred. Men hans Tanker gælder ikke alene Følgerne, han søger at finde Aarsagerne for ogsaa at finde Midler mod Krigens. Aarsagerne ser han i økonomiske Forhold, men mere i Menneskenes Sind. Han er ikke snæversynet nok til, som senere saa mange, at se økonomiske Forhold som næsten enebestemmende historiske Faktorer. Napoleons Psyke var af Betydning for Udviklingen. Og Folkeslags Mentalitet var det ogsaa. Tre sjælelige Aarsager til Krigsulykker var: Mangel

1) A. 5., 1819 7/1, AKA.

2) A. 1., AKA.

3) A. 8., AKA.

2) Katedralsk. Program 1838, S. 10.

4) A. 10., AKA.

paa Religiositet, Pengebegær og Nydelsessyge, siger han¹⁾. Han drager da den Slutning, at et Middel til at undgaa Krig er at undgaa de 3 Ting. Det vil sige, at det gjaldt at fremme Borgerdyden¹⁾. Han benyttede dette Ord, som dengang var almindeligt, og hvis Indhold stod Folk mere klart end nu.

De bevarede Taler af Stougaard er alle klare af Indhold og omhyggeligt udarbejdede. Enkelte af dem findes baade i Udkast og renskrevne. Af Udkastene ses, at Stougaard sjældent skrev noget, som han slettede igen, og at han ret ofte føjede noget ind mellem de først skrevne Linier. Næsten altid er det Ting, som for Indholdets Skyld godt kunde undværes. Tankegangen ændres ikke ved Tilføjelserne. Udtrykkene er klare nok fra første Færd. Men Tilføjelserne tager Sigte paa, at Tilhørerne lettere skal kunne fastholde det sagte. Dette gøres mere levende, oftest blot ved at der om en Sag bruges to Tillægsord i Stedet for et, og Tilhørerne faar bedre Tid til at faa fat paa Meningen. Stougaard vidste, at det ikke var nok, at Talen var klar, men at den ogsaa skulde holdes saaledes, at den blev rigtigt opfattet. Han har ogsaa haft Sans for, at den kunde lyde godt. De smaa Tilføjelser gør ogsaa gerne Talen smukkere. Men han dyngede ikke for meget paa, og han »vævede« aldrig. Han vidste nok, at Talen var en Kunst, men ogsaa at den ikke skulde være kunstig, for pynteligt udarbejdet. Derom siger han direkte: »Bort med al Kunst, den gør Hjertet koldt«²⁾. Det er baade Indholdet og dets rigtige Modtagelse, det kommer an paa. Der er Grund til at tro, at Stougaards Taler har gjort Indtryk og bidraget til Agtelse for ham.

Der er noget om, at de Egenskaber, et Menneske lettest finder hos et andet, er dem, det selv i højest Grad har — eller mest mangler. Sympati og Antipati er Udslag deraf. Ud fra den Regel kan det paapeges, at Stougaard havde visse Egenskaber, som efter det, han talte og skrev, skulde være de bedste. Naar han kalder Kristus den blide og hans Lære den milde, maa det være det milde og blide i Kristendommen, han lagde Vægt paa, en Opfattelse, der altsaa maa hænge sammen med, at hans eget Sindelag var godt. Naar han flere Gange i høj Grad anerkender Selvopofrelsens Værdi, tyder det paa stor Hjælpsomhed hos ham selv. Foretages en Række Prøver af den Slags paa Stougaards Udtalelser, kan det skønnes, at hans Udtalelser var ærligt ment. Sammenholdes de med, hvad andre Mennesker har sagt om ham og hans Handlinger, bliver det sikkert, at han var, som han gav sig ud for at være, og mente, hvad han sagde.

En dygtig Mand var han, en retskaffen og helstøbt Personlighed med et varmt Hjerte og en sund pædagogisk Sans. Med Rette blev han anset for en Mand uden Svig og mødt med Tillid og Agtelse. Det var sikkert rigtigt, som »Aarhus Stifts Tidende« skrev³⁾ efter hans Død: »Længe har ikke noget Dødsbudskab her i Staden forvoldet en saa almindelig Sorg, som det i Søn-

1) Tale i Det dramatiske Selskab ⁸⁰/₁ 1814, A. 6., AKA.

2) A. 6., S. 2, AKA.

3) 1838 ⁸/₈.

dags Morges om vor høitfortjente og almindeligt elskede Professor og Rektor J. Stougaard's, der om nogle faa Maaneder .... kunde have fejret sit halvt-hundredeaars Jubilæum som Skolemand. Hans utallig mange Disciple, af hvilke Mængden forlængst ere i Embedsstillinger, ville, det ere vi overbeviste om, modtage dette sørgelige Budskab med inderlig Vemod, og velsigne hans Minde«. Og det var sikkert med fuld Ret, at andre da betonedede »hans sjældne Værd som Menneske, som Lærer, som Raadgiver« og kaldte ham »den retskafne sin Gud og sin Konge trohengivne Mand«¹⁾. Og Rektor Blaches smukke Vers, der blev sunget ved Begravelsen, sagde sandt, naar de skildrede Rektor Stougaard som en Fader, Lærer og Ven, hvem Kærlighed ledsagede til Gravens Fred, og hvis Minde var velsignet²⁾. En Bekræftelse derpaa er det, at Rektor Blaches Tanker ogsaa fandt Udtryk paa Stougaards Gravsten. Nederst paa Stenen er et toliniet Vers, hvoraf dog kun de sidste Ord i hver Linie endnu kan læses. Disse Ord er:

»..... og Kærlighed
..... fulgte tro til Gravens Fred«.

Stenen staar nu i Katedralskolens Gaard, næsten skjult af en Guldregn og ænset af de færreste. Men i Festsalen hænger Rektor Stougaards Mæleri paa en fremtrædende Plads, og Arkivets Arkivalier fra hans Haand bidrager til et fyldigere Indtryk af ham. Glemte er han ikke, og hvert Aar faar en Elev en god Grund til at mindes ham, nemlig den Elev, der faar Stougaards Legat. Dette Legat er stiftet efter Stougaards Død af en Del af hans Medborgere og tidligere Elever, i Ærbødighed for hans Gerning og til Ære for ham³⁾. Og det virker efter Hensigten: i Stougaards Aand, til Gavn for Elever. Som Legatstifterne ogsaa ønskede, virker det tillige til Ære for den gode, gamle Rektor, den gæve Stougaard.

Det vigtigste Kildemateriale:

- Arkivalier i Aarhus Katedralskoles Arkiv.
Aarhus Katedralskoles Program 1838, 1850 og de øvrige.
H. H. Blache: Erindringer fra Aarhus Katedralskole, i Historisk Tidsskrift 4.III. Biografisk Leksikon (Bricka).
Th. H. Erslew: Almindeligt Forfatterleksikon III. 1868.
C. V. Hertel: Aarhus Domkirke II. 1810.
Horsens lærde Skoles Program 1844.
F. E. Hundrup: Biografiske Efterretninger om philologiske Candidater. 1849.
»Jydernes Ven« 1797—99.
»Klio« 1799.
»Minerva« 1795.
Frederik Nielsen: N. F. S. Grundtvigs religiøse Udvikling. 1889.
Ry Højskoles Julehilsen, 1927.
F. Rønning: Den grundtvigske Slægt. 1904.
F. Rønning: N. F. S. Grundtvig. I. 1907.
F. Rønning: N. F. S. Grundtvig, Digte i Udvalg. 1916.
E. G. Tauber: En Skolemands Vandringer, ved Emanuel Sejr, i Aarbøger udg. af Historisk Samfund for Aarhus Stift. 1930.
E. G. Tauber: Historia scholæ Cathedralis Arhusiensis. 1817.

1) Anf. St. 1838 ¹⁰/₈.

2) Katedralsk. Progr. 1838, S. 12—14.

3) Katedralsk. Progr. 1838, S. 11 f.

Lidt om Skanderborgegnens Fauna.

Af R. P. Randsløv.

Det er ikke Hensigten her at give en fuldstændig og udtømmende Skildring af Egnens Dyr- og Fugleverden, idet man sikkert kan gaa ud fra, at de almindelige Dyreformer er kendt af enhver og derfor ikke behøver nogen nærmere Omtale. Der er imidlertid en Del Dyr, som enten er saa sjældne eller fører en saa skjult Tilværelse, at de næppe kendes af det store Flertal uden af Navn. Der sker ogsaa mellem Aar og Dag et og andet mærkeligt i Naturens Verden, som unddrager sig den almindelige Opmærksomhed. Nærværende Fremstilling skulde da i Hovedsagen gaa ud paa, dels at omtale de mere sjældne eller mindre kendte Dyr og Fugle og dels nogle specielle Iagttagelser, som jeg i Løbet af de sidste 50—60 Aar har haft Lejlighed til at gøre.

I. Pattedyr.

Af Fortidsdyr har Egnen sikkert huset Ulv, Bæver, Urokse, Elsdyr og Vildsvin. Det er vel muligt, at her har været adskillige flere Arter, men her skal kun omtales dem, som der er fundet Spor efter ved opgravede Knogledele, eller som gennem mundtlige Overleveringer kan angives som Dyr, der har optraadt her i en mer eller mindre fjern Fortid. Et Rovdyr, der ret sent er forsvundet fra Landet er Ulven. Saa vidt det kan skønnes, holdt den sig her til omkring det 18. Aarhundredes Slutning. Min Fader har fortalt mig, at en Mand i Taaning ved denne Tid fik en Kalv eller Kvie revet ihjel af en Ulv. Kvien stod tøjret i Nærheden af Ejer-Yding Skovene, hvorfra Ulven eller Ulvene vel saa har foretaget deres Anfald. I tidligere Perioder af vort Lands Historie kunde man ogsaa træffe Bæveren. Det var jo ret naturligt, at den da ogsaa fandtes omkring Skanderborg-Søerne, hvor Forholdene ellers indbød dertil, og et Fund fra Udgravningerne ved Emborg Klosteromt bekræfter dette. Saa vidt vides var det ved Gravninger i den vestligste Kanal mellem Mossø og Gudén Sø, at man fandt en Underkæbe med Tænder af denne Gnaver. Kæbebenet findes nu i Klostermuseet i Emborg. Af Uroksen er der fundet adskillige Knogledele. Ved Tebstrup Sø blev der saaledes i Fjor fundet et Uroksehorn, men allerede i Begyndelsen af Halvfemserne blev der ved Tørvegravning i Tebstrup Bredmose fremdraget Horn, Kæbeben med Tænder og nogle større Knogler, vistnok af Uroksens Laarben. Der er ingen Tvivl om, at hele Skelettet vilde være fundet, om Mosen var bleven omhyggelig undersøgt. Men de fundne Knogler var i alle Tilfælde tilstrækkelige til at fastslaa, fra hvilket Dyr de hidrørte. Mindre sikkert er derimod et Horn, der for mange Aar siden blev fundet ved Grøftegravning paa Thingstedholms Mark. Det blev anset for et Uroksehorn, og var det muligvis ogsaa. Det har

i saa Fald været et ungt Dyr. Mere sikkert var derimod et Brudstykke af en Elsdyrtaak, der blev fundet samme Sted og ved samme Lejlighed. Brudstykket var den karakteristiske, skovlformede Del af Geviret, der sidder nær Elsdyrets Hoved.

Saa vidt jeg erindrer, blev der ogsaa for en Snes Aar siden fundet et Elsdyrgevir i en Mose ved Haarby, Hjelmslev H. — Vildsvinet har ogsaa hørt til Egnens tidligere Dyrebestand, særlig mens Kongerne residerede paa Skanderborg Slot. Da holdtes Stammen oppe ved Tilførsel udefra, for at Kongerne kunde have dem som Jagtobjekt. De var dog meget ilde anskrevne af Befolkningen, fordi de gjorde Skade paa Afrøderne. Der kom ofte Krav til den kongelige Kasse for de Tab, Befolkningen paaførtes ved Vildsvinenes Roden paa Markerne. Efterhaanden som Vildtbanerne blev nedlagte, indskrænkedes Vildsvinenes Tal, og de enkelte, der siges at være nedlagte ved det 18. Aarhundredes Slutning, har sikkert været de sidste Rester af Vildsvinet i Danmark af den oprindelige vilde Stamme.

Af de nulevende Pattedyr skal jeg først omtale en sjælden Ræv, der blev fanget i Skanderborgs Omegn omkring 1913—14. De fleste Jægere ved jo, at Ræven varierer meget i Farvetegning, men den Ræv, der her er Tale om, var dog saa langt fra det sædvanlige, at Tanken uvilkaarlig ledtes hen paa en Bastard. Men af hvad? Den Gang var Sølvrævene endnu ikke kommet her til Landet, og blandt de almindelige Ræve er der dog vist ikke nogen-sinde set saa stor en Afvigelse fra det, man ellers kan blive Vidne til i den røde Slægt. Den her omtalte Ræv var af en mørk, næsten sort, Farve med lidt lysere Anstrøg paa Hals og Bug. I »Svenska Jägareförbundets nya Tidsskrift« for 1896 omtales et Kuld Ræve, som efter den kolorerede Afbildning at dømme, i meget ligner den her omhandlede danske Kollega. De svenske Ræve blev fanget i Upsalaegnen, og Professor Lønb erg mener, at de var en Krydsning af en almindelig Ræv og en Fjeldræv. En saadan Krydsning er imidlertid udelukket her til Lands, fordi vi ingen Fjeldræve har. Saavel de svenske som den danske Ræv var under almindelig Størrelse, men de var alle Ungræve og endnu ikke helt udvoksede. Og saa var der den Forskel i Farven, at de svenske Ræve var blaalige, hvor den danske var sortagtig. Den blaa Farve havde de svenske Ræve arvet fra Fjeldræven. Et Lighedspunkt mellem de to Varianter var det, at Skindhandlerne baade i Upsala og Aarhus erklærede Skindene for næsten værdiløse og gav kun en meget lille Pris for dem.

Grævlingen er tiltaget noget i Tal gennem en længere Aarrække, og nu er den vanskelig at fange, efter at Brug af Sakse er forbudt, og den gammeldags Form for Fangst ved Natjagt heller ikke er tilladt. — Begge Maarearter er stærkt paa retur, siden Prisen paa Skindene er steget saa meget, og det er vel i det hele meget tvivlsomt, om Skovmaaren findes i Egnen. Ilderen er mere almindelig og Væselen mere almindelig end godt er for Vildtet og de mindre Dyr og Fugle. Det er en svar Røver, der ogsaa ved Lejlighed optræder i Hønsehuse og der i Lighed med andre Maarearter myrder saa meget, som den kan overkomme. En Halvbroder til Væselen er Bruden, *Mustela nivalis*. Den er kun godt halvt saa stor som Væselen, og maa betragtes som et hovedsageligt nyttigt Dyr, der mest lever af Mus. Paa Grund af sin ringe Størrelse kan den hjemsoge Musene i deres Huller og Gange. Selv om den ikke kan kaldes sjælden, er den dog ikke nær saa talrig som sin større Slægtning, og den adskiller sig ogsaa fra denne bl. a. ved at beholde sin brune Pels om Vinteren. Odderen regnes jo ogsaa

til Maarene, men er paa Grund af sin Levevis knyttet til Vandet. Det er derfor naturligt, at den findes i Egnens mange Søer, og selv om den ikke kan betegnes som talrig, saa er den dog heller ikke sjælden. Dens natlige og skjulte Tilværelse gør dog, at ikke ret mange aner dens Eksistens. Da den ikke former sig ret stærkt, og da den efterstræbes en Del paa Grund af sin kostbare Pels, vil den vanskelig kunne opnaa nogen større Talrigheid. I Aarene 1905—10 fangede den daværende Ejer af Fuldbro Mølle ialt 13 Oddere. Ved Møllen var altid aabent Vand om Vinteren, og Karpedammene har vel ogsaa øvet deres Tiltrækning. Men ved Fangsten af disse 13 Oddere syntes Bestanden helt udryddet. I flere Aar saas ikke et Spor efter Oddere. Først en Snes Aar senere er der atter Tegn til ny Indvandring, og man kan igen finde deres karakteristiske Spor paa de Steder, hvor de forlader Vandet for at fortære deres Bytte. — Blandt Odderne findes enkelte med hvide eller gullige Pletter i Pelsen. En saadan var ogsaa blandt de foran omtalte fra Fuldbro Mølle.

Af de insektædende Pattedyr er Muldvarpen overordentlig ilde lidt baade af Havemænd og Landmænd. Den kan jo forvolde Skade og Ubehageligheder for begge Parter, men der er dog vist ikke ret mange, der ofrer Tid paa en rationel Udryddelseskrig. Nedskriveren heraf har i et Par Aar forsøgt at faa et mindre Omraade, et Areal paa $1\frac{1}{2}$ a 2 Tdr. Land, rensat for Muldvarpe ved at sætte Sakse. Første Aar fangede jeg 25 og sidste Aar 28. Det har hjulpet betydeligt, men der er flere endnu, og Eksemplet viser, hvor talrige Skadedyrene er. Men en saadan Udryddelse er for isoleret. Selv om en mindre Plet bliver nogenlunde rensat, kommer der stadig ny Indvandring fra de omliggende Marker. P i n d s v i n e t kender alle, og de fleste har vel ogsaa nok set en S p i d s m u s. Derimod er der maaske ikke saa mange, der ved, at vi her til Lands har tre Arter af Spidsmus, nemlig alm. S p i d s m u s, V a n d s p i d s m u s e n og D v æ r g s p i d s m u s e n. Om den sidste findes paa Egnen, ved jeg ikke. Jeg har ikke iagttaget den. Insektædere i alleregentligste Forstand er F l a g e r m u s e n. Af dem skal der her i Landet findes 10—11 Arter, men jeg maa tilstaa, at jeg kender dem ikke saa nøje, at jeg kan angive, hvilke Arter, der hører til denne Egns Fauna.

Gnaverne behøver næppe alle at omtales. H a r e n, den alm. R o t t e og H u s m u s e n er kendte overalt. S k o v m u s e n, *Apodemus sylvaticus*, kaldes ogsaa for Halvrotte, vel fordi den i Størrelse danner et Mellemlid mellem en Husmus og en Rotte. Den hører mest Skoven og Marken til, men søger dog ogsaa ind i Husene om Vinteren, naar Føden er for knap ude i det frie. Den er ellers forsynlig nok til at samle Vinterforraad, men den kan vel have daarlige Høstaar ligesom Landmændene. Skovfrø, Bog, Nødder o. l. er ikke tilstede i lige store Mængder hvert Aar. Skovmusens Unger suger sig ofte saa fast i Pattevorterne, at de følger med, naar Moderen maa flygte for en nærmende Fare. I et saadant iagttaget Tilfælde, da en Skovmus flygtede fra en Rede i en Kornstak til en nærliggende Skov, tabte den nogle af Ungerne undervejs, og der var vist kun et Par Stykker, der hængte fast, til den frelsende Skov var naaet. — H a l s b a a n d s m u s e n, *A. flavicollis*, er den foregaaende saa lig, at de ofte forveksles. Selv ved jeg kun med Bestemthed at have truffet den en Gang. Jeg pløjede da paa en Mark i Nærheden af Skoven og pløjede der en Rede op med Halsbaandsmus. Jeg troede dengang, at det var en Variant af Skovmusen. Siden er jeg bleven klar over, at det var den som en egen Art opstillede Halsbaandsmus. Den nydelige lille, røde D v æ r g m u s, *Mus minutus*, der bygger sin Rede som smaa Fuglereeder paa Kornstraa og Rørstængler, er overmaade almindelig eller har da været. I de

senere Aar har jeg ikke truffet den. Studsmusene er her paa Egnen repræsenteret af tre Arter. Rødmusen, *Arvicola glareolus*, er mest at træffe i Skoven, den kan enkelte Aar optræde meget talrigt og kan da forvolde stor Skadé ved at gnave Barken af de unge Planter i Skoven. I Firserne var den i nogle Aar meget talrig i Egnens Skove. Siden har jeg kun iagttaget den i ret begrænset Mængde. Vandrotten, *A. amphibius*, ogsaa kaldet Mosegrisen, er ret almindelig i Moser og ved Vandløb, hvor Mosejord og Grøstkanter kan være helt underminerede af dens Gange. Dens Føde er Plante-rødder, Korn, Ærter og Kartofler, og den kan undertiden forvolde en Del Skade. Den er imidlertid sjælden saa talrig, at Skaden bliver mærkbar. Det samme kan derimod ikke siges om dens Slægtning *Markmusen*, *A. arvalis*. Naar den, som det undertiden hænder, optræder med stor Talrighed paa Markerne, kan den gøre megen Skade paa Sæden. Saadanne Museplager er dog heldigvis ikke saa hyppige, og det synes som Naturen selv kan regulere Forholdene, hvad enten det nu er Sygdomme eller klimatiske Forhold, der regulerer Markmusenes Skarer. Som et Sted, der i særlig Grad synes at være et Fristed for den lille Gnaver, kan nævnes den lille Ø Kalø i Skanderborg Sø. Der er den i Fred for Hunde og Katte, Ræve, Væsler og andre af dens Fjender, og at dømme efter de utallige Gange i Græs-bunden og de mange Huller i Jorden, maa den der være meget talrig. Den er Øens eneste Pattedyr, bortset fra de faa Kreaturer, der hvert Aar svømmes over til Øen og græsser der om Sommeren.

Birkemus skal efter de lærdes System høre til en Familie, der benævnes Springere. Den er meget sjælden, og der er vel næppe nogen af Læserne, der har set den. Men den skal være fanget ved Horsens, og af den Grund nævnes den her. Det er en lille Mus, der holder til i Træerne. Den er 6 cm lang, men har en Hale, der skal være $1\frac{1}{2}$ Gang længere end Kroppen. *Hasselmus*, der som Navnet antyder ogsaa holder til i Skoven, hører igen til en anden Slægt, Soverslægt. Dens Forekomst her i Landet er særlig knyttet til Sydfyn, men den skal ogsaa være truffet ved Kolding, og jeg mener en Gang omkring 1880 at have fundet dens Rede i en Skov i Skanderborgeggen. Der var ganske vist ingen Mus i Reden, men denne kuglerunde, fastbyggede Klump med det lille Indgangshul paa Siden er saa karakteristisk, at jeg mener med nogen Ret at kunne angive Hasselsoveren som Bygmester. Reden var i en Risbøg og var udvendig beklædt med Bøgeblade, saa den lignede Omgivelserne. Den var indvendig foret med blødt og tørt Mos og stod kun et Par Alen fra Jorden. Den sidste Gnaver, der skal omtales her, er *Egernet*. Det er først sent indvandret til Egnen, og var vist ukendt før 1905. I Aarene 1905—07 begyndte der at gaa Frasagn om, at Dyret var set snart her, snart der, og der dreves ret ivrig Jagt paa de første Blækere, som man skød og lod udstoppe til Pyntefigurer paa Møbler, Ovne og hvor man ellers plejer at anbringe den Slags Ting. Siden den Gang har Egernet bredt sig med stor Hast over hele Egnen, og optræder nu som et slemt Skadedyr saavel for Skoven som for Skovens Fugle. Det røver Fuglenes Æg og Unger, fortærer Skovtræernes Frø og gnaver Barken og Topskuddene af Naaletræerne. Særlig er Ædelgranerne udsatte for deres Efterstræbelser, og et Aar, da Vinteren var særlig haard — mulig 1929 — gik der i store Dele af Jylland ikke mange Ædelgraner fri for Egernets Angreb. Jeg saa selv, hvorledes Topskuddene var gnavet af i flere Skove, og lignende Erfaringer var gjorte af en Række Forstmænd fra hele Jylland, hvilket jeg ved Samtaler fik bekræftet. Desværre er Egernet meget frugtbart og derfor vanskeligt at holde

nede, især efter at dets naturlige Fjender Maarene er aftaget saa stærkt. Af Hjortedyrene findes af Kron- og Daavildt kun Strejfdyr, naar undtages i Ry Nørskov. Efter at den er blevet samlet med Ry Mølleskoven, er der indvandret Krondyr, og der findes nu en fast Stamme paa vistnok 10—15 Stykker. Raadyret er Standvildt i Egnens største Skove, men det har ondt ved at blive rigtig bofast paa saadanne Steder, hvor Skoven er fordelt paa for mange Hænder.

II. Krybdyr, Padder og Fisk.

Ingen af de tre Grupper har ret mange Arter paa Egnen, og disse er heller ikke talrige paa Individuer. De to første Grupper hører til dem, en Forfatter kalder »miskendte Dyr«, men mange Mennesker kan nu en Gang ikke frigøre sig for en vis Uhyggefølelse ved Synet af en Slange eller et slangeligende Krybdyr, der pludselig og uformodet farer bort fra Fødderne af En, naar man en smuk Sommerdag færdes i Skoven. Selvfølgelig er det jo ikke noget, man kan lægge Krybdyret til Last, selv ikke naar Krybdyret er en Giftslange, der kan gøre Fortræd. Vore Krybdyr vil alle helst undgaa at komme i Berøring med Mennesket, og de fleste Mennesker vil ogsaa helst undgaa at komme i Berøring med Krybdyrene.

Af Firben har vi tre Arter. Det alm. Firben synes ikke at være ret almindeligt og svarer saaledes ikke til sit Navn her. Jeg mener kun at have set det en enkelt Gang i Skovene ude ved Himmelhjerget. Farven er grønlig, og det skal kunne blive over 6 Tommer langt. Det levende fødende Firben er derimod saare almindelig overalt ved Hegn og i Skovenes Solside. Medens det førstnævnte lægger Æg, skal dette her føde levende Unger. — Staalormen er ogsaa et Slags Firben, men den mangler ganske vist Benene. Den kan paa sine Steder være meget talrig og skal, ligesom de andre Firben, gøre en Del Nytte ved at fortære Larver og Insekter.

Slangerne har kun to Repræsentanter her, Snogen og Hugormen. Snogen kender jeg mest til, fordi den var saa almindelig i min Fødeby. I min Barndom var den overordentlig talrig. Da kunde man endnu tale om de store Snogestævner, hvor Snogene laa i store Dynger. En saadan Snogeforsamling, der antagelig har Tilknytning til Forplantningen, har jeg dog kun set en Gang, og da indeholdt den kun fire Snoge. Nogle Dage i Eftersommeren kunde jeg daglig træffe disse paa en Digeskraaning mod Syd, men de tog straks Flugten, naar jeg nærmede mig. I den Tid kom Snogene ofte hjem i vor Mødding, hvor de i flere Aar fandtes, naar vi kørte Gødningen ud. Dette gentog sig helt ned til omkring 1900. Saa aften Snogene mærkbart, ejendommeligt nok samtidig med, at deres naturlige Fjender, Storken og Musvaagen, delvis forsvandt fra Egnen. Omkring 1910 var Snogen helt forsvundet fra Taaning Sogn, og jeg tror ikke, nogen har set den der siden. I Skanderborg-egnen findes den vel nok de fleste Steder, om end ikke i særlig stort Tal. Jeg har truffet den ude omkring Mossø, ved Salten Langsø og i Skanderborg Dyrehave.

En gammel Kone, der som ung tjente i Vissingkloster, Thyrsting Herred, har fortalt om Snogenes store Talrighed der paa denne Tid el. omkring 1830. Snogene søgte der ind i Husene mellem de aabne Ledestene og tog bl. a. Steder Ophold i Halmen i Folkenes Alkovsesenge. Naar Pigerne skulde rede Sengene benyttede de derfor en Greb til at rede op i Halmen. — Paa Grund af overtroiske Meninger kunde Husbonden ikke lide, at der blev gjort Snogene Fortræd.

Hugormen findes i Skovene ved Ejer og Yding, ved Mossø og Salten Sø og i det hele i Himmelsbjergene, paa Sydsiden af Skanderborg Sø og i Skovene ved Foerlev og Mjesing. Særlig talrig er den vist ikke, men den søger i Almindelighed for at forsvinde, naar Mennesker nærmer sig, saa den er mulig mere talrig, end det ser ud til. Egentlig ondsksfuld er den vist kun, naar den tirres eller overraskes, saa den ikke faar Tid til at forsvinde.

Frøer findes paa Egnen i et Antal af fire Arter og Tudser med tre, medens Salamanderne kun har to Arter. Den grønne Frø har et latinsk Navn, *esculenta*, der nok skal betyde den spiselige. Her til Lands spises den vel næppe, men i sydlige Lande spiser man Frølaarene som noget særlig lækkert. Den holder til i Tørvegrave og Vandhuller, men efterhaanden som dens naturlige Tilholdssteder udtørres, forsvinder den, og dens Tal indskrænkes samtidig, saa den nu langt fra er saa almindelig, som den før har været det. I Folkemunde kaldes den »Vandskræp«. Den butsnudede Frø er den almindeligste af alle vore Frøer og findes overalt i Marker og Moser. De Ynglepladser i Mosehuller og lign. Steder, som den hidtil har haft, bliver jo færre, eftersom Udtørringen har taget Fart, og det er muligt, at den derfor er noget i Aftagen. — Den spidssnudede Frø er en lille, livlig og smuk Frø, der ikke er saa talrig som foregaaende. I Levevis og Udbredelse gælder iøvrigt, hvad der er sagt om disse.

Løgfrøen har jeg kun truffet en Gang, da jeg fangede den i en Eng ved Taaning under Høsletten. Eksemplaret blev indsendt til Naturhistorisk Museum og er gaaet over i Literaturen som fundet ved Skanderborg. (Erik Hass: Miskendte Dyr.) Der lægges vel næppe i Almindelighed Mærke til denne noget særprægede Art, men der er dog ingen Tvivl om, at den er meget sjælden. Dens Navn hidrører fra, at den har en meget stærk Løglugt ved sig.

Skrubtudsen, i Folkemunde kaldet Prog, forekommer overalt. Den fortæres ikke af Storken, muligvis fordi den udskiller en Vædske af Hudens Kirtler, som har en ætsende Virkning.

Strandtudsen opholder sig om Dagen i smaa Jordhuller, som den selv graver, og den jager ligesom foregaaende Art kun i Aftenslumringen eller om Natten. Det hedder sig nok, at den mest opholder sig i Vandet og ved Stranden, men jeg har dog flere Gange truffet den saavel i Skanderborg-egnen som andre Steder baade langt fra Vandet og Stranden. Den er let at kende, fordi den har en lysegul Stribe langs Ryggens Midte.

Løvfrøen er den mindste af vore Tudser. Den er grøn paa Oversiden og lever om Sommeren i Træerne, hvor den fanger Fluor og Larver. Jeg har ikke selv set denne lille Frø, der er noget vanskelig at opdage, fordi dens Farve falder sammen med Træernes Blade. Den skal dog findes i Østjylland, og min Fader har fortalt, at den var iagttaget i en dyb Skovbæk sydvest for Taaning. Det ligger 70—80 Aar tilbage i Tiden, og det er det eneste Tilfælde, jeg ved om dens Forekomst her paa Egnen.

Den store Salamander er sort paa Ryggen og brandgul paa Bug-siden. Det er et trægt og tilsyneladende dvaskt Dyr, der bevæger sig bedst i Vandet. Paa Landjorden findes den under Sten og Træstød. I Vandet holder den mest af dødt og stillestaende Vand.

Den lille Salamander er brunlig paa Ryggen og gul paa Bugen. Dens Forekomst og Levevis er ellers i det væsentlige som den foregaaendes.

Fiskene beskrives her efter det Kendskab, jeg selv har til dem fra Skanderborg-Søerne og Mossø samt Egnens Bække og Moser, ogsaa fra, hvad jeg har

erfare ved Samtaler med Fiskere de nævnte Steder. Det drejer sig om 21 Arter.

Aborren har været overordentlig talrig før i Tiden, men synes nu stærkt paa retur, siden Sandarten blev indplantet. Kolpningen paa Søerne om Vinteren angives nu som haabløs, fordi der ikke er noget at fange. De største Aborrrer, jeg har hørt Tale om, har vejte mellem 2 og 3 Pund.

Sandarten blev for 20—25 Aar siden indplantet i Skanderborg Sø, hvorfra den siden er indvandret til Mossø. Der skal allerede i Skanderborg Sø være fanget Sandarter af 20 Punds Vægt og i Mossø af 12 Punds Vægt. Fisken afgiver en jødmærket Spise, men er en grum Rovfisk, der synes at decimere de andre Fiskearter meget betydeligt. En Fisker mener, det er fordi den gaar paa Rov om Natten.

Alm. Hork er ret almindelig i Aaer og Søer, men paa Grund af sin Lidenhed, spiller den ingen Rolle som Fødemiddel.

Trepigget Hundestejle findes i Aaer og Bække, maaske ogsaa i Søerne. Det samme er Tilfældet med Lille Hundestejle.

Ferskvandskvabben. Som lille indtil $\frac{1}{4}$ Punds Vægt findes den ofte i Bække og Aaer og som større i Søerne. Ogsaa den er en slem Røver, der tager de andre Fiskes Yngel. Den største Kvabbe, jeg har hørt om, vejede 6 Pund. Kaldes mest for Knude.

Søørred er eller har da været almindelig i Mossø, hvorfra den i Oktober—November gaar op i tilstødende Aaer og Bække for at gyde. I Skanderborg Sø, hvor den flere Gange har været indplantet, synes den ikke at kunne trives. Vægten indtil 16 Pund.

Bækørreden er almindelig i saa godt som alle Egnens Smaabække, men er i mange af dem saa godt som udfisket. Derfor faar den heller ikke Lov til at blive fuldt udvokset, Og Ørreder til et a to Pund hører til de store Sjældenheder.

Hælt er flere Gange forsøgt indplantet i Skanderborg Sø, men synes ikke at kunne trives der, selv om der aarlig fanges enkelte Hælt paa et a to Punds Vægt.

Gedden er almindelig saavel i Søerne som Egnens Aaer og Moser. Det er en slem Rovfisk, der siges at fortære sin egen Vægt i Løbet af en Uge. Fra Skanderborg Sø har jeg hørt om en Gedde paa 32 Pund og fra Mossø om en paa 42. Gedden er saa godt som altædende. Jeg har selv Erfaring for, at den foruden Fisk tager Rotter, Mus, Firben, Frøer, Ællinger og Plantedele. En Gedde paa 10 Pund, der blev fanget i en Tørvegrav, havde, da Graven var tømt for alt andet spiseligt, taget til Takke med Vandplanter. Svælget var helt grøn af disse. En tyvepunds Gedde fanget i Skanderborg Sø 1930 havde en Ørred paa ca. 3 Pund siddende i Svælget. Den havde faaet Hovedet ned i Svælget, men kunde ikke sluge Resten.

Karpe. Blev for nogle Aar siden udsat i nogle Damme ved Fuldbro Mølle. En Del Yngel er til Tider kommet ud i Aaen, og der er saaledes Mulighed for, at enkelte kan findes i Søerne. Vægten har vist været op til 3 Pund.

Karudse. Findes i Moser, Mergelgrave og Damme. Enkelte kan naa op paa et Punds Vægt, men det er sjældent.

Grundling. Har tidligere været at finde i Taaning Aa og formentlig ogsaa i Søerne. Bliver ikke ret stor.

Suder. Almindelig i Skanderborg Søerne og tilstødende Moser. Den højeste Vægt, jeg har hørt om, er $3\frac{1}{4}$ Pund.

Brasen. Særdeles almindelig i Søerne, hvor en Del fanges og udføres

til Tyskland. 4 Pund er den højeste Vægt, men 2—3 Pund ikke sjælden.

Fli r e. Kaldes alm. for Flitte. En formentlig yngre Ud gave kaldes Sprove.

R u d s k a l l e. Almindelig i Søer, Aaer og tilstødende Moser.

S k a l l e, ogsaa kaldet Blaaskalle findes paa de samme Steder som foregaaende.

L ø j e r e n kaldes alm. for Mellinge og bruges af Fiskerne til Agn.

A a l. Overordentlig almindelig vel nærmest talrig i baade Søer og Moser, Aaer og Bække. Størrelsen er almindeligst paa op til to Pund, men ved Fuldbro Mølle er i alt Fald i den Tid, jeg kan huske, fanget to Aal paa 8 Pund, og der fanges en Del mellem to Pund og den anførte Vægtgrænse opad.

Det lille **Negenøje** er ret talrig i Bække, Aaer og vel ogsaa i Søerne. Lever mest i Sand og Dynd, hvor den med forbavsende Hurtighed kan arbejde sig ned. Negenøjen har Sugemund, og en Del Prikker hen paa Siden af Halsen. Disse Prikker har givet Anledning til Navnet Niøje, skønt Prikkerne's Antal ikke er ni.

I næste Aargang af „Østjydske Hjemstavn“ afsluttes med en Skildring af Skanderborgegnens Fugleverden.

Pibemarkedet i Horsens.

Af M. P. Clemmensen, Horsens.

Krammarkeder, som de var i Fortiden, kender man nu ikke mere til. Horsens havde to aarlige, rigtig store, tre Dages Markeder, ved Sct. Hans og Mikkelsdagstider, og efter disse Tider blev de ogsaa almindeligt benævnet. Den første Dag var altid Hestemarked, anden Dag var det især Landboerne, der havde Overtaget, og det var særligt dens Ungdom, der luftede sig og satte Kulør paa det hele. Tredie Dag var det nærmest Byboerne, dog isprængt et Mindretal ude fra Oplandet, rimeligvis af de Folk, der den foregaaende Dag havde maattet passe Sagerne der hjemme i Gaardene.

Som et Appendiks til disse rigtige Markeder, der havde deres Plads paa Søndergade og Torvet, og som Regel med Karussel i den saakaldte Kasernegaard, havde man ogsaa et andet meget vigtigt Marked: **P i b e m a r k e d e t.** Som dette Marked formede sig for 50—60 Aar tilbage i Tiden (1870—80) var det noget enestaaende, som der næppe fandtes Magen til i ret mange andre Købstæder, maaske i slet ingen.

Dette Pibemarked var noget for sig selv, noget, som hverken var angivet i Almanak eller Avis, men alligevel var det der Aar efter Aar, og blev søgt og skattet af sit eget forholdsvis store Publikum.

Hele denne Herlighed foregik paa den firkantede Plads foran Sprøjtehuset i Raadhusgade, der hvor nu Arrestbygningen ligger.

I de sidste Timer paa Eftermiddagen og efter endt Arbejdsdag stævnede en Skare af Landboere, af Byens Arbejdere og andre, der vilde være med i eller kun være Tilhørere til al den Spas, der altid blev lavet der.

I Krogene paa den store Plads sad som Regel nogle faa Madammer og solgte Honning- og andre Kager, og det hændte, at der ogsaa blev gjort Forretning med stegte Aal og Franskbrød, ellers var Pladsen — som Mundheldet sagde — kemisk fri for Skjorter.

Pibemarkedet var Mændenes, deres alene, det var et Fristed for dem, et rart Paradis midt i alt det andet Markedshalløj. Der var ingen Eva'er, der var man frie Mænd, uden Paahæng af Koner og Kærestere, der kunde man ukontrolleret slaa en Smule til Skaglerne. Her var et Sted, hvor selv den allerskikkeligste Fatter kunde liste hen, komme i Handel, faa Lidkjøb, nappe sig et Par Øller eller et Par smaa Sorte (Kaffepunse).

Nogen Markedshandel i egentlig Forstand var der slet ikke Tale om; der var hverken Boder eller Udsalg af nogen Art, kun Bytteri, for Alvor eller for Skrømt, af Piber og Uhre.

Størstedelen af de Piber og Uhre, der her blev faldbudt, hørte til de sjældneste Ting, som man kunde se for sine Øjne. Der var Piber, der var afgnavede til den sidste Knop paa Pibespidsnerne. Eksemplarer, der saa ud til at have gjort Tjeneste i baade sjette og syvende Frederiks Dage. Piber, der var samlede af forskelligartede Stykker, hvilke oprindeligt slet ikke hørte sammen. Til at ryge af duede de fleste aabenbart ikke, men som Byttevarer var de storartede, og mange af disse Pragteksemplarer skiftede Gang efter Gang Ejere. Kun Skade, at disse Piber ikke blev mærkede af de mange Ejere i Byen og ude i det store Opland.

Uhrene var ogsaa storartede Sager — alle mekaniske Underværker, der ikke tog det saa nøje med at følge Tidens Gang. Og deres Ejere havde ofte et syndigt Mas med at holde Værkerne i Gang, saa længe Handelen stod paa, alt imens de bedyrede Sagernes Fortræffelighed. Der var ikke Tanke af skjulte Fejl ved det frembudte, og det fineste af det allerfineste var, at slet ingen blev snydt, alle var vis paa, at det man fik, var lige saa godt som det man blev af med. Man raabte og man falbød, og som paa Kommando havde to og to fundet hinanden, og lige saa hurtigt var der samlet en interesseret Klynge af Tilhørere og Meddommere.

Handelen begyndte som Regel højt oppe, begge Parter roste sit i høje Toner, og Værdien laa højt tilvejs. Man begyndte i Daler, og under Vitser og saftige Udbrud pruttede man sig ned gennem baade Mark og Skillinger, til man langt om længe naaede til ingenting og et Lidkøb af to Øl eller to Sorte. Disse Lidkøb blev i de fleste Tilfælde nydt i den lille Beværtning, der var i Raadhusgade, og hvis Vært havde vundet sig Ry viden om, thi han forstod paa en gemytlig og pæn Maade at sætte Tappen i Tønden, mens Legen var god, saa at ingen hos ham blev tynget af for mange Lidkøb, og aldrig fik Folk med en »Knot i Kakkellovnen«, med »Fjer paa«, med »en Slinger«, eller hvad nu Graderne i en Rus blev kaldet for, noget i hans Beværtning; han var en rigtig Knag til at passe paa de Dele.

Ved Lidkøbet gik Handelen meget ofte tilbage, ekstra 2 smaa Sorte var i Stand til at ordne Tibagebytningen.

Priserne paa Øl og paa smaa Sorte var den Gang 4 Skilling, og ved Møntforandringen blev det 10 Øre. En saadan Handel drejede sig kun om smaa Summer, og til Slut var begge Parter sikre paa, at det var en udmærket Handel de havde gjort.

Om disse Tibagebytninger blev der fortalt mange muntre Smaahistorier. Blandt disse var der en om en Landbo og en Bymand, der ogsaa handlede tilbage for to Sorte. Da de brød op for at forlade Værtshuset, sagde Landboen nok saa lunt: »Nu skal du have Tak for i Dag, Jens, og hils saa Anne, din Kone!« Bymanden saa maabende paa ham og spurgte: »Hvad, kender du mig og Anne?«. »Ja, det gør jeg rigtignok, og jeg kunde nok have Lyst til at hilse paa hende, for hun er en rigtig fornuftig Kone!«.

Resultatet blev, at de fulgtes ad hjem til Anne, der slet ikke kunde blive klog paa dette Bekendtskab, men Landboen vidste Besked dermed og var straks parat til at dokumentere dette ved Hjælp af en lille Seddel, som han trak op af Vestelommen. Paa Sedlen stod der: »Jens! Handl nu blot ikke blot alt for mange Gange, saa du faar for mange Lidkøb og Tømmermænd i Morgen! — Anne«.

Sedlen havde Anne puttet i Pibehovedet, førend hendes Mand vandrede af Sted til Pibemarked.

Det ny Bekendtskab, der ogsaa kostede Anne en Omgang Sorte, kom til at bestaa i mange Aar efter denne Dag, og Landboens Marie blev endda indlemmet der, og af disse fire blev denne Pibehandel altid senere mindet og betragtet som en rigtig god Forretning.

Alt i alt var Pibemarkedet i Horsens med alle dets muntre Foretelser og de der avlede Smaahistorier en harmløs, uskyldig Fornøjelse for mange. Det var et Marked, hvor alle gjorde gode Forretninger, hvor den ene ikke snød den anden, et Sted, hvor Varerne med de mange synlige og usynlige Fejl, dog var reelt Kram som ingen tog fejl af.

Nu mindes Pibemarkedet med dets rapmunde Gæster kun som et Fortidsbillede af nogle gamle Kanutter, som maaske selv har gjort gode Forretninger der. Det forsvandt med Krammarkederne, eller rettere allerede da disse blev flyttede fra Byens Torv og Gader ned paa Havnepladsen.

Fra Halvfemserne og Begyndelsen af Aarhundredet.

Efterladte Erindringer af Gaardejer Anton Jørgensen, Yderup.

I November 1891 begyndte jeg min Virksomhed som selvstændig Landmand. Hvad Varepriser — Priser paa Landmandens Produkter — angik, da var disse meget smaa i Forhold til Nutidens. Sidst i 80erne og 90erne nævnes almindelig i vor Tid som de daarlige Aar.

Der var i de Aar ikke mange Penge mellem Folk, vi maatte nødvendigvis regne med den lille Tabel. Priserne paa Slagterisvin var saaledes nede i 16 Øre pr. Pd. levende Vægt. Kvæg noget lignende; jeg solgte i 1893 en 2½ Aars Tyr, der havde taget 2. Præmie paa Aarhus Dyrskue, til Kreaturhandler Chr. Thomsen (Vestereng-Thomsen) for 17 Øre pr. Pd. Den første Fedeko jeg solgte i Vinteren 1892 kostede 170 Kr., og den var fed, bred og dyb, den vejede vel ca. 1100 Pd. Kælvækørerne stod i lignende Priser. Jeg husker, at min Svoger S. N. Thomsen, True, en Dag ved Vesterport — da holdtes der hver Lørdag Torvedag med Kreaturer og Smaagrise der — havde købt en stor 1. Kl.s. Korthorns Kælveko for 215 Kr., en saadan Pris var paa den Tid enestaaende, og alle vilde se den Ko. Lam kostede ved Midsommertide 12—16 Kroner. Faar og Beder om Efteraaret 30—40 Kroner. Heste var forholdsvis dyrere, dog blev der enkelte Aar solgt Føl om Efteraaret til 80—100 Kr., 1½ Aars Plage 250—300 Kr. Ved Fastemarkederne kostede gode Handelsheste 8—900 Kr., de fleste saadanne blev som Regel solgt til Januarmarkedet. 2 Aars Plage kostede 400—500 Kr., 3 Aars 550—650. Kornpriserne var ogsaa smaa, 4—5 Øre pr. Pd. af Rug, Byg og Havre. Hvede var derimod en Øre dyrere pr. Pd. Foderstofferne (Oliekagerne) kostede 5—6—7 Øre pr. Pd. Smørret kostede om Vinteren omkring 1 Kr. pr. Pd., om Sommeren ca. 80 Øre.

Det første Par Aar min Kone og jeg drev Gaarden, solgte vi ikke Mælk, men forarbejdede den hjemme og fortsatte min Faders Forretning med Salg af Smør til Hoteller og private Husholdninger i Aarhus. Men det gik op for mig, at vi kunde faa mere ud af Mælken ved at sælge den. Vi her i Yderup solgte saa vor Mælk til Hofjægermester Friis, Lyngbygaard; vi fik Topnoteringen for 28 Pd. Mælk lig 1 Pd. Smør, og 75 pCt. skummet Mælk frit tilbage. Dette blev alligevel til flere Penge ugentlig end ved selv at lave Smør og udstykke det i flere Portioner til de forskellige i Aarhus. Jeg husker, at jeg en af de første Uger fik 40 Kroner i Mælkepenge, jeg følte: »Nu er der Gang i den! Det kan blive til noget!«

Udgifterne stod jo i nogen Maade i Forhold til Indtægterne. — Den første Forkarl jeg havde — Ordet Forkarl passer ikke ganske, jeg var jo ung og kraftig den Gang, var vant til at tage fat, saa jeg i det væsentlige selv var Forkarl, men han var en voksen Karl, der kunde udføre alt Arbejde, — han

var ca. 20 Aar, fik 170 Kr. i Løn for et Aar; saa havde jeg en, der tærskede paa Akkord om Vinteren, han fik 40 Øre for en Tønde Rug, 35 Øre for en Tønde Byg og 25 Øre for en Tønde Havre at aftærskes og saa Kost og Logi; han havde jeg kun om Vinteren. Endvidere havde jeg en Dreng, der gik til Skole og Præst om Vinteren og blev konfirmeret om Foraaret, han var saa Andenkarl om Sommeren; han fik 60 Kr. i Løn det Aar. Saa til Maj fik vi en 12 Aars Dreng til at passe Køerne om Sommeren, han fik 20 Kr. for Sommeren. Villestpigen fik 105 Kr. i Løn, Andenpigen 80 Kr., begge for et Aar, og saa skulde de ene malke Køerne og gaa med i Marken om Sommeren. — Dog varede det ikke mange Aar, før Folkelønningerne steg saa smaat. — Det vil forstaas, at en Hundredekroneseddel i de Aar spillede en stor Rolle i en Landmands Regnskab i Sammenligning med Nutiden, og vi holdt ved dem som en Smed.

I den første Tid — den første halve Snes Aar — efter at jeg var blevet selvstændig, var jeg Kvægavlsmand fra Isse til Fodsaal; mine Interesser drejede sig hovedsagelig om Kvægavl. Dette at faa en virkelig god og yderig Besætning var mit Maal. Vore Køer fik i de Aar 1. Præmier og Legatpræmier paa Aarhus Dyrskue, og jeg solgte adskillige Tyre til Kvægavlsforeninger. De kostede fra 300 til 600 Kr. pr. Stk., og det var efter den Tids Priser ret godt, selv om der var de Opdrættere, der fik højere Priser for Tyre. Fra 1891 til 1911 udstillede jeg Samlinger hvert Aar paa Aarhus Dyrskue, og i de første 15 Aar klarede de sig godt og erholdt i Reglen 1. Præmie, Legatpræmie eller 2. Pr., men saa havde jeg Uheld med nogle af de bedste Køer og Kvier, og siden 1911 har jeg ikke udstillet Kvæg.

Min Hustru.

Naar jeg tænker tilbage paa de nu forsvundne 32 Aar af min Manddomstid, da maa jeg bøje mig dybt i Taknemmelighed, først fordi vor himmelske Fader, der i saa høj Grad har lagt sin Velsignelse over mit Liv og i min Gerning; thi uden hans Velsignelse er al vor Virksomhed forgæves! Dernæst i Taknemmelighed til min kære Hustru, der har været mig til saa stor Hjælp. Hendes Raad til mig har mange Gange været afgørende for en heldig Optræden overfor andre i vigtige Situationer; hun har været en ikke ubetydelig Regulator for mig, og jeg har ofte i mit stille Sind tænkt: »Hvor jeg dog var heldig, at jeg fik en saadan Hustru!« Hun har flere Gange i Spøg sagt, at hun har været for god imod mig, og fra en vis Side set, kan der være noget sandt i denne spøgefulde Udtalelse. — Jeg har nemlig aldrig undladt at foretage mig noget af Frygt for hende, og jeg har heller aldrig foretaget mig noget af Frygt for hende, saa Respekt for hende paa den Maade, det har jeg aldrig haft; men vi har altid haft fuld Fortrolighed overfor hinanden.

Jeg har altid været dum paa det huslige, paa hendes Omraade, fordi jeg altid har følt mig tryk i saa Henseende, idet jeg følte og vidste, at hun var sin Plads som Husmoder i fuldt Maal voksen. Den samme Følelse og Tryghed har hun altid næret over for mig i min Gerning angaaende Gaardens Drift og hvad dermed følger, saa paa en Maade kan det siges, at enhver af os har passet sit. Ingen af os har nogensinde foretaget os noget Hjemmet vedrørende uden i Fællesskab grundigt at have gennemtænkt det, og i Fællesskab gennem Samtale er bleven enige derom. Vi er og har al Tid været enige om, at det, der i første Række kommer an paa i Familielivet, er fuld Fortrolighed, og denne Grundsætning har vi altid søgt at indprente vore

Børn, og vi tror og føler, at det i nogen Maade er lykkedes os at vinde deres Fortrolighed, ogsaa som Følge af, at de ved, at de har vor.

Mine Venner.

Jeg har altid været af den Formening, at hele Livet er en Skole, ingen bliver for gammel til at lære, og der kan altid læres. Ud fra den Betragtning har jeg altid søgt at faa saa meget ud af Livets Skoleophold som muligt

Anton Jørgensen og Hustru.

under de Forhold, jeg har levet. Saa vidt muligt har jeg søgt Samvær med de Mennesker, jeg mente at kunne lære noget af i forskellige Retninger. — Gamle Jørgen Hansen i Skejby, som var lidt ældre end min Fader og var en af Datidens mest ansete Mænd og en Hædersmand, havde jeg som ung Mand Lejlighed til af og til at komme sammen med i Kasted hos hans Svigersønner Anton Nielsen og Søren Nielsen. Denne Jørgen Hansen kunde jeg aldrig blive træt af at høre paa. Han sagde mange Sandheder, bl. a. denne: »Folk har altid kaldet mig storsindet, og det kan der være noget i, for jeg har altid søgt sammen med de Mennesker, jeg mente at kunne lære noget af. Jeg befinder mig ikke bedst, hvor jeg er den klogeste!« Den Udtalelse glemte jeg aldrig, og da han baade som Menneske og som Landmand havde naaet videre end de fleste af sine samtidige, var det for mig en Grund til at lægge mig hans Ord bag Øret.

Jeg har altid sat stor Pris paa oprigtigt Venskab og skattet mine oprigtige Venner højt. Jeg tør sige, at jeg har haft mange Venner, men kun faa fortrolige og rigtige Hjertensvenner. Af disse sidste skal jeg nævne Christian Christiansen fra Aaby; han døde 1916, og jeg sørgede meget over hans Død; han var da ca. 60 Aar. Han var et ejegodt og ærligt Menneske, en oprigtig og trofast Ven og en god Kammerat. Vi betroede hinanden alt, og ingen af os misbrugte denne Fortrolighed.

Ogsaa Karl Jessen, Skejby, og Ole Hegelund hører til mine oprigtige og fortrolige Venner. Disse to skylder jeg meget; hele vor Manddomstid har vi været Venner og haft meget med hinanden at gøre, ogsaa i Pengesager, og vort fortrolige Venskabsforhold er blevet styrket for hvert af

de nu svundne 30 Aar. Vi har altid forstaaet hinanden, og vi har altid været trofaste imod hinanden.

Af alle de mange, jeg har følt mig vel ved at være sammen med, skal nævnes gamle P. Schmidt, Skjæringmunkegaard, og Søren Loft, Viby. De var begge jævnaldrende med min Fader, men de var mere unge i Sind end Flertallet af deres jævnaldrende, og dette gjorde, at de følte sig hjemme i de noget yngres Kreds og vi i deres Selskab. Hvor P. Schmidt var, var der altid godt at være, og noget lignende kan siges om Søren Loft. Naar Schmidt kom, fulgte der ligesom en Solstraale med ham; der var altid noget velgørende over Schmidt og det Selskab, han var i; han var i Besiddelse af en magnetisk Kraft, der tiltrak og fastholdt os yngre.

Jacob Jensen fra Enner hører og har i mange Aar hørt til mine gode Venner. Jeg har altid haft en Følelse af, at naar Jacob med sit anselige Korpus, sin ranke Ryg og sit tilfredse Ansigt rækker Haanden ud med et: »Er du der, gamle Ven!«, saa er der mere end et almindeligt »God Dag« i hans Maade at møde en paa.

En Hestehandler.

I min første Manddomstid var der en Mand, der mange Gange var Skyld i, at jeg ikke kom hjem fra Aarhus før hen paa Aftenen, det var Hestehandler Rasmus Borring. Denne Mand regnede jeg ikke til mine Venner saadan set, men han var noget mere end et Gennemsnitsmenneske, han havde store Evner; men Fristelserne var endnu større, og han endte sit Liv under sørgelige Forhold, han døde paa Sindssygeanstalten ved Riis Skov efter et fleraarigt Ophold der som sindssyg. Men i hans Velmagtsdage røbede han store Evner, og det var noget af en Oplevelse at være i Selskab med ham en Lørdag Aften i Aarhus. Han var meget veltalende og holdt af at sige sin Mening uforbeholdent og rent ud. Han var haard i sin Kritik og varm i sit Forsvar. Han holdt af at aale dem, der vilde give det Udseende af, at de »var noget«, naar de i Virkeligheden var Middelmadigheder og knapt dette; den Slags findes der jo til alle Tider nogle af. Til Gengæld var han en god Forsvarer af dygtige, hæderlige Mennesker, der ikke gav sig ud for mere end de var. Vilde f. Ex. en Enke sige til Ras Borring: »Jeg har en Hest, jeg vil sælge, vil du komme og købe den?« saa kom han, og en saadan Enke fik altid en god Pris for sin Hest, større end den Enke, der vilde have en anden til at sælge sin Hest. Rasmus Borring sagde mange drøje Sandheder, f. Ex. var der en Dag, han skulde indlade Heste til Hamborg Marked. Han havde en Del fede og kaade Heste staaende paa sin Gaard i Hasle, hvor han en Tid boede, disse skulde trækkes til Aarhus til Banegaarden og indlades. Der skulde en Karl til at trække tre Heste. Ras Borring, der var en flot Mand og nobelt paaklædt, tog selv tre Heste og trak sammen med sine Karle. Det var om Sommeren i den varme og tørre Tid, og det støvede stærkt. Da de kom til Banegaarden med Hestene, stod to af hans tidligere Karle der, de var velklædte og vilde jo gerne agere Hestehandlere; de var mødte for at se paa de Heste, Rasmus Borring sendte. Da han saa dem, gik han hen til dem, svedig og støvet og sagde: »Hvis I nu ejede 100,000 Kr. hver, saa vilde I vist ikke trække Heste fra Hasle og hertil i det Støv og den Varme?« Nej, det vilde de ikke! »Derfor faar I dem heller aldrig!« sagde Rasmus Borring og slog ud med Haanden. — Rasmus Borring var ved Dygtighed som Hestehandler bleven en efter Datidens Forhold meget rig Mand, og han taalte ikke, at nogen var ligegyldig, lad eller uforetagsom, men til Gengæld havde den

flittige og stræbsomme en god Ven i ham. — Rasmus Borring var baade flot klædt klædt og flot kørende, men egentlig en jævn Mand og var Dus med saa godt som alle Landboere, kun Erasmus Montanus'er var han haard ved, og det var en Fryd at være Vidne til, at saadanne af ham fik læst og paaskrevet.

Gaarden i Yderup.

I mine første Manddomsaar omgikkes jeg i Smug med den Tanke, at sælge Gaarden og købe en anden mere behagelig og mere centralt beliggende. Marken, der den Gang kun bestod af Matr. Nr. 1, var meget bakket og der var langt til den yderste Ende. Desuden var der jo kun ca. 50 Td. Ld., og her-til kom, at Bygningerne var mildest talt mindre gode. Udvendig var Stuehuset, som det ser ud endnu, kun har vi ladet Kvisten opføre i 1911, indvendig derimod er det hele lavet om og fornyet. Laden var alt for lille og nærmest brøstfældig, den kunde kun rumme Vintersæden; det vestre Hus var af samme Kaliber. Heste- og Kostald havde Fader bygget i 1874, men de var nu ikke tidssvarende. Der var kort sagt ikke ret meget hverken ved Bygninger eller Mark, som vi ønskede. Have var der heller ingen nævneværdig af. Men jeg omgikkes kun med Tanken, aldrig lod jeg et Ord falde desangaaende i min Faders Nærværelse, for jeg vidste, at den Plan var han imod, jeg vidste, at jeg vilde saare ham dybt, om jeg solgte »Fædrenejord«. Da min Hustru og jeg blev gift, overlod mine Forældre Gaarden her til os og købte selv en mindre i Lyngby; der var alle Bygningerne gamle og tarvelige i Forhold til især Stuehuset her. Dette gjorde de ogsaa af den Grund, at vi unge skulde bo pænt. Saa det er jo let forstaaeligt, at jeg kun omgikkes med Tanken, jeg følte det som Helligbrøde at lade Handling følge efter.

Saa i 1896 døde min Hustrus Søster, Karoline Thomsen, hun var ugift, og min Svoger, S. N. Thomsen, True, og vi arvede hendes Formue, og derved blev jeg sat i Stand til at bygge de to gamle Huse om, og Stalden og Stuehuset bedre indrettedes. — Tiden gik, og siden har jeg ikke tænkt paa at sælge Gaarden.

Mejerierne kommer frem.

De første Aar efter at min Hustru og jeg overtog Gaarden, behandlede min Hustru selv Mælken hjemme, og vi fortsatte min Faders Forretning med at sælge vort Smør til Hoteller og Private i Aarhus, og vi fik ligesom Fader en stor Pris for vort Smør. Alle andre i Byen og Sognet solgte deres Mælk, de i Lyngby til et Fællesmejeri i Framlev, der byggedes af en Mejerimand, Laust Andersen, han drev det, til det gik over til at være Andelsmejeri. J. P. Jørgensen her paa Yderup Mark solgte sin Mælk sammen med nogle paa True Mark til et lignende Mejeri i Aarslev, der drevs af J. P. Jensen, som senere indtraadte i »De forenede Mejerier« i Aarhus. Mine to nærmeste Naboer solgte deres Mælk til Hofjægermester Friis, Lyngbygaard, for Topnoteringen for 28 Pd. Mælk og 75 pCt. skummet Mælk frit tilbage; de skulde selv levere Mælken paa Lyngbygaard.

Ved nøje Eftertanke kom jeg til det Resultat, at det alligevel var mere fordelagtigt, at sælge Mælken til den Pris end selv at behandle den, og Resultatet blev, at jeg solgte min Mælk til Hofjægermester Friis til samme Pris som mine to Naboer, og vi skiftedes til at køre med Mælken.

Saa i 1894 oprettede og byggede Sloth sit Mejeri i Aarhus, paa Graven Nr. 16. Han var paa dette Tidspunkt endnu Mejeribestyrer paa Beder Mejeri og skulde først begynde sin Virksomhed i Aarhus til 1. November. Han begyndte som man siger paa bar Bund, han skulde jo indarbejde en Forretning

i Aarhus. Jeg fik da den Ide: »Mon vi i Yderup ikke skulde forsøge at komme til at sælge Mælk til denne Sloth?« — Uden i Forvejen at have talt med mine Naboer om det, gik jeg til Sloth for at spørge om han var Køber. Det var han, saafremt han kunde faa et Læs.

Mine nærmeste Naboer var imidlertid betænkelige. Hofjægermesteren var jo en fin Mand og god Betaler, og vi havde jo ingen Garanti for, at det unge Menneske i Aarhus kunde betale den Pris for Mælken, som han havde lovet. Jeg gik saa til Todderupgaarden, som da ejedes af Laurs Madsen, en begavet og anset Mand, der var Sogneraadsformand i Tilst-Kasted Kommune. Jeg udviklede min Plan for ham, og han var i et og alt enig med mig, og vi blev hurtigt enige om, at vi vilde hjælpe hinanden med at faa Planen realiseret. Laurs Madsen indkaldte saa alle, der kunde være Tale om, til et Møde i Mundelstrup Kro. Alle de indbudte mødte, og ved forenede Kræfter fra Laurs Madsens og min Side, blev vi enige om at forsøge at faa vor Mælk solgt i Fællesskab til Sloth.

Efter lange Forhandlinger solgte vi saa Mælken til Sloth for 1 Aar for 13 Øre pr. Kande om Sommeren og 17 Øre pr. Kande om Vinteren, hentet ved offentlig Vej.

Nu havde Yderup Forbindelse med Aarhus!

Vi solgte hvert Aar vor Mælk for et Aar ad Gangen. Priserne varierede lidt og var nærmest ganske lidt stigende hvert Aar, men endnu i 1906, da Mejeriet Vesterbro byggedes, var Prisen ikke 18 Øre pr. Kande. De, der startede Mejeriet Vesterbro, tilbød den Gang »De forenede Mejerier« Mælken for 18 Øre pr. Kande. Den Pris vilde Køberne ikke give, og Mejeriet blev bygget.

Nogle Aar efter, at Sloth oprettede sit Mejeri paa Gravene i Aarhus, dannedes »De forenede Mejerier«. Paa dette Tidspunkt var der tre Mejerier i Aarhus: 1) Aarhus Mælkeforsyning, 2) Sloths Mejeri og 3) Godthaab, der dreves af J. P. Jensen, tidligere Aarslev. Disse tre gik op i en højere Enhed »De forenede Mejerier«. Denne Sæmmenslutning gav Anledning til, at alle de Producenter, som solgte deres Mælk til Aarhus, dannede en Mælkeproducentforening. Formanden var min Ven Chr. Christiansen i Aaby, og min Ringhed var Kasserer. Bestyrelsen bestod af en Mand fra hver af de Byer, der solgte Mælk til Aarhus, og Formanden og jeg nød den Ære at være Indehavere af vore Hverv i Foreningen, saa længe den bestod. Alle, hvis Mælk kom med vor Vogn, regnedes til Yderup.

Hvert Aar holdt denne Bestyrelse mange og lange Møder med »De Forenede« for at slutte Overenskomst for det kommende Aar. Møderne begyndte i Reglen i Maj Maaned. Salget gældte fra Novbr. til Novbr. — Det eneste vi Producenter havde at værge os med, var dette: selv at bygge et Andelsmejeri i Aarhus. Derfor skulde Forhandlingerne begynde saa lang Tid forud.

Det kneb altid at komme overens. Priserne var forskellige i de forskellige Byer, i Forhold til deres Afstand fra Aarhus. Vi her fra Yderup var i næstsidsste Geled, kun Kvottrup fik en lidt mindre Pris end vi og var Nr. sidst.. Priserne var som sagt regnet ud paa Guldvægt. Nr. 1 — de, der fik højeste Pris — var Aaby, Hasle, Viby og Vejlbj, saa kom Skejby, Gjellerup, Brabrand Engmark, Vejlbj Mark, Viby Mark o. s. v. I 3. Klasse kom True, Tilst, Mollerup o. fl., saa Yderup, Aarslev, Kasted o. fl., og tilsidst Kvottrup. I de Byer, der fik den største Pris, var denne henimod 1 Øre pr. Kande højere end hos os i Periferien, men der var mange Satsr; mere eller mindre end ½ Øre pr. Kande var der ikke, men saa fik nogle Byer større Pris i flere Uger end andre.

Skønt der hvert Aar holdtes mange Møder og vi ofte skiltes med Følelsen af, at denne Gang opnaaedes der ikke Overenskomst, saa blev vi dog hvert Aar enige indtil 1906. I det Aar traadte Byerne nærmest Aarhus ud af Mælkeproducentforeningen. De vilde selv forhandle med Køberne. Vi andre betragtede denne Fremgangsmaade som mindre kollegial og var lidt smaa-gnavne paa dem. Det endte med, at disse 5—6 Byer ikke kunde faa den ønskede Pris for deres Mælk, og de vedtog da at bygge et Andelsmejeri i Aarhus. Vi længere ude vilde de ikke have med, og vi maatte jo igen forhandle med Køberne om Salg af vor Mælk for det kommende Aar. Vi opnaaede Handel og ogsaa de følgende Aar. De forenede Mejerier var jo Enehersker i Aarhus, vi havde ikke andre Købere.

Mejeriet Vesterbro blev bygget og Virksomheden ført ud i Livet. Der maatte begyndes paa bar Bund, der maatte skabes en Forretning i Aarhus. Foretagendet havde jo sine Børnesygdomme, bl. a. den, at det var et Andelsforetagende, og Andelssagen var ikke elsket af Byfolk. Alene de bypatriotiske Synspunkter inden for Borgerne i Aarhus var en ret alvorlig Anstødssten for Andelsmejeriet.

At undersøge »De forende« mente Bestyrelsen og Direktøren ikke var nogen fair Fremgangsmaade. De valgte at gøre Varerne bedre; i Butikker og fra Vogne solgtes Varerne, og disse var bedre end andres, Fløden var federe, Mælken bedre og Smørret vandt ret hurtigt det Ry, at det var bedre end Konkurrenternes. — Det første Par Aar høstede Andelshaverne i Andelsmejeriet ingen øjeblikkelig Fordel frem for os, der solgte til »De forenede«, men saa kom der bedre Tider for Andelsmejeriet, og jeg, der igennem min Ven Chr. Christiansen, Aaby, der var Formand for »Vesterbro«, stadig var underrettet om Forholdene, passede jo paa at komme først, naar »Vesterbro« kunde udvide. Christiansen havde lovet at lade mig det vide. Efter 2 Aars Forløb fratraadte han som Formand, og min anden Ven, Karl Jessen, Skejby, blev hans Afløser. Allerede den 1. Novbr. 1908 kom vi her fra Yderup i »Vesterbro« som Andelshavere, 3 Aar efter dets Start.

Hermed var Afsætningen for vor Mælk kommen i et fast Leje, og vi var for Fremtiden fri for de aarlige tilbagevendende Møder for at faa Mælken solgt. — Inden ret mange Aar var forløbne, efter at vi var blevet optagne som Andelshavere i »Vesterbro«, viste det sig, at vi havde opnaaet store Fordele derved.

Foreningsliv.

I Tidens Løb har jeg haft Sæde i mange Foreningers og Aktieselskabers Bestyrelser. En af de første Bestyrelser, jeg blev indvalgt i, var Aarhus Amts landøkonomiske Selskabs. Denne Forenings Arbejde interesserede mig stærkt, og jeg havde Sæde i dens Bestyrelse i vistnok 15—16 Aar.

I Landbosparekassens Bestyrelse fik jeg Sæde i Oktober 1912, enstemmig valgt uden Modkandidat, efter at Jens Nielsen, Kasted, paa Grund af Alder og vaklende Helbred havde nedlagt sit Mandat som Bestyrelsesmedlem. Ved min Indtræden i Bestyrelsen bestod denne af Mikkell Jacobsen, Viby, som Formand, Chr. Christiansen, Aaby, Søren Loft og Morten Nielsen, Battrup.

Grundtvigianere og Bjørnbakkere.

I min tidligste Ungdom var der i den almene Befolkning her paa Aarhus-egnen et stort Skel mellem »Grundtvigianerne« og »Bjørnbakkerne«. Min Fader og vor Slægt, d.v.s. de Mænd, jeg igennem min Fader, i mine allerførste Ungdomsaar fik Lejlighed til at kende, var ikke Grundtvigianere, men

egentlig heller ikke Bjørnbakkere. I disse Aar blev Aarhus Folkeblad oprettet som en Slags Modvægt til Aarhus Amtstidende, og min Fader var Aktionær og Holder af Aarhus Folkeblad, var altsaa af dem, der sagde Amtstidende op og blev Holder af Folkebladet. — Men dette varede ikke i mange Aar. Han sagde igen Folkebladet af og blev Holder af Aarhus Amtstidende.

Skønt jeg i de Aar, Grundtvigianerne og Bjørnbakkerne stod skarpt overfor hinanden, kun var ganske ung, faar jeg mere og mere den Overbevisning igennem Minderne fra den Tid, at »der var Skyld paa begge Sider«.

Jeg havde en Farbroder, der boede Syd for Aarhus, og naar min Farbroder, der var ivrig Grundtvigianer, havde Selskab, Barsedaa, Konfirmation og lign., og vi, mine Forældre og Farbrødre, her fra den nordlige Side af Aarhus var der sammen med hans Omgangskreds i hans Egn, holdt Grundtvigianerne sig altid for sig selv og vi for os selv — om Vinteren i hver sin Stue, om Sommeren i hver sin Side af Haven eller Marken.

I Begyndelsen af Halvfemserne var Skellet endnu stort mellem Grundtvigianere og Bjørnbakkere, men inden Aarhundredskiftet var det praktisk talt forsvundet, og nu kan de fordums saa stridende Parter betegnes som »Grundtvigianske Bjørnbakkere«, uden at dog alle kan komme ind under denne Betegnelse. — Et Par Aar efter Systemskiftet købte Aarhus Amtstidende Folkebladet.

Grundtvigianere og Bjørnbakkere har sikkert for mange staaet som noget i Lighed med Romantik og Realisme, og det er vel heller ikke helt ved Siden af. Men her som i alle andre af Livets Forhold gælder det om, at der er en passende Mængde af hvert i Blandingen. Ingen kan leve og føle sig lykkelig med kun det ene. For lidt og for meget fordærver al Ting, siger et gammelt Ord, og det er sandt. For megen Romantik duer ikke. Man kan ikke nøjes med den alene. Ligeledes den nøgne Realisme. Denne er langtfra tilstrækkelig for at leve et jævnt og muntert, virksomt Liv paa Jord. et virkeligt Menneskeliv. Dyret er tilfreds. naar det faar Bugen fuld, og dette gælder endda ikke alle Dyr, der er Dyr, som stiller større Fordringer.

Enhver af os har sikkert truffet Mennesker, der efter vor Mening har haft en uheldig Blanding af Romantik og Realisme. Jeg har truffet flere, men det grelleste, jeg har truffet i saa Henseende, var dog, da jeg deltog i Bedømmelsen for veldrevne og lønnende Landbrug. Den Mand vi da maatte give 1. Præmie, og de Forhold han levede under, glemmer jeg aldrig. Der traf jeg Realisme i Renkultur! Det pinte mig at skulle hædre en saadan Mand, trods det, at han havde et i høj Grad rentabelt, smukt og godt Landbrug. Efter den Opgave, vi havde at løse, var han selvskrevet til en fin 1. Præmie. Men jeg ansaa ham og hans Hustru for Stakler, idet det fremgik tydeligt for mig, at det var Ejendommen, Bedriften, der ejede dem, og de gik i den Tro, at det var dem, der ejede Ejendommen! Alt var som det skulde være i Mark, Have og Stalde, ja, der var en Orden, en Skønhed og Rigdom af Afgrøder, som man kun sjældent ser. — Men inde i Stuerne — ja, der var rent, og der var et tarveligt Møblement, ingen Gardiner, ingen Urtepotter med Blomster i Vinduerne — dette og alt andet saadan gav jo ingen Indtægt. Der var — jeg gentager det — rent, men alt andet end hyggeligt. — Og Manden, den gældfri Ejer, som han indbildte sig at være, saa alt andet end glad og tilfreds ud. Hans Hænder var at føle paa som et knudret Stykke Kakkelovnsbrænde, Fingrene krogede og den forreste og yderste Side af Pege- og Tommelfingrene havde mange dybe og sorte Revner. Høj, mager og foroverbøjet, med sløve Ansigtstræk, naar han ikke netop foreviste os sin indbildte

Herlighed. Og hvad jeg her har anført om Manden, gjaldt ogsaa for Konen. Da jeg satte mit Navn under dette, at denne Mand skulde hædres med 1. Præmie, som jeg efter de os forelagte Regler var nødt til, og som han efter disse fuldt ud fortjente, tænkte jeg ved mig selv: »Her er noget galt! Den Mand — dette Par Folk — bliver stemplet som Foregangsmennesker, — som et Eksempel til Efterfølgelse!«. Og jeg maatte sige til mig selv: »Gud fri os for Efterlignelse!« —

Ja, her som i alle andre Livets Forhold er det om at gøre at følge den gyldne Middelvej. Jeg opstiller tit Gnieren — Realisten — og den yderlig-gaaende Romantiker for mine Tanker og spørger mig selv, hvem jeg har mest Afsky for? Hver Gang bliver det Gnieren! Ved Gnieren forstaas den Materialist, der har rigeligt af Penge og jordisk Gods, ikke den Realist, der døjer med at betale enhver sit.

Men paa den anden Side maa vi jo ikke forsømme at indprente vore Børn, at det i første Række drejer sig om at begaa sig, om ikke at gaa økonomisk tilbage. Det er ethvert Menneskes første Pligt, at klare sig økonomisk, og de, der er opvokset under gode økonomiske Kaar og gode Forhold i det hele taget, har større Forpligtelser i saa Henseende over for dem selv, end de, for hvem dette ikke har været Tilfældet, idet det er langt strengere at blive fattig end at være fattig.

Pseudonymet Knud Skytte.

Af August F. Schmidt.

Forfatteren Jacob Nielsen (²⁶/₁₂ 1830—⁴/₃ 1901) var fra Lindum Sogn Vest for Hobro. Hans Barndomshjem laa nær Lindum Skov umiddelbart Nord for Tjele Langsø. Hans Fader, Niels Christensen, var Træskomand og Fæstehusmand under Tjele¹). I Træskomandens Hjem kom tit Skytten fra Tjele, der selvsagt ofte havde Ærinde i Lindum Skov, hvorfra Niels Christensen fik Træstammer til Brug for sit Haandværk.

Skytten paa Tjele i Aartierne før 1860 hed Knud Nielsen Skytte. Denne Mand blev født den 3. Oktober 1803 og blev døbt den 27. November nævnte Aar; thi denne Dag »havde Niels Skøtte en Søn i Kirke. Samme Søn var født den 3die October og inddøbt Knud. Morten Nielsens Hustru af Aarup Lb., Lars Madsens Hustru af Qvorning, Jens Nielsen af Gammelbye, Søren Nielsen af Thiele og Ole Skoleholder af Vinge vare Vidner«. Saaledes oplyser Nørre Vinge Kirkebog 1756—1813, Blad 106 b (Landsarkivet, Viborg) os om Knud Nielsen Skyttes Fødsel og Daab. Han har altsaa været fra Nørre Vinge Sogn (Sønderlyng Herred) Nord for Tjele.

Faderen Niels Skøtte har antagelig været Skytte paa Herregaarden, en Stilling, der saa er gaaet i Arv til Sønnen, der har faaet Skyttenavnet føjet til Faderopnævnelser Nielsen.

1) Om Knud Skytte se M. E. Gulddals Levnedsskildring i Fra Viborg Amt 1931, 130—149. S. Vestergaard Nielsen: Fra Hobroegnen for firs Aar siden (1933). A. F. S. i Højskolebladet ⁹/₁ 1931.

Knud Nielsen Skytte blev en velkendt Mand i Tjeleegnen, ikke mindst for sine sære Paafunds Skyld. Han vilde saaledes en Dag se, hvad det kunde gøre hans Støvler, hvis han lod være med at smøre dem. For at prøve sig frem, nøjedes han med at lade den ene Støvle smøre. Den Støvle, der ikke blev smurt, holdt ikke uden en Dag længere end den, der blev smurt; siden den Tid smurte han ikke sine Støvler. Han bildte Folk ind, at han havde Friskud. Han sad en Aften nede i Hvornum Vasehus og vilde indgaa Væddemaal med Folk om, at de maatte binde for hans Øjne, og saa skulde han i Mørke skyde ind i en Busk. Der skulde da falde en Buk for hans Skud, og de kunde da gaa ind og tage den. Det blev nu ogsaa forsøgt samme Aften, og der fandtes ogsaa en Buk; men det blev senere opdaget, at han havde skudt Bukken om Eftermiddagen, inden han gik derved. En Gang Frederik d. VI var paa Rejse, og han ventedes forbi Hvornum Vasehus, gik Knud Skytte hen til Døren ind til Storstuen, lukkede den op og raabte: »Kom nu her ud, I Stor-Hanser, for nu kommer han!« Han kunde ogsaa sige: »Kan I Stor-Mogenser ikke give mig en Snøwvdram, for a er endnu helt fastende«. Saa-dan havde han sit Frisprog med de store, som han altid kaldte Store-Hanser eller Store-Mogenser¹⁾.

Knud Nielsen Skytte døde den 1. December 1860 og blev begravet den 8. December. I Kirkebogen for Tjele Sogn 1837—1861, Blad 132 (Landsarkivet, Viborg) betegnes han ved sin Død som Husmand i Vinge »tjenende paa Thiele for Forpagter Madsen«.

Det var efter denne Mand, Skytten Knud Nielsen, at Jacob Nielsen tog sit Navneskjul Knud Skytte. Begge hed de Nielsen, saa det var kun at ændre Jacob til Knud, da den østjydske Lærer i 1867, kun faa Aar efter den Tjele Skyttes Bortgang, udsendte sin første Bog: »Jydsk Bondeliv« under Forfatternavnet Knud Skytte.

Jacob Nielsen har selvsagt som Dreng hørt mange Historier af og om Knud Nielsen Skytte, og da han som Lærer i Sjelle besluttede, at hans Forfattervirksomhed ikke umiddelbart skulde kunne tilbageledes til Sjelle Degnebolig, har det — som allerede antydnet — ikke faldet ham svært at blive enig med sig selv om, at det skulde være hans Barndomsbekendt, Skytten paa Tjele, der skulde lægge Navn til hans litterære Arbejder.

Under Pseudonymet Knud Skytte skrev Jacob Nielsen saa i Aarene 1867—1901 en Række meget folkeyndede større og mindre Arbejder, der især har hentet Motiver fra Bondelivet i Tjeleegnen og fra Framlev Herred. For en Menneskealder siden hørte Knud Skyttes Romaner og Fortællinger til de mest læste hos den nørrejydske Landbefolkning.

1) Meddelt af J. J. Nielsen, Foldby, til Evald Tang Kristensen (Jydsk Almueliv V 1893, Nr. 124).

To Portrætter.

Af Edv. Egeberg.

Jeg har kaldt det, jeg nu vil skrive, for Portrætter, fordi det gerne skulde være Billeder, der i Nøjagtighed ligner dem, der udgaar fra Fotografikasser, altsaa uden Omtegning, hverken forskønnede eller forgrimmede, saaledes som Objektet i Virkeligheden var.

Jeg vil prøve at tegne et lille nøjagtigt Billede af min Fødeby, Linaa, saaledes som den saa ud i min Barndom og første Ungdom, og en Mand fra samme Tid, som hørte mit Fødehjem, den gamle Rytterskole, til.

Først Byen.

Der var dengang en Del Rester tilbage af de smalle, gamle Landeveje, hvor Vogne kun med Paapassenhed kunde passere hinanden, og med lidet dybe Smaagrøfter ved Siderne, som der skulde Held til at vælte i. De gik omhyggeligt udenom stærke Nedgange og Stigninger, hvorved de naturligvis blev en hel Del længere end de snorlige, brede, grøftedybe Indretninger, vi nu befarer, og som skærer tværs igennem Bakkerne og fylder Dalene med det udskaarne Muld. Og saa puttede disse hyggelige Kørebaner, der omhyggeligt forbandt Byer og Landsbyer, sig ind gennem den gamle Ringbys Rande, hvor før havde hængt Led — Tornled, Knopled, Vesterled og hvad de nu hed — og blev til »Gader«, som var en Alen eller saa bredere end Vejene.

Dengang stod endnu støt og fast de svære, anseelige Stendiger, hvis Sten Granderne for Aarhundreder siden havde slæbt ind ude fra Uren og stablet op om Gader, Tofter og Kirkegaard. Nu er ogsaa kun en enkelt Levning af dem tilbage. Ogsaa Kirkens voldhøje, favnebrede Hegn omkring de sovende Slægter, der ligger og venter paa Opstandelse, er jævned og erstattede af den snorlige Kedsommelighed, de lave Cementmure, som man kan skræve over.

Da var ogsaa hver Mur i Byens store Kreds dejligt svært Bindingsværk, hvori gamle Taphuller i Egen viste, at det gennem Aarhundrederne var sat om flere Gange og havde holdt til det. Og da sad i Isterradenes øvre Fyldinger Vinduer med Bly om Glasset, og i Laden, Stald og Nøds svære, haspede Gab, og over Bindingsværket laa tykt Rughalmstæg med Græs-Møninger skaaret ude i Engen. Nu er den halve By, ja vist mere, rød, fuget Grundmur med Tegtag, et enkelt Sted i to Etager.

Da samlede Byen sig endnu om den store Gadedam med dens Sivbred-der og Aalene i det mudrede Dyb, med dens muntre Afløb, den klare Bæk — med Stimer af Hundestejler — der sludrede sig ned gennem Enge til Aaen med dens Gedder og Ørreder, og som, efter at have gjort et solidt Pligtarbejde med at drive et Par Møller slog sig sammen med den store Flod, »Guden«, der, bred og mægtig, gennem Fjorden gled ud i Havet. Nu er Dammen borte, fyldt ud af fremskridtsivrige Bønder og blevet til en sur, moseagtig Eng. Vandløbene er man jo — heldigvis — nødt til at ladegaa deres gamle Gang. Ja, den store fornemme Ringby har skiftet Udseende, og jeg mener ogsaa de Mennesker, der nu bor i den, har gjort det samme. Men jeg synes bare ikke, at det er sket til deres Fordel, trods det, at der ligger en stor Udvikling i alle Retninger mellem da og nu.

Gammelt Hus i Linåa.

Da toppede Bevægelseshastigheden ved Hjælp af en almindelig Bondevogn med et Par raske Heste for, og da skulde man endnu et andet halvt Aarhundrede eller saadan frem i Tiden, før man fik rigtig høre Jernbanetogene rumle, Bilerne snærre, og endnu langt længere frem, før Luftskebenes Susen lod sig høre. Det var i de Tider, da man ikke kendte de store, landsbrede Sammenslutninger, hvor man drøfter Priser paa Smør, Flæsk m. m. og endnu ikke rigtig smagte Sødmen i dette: at være med til at bestemme Sogneraadets, Tingets, Amsraadets Udseende. Det var længe før den Tid, da man kørte rundt i den Forlystelsens Hvirvel, der nu afmærkes med Navne som Film, Radio m. m. og glad tog tiltakke med Legestuernes og Brylluppernes Runddans til en Fiol og en Harmonika.

Men trods dette meget beskedne »Kulturstandpunkt« var Folk dengang — forekommer det mig — adskilligt mere lykkelige end de er det den Dag i Dag — — ja, Lykke er vel nok et lidt for stort og glansfuldt Ord at bruge i en ganske almindelig Bondehistorie, som dette skal være, det passer bedre i den store Stil, der giver sig af med at beskrive Mennesker, der har ulindret Adgang til Fadet, der er fyldt med Alverdens Lækkerier, men lad os saa bruge det mere moderate og folkelige: Tilfredshed, og jeg vil mene, at Folk fra den gamle Tid var mere tilfredse end de er nu. Jeg synes, at de dengang gik omkring med deres eget Ansigt og havde Mod til at gøre det. Der var ikke

saa megen kedelig Ensartethed som nu. De havde et mere fornøjeligt Anstrøg, flere lune Glimt i Øjnene og flere gamle »Sejer« — det vil sige kloge og morsomme Ordsprog — i Munden, som de havde modtaget baade gennem Arv og ved Selvsyn fra Livet omkring dem. Og det gjaldt ikke blot Folkene i Gaard og Boel, hvor man sad lunt bag Arbejdet med Plov og Harve, Le og Plejl, men ogsaa omkring i de smaa Huse, hvor de store Tomands-Save gik syngende gennem Bøgekævlerne, Haandøkser klang mod Blokken og Baandknivene gav Træskoene den endelige Form, d. v. s. hos Træskomand og Træskokarlene, som der var mange af i Linaa dengang, men ogsaa omkring hos Arbejds mænd og Daglejere, hvor Spade, Skovl og Greb gik til en Mark om Dagen — d. v. s. tre og tredive Øre — og skaffede Brød i Huset.

Selv oppe i »Det lange Hus«, i den nordøstlige Rand af Byen — Genbo til den hvide, fornemme Rytterskole — vel det tarveligste af Byens Huse, var der Tilfredshed at finde mellem Vægge og Gavle.

Lad mig saa sige lidt om det Hus og dem, der befolkede det.

Der hørte ikke Haver til det. Ikke Brønd. Man hentede her Vand, Spand for Spand, Dagen igennem fra Naboernes Brønde, mest fra Per Skomagere, tror jeg, en lille dejlig Kampestens Beholder med herligt Vand ved Pers vestlige Gavn og Nabo til Bækken. Og de daglige Nødvendigheder, som forberedes ved Opskørtning og Nedknapping, foregik under aaben Himmel, baade ved Sommer og Vinter ved Husets Bagside. Man kendte ikke de Apparater, som ved disse Lejligheder vel nu bruges allevegne. Huset syntes noget længere, end det egentlig var, fordi det var saa smalt, blot seks—syv Alen, og fordi der boede saa mange i det, fire Hold. Det havde vist i sin Tid været Nøds (Kostald), og Høvederne havde haft hver for sig ligesaa megen Plads, som hver Beboer nu havde det. Forsiden, som vendte i Vest, havde to Døre, som aabnedes og lukkedes med en Jernbøjle og en Klinke og laasedes ganske simpelt ved at denne toges ud. Dørene førte ind til pikkede Forstuer af Størrelse som et Klædeskab, og fra dem førte andre Døre ind til Stuer, hvis Gulv var stampet Ler og hvis Loft kun var smaa tre Alen fra Gulvet. I det seks—syv Alens Rum var Pladsen fordelt mellem Seng eller Senge, Bord og Stole, et Skab eller en Kiste samt en Kakkellovn, der ogsaa et Sted gjorde det af for Køkken. Men det syntes ikke, at Indehaverne var stærkt generede af det ringe Albuenum. Man mærkede f. Eks. ikke ret meget til sure Opstød. naar Gaardmændenes bedre Kaar blev drøftede. Det var i »det lange Hus« næsten noget selvfølgelig, at Verden for at se rigtig ud skulde rumme baade Rigdom og Fattigdom, Etværrelseslejligheder og Gaarde med fire—fem Stuer, Vadmæl og Klæde og andet, der nu sætter Folk op mod hinanden.

I dette Hus, i Stue Nummer to fra Nord, boede den Mand, som jeg ogsaa gerne vil give et lille Portræt af. Han var nemlig den af dem derovre, jeg kendte bedst, og som stod mig nærmest. Han gik nemlig sin meste Tid paa Arbejde ovre hos os i den hvide Rytterskole, fik den største Del af sin Føde der og tjente Hovedparten af sin Dagløn — Tidens sædvanlige — sam-

mesteds: en Mark om Dagen — en kronestor Indretning, men kun tre og tredive Ører værd.

Han var en lavstammet, bred og stærk Mand, med saa mange Kræfter, at vi Egeberg-Drenge pralede med ham overfor Byens andre Drenge, naar det gjaldt dennes andre Daglejere; ingen kunde tage det op med Anders Mortensen — saadan hed han — hvad Styrke og Udholdenhed angik. Han havde et stærkt halvgraat Haar og et tæt, halvlangt Skæg søndenom Hagen fra Øre til Øre. Han var tro som Guld og vagtsom som vor store Puddel, der stod lænket henne ved Tørvehusdøren, naar det gjaldt de Skolens Sager, som han havde med at gøre. Far stolede urokkeligt paa ham og kunde gøre det. Han var en stor Værdi for den gamle Rytterskole, paalidelig som Almanakken og i yderste Grad pligtro i enhver Henseende, i alt, hvad han blev sat til at gøre: Han fodrede, vandede, muede. Han slog, høstede og kørte ind. Han gravede Have, saae Urtefrø, lagde Kartofler og tog dem op. Paa Klokkeslet saa at sige. Og naar der var Kludder ved Tag og Vægge, Vinduer og Døre og mange andre Strder, saa gik Far bare til Anders og fik ham til at ordne det. Anders kunde alt. Naar vore Træske kom fra Træskomand Jørgen Ditlev og skulde »læppes« (d. v. s. beslaas) og »krammes«, saa gjorde Anders ogsaa det. Vorherre havde givet ham et godt Stykke Værktøj i hans Hænder — han kunde lave alt. Om han nu ikke just vendte sig opad med Tak for denne sjældne Gave, saa tror jeg nok, at hans Tilfredshed for en stor Del bestod i dette at være Skolen urokkeligt tilhørende som Frederik den VI's Sten i Skolens Gavl. Han sagde f. Eks. af gammel Vane og ganske selvfølgelig »Vi«, naar han en meget sjælden Gang forhandlede med Far om Skolejordens Drift, som om han var Medejer af Jord og Besætning og det hele. Men ligesaa fastslaaet og selvfølgelig som hans »Vi« her var, hvor det drejer sig om Ydersiden af Skolens Liv, ligesaa beskeden og tilbageholden var det »De«, han brugte, naar han talte med Far om det, der hørte til dens Indre.

Det faldt ham selvfølgelig aldrig ind at tale med Far om Skolesager, skønt hans Karen jo gik i Skolen. Far var uddannet til at lære Børnene at læse og skrive og regne og give dem »den nødvendige Religion«, som man fra akademisk Side da var begyndt at udtrykke sig, og alt det havde han ingen Begreb om. Far var hjemme — og godt hjemme — i Skolestuen, og han var det paa Mark, i Have og Nøds.

Og der var de mange andre Sager, hvori Anders saa respektfuldt op til Far, lyttede til og tog efter hans Raad. Jeg kunde komme med mange Eks-empler herpaa, men Pladsen tillader ikke dette, og jeg vil nøjes med et enkelt, som da forresten ogsaa er saa godt som mange.

Der indtraf en større og betydningsfuld Afbrydelse i Anders' ellers rolige og tilfredse Liv.

Hans for adskillige Aar siden afdøde Hustru havde efterladt ham kun et Barn, en Datter, men da hun kom til Skelsaar og Alder, havde hun det lidt for meget med at lade sine Øjne følge Mandfolk, og da hun var pæn, gik

Mandfolkene ogsaa efter hende. Saalænge hun boede hjemme hos Faderen i »Det lange Hus«, passede Anders saa nogenlunde paa, at hun var hjemme til ordentlig Tid om Aftenen og ikke havde for megen Føling om Natten med det ofte noget muntre, udskejende Liv paa Gaden. Men da hun kom ud at tjene, var det ham jo umuligt at overholde Klokkeslettene, og saa fulgte det næsten af sig selv, at hun kom i »Uføre«. Det bestod deri, at hun og en ung, pæn Karl forsaa sig paa hinanden og derefter forsaa sig med hinanden, saa hun blev lidt for svær midtom. Han — Karlen — var ikke meget ivrig efter — ved kirkelig Bistand — at komme i lovformelig Besiddelse af hende og vilde helst have klaret Sagen ved at købe hende fra sig med en aarlig Afgift. Baade hun og Anders var stærkt bekymrede ved, at Sagen skulde faa denne Udgang. Den sidste raadførte sig saa med Far om, hvad her var at gøre.

Han kom en Morgen tidlig ind til Far i Sovekammeret — Far var endnu ikke kommen op — og stillede i sine hvide Hosesokker foran Sengen og bad om Raad. Jeg laa i Børnekammeret ved Siden af, og Døren mellem Rummen stod aaben, saa jeg hørte Forhandlingen om Sagen. Jeg forstod vel ikke alt, hvad der blev sagt, men dog dette, at Far lovede Anders, at han nok skulde tage sig af denne og faa den i Orden, og jeg saa paa Anders' tilfredse, fornøjede Ansigt, at nu var han rolig for Udfaldet. Far indestod jo for dette. Hans Respekt for — ja, lad mig vove mig ved at sige Kærlighed til Far — kom ved denne Lejlighed i et endnu fastere Leje. Den unge Karl havde i sin Tid gaaet i Skole hos Far, og der sad endnu hos ham en saadan Respekt for hans gamle Lærer, at det ikke faldt ham ind at protestere, da Far alvorlig foreholdt ham, hvad han her havde at gøre. Kort Tid efter gik han saa op til Alteret med Karen, som da Tiden kom satte en stor Dreng ind i Verden, fik sin gamle Slankhed tilbage, skaffede Anders et Barnebarn, der fik hans Navn og blev anbragt i en Vugge — dengang havde man endnu Vugger — som det var Anders' herligste Beskæftigelse at sætte og holde igang. Han var igen bleven den gamle tilfredse Anders.

Der kom imidlertid en ny Afbrydelse i denne, som tog lidt haardt paa ham. Den unge Mand — Svigersønnen, som baade han og Karen var vel tilfreds med — fik en god Plads som Bestyrer paa en Gaard i Skørring ude øst paa, et Par Mil fra Linaa.

Der blev efter dette Flyt saa tomt i Stuen hos Anders, og han blev en ensom Mand. Han søgte saa at bøde paa Tomheden og Ensomheden og ikke mindst Savnet af »bette Annes« med nogen Selskabelighed, som ikke laa rigtig for ham. Han satte — ligesom Far — Pris paa en Snaps til Maden, men ud over denne kom han kun ved festlige Lejligheder: Høst-, Vide-, Bryllups- og andre Gilder, hvor det hørte til Dagens Orden, at Humøret sattes i Vejret ved flittigt Brug af det stærke. Nu begyndte Anders uden denne Baggrund at sætte Snapsetallet op, og Tiden, han valgte, var den arbejdsløse Søndag efter Kirketid. Og det skete sammen med et Par gamle Aftægtsmænd fra Byen, som

ogsaa følte sig ensomme, men her ved Samlivet med et Par lidet hensynsfulde og bidske Svigerdøtre, som bl. a. var højest knebne med Snapsene.

Der var i de gamles Dragt meget overleveret. De havde begge lange Frakker, der slaskede dem om Læggene. Den ene havde dertil en rød strik- ket Hue med en tulipanstor Dusk i Toppen, og den anden bar Knæbukser, vistnok Byens sidste Par.

Anders gav Lokale, Bord og en Træstol til hver Bag. Her sad saa de tre Mænd, og paa Bordet stod den grønne Trepægleflaske, hvis Indhold de delte, eftersom de fik den fyldt nede hos Byens Høker, Peder Skomager. Og de skaffede sig herved efterhaanden en pæn, omfangsrig Rus. Den mest tør- stige og nydende var ham med Knæbukserne, og han slog sig løs med en Underholdning af mindre fin Art. Fra hans tobaksbrune Mund flød det med lidt lugtende Viser og ubarberede Historier. Han med Tophuen opvartede mest med storstiledede Historier om den Magt, der laa i hans Haand, da han var »Mand i Goeren«. Anders var som ved anden Selskabelighed, han plejede, lidet talende. Han indskrænkede sig i det væsentlige til det obligate »Skaak«. Dog knurrede han en enkelt Gang mindre gæstfrit, naar han med Knæbuk- serne blev lidt for lugtende i sine Foredrag og Viser. Anders var absolut renlig i sin Tankegang og Mund, noget bl. a. Far satte stor Pris paa af Hen- syn til sine Drengene.

Ogsaa naar han med Knæbukserne gik det, der vedrørte Kirken, lidt for nær — hvad han havde Tilbøjelighed til — kunde han gribe næsten irettesættende ind. Anders var en trofast Kirkens Mand med Kirkegang, Al- tergang og det hele. Jeg har saaledes engang hørt ham skamme en anden Daglejer ud, fordi han betegnede denne sidste som »en Hovdag, man gjorde Vorherre«.

Byen havde faaet noget at snakke om, ikke mindst Tilhørerne og Til- skuerne i »det lange Hus« selv og dettes Naboer og Genboer.

Da disse Søndagsfester havde gentaget sig nogle Gange, traadte Far, som egentlig ogsaa var Byens Far, afstraffende til. Han gik med faste Skridt over Gaden midt under en af Festerne og bebrejdede alvorligt de tre Del- tagere — mest sin gamle Anders — deres Anvendelse af Søndagen. Kun han i Knæbukserne vovede sig ved — under Indflydelse af den stærkt opstram- mende Rus — at tage til Genmæle, men det var dog nærmest med en mild Beklagelse. Han sagde: »Hvorfor vil De misunde os den Fornøjelse, Egeberg! Det er jo den eneste, vi har«. Det var vist ingen Løgn for hans Vedkom- mende, men Far slog alligevel ikke af i en Henstilling om Festernes Ophør. De hørte da ogsaa op, ialfald laante Anders ikke mere Lokale til dem. Hans Respekt for Far var saa stor, at det heller ikke her faldt ham ind at mod- sætte sig hans Ønske. Jeg kunde tænke mig, at Far som den kloge Mand og betydelige Menneskekender han var, ogsaa drog »bette Annes« med ind i Sagen og har sagt til sin gamle Daglejer: »Hvad mon dit Barnebarn vilde sige, om han kunde snakke, og saa sin »Oldfe« (Bedstefar) overlæsset med Brændevin

og holde Kro i sin Stue?» — Et ved jeg, at Far ikke gjorde: Han trøstede ikke Anders med en Ekstra-Snaps, for han vidste jo saa godt, at det var ikke Trang til denne, der fik ham til at drikke, men Længselen efter de bortrejste.

Anders tog lidt flittigt til Skørring, og Far skaffede af og til »bette Annes« hjem til sin »raae Oldfe«, som til sin store Fryd havde Drengen hos sig om Natten og blev kostet sammen med Bedstefaderen ovre i Skolen om Dagen. — Anders Mortensen kom da efterhaanden ind i sin tidligere tilfredse Levevis.

— — Naar jeg nu en enkelt Gang gaar igennem min gamle Fødeby, saa standser jeg tit og mindes. Længst bliver jeg naturligvis staaende udenfor mit Fødebjem, Rytterskolen, der bor saa meget af min Sjæl der. Men jeg vender mig da ogsaa mod det Sted, hvor det lange Hus laa. »Laa«, for det er omtrent revet helt ned. Anders' Stue er saaledes forlængst borte, og han bor i en langt mindre oppe paa Kirkegaarden. Men det forhindrer ikke, at jeg mindes ham kærligt, han er saa smukt forbundet med min Barndom og dens Erindringer.

Peter Bojsen.

Af Højskoleforstander Rasmus Bording.

Der fortælles om Peter Bojsen, at han nær var druknet, inden han blev født. Dette gik saaledes til: Faderen, den bekendte Budstikke-Bojsen, var Præst i Skørpinge paa Sjælland. Og en Foraarsdag 1838 vilde han og hans Hustru tage over og besøge deres gode Venner, Præstefamilien i Gimlinge. Paa Vejen dertil skulde de over Halkevad Aa. Der var ingen Bro over Aaen; men der var tyk Is, skønt det var midt i April Maaned, og Kusken mente nok, det kunde gaa at køre over paa den. Men da de var kommen midt ud i Aaen, gik Isen i Stykker, Vognen væltede og de faldt alle i Vandet. Heldigvis var der ikke dybere, end de nok kunde bunde, saa de kom hurtigt paa Benene igen, undtagen Bojsens Hustru, som var højt frugtsommelig. Hun drev ind under Isen, da der var stærk Strøm. Hun var spændt ind i en Fodpose, som hun ikke kunde komme ud af, hvad der maaske var et Held, da den holdt hende fri for at synke til Bunds. Kusken havde travlt med Hestene og med at faa Vognen paa ret Køl igen. Og den ulykkelige Præstemænd, som saa sin Hustru forsvinde ind under Isen, løb langs med Aaen til et Sted, hvor der stod en stor Sten midt i Aaløbet, og hvor der derfor var aabent Vand. Der kom Hustruen et Øjeblik efter til Syne. Bojsen fik hende med noget Besvær halet i Land og bragt hjem i en meget forkommen Tilstand; og det ufrivillige, kolde Bad sammen med Forskrækkelsen bevirkede en noget for tidlig Nedkomst. Men alt gik dog godt og vel. Og Paaskemorgen den 15. April 1838 laa der en spillevende, lille Dreng og skreg i Skørpinge Præstegaard. Hans Navn blev Lars Peter Bojsen.

Bojsenslægtens Biograf, Pastor N. A. Jensen, Møgeltønder, har fortalt, at Slægtens Stammoder, Geske Marie Outzen, i sit Hjem, en lille Bøndegaard i Landsbyen Emmerlev, Vestslesvig, havde indrettet sig et lille Bedekammer, hvor hun daglig tilbragte nogle Stunder i Bøn til Gud. Og der var især en Ting, hun stadig bad til Gud om: at hendes Børn, hendes Afkom maatte blive til Velsignelse i Verden. Denne Bøn synes at være bleven virkeliggjort gennem de mange udmærkede Mænd og Kvinder, som denne Slægt har skænket vort Land og Folk, og ikke mindst gennem Peter Bojsen.

Børnene i Skørpinge Præstegaard fik ingen egentlig Skolegang, men blev undervist hjemme af Faderen selv og dennes gode Ven, Nabopræsten Emil Clausen. Budstikke-Bojsen havde en stor Evne til at samtale med sine Børn og gøre dem interesserede for, hvad han selv var optaget af. Mens han var inde paa Rigsdagen, skrev han jævnlig Breve hjem til Børnene og fortalte dem om de Sager, som var til Behandling, og æskede deres Mening om dem; paa den Maade fik de tidlig deres politiske Sans vakt, ligesom de ogsaa i høj Grad blev vaagne for det nationale, noget, der yderligere styrkedes hos dem, da Krigen brød ud i 1848.

Da Krigen sluttede, blev Pastor Bojsen forflyttet fra Skørpinge til Vilstrup ved Haderslev. Peter kom nu med sin yngre Broder, Frede, til at gaa i Haderslev Latinskole. Men Undervisningen der tiltalte ham ikke, da han var vant til en meget livligere Undervisning i Hjemmet, hvor den som før nævnt var blevet besørget af Faderen og dennes gode Ven, Pastor Emil Clausen, der især var en Mester i at fortælle Verdenshistorie. Han fik dog med nogen Besvær lært saa megen Latin, som det var nødvendigt for at være et »dannet Menneske«. Men saa var han ogsaa færdig med Latinskolen. Han vilde ikke være Embedsmand, han vilde være Militær. De krigeriske Tilbøjeligheder var maaske tildels en Arv fra Moderen, Elise Heramb, der var Datter af en norsk Major, og dels ogsaa en Frugt af den Indvirkning, Krigen i 1848 havde haft paa ham. Han drog saa til København for at blive en »stor General«; men den raa Tone, der herskede blandt de vordende Krigsmænd, gav ham hurtig Afsmag for Militærlivet, og han kom saa ind paa Polyteknisk Lærestanstalt og studerede til Landinspektør. Paa den Maade kom Peter Bojsen til at leve sine Ungdomsaar i København. Og han havde den Lykke, som ogsaa adskillige andre af de dygtigste unge i vort Land har haft, at komme ind i en Ungdomskreds af jævndrende og begavede Kammerater og at komme til at leve et rigt Ungdomsliv sammen med dem.

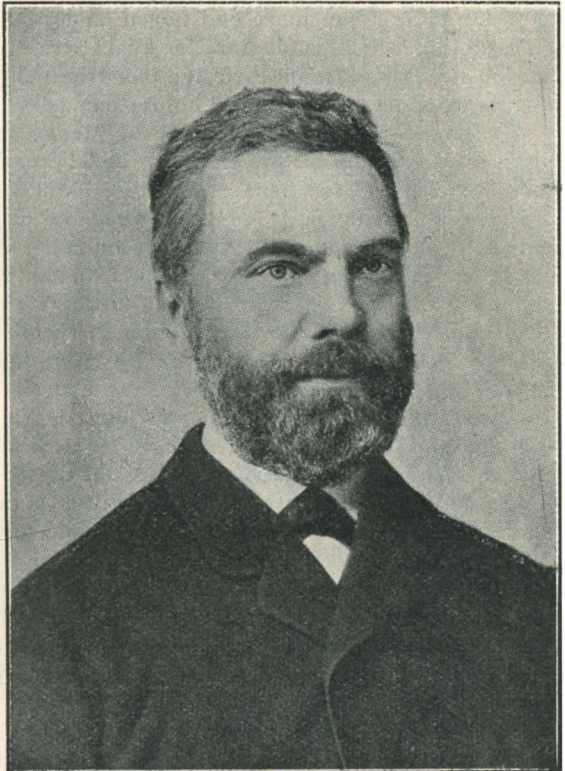
Kredsen hed »Anstalten«. Den bestod af en halv Snes unge Studerende, hvoraf dog ikke alle var Student. De lejede i Forening en større Lejlighed og holdt saa en Husholderske, »Gamle Kirstine«, til at holde Hus for dem. I det lille Samfund havde hver sin Bestilling. Peter Bojsen var »Finansminister«; han skulde styre Økonomien og aflægge Regnskab paa de som oftest meget urolige Generalforsamlinger. J. P. Bertelsen, Bojsens senere Medhjælper i Gedved, var »Marineminister«. Hans Bestilling var at sørge for de vaade Varer og være Mundskænk, naar »Anstalten« havde et af sine beskedne Sold. En var »Udenrigsminister«, han maatte tage imod de fremmede Gæster, naar »Anstalten« undertiden fik Besøg, f. Eks. af Grundtvig og andre store Folk. »Krigsministerens« Hverv var det vanskeligste. Han skulde forsvare »Anstalten« overfor alle uvedkommende. Navnlig skulde han tage imod Lejeværten, naar denne kom med Fordringer, som Selskabet ikke yndede. Han skulde tillige være »Udsmider«, naar det traf, at »Gæsterne« blev ubehagelige. »Anstalten«s mest tavse Medlem, en Student M. Andersen, var blevet udnævnt til »Kultusminister« med den Forpligtelse at skulle tale ved Møderne, naar ingen andre vilde. De Medlemmer af Selskabet, som ikke havde nogen Bestilling, betegnedes som »Folket«.

Det var et meget fornøjeligt og indholdsrigt Liv, der levedes i »Anstalten«. Der blev holdt mange Møder og ført mange Diskussioner om baade muntre og alvorlige Spørgsmaal. Især Kirke- og Skolespørgsmaal var brændende i denne dygtige og vaagne Ungdomskreds. Ogsaa politiske Spørgsmaal drøftedes nu og da. Af de Gæster, som jævnlig besøgte »Anstalten« og tog Del i dens Diskussioner, kan nævnes Grundtvigs Svigersøn, Præsten P. O. Boisen, den senere Valgmenighedspræst Niels Lindberg, Ludvig Wagner, Morten Eskesen o. fl.

I Aaret 1858 tog P. Bojsen Landinspektøreksamen. Han var imidlertid bleven klar over, at hans Hu stod til at blive Skolemand. Og hans Tanker droges mere og mere i Retning af Folkehøjskolen. Forstanderen for Rødding Højskole, Sophus Høgsbro, var dengang bleven valgt til Rigsdagsmand, og Bojsen overtog da i nogle Maaneder hans Undervisning ved Højskolen. Han var dengang kun 20 Aar. Da Høgsbro kom hjem fra Rigsdagen, forlod Bojsen

Rødning, men kort efter, i Januar 1859, blev han Lærer paa Uldum Højskole, hvor Rotwitt dengang var Forstander. Der var mere livligt i Uldum end i Rødning, og navnlig kom der mange af Omegnens Folk hen paa Højskolen, saa drøftedes der Politik og meget andet. Derved kom den unge Bojsen i livligt Samkvem med Omegnens Bønder. En Dag hen paa Foraaret i April Maaned stod han paa Talerstolen paa Uldum Højskole og var midt i et Fore-

drag om »Brændselsværdier«, da Døren pludselig gik op og ind traadte fire anselige Mænd. Det var Folketingsmanden fra Bjerrekredsen, Terkel Terkelsen, Kalhave, fhv. Landstingsmand N. Knudsen, Tingstedholm, Kroejer Faaborg, Tebstrup, og Sognefoged Peter Svejstrup, Gedved. De satte sig paa Tilhørerbænken og blev ganske roligt siddende til Foredraget var forbi. Bagefter samlede de med Bojsen i Rotwitts Dagligstue. Det viste sig da, at deres Ærinde var at formaa Bojsen til at overtage Ledelsen af den foreløbig nedlagte Højskole i Gedved. Det lod ganske vist ikke til, at det for de fire Herrer drejede sig saa meget om selve Folkehøjskolen og Ungdommens Opdragelse, som om det at faa en politisk Bevægelse sat i Gang i Horsenseggen, der den Gang gjaldt for at være en af de »døde Pletter« i Landet. Men det var fra

Peter Bojsen.

Højskolen, at Bevægelsen skulde udgaa. Programmet skulde efter de fire Herrer Mening være: 1) Afholdelse af talrige Folkemøder omkring i Sognene og navnlig »Genopstandelse af Himmelbjergfesterne fra Blichers Tid«. 2) Ordning af Landboernes Pengesager gennem Oprettelse af Landbosparekasser. 3) Opstilling af bondevenlige Folketingskandidater i Kredsene, blandt andet ogsaa i Horsens By, hvor det aldrig havde været Tilfældet før. 4) Oprettelse af et bondevenligt Blad i Horsens.

Man vil maaske finde, at det var et lidt mærkeligt Program for en Højskole. Men Bojsen gik ind paa Forslaget, idet han tænkte sit derved, Tanker, som han dog foreløbig beholdt for sig selv.

Efter nogen Forhandling frem og tilbage endte det med, at Bojsen købte og overtog Skolen, der forhen ejedes af et Aktieselskab. Og saaledes kom han da til Gedved i Foraaret 1859.

Blandt de Krav, der udefra stillede til ham, da han begyndte sin Manddomsgering i Gedved, var altsaa ogsaa dette, at faa Himmelbjergfesterne i Gang igen. Der synes at have været en Standsning af Grundlovsfesterne paa Himmelbjerget fra sidst i Halvtredserne til først i Tredserne. Men saa kommer der atter Gang i Sagerne. Og her maa Bojsen nævnes som den, der var med til at sætte Hjulene i Gang, da Vognen var kørt i Staa. Hans Navn findes som et af de første blandt Indbyderne til Festen 1863. Og ved sine folkelige Taler bidrog han mere end nogen anden til at skaffe Festerne Anseelse og Tilslutning i de følgende Aar. Jeg kuser fra min Barndom i Halvfjerderne, hvordan de aarlige Grundlovsfester paa Himmelbjerget altid var hele Egnens store Begivenhed. De blev altid holdte paa selve Grundlovsdagen, den 5. Juni. Og der kunde da samles Tusinder af Mennesker. Ligeledes mindes jeg, at Bojsen altid var den af Talerne, der bedst kunde vinde Opmærksomhed og samle Tilhørere. Naar hans ranke, lyse Skikkelse med det allerede dengang noget graasprængte Haar og Skæg viste sig paa Talerstolen, saa fik Folk travlt med at rykke saa tæt sammen omkring den som muligt. Ham vilde man høre. Bojsen var en Taler af Guds Naade. En Aladdinskikkelse, som der træffende er blevet sagt, der hurtigt kunde vinde Indgang i sine Tilhøreres Sind. Han begyndte gerne sine Taler med en eller anden Anekdote eller munter Historie fra Hverdagslivets Overdrev. Og saa var Opmærksomheden der lige med det samme. En Gang begyndte han sin Tale med at fortælle om to Haandværkssvende, som boede paa samme Værelse, men havde hver sin Seng. Saa en Aften havde de været ude at solde, og da den ene i en noget omtaaget Tilstand kom hjem, tog han fejl og lagde sig i Kammeratens Seng. Da den anden noget længere ud paa Natten kom tilbage i en noget lignende Tilstand og kravlede under Dynen, opdagede han til sin Forbavselse, at der laa en Mand i Sengen. »Der er kommen en Karl i min Seng«, udbrod han saa. »Der er ogsaa en Karl i min Seng«, lød Svaret. Saa begyndte de at slaas. Den ene vilde smide den anden ud af Sengen. Omsider endte det med, at de begge trillede ud paa Gulvet. Der laa nu den ene og klynkede: »Min Karl smed mig ud!« »Min Karl smed ogsaa mig ud«, jamrede den anden. Ingen af dem kunde kende hinanden.

Denne Historie anvendte Bojsen saa paa de politiske Forhold. Det var Aanden fra 48 og Aanden fra 66, som var kommen for Skade at komme i Seng sammen, og nu havde Aanden fra 66, Egenkærlighedens og Mistillidens Aand, smidt Aanden fra 48, der var Tillidens og Kærlighedens Aand, ud. Men Bojsen haabede paa, at Aanden fra 48 nok skulde vinde frem igen. Dette Haab gik jo paa en Maade i Opfyldelse i 1915, da vi fik vor nye Grundlov. Og for Peter Bojsen har det sikkert været en stor Tilfredsstillelse, at han paa sine gamle Dage kunde være med til at sætte Aanden fra 66 paa Porten.

En anden Gang begyndte han sin Tale den 5. Juni med at fortælle om en Oplevelse, han havde haft paa Vejen til Himmelbjerget. Da han var kommen kørende ad de sandede Veje, der fører op paa »Bjerget«, havde han mødt en Mand, og til ham havde han sagt: »Det er endda en træls Vej, I har til Himmelbjerget!« Saa havde Manden svaret: »Jamen den æ gue o kjø Kloj te paa!« Hvordan han saa fik denne Historie anvendt, husker jeg ikke mere. Derimod husker jeg tydeligt det brede Smil, der næsten fik Munden til at naa om til begge Øren, og den kraftige, men lidt tørre og skrattende Stemme, hvormed han gerne fortalte slige Historier.

Det hørte med til Bojsens Ejendommelighed som Taler og Folkevækker, at han altid forstod at tage Folk paa det Standpuekl, hvor de stod. En Gang

han skulde holde Foredrag i Randersegnen paa et Sted, hvor man ikke var vant til at gaa til Møder eller sligt, begyndte han sit Foredrag med at sige: »Jeg er nede fra Horsensegnen, hvor de har gode Heste — ja, De har jo ogsaa gode Heste her paa Randersegnen«. Folk spidsede straks Øren, og han havde Forsamlingens Opmærksomhed lige med det samme. Og den slap han heller ikke, da han længere hen i Foredraget satte Ploven dybere i.

Bojsen var en Mester til at fortælle, ikke alene Historier, men Historie. Verdenshistorien og de islandske Sagaer var især hans Felt. Paa hans gamle Dage var det lidt vanskeligt at faa ham til at fortælle Sagaer (jeg har kun hørt ham en Gang). Men Verdenshistorien fortalte han med Liv og Lyst, og det skulde være en sær Døgenigt, som ikke lod sig rive med af hans Fortælling. Der var saa meget af Friskhed og Frejdighed hos ham, selv da han var naaet langt over Støvets Aar. At se den ranke, lyse Skikkelse skride ind i Skolestuen, var som en Aabenbarelse af den evige Ungdomskraft. Saa gik han op og ned ad Gulvet med »Skræp« (en lang Pegepind) i Haanden og sang saa det dundrede: »Vaagner, vaagner danske Helte« eller »Der gaar Dans paa Ribergade«. Naar han saa var kommen op paa Talerstolen, trak han Øjenbrynene i Vejret og begyndte at fortælle om Napoleon og den franske Revolution eller om Garibaldi — og alt omkring ham var lutter Øre. —

Den samme vækkende Klang, der var i hans Ord, naar han stod paa store Folkemøder, var altsaa ogsaa til Stede, naar han stod i Skolestuen eller paa Seminariet.

Jeg tror nok, man kan sige, at de Seminarister, der udgik fra Gedved i Bojsens Tid, var særprægede i ikke saa ringe Grad. Det særprægede bestod i, at der var et eget Liv over dem, og de bragte Liv med sig, hvor de kom. Det var det Liv, der var hos Bojsen selv, der havde forplantet sig til hans Lærlinge. Der var gennem hans vækkende Tale bleven tændt en Gnist i deres Sjæle; og der sidder adskillige Lærere trindt om i vort Land, hos hvem denne Gnist blev til en Ild, der brænder endnu. Jeg ved ikke, om han havde nogen bestemt Metode for sin Undervisning, men i Pædagogiktimerne plejede han gerne at indskærpe sine Elever, at alle Metoder kunde være lige brugelige. Kun een, den kedelige, kunde ikke bruges.

Om Peter Bojsens Virksomhed paa Seminariet fortæller hans mangeaarige, trofaste Medhjælper, nu afdøde Seminarieforsøger Martin Kristensen følgende: »Der undervistes paa Seminariet omtrent som paa Højskolen, og Seminariet blev aldrig en Afrettelsesanstalt, hvis Endemaal var en glimrende Eksamen. Der eksamineredes ikke meget i de historiske Fag, og hverken Bojsen eller jeg var da heller synderlig dygtige til det. Vi delte disse Fag saaledes, at Bojsen fik Verdenshistorie og Geografi, og jeg Danmarks- og Litteraturhistorie.

Grundtvig fremhæver tit, at Historien skal virke som den levende Fremstilling af selve Kendsgemningerne. I hans egne Historieværker træder imidlertid stadig Skildringen i Skygge for hans aandrige Betragtninger over den historiske Sammenhæng. Saaledes ogsaa og i endnu højere Grad hos Kold. Derimod har nogle af Grundtvigs Lærlinge været særlig dygtige Fortællere. Ludvig Chr. Müller, Svendsen og Mads Melby kan nævnes. Til denne sidste Slags hørte Bojsen. Han forberedte sig aabenbart hellere efter Beckers store Verdenshistorie end efter Grundtvigs, og han havde sin Styrke i den levende og malende Fremstilling. Den, der har hørt ham skildre den franske Revolution, eller maaske endnu bedre har hørt ham fortælle islandske Sagaer, Njals Saga og Thorvald Vidførles Saga (efter Hauchs Digtning) glemmer det

aldrig. Man har sagt, at hans Fantasi løb af med ham og at han overdrev i sine Fortællinger, vel undertiden endog udmalede noget paa fri Haand. Kan gerne være. Den, der har saa megen Fantasi, har jo Fristelser i den Retning, og de, der ikke har mere Fantasi, end til Eksempel jeg har, skal ikke roses alt for meget for, at vi holder os til den »nøgne« og »paalidelige« historiske Fremstilling.

Han kunde bruge drastiske Vendinger ogsaa under sin Syssel med Eleverne i andre Fag. Den nu afdøde Konsulent S. Petersen havde engang under Udførelsen af en Tegning rodet saa længe med Passeren i et Punkt paa Kortet, at dette var lovlig langt fra at svare til den videnskabelige Forklaring, at et Punkt har ingen Udstrækning. Bojsen saa det, gav sig efter Sædvane et lille Slag paa Skægget med den flade Haand og udrød: »Skal det være et Punkt? Paa den Plads kunde jo ligge et lille Husmandshus«. En saadan Rettelse huskes.

Gamle Fader Holberg, som Bojsen elskede, og hvis Peder Paars og Komedier han læste op, bedre, er jeg nær ved at sige, end nogen anden Oplæser, jeg har hørt, forsvarer ogsaa Overdrivelser. Fortæller en, siger han, at det har blæst, saa Hatten røg af en Mand, vækker det ingen Opmærksomhed; men fortæller han, at Mandens Hoved røg med, saa lyttes der. Ja, saa stærke Overdrivelser kunde vel ogsaa undertiden Bojsen bruge for at ruske en søvni Tilhører vaagen. I hans Timer maatte der ikke soves.

I de Aar, hvor Seminariet gik bedst, holdtes hver Maaned en Aften offentligt Møde, hvor Bojsen og jeg talte, naar ikke tilfældigt Peder Larsen, Dons, eller en anden fremmed var til Stede og kunde tage Ordet. Ved disse Møder var næsten altid Salen stuvende fuld af Deltagere fra Øst og Vest i mindst en Mils Afstand. Ved et flere Dages Skolemøde holdt Otto Møller fra Gylling engang en Række Foredrag, og i Høsten havde vi et Aar en hel Uge igennem et stort Landsmøde, hvor Bojsens Far hver Dag holdt Foredrag. Han kunde saaledes rive alle med, at selv gamle Kaas i Gedved, der ellers var langt fra at kunne regnes til Skolens Venner, engang efter hans Foredrag sagde til mig: »En saadan Mand skulde aldrig dø«. Fra dette Møde husker jeg som Deltagere fra Vendsyssel Lærerne Grønborg og Nielsen, hvis Virksomhed deroppe Thomas Larsen nylig har skildret i sin Bog »En Gennembrudstid«, og Madsen Mygdal, om hvem Bojsen til mig bemærkede, at han med det ene Øje, der gik saa stille omkring, nok vidste mere end alle vi andre tilsammen. Amtsforvalter Lindholm fra Thisted og Hustru (Kolds Søster), Smed Johannes Vedel og Hustru fra Høve, Klavs Berntsen og flere andre landskendte Folk kan ogsaa nævnes. Om Aftenen sang Klavs Berntsen, og han og Laurids Jensen fortalte Eventyr, eller der var Diskussion. Bojsens Søster, Jutta, gav Referater til Horsens Folkeblad. Saaledes virkede da Skolen under Bojsens Ledelse i vide Kredse.

Men Bojsen var ikke blot Skolemand, han var ogsaa Landmand. Og det var Bojsens Stolthed at drive sin private Ejendom op til den højeste Ydeevne, saa han forholdsvis leverede mere Mælk til Mejeriet og flere Sengsvin til Slagteriet end nogen anden af Gedveds Beboere. Han ofrede da ogsaa meget paa sin Ejendom, og om den intensive Drift økonomisk svarede Regning, har jeg aldrig rigtig kunnet blive klog paa; i Samtale kunde han gøre det op til Overskud eller Underskud som hans Humør var til. Men jeg tror da ogsaa, at Indtægten ikke for ham var Hovedsagen; han havde jo sin Skole i Baghaanden. Nej, det, der glædede ham, var at se Væksten paa de godt behandlede Marker og at gaa i Stalden og se paa de blanke og velnærede,

jydske Køer og de tilfredse, mæskede Svin. Al denne bugnende Frodighed satte hans Fantasi i Sving og glædede ham ind i hans inderste. Og han og vi andre Lærere, der havde Sans derfor, levede paa denne Maade sammen med Bondelandet, med Tjenestefolkene og Bedriften.

Og Bojsen havde mange originale Røgttere, trofaste Arbejdere og dygtige Tjenestefolk ude og inde. Der var nu Røgteren »Gamle Rasmus«. Han var Filosof og havde den uforgribelige Mening, at Verden blev koldere og koldere og tilsidst maatte ende i en evig Vinter, hvad han mærkeligt nok, foruden paa egen Erfaring, støttede paa det bibelske Ord, at saalænge Verden staar, skal Sæd og Høst, Sommer og Vinter aldrig aflade. Han vilde ikke til Foredrag, naar Puddelen »Tyrk« skulde holdes udenfor. »Nej, du maa ikke komme ind! Du kunde blive for bibelsprængt!«, sagde han til den. Han gik ogsaa og smaasnakkede med Køerne, kun kunde han, som rimeligt var, blive vred, naar »de vilde grine ad ham«.

Og der var »Gamle Thomas«. En Dag havde han bundet et Kobbelt Køer til en Pæl, og Trækkoen gav sig da til at gaa rundt og trak de andre med, hvorved den forhindrede dem i at stikkes. Thomas gik da hen til den erfarne Ko, tog sin Hue af og holdt følgende Tale, som vor Nabo aflurede ham: »Godd, Madam! Du er en Kærneko, der forstaar, hvordan du skal bære dig ad. Men du har ogsaa haft en god Læremester. Det er mig, du har at takke for alt det. du kan«. — Han var stolt af Kreaturerne, og efter Bojsens Sigende sagde han »De« til Tyren den Dag, da den havde faaet Præmie i Horsens. Og Bojsen, og ogsaa jeg, da jeg siden fik Ejendom, havde paalidelige og trofaste Hjælpere i »Gamle Morten« og hans Hustru »Mutter«.

Den halte »Kokke-Mette« var ogsaa en trofast gammel Sjæl. Hver Dag kom hun fra Bakken, hvor hun boede, ned i Køkkenet for at hjælpe til med Opvaskning. »Morfru«, der i mange Aar styrede Køkkenet og tog sig af alt med samme Omhu, som om det var hendes eget, og mange andre flinke Tjenestefolk kunde endnu nævnes. De havde det ogsaa godt. Fru Bojsen tog sig af dem og sørgede godt for dem, og der er ogsaa mange Vidnesbyrd om, at hun heller ikke glemte de syge og fattige udenfor Skolen«. —

Af foranstaaende vil det kunne ses, at Bojsen ikke alene interesserede sig for Skolearbejde, men ogsaa for Landbrug. Han var i det hele taget en Mand med mange Interesser. Alt, hvad der kunde gavnligt vort Folk, var han optaget af. Det var Filantropen, der stak i ham. En Arv, han havde modtaget, vel især fra Bedstefaderen, den lollandske Biskop, der med samme Nidkærhed arbejdede for Almuens Oplysning som for Kirkens Velfærd. Det laa til Bojsens Natur at virke stærkt ogsaa udadtil. I Tidens Løb fik han da ogsaa mange offentlige Tillidshverv. I flere Aar var han Formand for Katstrup-Ørritslev-Tolstrup Sogneraad, Amsraadsmedlem, Formand for Horsens Landbosparekasse osv.

Hans største Bedrift paa dette Omraade er dog vel nok Oprettelsen af Horsens Andelssvineslagteri. Ja, den maa vel kaldes hans egentlige Livsbedrift. Det var ligefrem en genial Tanke, der slog ned i Bojsens Sind, da han gik og spekulerede paa, hvordan der kunde skaffes forøgede Indtægter for det betrængte, danske Landbrug. 80'erne og 90'erne i forrige Aarhundrede var en trang Tid for de danske Landmænd. Priserne var overalt nedadgaende, og navnlig var det galt med Svinene. Et Slagterisvin kostede i det højeste en 30—40 Kr. Da var det, Bojsen fandt paa, at Andelstanken, der alt nogle Aar i Forvejen havde fundet Vej herind og givet sig Udslag i Oprettelsen af Brugsforeninger og Andelsmejerier, ogsaa maatte kunne

anvendes her. Og i 1887 fik han oprettet det første Andelssvineslagteri i Horsens. Denne Bedrift har gavnet de danske Landmænd for Millioner af Kroner. Men Ideen kom ikke helt af sig selv. Den kostede Bojsen mindst een søvnløs Nat. Han fortæller selv herom:

»Jeg var lige hjemkommen fra en Rejse til Holstebro, og Planerne om et Slagteri svirrede rundt i Hovedet; jeg kunde ikke sove. Skal det være et Aktie- eller et Andelsslagteri? var de Spørgsmaal, jeg stillede mig selv. Det første vilde det blive lettest at skaffe Penge til; men ved Andelsprincipet kunde man bedre faa alle med. Kapitalisterne fik da ingen Forrettigheder. Hen paa Morgenstunden sejrede Andelstanken, og jeg havde faaet Mod og Lyst til at kaste mig ind i Arbejdet for et Andelssvineslagteri«. —

At Seminarieforstanderen i Gedved var en alsidig Mand, ses klart af den Omstændighed, at han igennem mange Aar var Leder af Horsens Landbrugsforening. Denne Forening, der havde stor Tilslutning og strakte sig over 53 Sogne i Horsens Opland, var det nu, der blev Basis for hans Bestræbelser for Andelssagen. Den 27. Maj 1887 stod der i »Horsens Folkeblad« en Opfordring til at oprette et Andels-Svineslagteri for Horsens og Omegn. Opfordringen var undertegnet af P. Bojsen som Førstemand og saa den øvrige Del af Bestyrelsen, ialt 18 Navne.

Bojsens første Opgave har da været den at faa disse atten Mænd gjort saa interesserede for Andelstanken, at de vilde være med til at bære Sagen frem. Det har maaske slet ikke været saa lige en Sag, da det jo var en hidtil ukendt og uprøvet Ide. Men det lykkedes altsaa.

Opfordringen var ledsaget af en udførlig Redegørelse for Slagteriets Anlæg og Drift samt hvilke Fordele, der kunde tænkes opnaaet ved at sætte saadan et Andelsforetagende i Gang, i Modsætning til de Slagterier, der ejedes af Aktieselskaber eller Enkeltmand.

Der blev stort Røre om Sagen. Utallige Diskussioner og Møder blev afholdte, og Fællesslagteriernes Mænd, der saa deres Interesser truede, tropede op; men det lykkedes at overvinde al Modstand, og den 22. December 1887 slagtedes det første Svin paa Verdens første Andelsslagteri. Som et Kuriosum kan nævnes, at Byfogden i Horsens for at lægge Sten i Vejen for Foretagendet, havde forlangt, at Slagteriet skulde løse Borgerskab baade som Købmand og Slagter, og da Bestyrelsen nægtede at gaa ind paa det, blev hvert af Medlemmerne idømt Bøder for uberettiget Næringsbrug, saa Bojsen maatte finde sig i paa samtlige Medlemmers Vegne som Formand at indløse de to Borgerskaber. Seminarieforstanderen i Gedved blev altsaa en Tid tillige baade Slagter og Købmand i Horsens!

Men Sagen var altsaa nu i Gang og kunde ikke holdes nede. De ny Slagterier gik deres Sejrsgang ud over Landet. Allerede Aaret efter oprettedes der Andelsslagterier i Odder, Esbjerg, Faaborg, Holbæk, Kolding og Slagelse. I 1889 kom Masnedsund, Nykøbing F., Køge, Skanderborg og Randers. 10 Aar efter, at det første var blevet bygget i Horsens, fandtes der 25 Andelsslagterier i Danmark. Samtidig øgedes ogsaa Svinebestanden stærkt. I Aaret 1881 fandtes her i Landet 527,417 Stk., i Aaret 1888 770,785 Stk., hvilket er en Stigning paa ca. 46 pCt.

Sagen var naturligvis ikke endt med den forøgede Flæskeproduktion. Der skulde jo ogsaa sørges for gunstige Afsætningsforhold i Udlandet og desl. I den Henseende er der vel andre Mænd, der har virket og indlagt sig Fortjeneste. Men derfor bliver jo dog Bojsens Betydning som Opfinder af Andelsslagterierne, om man tør bruge det Udtryk, lige stor.

Bojsen var alle Dage en ivrig Forkæmper for Andelssagen. I 1884 sammenkaldte han Bymændene i Gedved og forelagde dem en Plan om at lave et Andelsmejeri i den lille Vandmølle, der laa lidt neden for Byen. Tanken vandt Tilslutning, og Aaret efter kom Mejeriet i Gang med Bojsen som Formand. Det blev altsaa dreven ved Vandkraft.

Ogsaa i det politiske Liv gik hos Peter Bojsen Teori og Praksis altid Haand i Haand. Han var ikke alene Agitatoren, der ved sin vækkende Tale Tale ruskede Folk op af Søvn; men han forstod tillige ved praktiske Foranstaltninger at støtte Frihedens og Fremskridtets Sag. Han havde jo ganske vist tænkt sit derved, da de fire Mænd fra Gedvedegnen kom og vilde have ham til at overtage deres Højskole og opstillede det lidt mærkelige Program for hans Virksomhed. Men deres Krav til ham i saa Henseende var ham vist slet ikke saa uvelkomne. I hvert Fald træffer vi ham ret snart efter hans Ankomst til Gedved i 1859 i fuld Virksomhed med Afholdelse af »talrige Folkemøder rundt om i Sognene«, »Oprettelsen af Landbosparekasser«, »Opstilling af Venstrekandidater ved Folketingsvalgene« o. s. v. Det var jo de Krav, man fra Befolkningens Side havde stillet til ham. Det var et besværligt Stykke Arbejde, som det altid er, at sætte Ploven i udyrket Jord. Men Bojsen hængte i. Sammen med en venstresindet Gaardmand fra Egnen kørte han rundt til Møder. Tilslutningen var oftest meget ringe, saa ringe, at han sommetider kom til at tænke paa den gamle, græske Filosof, om hvem der fortælles, at han for gode Ord og Betaling maatte leje sig en Tilhører. Men efterhaanden kronedes Bestræbelserne med Held. Allerede 1861 kunde Venstre opstille en Kandidat i Horsenskredsen. Han blev ganske vist ikke valgt, men Højre havde dog faaet at mærke, at de for Fremtiden ikke kunde gøre Regning paa at være ene om Sagerne. Et Par Aar senere blev der oprettet Landbosparekasser baade i Skanderborg og Horsens. Og det fjerde Punkt i Programmet: Oprettelsen af et bondevenligt Blad i Horsens, blev ogsaa lykkelig og vel gennemført i 1865, da »Horsens Folkeblad« begyndte at udkomme. Naturligvis var Bojsen ikke ene om at faa alle disse Sager ført igennem, men han var dog den, der var Drivkraften i det altsammen. Og man vil maaske nok finde, det var ret respektabelt af en Mand paa 25—26 Aar at være Foregangsmand i alt dette, og saa samtidig have baade sin Højskole og sit Seminarium at passe.

Bojsens politiske Virksomhed skal jeg ellers ikke her komme nærmere ind paa. Kun skal lige nævnes, at han blev valgt ind i Landstinget i 1894 og sad der Perioden ud, gik saa ud af aktiv Politik nogle Aar, indtil han i 1912 kom ind i Rigsdagen igen som kongevalgt Landstingsmand. Hvor var han glad ved denne Udnævnelse. Det var vist ikke saa meget for Ærens Skyld, som fordi han nu kunde faa Lejlighed til at vie Folkelivet sine sidste Kræfter, og det var jo det, han havde stræbt efter lige fra sin Ungdom af: at tjene sit Folk.

Peter Bojsen var i Sandhed en folkelig Mand. Men hans Folkelighed bestod ikke i, at han gik rundt og klappede Folk paa Skulderen og snakkede med dem om Studepriser og den Slags. I den daglige Omgang var han nærmest tilbageholdende. Og han havde ondt ved at kende Folk. Han kunde -- er der bleven sagt -- daarligt kende sine egne Børn, naar han traf til at møde dem paa ukendte Steder. Et morsomt Træk er bleven mig fortalt af en af hans Lærlinge paa Seminariet. Jeg tager det med her, da det paa en vis Maade kan bidrage til at kaste Lys over hans Personlighed:

Der ventedes engang en engelsk Skolemand i Besøg paa Gedved. Bojsen

var lidt betænkelig ved at skulle tage imod ham, da han ikke var ret stiv i det engelske. Og Englænderen kunde sagtens ikke tale Dansk. Imidlertid trøstede Bojsen sig med, at han jo dog altid kunde sige »How do you do?« — det, vidste han, var den engelske Maade at hilse en fremmed paa, og saa gik det vel nok for Resten. Dagen oprandt, da den fornemme Gæst skulde komme, og Bojsen gik frem og tilbage i sin Stue i sin fineste Puds, rede til at tage imod ham. Da gaar Døren op, og en af Seminaristerne ved Navn Jørgen træder ind for at forrette et eller andet Ærinde. Bojsen iler hen imod ham, bukker dybt og udbryster: »How do you do, Mr.?« Seminaristen blev noget forfjamsket og var ikke fri for at tro, der maatte være sket eller andet oppe i Bojsens øverste Etage; men omsider opklares jo Misforstaaelsen, og de fik sig begge to en hjertelig Latter. At Bojsen af og til maatte høre ilde for den Historie er jo let forstaaeligt. Nogen Menneskekender var han altsaa ikke i ydre Forstand, men ellers kendte han nok sine Pappenheimere. Og han var i Sandhed en folkelig Mand, saavist som den, der hylder Princippet alt for Folket og alt ved Folket, maa være folkelig i bedste Forstand — og det gjorde han altid. Hele hans Stræben gik ud paa at g a v n e sit Folk.

Gavnede han saa ikke ogsaa sig selv? Jo, det gjorde han vel nok. Han blev i hvert Fald efterhaanden en velhavende Mand og blev Ejer af en hel Herregaard. Men det skal for det første siges, at han blev det ikke paa andres Bekostning. Og dernæst, at hans Velstand skyldtes især en tarvelig Leve-maade og saa det, at han altid havde Orden i sine Pengesager. Engang, jeg besøgte ham paa »Petersborg«, fortalte han mig, at han gennem mange Aar havde gjort sig det til Regel at gøre sit Regnskab op hver Aften, inden han gik til Sengs, og manglede der bare en Øre i Regnskabet, kunde han ikke bekvemme sig til at gaa til Ro, før han havde fundet, hvor Fejlen stak. En saadan Nøjeregnehed maa jo absolut føre til Velstand.

Men med al sin stærke, økonomiske Sans var Bojsen dog ikke af den Slags Folk, der satte det timelige over det evige, og han kunde godt somme-tider ironisere lidt, naar han fandt, at Folk blev for materialistiske. Han sagde engang: »Jeg rejser i denne Tid rundt og holder to Foredrag. Det ene er om Svin, det andet om Mennesker. Naar jeg holder det om Svinene, bliver jeg hentet i en flot Wienervogn, faar fin Aftensmad og 50 Kr. i Honorar. Naar jeg holder det om Mennesker, faar jeg 10 Kr., maa nøjes med tarvelig Mad og bliver befordret i en simpel Fjedervogn«. Ja, der er jo Forskel! Selv om Bojsen arbejdede meget med Svineslagterier, holdt han dog ikke af, at Forskellen udelukkende skulde regnes Svinene til gode. Han var heller ikke bange for at ofre noget, naar det gjaldt en god Sag. Det viste sig bl. a. i sin Tid, da Autoriteterne fandt paa at gøre Højskolernes Statstilskud afhængig af, om der paa Skolen afholdtes en Afgangsprøve for Eleverne. Da indtog Peter Bojsen, ligesom forøvrigt Kristen Kold, det Standpunkt, at han hellere gav Afkald paa Statstilskudet, end han vilde finde sig i dette Indgreb i Højsko-lens Frihed.

I Aarenes Løb var Gedved Friseminarium vokset op til at blive et af de største i Landet. Først var der jo Højskole; den begyndte i 1859 med 19 Elever og voksede stadigt, men det tilfredsstillende ikke helt Bojsen. Det var jo godt nok at bringe Ungdommen Liv og Oplysning; men kunde der skaffes dygtige Lærere, der igen kunde bringe Liv i Børnene og knytte Forbindelsen mellem Skole og Hjem, saa vilde det jo være en stor Vinding for Folket i det hele taget. Og Folkets aandelige saavel som timelige Velfærd var det især, der laa Peter Bojsen paa Sinde.

Han begyndte da paa et Seminarium, og i flere Aar gik saa Højskole og Seminarium ved Siden af hinanden. Men alt som Tilslutningen blev større og større — Seminariet havde tilsidst stadig omkring ved 200 Elever — og Bojsens Virksomhed udadtil ogsaa tog større og større Omfang, blev han omsider klar over, at den ene af Delene maatte lægges ned. Efter nogen Overvejelse frem og tilbage, blev Resultatet, at Højskolen blev nedlagt i 1881, mens Seminariet blev ved at bestaa.

Imidlertid blev Eksamensbestemmelserne mere og mere skærpede, hvilket bevirkede et større Mandefald blandt Seminaristerne, hvad der saa igen gav sig Udslag i, at Seminariet mistede noget af sin Anseelse udadtil. Bojsen, som aldrig havde været nogen Ven af Eksaminer, syntes, at Forholdene blev ham for stramme, og dette i Forbindelse med, at han nu ogsaa var bebyrdet med saa mange offentlige Tillidshverv, gjorde, at han omsider besluttede sig til at fratræde og overlade Seminariets Ledelse i andre Hænder. Han forpagtede saa i 1896 Seminariet bort til sine to dygtige Medarbejdere Martin Kristensen og Jens Byskov, og efter nogle Aars Forløb flyttede han til Ry St., hvor hans Datter og Svigersøn, Helge Hostrup, havde oprettet Ry Højskole nogle Aar i Forvejen. Han byggede sig en stor Villa, »Petersborg«, i Skolens Nærhed og tog stadig Del i Arbejdet paa Skolen. Det Arbejde, som havde haft hans Ungdomskærlighed, blev han altsaa tro til det sidste.

— I 1912 fejrede han og hans Hustru deres Guldbryllup den 2. Sept. Det blev en Glædesdag ikke alene for dem, men for hele Byen, og da navnlig for Stationsbyens Børn. De var budt hen i Højskolens Gymnastiksal om Aftenen og blev trakteret med Chokolade og Kage.

Der er engang træffende bleven sagt om Peter Bojsen, at det var intet Under, han havde kunnet holde sig saa ungdomsfrisk op igennem Aarene, for han havde hele Tiden haft »Ydun med Gulddæblerne ved sin Side«. Og sikkert er det, at Fru Ingeborg Bojsen gennem de mange Aar, de fik Lov at leve sammen, var sin Mand en god Støtte. Hun fyldte Hjemmet med sin glade Sang og sin Musik. Hun tog sig af Eleverne i deres Fritid, noget som Bojsen sjældent gav sig af med og vel heller ikke rigtig egnede sig til. Hun gik ud til de fattige og syge og var som en Mor for hele den Kreds, der sluttede sig om Højskolen og Seminariet. Men hvad hun bar været for sin Mand ses maaske allerbedst deraf, at da hun havde udstridt, saa var ogsaa hans Kræfter udtømte, og de fulgte hinanden i Døden med kun et Par Maaneders Mellemløb i Foraaret 1922.

Det var et overmaade virksomt, og vi kan vel tilføje, velsignelsesrigt Liv, som afsluttedes ved Lars Peter Bojsens Død den 27. Maj. Tankerne gaar uvilkaarligt tilbage til den fromme Bondekone i Emmerlev, der hver Dag bad til Gud om, at hendes Børn, hendes Afkom maatte blive til Velsignelse i Verden.

Kalø Vig ved Nappedam.

Om Kaløvigegnens Fugle.

Af V. Sigfred Knudsen.

Naar Efteraarsstormene sætter ind, og det store Fugletræk Nord fra er i fuld Gang, bliver der livligt i Kaløvig; thi faa Steder i vort Land samles saa store Skarer, især af Svømmefugle, som her. Ogsaa langs Vigen og paa de mange fladvandede Steder er der livligt med Fugle, men her er det især Vadefuglene, der dominerer. Hele Efteraaret og Vinteren igennem — ja, ofte til helt hen i Maj — er Kaløvig et herligt Sted at besøge for den fugleinteresserede. Hvis man vil se Fuglene fra Land, er de store fladvandede Arealer omkring Ruinen, Følle og Vosnæs særlig at anbefale; men vil man se Ænder, Gæs, Svaner og Alkefugle, maa man i en Baad — helst en ikke for larmende Motorbaad — Vejret maa være klart og stille, og man maa have en god Kikkert med.

Vi vælger en Sensommerdag til Vandrings langs Vigen; thi da har vi endnu vore egne Ynglefugle og tillige en hel Del Arter, som allerede har forladt deres Ynglepladser højt mod Nord, og som i kortere eller længere Tid holder Rast i Danmark, før Rejsen Syd paa fortsættes.

Hvor der er Enge og Fed langs Vigen, træffer vi Mængder af *Vib er*, der nu har samlet sig i store Flokke fra Omegnens Marker, Enge og Moser, og sammen med dem ses store *St æ r e* flokke og ikke sjældent *H j e j l e r* (Brokfugle) og *Br u s h ø n s*.

Disse Hjejler er ikke danske; de er kommen Nord fra og tilhører en anden Race end vore egne — nu desværre meget faa — Ynglefugle; man kan

se det paa, at de er meget mørkere paa Undersiden — gamle Hanner er endda helt sorte — end de danske Hjejler. Brushanerne har nu mistet deres store, brogede Fjerkraver, og al Lyst til Kamp og Leg synes forsvundet.

Langs Stranden — især hvor Bredden er sandet — løber Ryl er og Præstekraver omkring og fanger Smaadyr: de ligner Smaanøgler, der triller af Sted, saa jævne er deres Bevægelser. Lidt ude i Vandet er en Flok vibestore Fugle travlt optaget af at søge Føde; de er tilsyneladende lyse graa, men i Kikkerten ser vi, at de er mørke med en Mængde smaa, hvide Pletter fordelt overalt, saa de er helt perlede; det er Strandhjejler, der er her paa Gennemrejse. De ligner meget Hjejlen, men har ikke dennes gule Farve paa Oversiden.

Vi kommer nu til et Sted, hvor en Mængde store Sten ligger strøet langt ud i det lave Vand, saa de — i hvert Fald ved Lavvande — rager over Vandet, og her holder en Del store Maager og Fiskehejrer til. Maagerne er af Gaasestørrelse; nogle af dem er hvide med sort Ryg: Svartbagen, andre er hvide med blaagraa Ryg: Sølvmaagen, og nogle er graa-hvid- og brunspragledede: de unge Fugle af begge Arter. De ynder især at sidde paa de store Sten og hvile sig. Ogsaa Fiskehejren holder af at anbringe sig paa Stenene mellem Fangstperioderne. Under Fiskefangsten staar Hejren ganske stille ude i Vandet og lur er paa Bytte; kommer en Fisk inden for Rækkevidde, foretager Hejren et lynsnart Hug ned i Vandet, og kun sjældent forføjler den sit Maal. Der er mange Hejrer i Kaløvig; men der findes ogsaa en ret stor Redekoloni i nogle af de højeste Træer i Kaløskovene. Ogsaa Gravanden holder af at færdes her mellem de store Sten. Det er et farveprægtigt Syn at se disse store, smukke Fugle — nogle af de mest spragledede, vi har — spejlende sig i det klare Vand mellem Stenene. De er endda baade almindelige og talrige nu, efter at de i en Aarrække har været totalfredede.

Ret hyppig paa de fladvandede Steder og paa de Smaaholme, der kommer frem ved Lavvande, er Strandskaden, som med det lange, kraftige, røde Næb kan bore dybt ned i Sandet og hente Sandorme og andre Delikatesser frem. Skadenavnet har de faaet, fordi de ligesom Skaden er sort- og hvidbrogede.

Ternerne hører Sommeren til og drager ret tidligt Syd paa og kommer sent tilbage om Foraaret. De to almindeligste Arter: Havterner (macroura) og Søterner (hirundo) ses begge hyppigt over Vigen. De flyver langs Kysten et lille Stykke ude — stadig med Næbbet nedadvendt, spejdende efter Bytte, og engang imellem klapper de Vingerne sammen og styrter paa Hovedet med et Plask i Vandet. Et Øjeblik efter hæver de sig atter op i Luften, som oftest med en lille Fisk i Næbbet.

Baade Dværghavterner og Sortterner (Moseterner) saavel som de to store Arter Sandterner (Engelsk T.) og Splitterner (Kentisk T.) kan i Træktiden iagttages ved Kalø Vig; ingen af dem yngler ved Vigen, men paa Kattegatsøer og paa Holme i Thylands Søer.

De almindeligste Maager i og ved Vigen er Hættemaager og Stormmaager. Den første yngler flere Steder i Egnen; den sidste har sin nærmeste Yngleplads paa Øen Hjælm. Den trætaeede Maage — Riden, som den ogsaa kaldes — hører hjemme paa Fuglebjergene i Atlanterhavet, men ses ikke sjældent i Vigen om Vinteren.

Maagerne er Plageaander for mange af Havets Fugle — Tyve og Røvere som de er; men ogsaa de har Plageaander, nemlig Rovmaagerne (Kjoverne), der forfølger flyvende Maager for at frarøve dem den Fisk, de har i

Næbbet, eller for at faa dem til at give deres Kroindhold fra sig. Under denne Opgylpningsmanøvre holder Maagen Hovedet nedad mod Brystet, saa at det ser ud, som om den lange Straale af opglypet Føde kom fra Fuglens Bagende, et Forhold, der i visse Egne har givet Kjøverne Navnet: Skidtpinere. Det er imidlertid ret sjældent, at Vigens Maager forulempes af disse Røvere.

Krikandepar.

Andefuglene er rigt repræsenteret, især i Vintertiden; men for at faa dem at se paa nærmere Hold, gaar vi om Bord i en Motorbaad og sejler en Rundtur. Føreren maa være kendt med Farvandet og være vant til at sejle til Fugle, ellers risikerer vi at løbe paa Grund eller at Fuglene letter for tidligt. Dette gælder især Knortegæssene,

der, selv om de kan forekomme i Tusinder i Vigens lavvandede Partier, hvor de især æder Tang, er saa sky — vel paa Grund af den megen Plaffen efter dem — at det er vanskeligt at komme dem saa nær, at man selv i Kikkert kan faa dem at se tydeligt.

Alle Graaænderne fra Egnens Søer, Moser og Engstrækninger synes at have sat hinanden Stævne her; i hvert Fald findes de her i Fladvandet i store Skarer, ofte sammen med de smaa rappe Krikænder, de sort-hvide, hængetoppede Troldænder med de lysende, gule Øjne, og de smukke Taffelænder, hvis Hanner har rødbrunt Hoved og Hals — kaldes derfor ogsaa Brunnakker — og lysgraa, perlet Ryg.

Troldænder. Hanner.

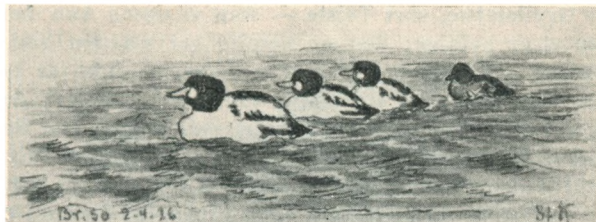
Ude paa dybere Vand træffer vi Flok efter Flok af Sortænder og Fløjlsænder, der begge er sorte, den sidste dog med et stort hvidt Spejl i Vingen. Det er disse Fugle, som man paa deres Efteraarstræk og Hjemrejse kan høre Aftenen og Natten igennem: »Gyv, gyv« lyder det uafbrudt oppe fra, saa det maa være talløse Mængder, der drager over. »Gyv-fugle« kalder man disse to Arter. Paa Fyen kaldte man dem — i hvert Fald for ca. 40 Aar siden — »Palle Jægers Hunde«; Gyv-gyv-Lyden har nogen Lighed med halsende Støvere.

Ogsaa de brogede Ederfugle holder til ude paa Dybet. De og Sortænderne er glimrende Dykkere, der kan gaa ned paa 80 m — ja, det menes endda, at 100 m ikke er Grænsen. Deres Føde er for Størstedelen Muslinger; dem sluger de med Skal og det hele. Jeg har i en Ederfugls Kro fundet Muslinger, der i Størrelse stærkt nærmede sig Fuglens Hovede. Ederfuglen yngler nogle faa Steder i Danmark, f. Eks. paa Smaaøerne i Stavnsfjord og paa

Læsø, men kun faa Par. De mægtige Skarer, der i Vinterhalvaaret findes i danske Farvande, hører saa godt som alle hjemme højt mod Nord.

En Flok Ederfugle ser saa broget og uens ud, at man skulde tro, det var forskellige Andearter, der havde slaaet sig sammen. De gamle Hanner er pragtfulde, brogede af sorte, hvide, grønne og orange Farver. De unge Hun-

ner er overvejende mørke, Hunnerne og de helt unge Fugle er brunlige. Som Vildt er de ikke meget værd, da de ikke er særlig kødrige og ofte trannet i Smagen. Ikke des mindre skydes der en Mængde af dem i vore Farvande til stor Ærgrelse — ja, næsten Forbitrelse — for de Folk, der

Hvinænder, 3 Hanner og 1 Hun.

bor i deres Hjemlande og for hvem de er af største Betydning (Æg, Dun).

Nu ser vi en lille Flok Ænder komme i susende Fart gennem Luften, lavt over Vandet. De stryger tæt forbi os, saa vi ser dem tydeligt. Nogle af dem er helt mørke (Hunnerne), andre er hvid- og sortbrogede med stort Hoved, der er sort med kraftig grøn Glans og med en stor hvid Plet mellem Næb og Øje (Hannerne). Det er Hvinænder, et Navn, de har faaet, fordi de under Flugten frembringer en hvinende eller fløjtende Lyd med de hurtigt svirrende Vinger.

Ogsaa de morsomme Havlitter, hvis Han er meget broget og har en lang, spids Hale, kan vi faa Lejlighed til at se — og maaske høre. Under Flugten udstøder de nemlig nu og da et kraftigt: Av — avlit. Deraf Navnet. Nu og da ses ogsaa — dels paa Vandet, dels i Luften — Smaaflokke af de smukke Bjergænder, der paa Afstand ligner Taffelænder; men kommer vi dem nærmere, ser vi, at Hannernes Hoved og Hals ikke er rødbrune, men sorte, grøntskinnende.

Herude paa det dybe Vand kan vi træffe en Række højnordiske Fugle af Alke- og Lomslægten, der tilbringer flere Maaneder i vore Farvande. Deres Næb er ret langt og spidst, hvorfor de ofte populært kaldes »Spidsænder«, et uheldigt Navn, da vi har en brednæbbet Moseand, som bærer Navnet Spidsanden. Ogsaa den kan for Resten træffes i Vigen, især Efteraarsdage; men den er ikke almindelig i disse Egne. Den største af de omtalte »spidsnæbbede« er Lommen (Nordisk Lom), hvis Overside er mørkegraa med et Utal af smaa, aflange, hvide Pletter. Undersiden er hvid, og dens Næb er langt, kraftigt og meget spidst. De ligger som oftest enkeltvis og fisker. De ynder især Hundestejler, der ellers paa Grund af deres store, stive Pigge i Finnerne er Tabu for de fleste Fugle; men Lommen kan tumle dem. En Lom, jeg engang obducerede, havde 14 Hundestejler i Svælg og Kro; de laa alle med Hovedet nedad og Piggene presset ind mod Kroppen. Lommen er en førsterangs Dykker og Svømmer; at flyve forstaar den ogsaa, selv om den har svært ved at komme fri af Vandet. Er den først kommet op i Luften, gaar det strygende fremad i en forrygende Fart. Faa Fugle skal Jægeren holde saa langt foran, naar den flyver, om han vil ramme den.

Et Par nærbeslægtede Arter er Alken og Lomvæn; den sidste kaldes ogsaa Lannæbbet Tejste. Disse Fugle, der ikke er sjældne i Kalø-

vigegnen i Vinterhalvaaret, er sorte paa Oversiden og hvide paa Undersiden, et Forhold, der i Forbindelse med den spidst udløbende Hale, giver dem en vis Lighed med Balherrer i Kjole og hvidt. De hører med til Danmarks Ynglefugle — i hvert Fald Alken, maaske tvivlsomt for Lomviens Vedkommende — men det drejer sig kun om ganske faa Par paa en lille afsides liggende Holm. Noget lignende forholder det sig med Almindelig Tejste — Grylletejste, sort Tejste — som vi ogsaa kan faa at se paa vor Rundtur, om vi er heldige; den er nemlig ret sjælden her, selv om et af dens faa danske Ynglesteder — Vejro v. Samsø — ikke er langt borte. Paa denne Ø har de Redehuller i de høje, lodrette Skrænter; de yngler ogsaa — om end ikke i stort Tal — paa flere Kattegatsøer og paa Bornholm. Om Vinteren er denne Tejste spættet af sort, hvidt og graat, men om Sommeren er den pragtfuld: kulsort med stor hvid Plet paa Siden; Næb og Fødder er smukt koralrøde.

Det er ikke sjældent at se Flokke af Sangsvaner trække over Vigen. De fleste af dem er Gæster fra Sverige, hvor de yngler i ret stort Antal; hos os yngler de derimod ikke. De ligner Knopsvaner — vor eneste Ynglesvane — men de har ikke den sorte »Knop« ved Næbroden. Som oftest »synger« de under Flugten, d. v. s. de udstøder vidtlydende, trompetklingende Lyde.

Ogsaa de ynder Vigenes lavvandede Steder, hvor de svømmende kan naa Bundvegetationen; dykke kan de nemlig ikke. Det er et Syn af betagende Skønhed at se en stor Svane flok trække over med den blaa Himmel som Baggrund. Som Regel flyver de Side om Side, saa de paa Afstand ligner et langt, hvidt, bølgende Baand.

Den toppede Skallesluger, hvis Han er en af vore mest spragledede Svømmefugle, er ret almindelig paa disse Kanter; man ser dem mest i Smaaflokke langs Kysten — 1 a 2 km ude — hvor de ligger og dykker efter Smaafisk. Navnet har ikke noget at gøre med Skaller (f. Eks. Muslingskaller), men kommer af Skallen, den lille, søvglinsende Ferskvandsfisk, som de maaske har særlig Forkærlighed for, naar de opholder sig i Ferskvand. Ogsaa Lappedykkerne kan vi være saa heldige at faa at se, skønt det er vanskeligt at faa Øje paa dem, da de, saasandt de mærker Fare, kun stikker Hoved og Hals op over Havfladen. Det er mest den rødhalsede Lappedykker, der træffes her, endda den slet ikke er almindelig i Omegnens Søer og Moser om Sommeren; i Vinterhalvaaret er dens smukke Krave om Hals og Hoved næsten helt forsvundet og den smukke, kobberrøde Farve paa Halsen er erstattet af en silkeglinsende, hvid Farve. Den samme, skønne Glans har den hvide Underside, hvorfor Fiskerne ofte kalder dem Silkeænder.

Det er ret sjældent at se Rovfugle over Kalø Vig; men inde over de mange Skove og Marker langs Vigen ses endnu ret ofte Taarnfalke, Spurvehøge og Musvaager — ogsaa Vintergæsten: den loddenbenede Musyaage (Vintermusvaagen).

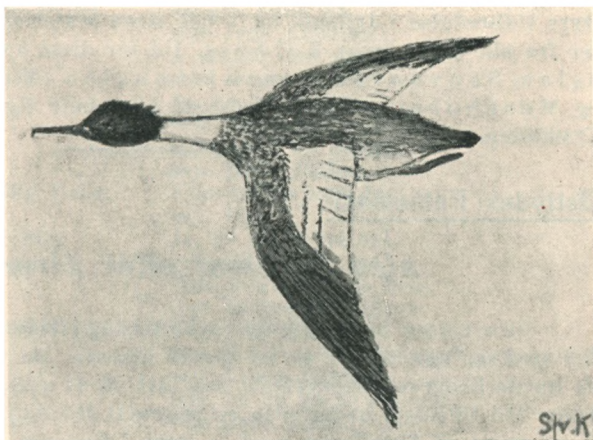
I Træktiden kaster en hel Del Mosehornugler sig i Omegnens Kær, Moser og Enge for at opholde sig der nogen Tid. I en enkelt Mose i Nærheden af Vigen rejste Hundene for et Par Jægere en sen Efteraarsdag omkring ved 50 Mosehornugler.

Det hænder ogsaa, at en Jagtfalk ses i disse Egne. Naturhistorisk Museum i Aarhus har saaledes en ung Jagtfalk, der er skudt i Løgten.

Af Sjældenheder, som er iagttaget i Kaløvig, kan nævnes den store, hvide Atlanterhavsfugl Sulen, der af og til er set paa disse Kanter og engang er fanget paa Krog i Vigen. Ogsaa den sorte Stork og Stenvenderen — en lille broget Vadefugl —, der ligesom den sorte Stork hører til

vore allersjældneste Ynglefugle, er iagttaget i Kaløvig, saa vel som den lille smukke Alkefugl Krabbedykkeren og Storflyveren Kløfthalet Stormsvale. Men de Fugle skal man være meget heldig for at faa at se. Meget hyppigere ses Regnsøver, Kobbersnepper og den morsomme rylestore Vader Muddersneppen, der paa Grund af, at den stadig vipper op og ned med Halen, har faaet Navnet Gumpevipperen.

Hvad Landfuglene i de Sogne, der ligger omkring Vigen eller i dens Nærhed, angaar, er min Viden for ringe til, at jeg kan komme nærmere ind paa dette Emne. Men en omstændig Redegørelse for ganske almindelige Arter, som findes overalt i Landet paa passende Lokalteter, vilde føre for vidt her. Jeg tænker paa Arter som Spurv, Stær, Krage, Skade, Gøg, Agerhøne, Ringdue, Stork, Svaler, Bekkasiner, Sangere o. s. fr.

Toppet Skallesluger, gl. Han.

Derimod kunde det maaske have sin Interesse at høre noget om ikke almindelige og sjældne Arter, som er iagttaget — hvilket i de allerfleste Tilfælde vil sige skudt — i disse Egne, idet Oplysningerne saa godt som udelukkende stammer fra den danske Fuglesamling paa Naturhistorisk Museum i Aarhus. Af Svømmefugle, som jeg ikke i det forrige har omtalt, kan nævnes den smukke Pibeand (2 Ekspl. fra Vrinners), Sædgaaen: Todbjerg Enge; her — og maaske paa flere Steder langs Vigen ses denne Art ofte talrig i Træktiden. Ogsaa ude paa Vigen ses den ikke sjældent, da den oftest søger til nærmeste Hav, naar den forstyrres inde paa Engene, hvor den tilbringer Dagen med at græsse. En Bramgaaer skudt i Vængesø i Oktober 1921. Dværg-Lappedykkeren kendes fra Knebel og en Polarlom — ogsaa kaldet Sortstrubet Lom — er skudt v. Vrinners. Dværgmaagen kendes fra Skæring Strand, og de to Rovmaager Mellemkjove og Spidshalet Kjove henholdsvis fra Molshoved og Vosnæs. Af Vade-fugle kan nævnes Engsnarren (kendt fra Ryomgaard), Vandrixen og Plettet Sumphøne fra Pannerup Mose, Svaleklire (Mørke), Sortgraa Ryle (Molslands Kyster), Sandløberen (Strands v. Knebel).

Af Rovfugle fra disse Egne kan nævnes Vandrefalken — skudt paa Skæring Strand — Hvepsevaage og Hedehøg, begge fra Vosnæs, og Blaa Kærhøg (Fuglsø).

Spurvefuglenes store Gruppe skal jeg ikke komme nærmere ind paa, kun lige nævne, at Vandstæren er skudt i Vejlbj Mose.

Jeg er fuldkommen klar over, at disse faa og spredte Notitser om Landfuglene i Egnen omkring Kaløvig ikke giver noget samlet Billede af denne rige og afvekslende Naturs Fugleliv, og at flere som »ikke almindelige« nævnte Arter maaske er kendt fra mange Steder — maaske endda i Antal.

Sligt ved de lokale fuglekyndige meget bedre end jeg; men de kunde gøre mig en stor Glæde ved at nedskrive en Liste over Egnens Fugle — ogsaa de almindeligste — og sende mig. Saadanne Oplysninger kan have stor Betydning og vil blive overgivet til Dansk zootopografisk Under- søgelse.

For en enkelt Fuglegruppes Vedkommende — nemlig Uglerne — er jeg bedre med, da jeg i en Aarrække har samlet Oplysninger om disse Dyrs Udbredelse i Jylland, og i det store Materiale er der talrige Meddelelser fra alle Egne langs Kaløvig. Ud for disse kan kortelig siges, at Natuglen, Skovhornuglen, Kirkeuglen (Minervas Ugle), Sløruglen og Mosehornuglen er udbredt over hele Egnen, den sidste dog kun i Træktiden.

Østjydske Folkemaal.

Alrø Byremse eller Alrøremsen.

Alrøremsen blev forfattet en Vinterdag i Tiden omkring 1880 af to Karle, der stod og tærskede i en af Byens Gaarde. Da Gaardmanden hørte, hvad de havde bedrevet, bemærkede han tørt, at de missel gerne kunde have brugt deres Tid til noget bedre. Paa en morsom Maade passerer Mændene paa Øen — og nogle af Kvinderne med — Revy i Remsen, der endnu huskes af de gamle paa Øen, men ellers er ved at gaa i Glemme.

Dæ gjæe en Gris po Jens Borresens

Agge,
den sie straks wo Kæretmagge.
Hves æ den,
seje den gammel Møllesvend,
den æ nok fra Hjane,
seje Mariane,
den æ jo hel olm
seje Pe' Holm.
Den gjæe ingen i Vejen,
seje Smejen,
nej da it mæ si Hwon
seje hans Kwon,
ja, men saa mæ si Snud
seje Knævetud.
De ku' blyw nowe gue Grøwwe,
seje Hans Wøwwe.
De blywwe ves faa stram,
seje den lam.
Da er'n godt i Stand,
seje Povl Hermand.
Ja, de æ ingen rejti Tosk,
seje Rask Posk.
Gi en jen ow Limen,
seje Jørren Simen.
I ka put'n i Kassen,
seje Niels Lassen,
den ka saagu it hold,
seje Boell.
Nej, saa ska' I da først tar'n,
seje Skrædde-Karen.

Den wa f. pinne værre,
seje Kresten Skrædde.
Den legge jo aa lure,
seje Poul Mure.
Ja, lissom Haren
seje Maren.
Hwafaa it lissom Haaren,
seje Jørren Saaren.
De æt it uden en Porris,
seje Laboris,
aa den lægge po Maven,
seje »Paven«. *)
A tøkkes den sowwe
seje wo Morbrowe.
Nej, den hwoste
seje wo Moste.
Ja, den ligfrem stødde,
seje Søren Gjøde.
Die ga en godt Sæt,
seje Met'.
Ka I da it ta wos en,
seje Pe' Lawesen,
aa saa gi'en et godt Skob,
seje Jakob.
Den æ it hel vessen,
seje Pe Piesen.
Nej, da it po sin Bien,
seje An' Kjestin.
Den æ hel brøsig,
seje Frøsig,

*) En af Gaardmændene kaldtes »Paven«.

aa gjø' wos aald te Skam,
 seje hans Madam.
 Den gjæ strunk som en Hest,
 seje wo Præst,
 me et Hoved som en Due,
 seje hans Frue.
 Den vil a si,
 seje gammel Mari.
 A tøkkes enhvæ sku blyæ ve set,
 seje Greet.
 Ja, faa do æ jo Høke,
 seje Simon Bøke.
 De æ da ingen Stork,
 seje Jens Torp.
 Jau en da ow Vejen,
 seje Pe Degn.
 Den hoe pinde et ordentlig Følle,
 seje wo Mølle.
 Hwafaa blywe I it hue I boe,
 seje Simon Østegoe.
 Imen, imen,
 seje Jens Mikkelsen.
 Je troer sku, de er tosset hveranden,
 seje Kjømmanden.
 Ja, de æ da ves,
 seje Andes.
 Haae' en it brækket et Loe,
 seje Kresten Vestegoe.

Nej, den løvve de en kan,
 seje wo Jordmowermand,
 aa den æ stowe,
 seje wo Jordmove.
 De æ ingen Fowl,
 seje Powl.
 Gi en jen po Tosken,
 seje Posten,
 de gjæ aalle an,
 seje Jens Kristian.
 A tøkkes den gespe,
 seje Jespe.
 Ja, de ka en da si,
 seje An Mari.
 Komme I no nølle,
 seje Niels Mølle.
 Komme en osse hie,
 seje Pie.
 Ja, de sku'n da vel,
 seje EL'.
 Men hue vel I da hen,
 seje Jørren Mikkelsen.
 Kom hie mæ'en,
 den ska a snaaet fo ow Vejen,
 seje Soren Degn.
 Nej, læ en go te i Muen,
 seje hans Kuen.

Østjydske Ordsprog.

Optegnelser ved R. P. Randleøv.

II. Skrædderen.

Næe de rænne aa Solen skenne, **saa fare dæ** en Skræje te Hemmels.
 Skræjefjet æ dye, de **koste møj** Punet.
 Femten Skræjere **ka** it bær et raajen Æg.
 Dæ ska **ti** Skræjehwep te jet Smejlaw.
 En **Skræje** ujen Krii ær it beje vae in aa øwwebesk . .
 »A twill«, saa Skræjeren, di kalt ham for en Tyw.
 En staa'nind Skræje, en søngin Tæske aa en grædin Sme, di æ de uslest
 Faalk, dær æ te.
 Dowwen Skræjere taa long Steng.
 De slaae te aa gjæe te lissom te Skræjerens Bassel, die od di Baanet mej.
 »Næe de komme, saa kommer et aa jæn Gong«, saa Skræjeren, han
 fæk et Pa Bowse aa væn te Ywlawten.
 De, dæ ka kurie en Sme, ka slaa en Skræjer ihjel.
 »Dær æ manne Facone aa Knaphwolle«, saa Skræjeren.
 »De wa en Tur aa ta« saa Skræjeren, han sku dryw Katten ow Grøjfajet.
 »De wa snært troffen«, saa Skræjeren, han kleppet Holen ow en Lus.
 Dæ ska fæmten Skræjere te et Pund, aa ska di indda ha Pæsjanet mej.
 En sløw Saws gjør en skjøwmonnet Skræje.
 »Skjæmt mæ de Liigmand«, saa Skræjeren te hans Sow.
 »De æ Vaanen dæ gjør etc«, saa Skræjeren, han stal en Lap ow hans
 ejen Bowse.

En Foregangsmand og Hedeopdyrker.

Af Gaardejer Poul R. Poulsen, Tinning Vesterhølm.

Mange Steder, hvor der i vor Tid staar frodige og rige Afgrøder af Korn, Roer og Græs, skal man ikke saa særlig langt tilbage i Tiden for at finde liggende hen som Hede og Udørken. Et Eksempel herpaa er Herregaarden *Jernit* under *Frijsenborg*. Begyndelsen til denne store Bedrift blev gjort kun for godt og vel 100 Aar siden. Naar man i Dag ser dens Marker, aner kun faa, det Rydningsarbejde der her er udført for at forvandle den golde Hede til frugtbar Agermark. Der hørte Mod, Fremdrift og Foretagsomhed til at gaa i Gang med slikt Opdyrkningsarbejde. Man havde jo ikke Nutidens tekniske Hjælpemidler i Form af Traktorer m. v. til Hjælp i Arbejdet. Heste, Stude og Mennesker maatte hver for sig lægge sig i Selen og, ofte med tunge, sløje Redskaber, udføre Arbejdet.

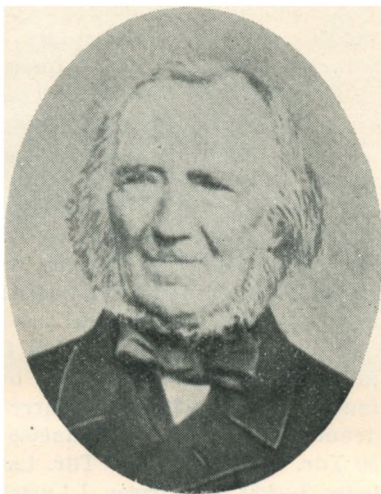
Den Mand, der ved sit Fremsyn og ved sit ihærdige Arbejde lagde Grunden til Herregaarden *Jernit*, var Gartner *G. H. Koch* paa *Frijsenborg*. Midt i den til *Frijsenborg Avlsgaard* hørende Hede ud imod *Sønderskoven* modtog Gartner *Koch* i Aaret 1821 et Areal paa 150 Tdr. Land paa de Vilkaar, at han som Vederlag for Opdyrkningen af Jorden maatte have den til fri Afbenyttelse i 25 Aar. Jordene beskrives paa den Tid, som meget magre af Bonitet, og for Størstedelens Vedkommende med et Underlag af 3—4 Tommer tyk *Ahl*, der laa i en Dybde af 4—16 Tommer under Jordoverfladen, ellers var der et Underlag af mager *Ler* og *Kveg*; desuden var der en Mængde moseagtige og sumpede *Sige*. Overalt var Arealet bevokset med *Lyng el. Buske*, ligesom det var fyldt med *Sten* i *Massevis*, som det krævede et ganske enormt Arbejde at faa optaget og bortført.

Paa dette øde Omraade paabegyndte Gartner *Koch* sit Opdyrkningsarbejde. Allerførst opførtes der en Bygning af stampet *Ler* til Arbejdsdyrene, hvoraf han det første Aar anskaffede 2 Heste og 8 Stude. Den øvrige Besætning bestod kun af 1 *Ko* og 30 *Hedefaar*. De første 3 Aar maatte alt Foderet til Hestene og Studene købes. Opbrydningen af Heden foretoges paa følgende Maade: *Enebærbuske* og *Trævækst* opryddedes og *Lyngen* afbrændtes, *Tuerne* blev afskaarne, sammenkørt og brændte, hvorpaa *Asken* sammenblandet med lidt *Gødning* anvendtes som *Gødningsmiddel*. Derefter pløjedes Jorden, og der saædes først *Rug* og Aaret derefter *Boghvede* i den. Efter at have afgivet disse 2 Afgrøder henlaa Jorden i 3—4 Aar, i hvilken Tid den yderlig bearbejdedes, jævnedes og paaførtes *Mergel*. Ogsaa med det for al Hedeopdyrkning saa nødvendige *Mergel* havde det sin *Besværlighed*. Først efter megen *Søgen* fandt *Koch* endelig den eftersøgte *Mergel*, men da i saa stor en Dybde, at Arbejdet og Omkostningerne ved dets Afbenyttelse var betydelige. Ogsaa paa *Vandafledning* af Jordene ofredes der meget Arbejde og stor *Bekostning*, men det var ogsaa i høj Grad nødvendigt for i det hele taget at bringe Jorden

i Kultur. Drænrør var endnu ikke kommen i Brug saa Vandafledningen bestod i Kastning af aabne Grøfter.

Kartoflen, der paa den Tid var begyndt at finde Anvendelse i Landbruget, tog Koch ogsaa i sin Tjeneste i sit Opdyrkningsarbejde, idet han fandt, at den krævede kun lidt Gødning og bidrog meget til at skørne Jorden. Et Aar havde han tilsat 11 Tdr. Land med Kartofler, der gav et Udbytte paa 1560 Tdr. Efter Kartofler saaedes Rug eller Havre.

For at fuldende Kultiveringen kom tilsidst Arbejdet med Merglingen. Der paaførtes i Aarens Løb Marken 26765 Læs Lermergel, som var opgravet paa Gaardens egen Mark og 2186 Læs Kalkmergel, der hentedes ved Pøt Mølle. Efterat Jorderne var merglede, indførtes følgende Driftsmaade efter gødet Brak 1) Raps, 2) Rug, 3) Kartofler, 4) Byg, 5) Havre med Kløver og Græsfrø. Senere maatte Koch dog forlade baade Raps og Kartofler i Sædskiftet, det første paa Grund af Ødelæggelse af Vildtet, de sidste fordi der manglede Arbejdskraft til Optagningen. Sædskiftet blev derfor omlagt saaledes: 1) Grønjordshavre, 2) Gødet Brak $\frac{1}{2}$ Vinterhvede og $\frac{1}{2}$ Rug, 3) Byg, 4) Havre med Udlæg. Som en af de første Landmænd i Egnen indførte Koch Sommerstaldfodring i sin Bedrift.

Gartner G. H. Koch.

Saalænge Opbrydningsarbejdet og Merglingen stod paa, holdt Gartner Koch 6—8 Heste og 8 Stude til dette Arbejde. Da Merglingen var tilendebragt, holdtes der en Besætning paa 6 Heste, 2 Stude, 6 Køer og 200 Faar. 1830 ombyttedes Faarene med Køer, og der anlagdes et Mejeri med 32 Køer, som senere, efterhaanden som Markens Afgrøder forøgedes, udvidedes til 55 Køer som han delvis sommerstaldfodrede med Grøntfoder.

Efterhaanden som Marken kom i Kultur og Besætningen forøgedes, rejste Koch de fornødne Bygninger til Bedriften, saa der fremstod en ret anseelig Gaard, som efter dens Grundlægger ikke ufortjent fik Navnet »Kochsminder«, Denne Gaard laa et Bøsseskud nord for det nuværende Jernit, indtil den den 28. Marts 1879 ødelagdes ved Ildebrand.

Det store, forjættende Arbejde, som Koch havde udført ved Opdyrkingen af det store Hedeareal og Grundlæggelsen af en betydelig Avlsgaard, forblev ikke upaaagtet. Det kgl. danske Landhusholdningsselskab belønnede hans Flid med at skænke ham Selskabets store Sølvbæger med Paaskriften: »For udmærket Flid ved Heede-Opdyrkning«. Og havde Gartner Kochs Arbejde saaledes fundet Anerkendelse i højere Kredse, blev det i ikke ringe Grad til Opmuntring og Belønning for mange fremadstræbende Bønder i Omegnen, idet disse her, dels ved Selvsyn af Bedriften, og dels med gode Raad med Hensyn til de nye Driftsmetoder, der nu var i Fremmarsch indenfor Landbruget, hos Gartner Koch fik en Belønning, der kom dem tilgode i deres Bedrift. Flere af Egnens datidige, dygtige Landbrugere, f. Eks. Gaardfæsterne Søren Mikkelsen, Haar, Niels Remmer i Terp og Søren Knudsen i Voldby, kan vel nok betegnes som værdige Elever af Gartner Koch.

Den Avlsgaard, som Gartner Koch lagde Grunden til i første Halvdel af forr. Aarhundrede, har senere ved Tillæg af tilstødende Arealer faaet sit Tilliggende forøget betydeligt, saaledes at den nu er Grevskabets største Avlsgaard. Efter Kochs Fratrædelse af Gaarden, blev der i 1849 tillagt denne 160 Tdr. Land, beliggende Syd for Gaarden, og i 1878 blev der indtaget ca. 100 Tdr. Land Bondejord fra Skød Sogn. Yderlig er der senere tillagt Gaarden ca. 280 Tdr. Land af Frijsenborg Avlsgaards Jorder. Paa Gaardens nuværende Plads var der allerede i 1855 opført Bygninger der rummede Fedestald, Lade og Svinehus. Efter den gamle Gaards Brand opførtes de nye Bygninger (Stuehus og Hestestald) ved de i 1855 opførte Bygninger; denne nye Gaard fik Navnet »Jernit«, og Kochsminde gik dermed over i Historien.

Georg Henrick Koch blev født 14. Novbr. 1787 i Kurfyrstendømmet Hessen-Kassel i Tyskland. Efter at være uddannet som Gartner, indvandrede han sammen med en ældre Broder i 1807 til Danmark. 1816 blev han af Grev Jens Chr. Frijs ansat som Gartner paa Frijsenborg, som Greven Aaret forud havde overtaget. Ved den ny Greves Tiltrædelse var Frijsenborg Have efter gammel Stil inddelt i Kvadrater med mellemliggende Alleer og store tilskaarne Hække omfattende et Areal paa 7 Tdr. Land. Nu skulde det hele forandres, og Anlægget betydeligt udvides. Dette Arbejde blev betroet Gartner Koch, der med stor Energi kastede sig over Arbejdet, og man kunde vanskeligt have funden nogen, som med større Interesse og Kærlighed kunde have udført denne fuldstændige Omdannelse af Haven. Denne udvidedes nu til at omfatte 30 Tdr. Land, hvoraf 7 Tdr. Land til Køkkenhave og Frugttræer. Der plantedes 3—400 Frugttræer. I Lystskoven plantedes over 12000 Stk. sjældne Buske og Træer. Østen for Slottet plantedes langs Vejen en Lindeallé i ca. $\frac{1}{4}$ Mils Længde. Der anlagdes en Planteskole til Brug ved de betydelige Plantningsarbejder Greven foretog omkring paa Godset.

Foruden sit betydelige Arbejde ved Gartneriet havde Koch megen Interesse for Landbruget, og dette medførte, at han som foran anført traf Aftale med Greven om at faa overladt det store Hedearreal, som han opdyrkede samtidig med at han boede paa Frijsenborg og passede Gartneriet. Da det i 1838 paatænkte at oprette en landøkonomisk Forening for Grevskabet Frijsenborg, var Koch en af de Mænd, der tog virksom Del i Arbejdet for denne Forenings Oprettelse, ligesom han i det hele taget havde megen Interesse i det landbrugsfaglige Arbejde.

Men trods alt det omfattende Arbejde som Gartner Koch havde med Gartneriet paa Frijsenborg og Driften af sin Avlsgaard, tilfredsstillede dette dog i Længden ikke den energiske Mands Virksomhedsstrang. Han vilde have mere at tumle med, større Virksomhedsomraade, han vilde være Godsbesidder. Derfor købte han 1844 Hovedgaarden Trudsholm ved Hadsund, hvortil hørte et Areal af 914 Tdr. Land med 34 Tdr. Hartkorn. Endnu i 4 Aar forblev han paa Frijsenborg, hvor han ved sin Bortrejse efterfulgtes som Gartner af sin Brodersøn Emil Koch.

Efter et langt og ualmindelig virksomt Liv døde G. H. Koch paa Trudsholm d. 17. Maj 1871. Han var sit ny Fædreland en god Søn, sit Herskab en dygtig og trofast Tjener og dansk Landbrug en værdig Mand til Efterfølgelse.

Gern Bakker med Store Troldhøj og Lille Troldhøj.
I Forgrunden Gern Aa.

I Gern Lyngbakker.

Af August F. Schmidt.

Naar Lyngen staar i Blomst, kan man i de Egne, hvor den lille, haardføre Plante er i saa rigt Maal til Stede, at den behersker Landskabet, modtage et særegent skønt Naturindtryk — af en betydelig Virkning paa et modtageligt Sind, et Minde fra Landskaber, der fører Tankerne langt tilbage i Aarhundrederne, ja længere endnu, til Tundratiden i Jylland, maaske kun et Aartusind efter at Iskappen over Østjylland havde trukket sig tilbage i Nord og Øst. Udfra Bræportene i Isranden op gennem Jylland fossede Vandet og jævned Jordene, saa de vestjydske Hedeflader fremstod. De vestjydske Aaløb fører stadig Vandet bort fra Højdedragene i det indre Jylland. Hedesletterne er en hævet og udtørret Tundra. Hvor Isen ved sin Vestkant skurede frem og tilbage i Landskabet, samlede den Jord og Sten i store og smaa Bakke- drag eller Aase og Volde — Moræner —, og her har vi de i malerisk Henseende smukkeste Naturpartier i vort Land.

Et saadant udpræget Bakkelandskab i Udkanten af Østjylland findes i Gern Lyngbakker Vest for Gern Aa. Tæt Syd for Gernbakkerne findes den lille, kun ca. 22 Hektar store Sminge Sø (i Voel Sogn), hvorigennem Gudenaen har sit Løb nordpaa. Gern Aa og Voel Bæk gyder ogsaa deres Vande ud i Sminge Sø, saa Jyllands største Vandløb faar her et kraftigt Tilskud til sin Strøm. Hinsides Gudenaen har vi Vestjylland.

Gern Lyngbakker har deres Beliggenhed i Landtrekanten mellem Gern Aa og Gudena, hvor de dækker et Areal paa henved 330 Hektar (det meste af 700 Tdr. Land). Selv om de ikke er saa høje som Rebild Bakker, gør de dog det samme stærke Indtryk af Storhed og Ensomhed som de berømte Hedebakker i Himmerland. Ja, der er slet ingen Tvivl om, at Bakkerne ved Gern hører til de ejendommeligste og mest naturskønne i sin Art i hele Danmark. Ingensteds kan man hurtigere føle sig hensat helt alene i en storladet og ensom Natur end herude Vest for Gern Aa. En uendelig Stilhed er her overalt. Den enlige Lærke sender sine klare Triller ud over Lynghavet. Man kan spadsere rundt i Timevis og kun nu og da paa Afstand se en af de fattige Hedejendomme, som findes her. En forslidt Hedekone slæber forbi paa den sandede Vej med Købmandskurven fuld og et Rugbrød under Armen, hjem til en gammeldags Ejendom mellem Bakkerne. Men ellers er her øde og tomt. Biernes Summen, Lærkens Sang — Lyngspurvens og Gulspurvens Kvilder maa ikke glemmes —, de runde Lynghøje og den uendelige blaa Himmelhvælvning, alt forlener Landskabet med et Præg af Ensomhed, Ro og Skønhed.

»Et øde Land.
Et herligt Land
med Lokesæd og Hedebrand,
i Byger døbt,
i Storme svøbt
i egne store Former støbt!«

Saadan kunde J e p p e A a k j æ r digte om Heden, og skønt han tænkte paa den vidtstrakte, jævne Alhede, da han digtede sit mesterlige Digt »Hedelandet«, kan man dog godt bruge hans Slutningsvers under Omtalen af Gern Banker, der med deres — efter danske Forhold — vilde Storhed kan præge Sindet saa stærkt, at man blandt dem kan føle sig hensat Aarhundreder tilbage i Tiden. Der skal en Digters Evne og skabende Fantasi til for at udløse de rige og rene Tanker, der fylder Sindet, naar man tager en rolig Rundtur i Lyngbjergene mellem Gern Aa og Gudena. En Rejsefærd her til kan lyse op i Mindet længe efter . . . . Jeg sad paa et Højdepunkt i Bakkerne ved Hedevejen mellem Gern og Svostrup. Det var ikke svært at kravle saa højt op, som det var muligt, for der at mødes med Stedets Natur og faa Sindet kvæget i den store Stilhed. Prægtigt var Udsynet. Lyngbakkerne var som stivnede Højbølger. Fjernt ovre gik to unge Damer — deres røde og blaa Kjoler stod saa yndigt til de brune Omgivelser — og plukkede Lyng. Bag dem saas en fattig Rugager, og helt ude i Syd saa man Gudenaadalen — som en Bræport, hvorudaf Vandet i fjerne Tider havde fossed og banet Vejen nordpaa til Randers Fjord. Ikke mange Steder ser man Istidens store Tegnristede i Jordsmonnet saa tydeligt, saa prægtigt, saa henførende smukt som fra Lyngskrænten Vest for Gern.

Enkelte Partier af Bakkerne er beplantede med Gran og Fyr. En N y s k o v vokser op her i en Egn, hvor i fordums Dage var S k o v, hvad stedlige Sagn fortæller levende om. Saaledes meddelte A. J. G o t h e n b o r g, Holmstol, o. 1890 til E v a l d T a n g K r i s t e n s e n, at Skoven i S k a n d e r u p og R ø g e n var saa stor, at de gamle Mænd fortalte, at de som Drengene kunde hoppe fra den ene Stovne til den anden helt fra Skanderup og tvært over de G e r n B a k k e r ned til Aaen ved Svostrup. Og J e n s K o v d a l i Gern kunde berette, at der havde været Skov fra et Stykke Vesten for Gern og ned til Gudena, saa man kunde gaa i Skyggen af Træerne hele Vejeu-

Gern Bakker, set mod Vest.

Det er fra Kukkensbakke¹⁾. Selv om disse Sagn sikkert overdriver om Skovens Udbredelse i Gernegnen, maa det dog have en historisk Kerne. — I den nuværende Granskov lever de vævre Egern, en slem Røver, naar det gælder Fuglereder, den hopper let og elegant hen gennem den høje Lyng, en levende rød Stribe i alt det brunlige. Ræven befinder sig ogsaa godt herude, hvor den let gaar i et med Omgivelserne. Urkokke har fortrinlige Legepladser imellem Bakkerne, hvor Hugorme og Snoge fjæler sig i Lyngen eller soler sig paa Sandpletterne. —

Det er givet, at Gern Aa og Søerne i dens Nærhed (Sminge Sø, Søbygaard Sø) har spillet en vis Rolle for Egnens Bebyggelse, og da Gudena har sit Løb Vest om Gern Bakker, er der stor Sandsynlighed for, at Oldstenalderens Befolkning i Jylland ogsaa har haft Bopladser langs Gern Aa og i Gern Bakker; der er blot ingen Fund fra hine fjerne Tider gjort herfra endnu, saaledes som man nu kender Fund fra Sminge Sø, Svstrup, Tanggaard — for blot at nævne nogle faa Fundsteder af den Række, der kendes fra Gudenaegnen nordlig for Silkeborg. Dr. Therkel Mathiasen har i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1937, S. 1—186, gjort udførligt Rede for Gudena-Kulturen, der afgiver Vidnesbyrd om den ældste Bebyggelse i Danmark. De fleste Fundpladser fra den o. 9000 Aar gamle Bosættelse findes langs Gudena og dens Baaer, hvortil Gern Aa jo hører.

Det er altsaa paa ældgammel historisk Grund vi færdes, naar vi besøger Landet mellem Gern Aa og Gudena. Fra den senere Oldtid er Fundene herfra bedre oplyste. De af Nationalmuseet foretagne Undersøgelser, især i Sognene Linaa, Voel, Tvillum og Gern, viser, at et stort Antal af Grav-

1) Evald Tang Kristensens Danske Sagn III (1895), Nr. 1974—75.

højene i de anførte Sogne dækker over Enkeltgrave fra den yngre Stenalder. Der er dog ogsaa baade primære og secundære Bronzealdergrave hyppig fremdragne i Høje, som Udtryk for, at Gern Herred ligeledes i denne Oldtidsperiode har huset en ganske talrig Befolkning. Flere Steder optræder Højene i Grupper, saaledes omkring Linaa, hvorfra en anselig Høj række strækker sig nordpaa gennem Tvilum Sogn, i det hele og store følgende Gudenaens Løb. Fra Gern Sogn har man Vidnesbyrd om en udbredt Oldtidsbebyggelse, idet man herfra kender ialt ca. 70 Oldtids høje. Af disse er henved 20 endnu ret velbevarede og 7 er fredlyste, deriblandt Bjærg høj og Haasted høj under Gern. Højene er nogenlunde jævnt fordelt over hele Sognet, men findes dog især i Nærheden af Gern Aa og samler sig enkelte Steder til større eller mindre Grupper eller Rækker, saaledes mellem Naarup og Søbyvagdgaard i Sognets nordøstre Del og tæt Nordøst for Gern. En større Gruppe, der fortsætter sig Nordpaa gennem Tvilum Sogn, findes mod Vest i Sognet tæt ved Gudenaen.¹⁾

Sognebyen Gern, der ogsaa har givet Herredet Navn, har en ret decentral Beliggenhed i Gern Herred, men da det altsaa er saaledes, at Gern er en Herredsby, har der ogsaa i ældre Tid her en Overgang været Tingsted, hvad vi bl. a. oplyses om gennem et Par Højnavne. Nord for Gern ligger den oprindelig ganske anselige Tinghøj; en Banke Vest for Gern kaldes endnu Galgebakken. Rettens Betjente har nok ikke baaret Sværdet forges her ude i Hedeegnen. Gern Herred laa allerede paa Kong Hans' Tid under Tvilum Birk. Tinget blev 1589 flyttet fra et nyt Sted til et tredie, muligt tilbageflyttet og er bl. a. holdt i Linaa Sogn, hvor der i det 16. Aarhundrede var en halv Snes af Kronens Fæstegaarde.

De to Navne i Gern Sogn: Tinghøj og Galgebakken er Vidner om det ældste Tingsted i Egnen. Tvilum Birk til Klosteret af samme Navn, grundlagt inden Aar 1300, søgtes senere af Gern, Voel, Tvilum og Skorup. Antagelig fra dets første Tider ejede Klosteret Besiddelserne i Tvilum Sogns sydlige Del og selve Gern By, og i Løbet af det 14.—15. Aarhundrede erhvervedes ogsaa Resten af Gern Sogn, Trust, før i Vejerslev Sogn, og større Dele af Skorup Sogn, saa Kong Hans kunde udstede »Brev paa Tvilum Birk, at Gern Sogn, Tvilum Sogn, Truist og hvis²⁾ Klosteret haver i Skorup Sogn maa og skal til evig Tid blive et frit Birk.«³⁾

Af det kortelig fremførte ses det, at Gern Bakker ligger i en Egn, der fra de ældste Tider har været bebygget, ligesom Stroget her omkring ogsaa yder sit Bidrag til Jyllands gamle Retshistorie, da her har været baade et Herredsting og et Birkomraade. I det hele taget er der altid megen gammel Historie at hente fra en Egn, hvor der — som i Tvilum — i Middelalderen laa et Kloster.

En afsides Bakkeegn blev forhen hyppigt Hjemsted for Bjærgfolk og Trolde. Gern Bakker danner her ingen Undtagelse. Højdepunktet Troldehøj⁴⁾ er Egnens berømteste Sted. Det blotte Navn lader ane, at her er knyttet Sagn til, hvad da ogsaa er Tilfældet. A. J. Gothenborg i Holmstol fortalte følgende Sagn til Evald Tang Kristensen:

1) Trap VII, 296, 302.

2) o: hvad.

3) Mogens Lebech: Jyllands gamle Retskredse (Jydske Samlinger 5, Rk. II 1936, 310).

4) Det højeste Sted i Gern Bakker er Langekol, 102 m høj.

»I Gjern Bakker er der en Høj, som kaldes Troldhøj. Den gik Hjorderne op paa om Middagen for at se efter, om de andre Hjorder var paa andre Høje. Saadan gav de nemlig Signal til hinanden, naar det var Middag. En Dag kom en Kone derop, og da laa der en sort Kalv paa nogle Kul og solbagede sig. Kullene saa saa dejlig ud, og hun vilde have et Forklædefuld med hjem at lægge paa hendes Ildsted. Hun tog saa hendes Spands (Livstykke) og lagde Kalven paa. Da hun var lige gaaet derfra, sagdeden: »SkoYww!« Hun svarede: »Sko R...!« — »Ja,« svarede Kalven, »havde du ikke taget mig saa sødt og lagt mig saa saa blødt, saa skulde du have faaet noget andet at vide«. — Da hun kom hjem, smed hun Kullene, og da hun siden skulde til at se til dem, var det ene Sølvpenge. Det ikke saa sært, at Kalven vilde have beholdt dem.«¹⁾

Udsigt fra Gern Bakker.
I Baggrunden Sminge Sø.

Fra Haarup har E. T. Kristensen faaet meddelt dette Sagn om Troldhøj, ligeledes et Bevis paa Folkets sikre Tro om, at Højen var et Sted, hvor de underjordiske havde deres Kostbarheder gemt:

Nogle Mænd fra Voel havde hørt, at der var en Skat begravet i Troldhøj. Der var en Mand med, som hed Mads Væver. De grov over een Dag og kom et godt Stykke ned. Saa gav det sig til at lyne og tordne, og det blev en forfærdelig Skylregn, ja, det var et formeligt Skybrud. Da saa de Thomas Møllers Gaard i lys Lue. De løb nu efter det, men da de kom over til den anden Side af Aaen, var der hverken Regn eller Ild. Den ene Mands Kone havde været nede ved Thomas Møllers at vaske, og hun havde intet mærket.²⁾

Ogsaa paa anden Maade har Folketroen Forbindelse med Troldhøj. Der findes nemlig paa den en hellig Kilde. Denne Kilde besøgte Sankt Hansaften af en Flok Mennesker, som søbede Vandet ind med en Ske, der gik fra Haand til Haand. En Dunk Vand hjembragtes til de hjemmeværende syge. Ungdommen morede sig næsten hele St. Hans Nat ved Kilden og paa Mosen tæt ved Kilden.³⁾

Det er let forstaaeligt, at Troldhøj er blevet et Centralsted for al Egnens Troldpak. Højen hæver sig med sine 77 m stejlt i Vejret. Kegleformet og majestætisk rager Bakken op, idet Harmonien i Landskabet faar Troldhøj til at virke imponerende. Da dens Sider er uhyre stejle, naar man kun Toppen

¹⁾ E. Tang Kristensen: Danske Sagn I (1892), Nr. 631.

²⁾ Danske Sagn I, Nr. 1199.

³⁾ Aarhus Stifts historiske Aarbøger 1926, 14.

Vej gennem Gern Bakker.

under betydelige Anstrengelser, Fødderne glider, idet man arbejder sig opad, men naar man staar paa Toppen af Højen, høster man rigelig Løn for sine Anstrengelser. Der er en vid Udsigt til alle Sider. Man ser milevidt ud over Landskabet. Udsynet er mageløst. Man kan herfra nikke ned til Troldhøjs berømte Frønde i Syd: Himmelbjerget.¹⁾ Men medens Nutidens rige Himmelbjerghistorie helt har fortrængt den gamle Folketradition, der maa have været knyttet til et saadant Bjærg, var den til Troldhøj stedfæstede Overlevering — som vi har hørt — velkendt af ældre Folk ind i dette Aarhundrede.

I Indledningen til nærværende Skildring er fortalt om Udsigten over de delvis skovklædte Gern Bakker. Er denne Udsigt af sjælden Skønhed, er Udsigten til Bakkeformationerne fra Syd ogsaa af stor Virkning. Det er et Spørgsmaal, om man nogetsteds i Danmark ser en mere ejendommelig og skarp Landskabsprofil end Gern Bakker set fra Svostrup Krohave. Stejle rejser de sig i Vejret fra Gudenaadalen. I Nord og Syd afgrænses Bakkerne af Bjergetoppene Langkol og Troldhøj, der set fra det lave, virker imponerende ved deres Mægtighed. Svostrup Krohave kan smigre sig med at have en af de mest storartede Indlandsudsigter i Jylland.

En ejendommelig Storhed er der herfra over Lyngbakkerne med Bastionstoppene i Nord og Syd. Gudenaasens Bølger skrider langsomt hen gennem Engen. Et Par Fiskere gaar i Sommeraftenen fuldt paaklædte i Vand til op under Armene og gliber Aal i Aakanten. Den aartusindgamle Fangstmetode maa stadig anvendes, da Fiskene ikke følger med Udviklingen og lader

¹⁾ Jeppe Aakjær var meget indtaget i Egnen ved Troldhøj og tænkte stærkt paa (o. 1912) at bygge sig et Sommerhus her. Det blev dog ikke til noget, men han var hyppig Gæst hos sin Ven, Seminarielærer Ludvig Jensen, der har et Sommerhus ved Troldhøj.

I Gern Lyngbakker. Stien op til Store Troldhøj.

sig fange paa en tidssvarende Maade. Over Aaen er bygget en mægtig, vidt-synlig Cementbro med lange, slanke Piller ned i Vandet. Saaledes var det ikke her for blot et Par Menneskealdrer siden. Da var der Færgesfart over Gudenaen ved Svostrup. Folkemindefortælleren H. J. Hanelius' Fader købte i 1855 en Lod ved Gudenaen lige over for Svostrup Kirke. Han havde Færgesfarten over til Svostrup. Betalingen var 2 Skilling for hver Person, senere blev Prisen 5 Øre for en Overfart. Over Vadestedet tæt ved Kroen kørte Folk selv.

I 1864 væltede en Vogn med fire tyske Infanterister og deres Kusk i Vadestedet. H. J. Hanelius ved ikke af andre, der var væltet i Vadestedet.

— Jeg sad en stille Juliaften 1937 i Svostrup Krohave. Fra Kirketaarnet lyder Aftenklokkens rene Toner hen over det stortformede Landskab. Solen gaar ned bag Danmarks lave Bjerge i Nordvest. Bakkekammen er som øet Syn i Glød«, Aftendæmringen indfinder sig sent og sødt i Juli, inden Hundedagenes Regnvejr indtræffer. Alt er her saa forunderligt stille og skønt. Gamle Sagn og fjerne Dages Minder fylder det modtagelige Sind. Store Digteres Ord om al Danmarks fagre Skønhed ved Skærsommer spiller paa Læberne — flest dog Vers af Skjalden, der digtede om Karup Aa. — Tiden og Stedet, den underfulde danske Sommeraften, betager sælsomt .....

Ved Rosenholm Aa og i Bendstrup Bakker.

Slet og Høst sidst i Firserne.

Af Sognefoged A. Bang, Bendstrup.

Paa de store Engstrækninger, som Rosenholm Aa gaar igennem, idet den begynder i Mørke Enge og fortsætter gennem Rosenholm Enge efter Skjørring og Mygind og ender i Randers Fjord, herskede der i mine Drengenaar i Slet'ens Tid et Liv og et Røre, som ikke kan sammenlignes med Højbjergningen nu til Dags.

Afgrøderne var dengang smaa — der brugtes ingen Kunstgødning — og alt Arbejde udførtes med Haandkraft.

Allerede Vinteren forud skulde Hjøletøjet bringes i Orden. Hjøleerne var hjemmesmedede og skulde bestilles lang Tid i Forvejen, da de Smede, der lavede gode Hjøleer, var optaget længe forud. Her i Eggen var det Smeden i Asferg, der var kendt for sine gode Leer, og der var jo Grænser for, hvad han kunde overkomme i Løbet af en Vinter; thi han var Bysmed og skulde jo smede for Bønderne der ogsaa. I Februar-Marts Maaneder blev Hjøleerne bestilte. Smeden kom ind til Randers om Lørdagen, og saa tog Bønderne derud og bestilte deres Forbrug af Leer for den kommende Sommer.

Rivningen af Engene foregik ogsaa med Haandkraft. Enkelte af Landmændene lavede selv deres River, men en stor Part blev lavet af en ældre Mand i Termestrup, der hed Holm. Hvad denne Holm havde været i sine yngre Dage, ved jeg ikke, men han havde været længere omkring i Landet end de fleste her paa Eggen. Jeg antager, at han har været Mejeribestyrer eller Fodermester paa større Gaarde; han var en god Fortæller, og det var mest om større Gaarde hans Fortællinger drejede sig.

Naar Holm kom med Riverne, var det gerne hen over Middag en Dag sidst paa Vinteren — i Marts eller April — og det var hans Mening at blive Resten af Dagen, hvad ogsaa min Fader maatte indstille sig paa. Holm fik nu Kaffe, og Tiden gik med at fortælle Historier. Helst vilde han fortælle om sine Bedrifter i sine yngre Aar, og han var i Reglen selv Helten i Historien. Jeg var kun 8—9 Aar gl., men var en opmærksom Tilhører, og den Dag Holm var her, foretog jeg mig ikke andet end høre paa ham.

I en Plads han havde som ung, var det hans Arbejde at passe **de** Køer, der kælvede, og som extra Løn for denne ansvarsfulde Bestilling fik han en stor Dram for hver. En Aften kælvede ikke mindre end 18 Køer og der vankede jo saa 18 Snapse. »Saa blev du fuld!« bemærkede Tilhørerne. »Nej, den Smule gjorde mig ingen Ting,« lød Svaret.

Holm fik sin Aftensmad og fortalte videre af sine Historier ud paa Aftenen, til stor Morskab for Gaardens Karle, der nu var kommen ind.

En anden Forberedelse til Høslætten var Tilvejbringelse af Svøbreb. Det blev lavet af de simpleste, grove Blaar, Redehaar fra Hestens Manke og

Hale samt afskaarne Kohalehaar og de længste Svinebørster, der blev samlet fra, naar Julegrisen blev slagtet. Disse forskellige Emner blev spundet i de saakaldte Toter (lange, grove Traade) ved Hjælp af en Haandten, og disse Traade blev saa paa en Rebslaaerbuk slaaet til noget tyndt 3-totet Reb.

Dette Reb blev brugt til at snøre om Hølæssets Sider, da der ellers tabtes alt for meget af det korte, fine Hø under Kørslen.

Det var Forberedelserne, og jeg skal nu fortælle lidt om selve Arbejdet.

Kl. 4 om Morgenen begyndte man med at slibe Hjøleerne. Her var gerne fire, ja enkelte Dage fem Sletkarle, saa der maatte to Slibestene i Gang for at blive færdig saa betids — og Davren spist — at der kunde begyndes ved halvseks Tiden i Engen.

Gaardens 2 Piger var ogsaa med. De skulde rive Græsset i Holer, for fik de ikke det gjort straks efter Slaaningen, kunde det ikke samles sammen.

Kl. 9 Fmd. var der en halv Times Mellemmadspavse, den saakaldte Fonownsmad. Der vankede da et Par Snaps til. Pigerne vilde ingen Snaps have, men somme Tider var der en Kone med, som tog sin Snaps sammen med Karlene. Desuden havde de jo et Øllegen med. Der brugtes meget Øl i disse Tider. Øllet var hjemmebrygget og smagte i Reglen godt, men det hændte, at det kunde blive surt hen imod Slutningen af Brygget. Legenet, som Øllet blev baaret ud i, var en lille, flad Tønde, der kunde rumme 5 a 6 Potter. I den ene Side var der en af Staverne, der var tykkere end de andre, og deri var boret et Hul, hvoraf alle drak.

Efter Mellemmadspavsen arbejdedes til Kl. 11. Saa skulde man hjem og slibe Leerne igen, og Pigerne skulde malke. Dette Arbejde samt Spisningen og en lille Middagssøvn varede et Par Timer. Over Middag rykkede man ud igen og fortsatte til Solnedgang kun afbrudt af Eftermiddagsmellemmad ved Firetiden. Enkelte Steder var man begyndt at holde Aften Kl. 8. Pigerne skulde malke Kl. 8½.

Efter en saadan Sletdag kunde Karlene altid finde deres Senge om Aftenen, saa snart de havde sat den traditionelle Mælkegrød til Livs.

Hosletten varede det meste af Juli Maaned ud, og naar det traf imt med daarligt Vejr, kunde det knibe med at blive færdig, til Høsten skulde begynde omkring 1. August.

Høsten.

Rugen var jo den Kornsort, der først var moden. Mejningen maatte ikke begynde, før Kornet var tør for Dug, hvilket kunde strække ud til Kl. 8—9 om Formiddagen. Indtil da skulde der rives Stubbe, hvilket foregik med Haandrive. Her paa Gaarden var der i Reglen 3 a 4 Par Høstfolk til at meje Kornet, og de rev alle Stubbe i Morgentimerne til Mejningen kunde begynde.

Trakementet var det samme som i Højbjergningstiden, kun den Forandring, at Høstkarlene hver Aften fik en Ølhævl, d. v. s. en stor Kop Øl med Sukker og Brændevin. I Høsttiden gik Pigerne hjem til Malkning Kl. 8 om Aftenen. Karlene skulde saa have det Korn sat sammen, der var mejet i Løbet af Dagen, saaledes at der var Stubbe at rive Morgenen efter.

Karlene satte en Ære i at gøre deres Arbejde godt, især at bunde deres Skaar saaledes, at Stubbene var lige lange over hele Skaaret, samt at lægge Kornet saadan, at det var nemt at trille i Neg. Det var noget Pigerne, der var Oppentorer, satte stor Pris paa, og var der en Karl, der ikke kunde lægge sit Korn ordentligt, maatte hans Kæreste finde sig i at høre om det nede paa Gaden om Aftenen.

Forkarlen havde altid Villestpigen som Oppentor, Andenkarlen Bettepigen, Trediekarlen havde Høstkonen, og den fjerde Høstmand var i Reglen en Daglejer, som Regel Gaardens Tøndetærsker, og efter ham bandt gerne Manden og Hjorddrøngen op, men de skulde jo samtidig passe Køerne og flytte de øvrige Dyr paa Gaarden.

Vi havde temmelig langt i Marken, og naar der høstedes paa de Stykker, der laa længst borte, blev Unnenoweren (Middagsmaden) gerne bragt derud. Enten gik Konen i Gaarden ud med den, eller en af Pigerne kom hjem for at hente den, medens Leerne blev slebet ude i Marken.

Saadan var der en Dag en Pige, der hed Karen, som var hjemme efter Maden. Hun var imidlertid ked af at gaa den lange Vej tilbage med Maden og kom i Tanker om, at hun maaske kunde ride paa en gammel Følhoppe, der stod i Stalden, og det fik hun Lov til. Karen blev stablet op paa Hoppen med hele sin Oppakning, der bestod af Æggepandekage og Grød og dertil en Krukke med Mælk.

Karen var efter Sigende en god Rytter. Da hun kom ud paa Vejen, foreslog hun den gamle Hoppe et Luntetrav, og det havde den heller ikke noget imod, men saa begyndte Mælken at risle ned paa Ryggen af den, og det maa den ikke have syntes om, for det satte Farten op, og Resultatet blev, at Karen blev Græsrytter og pludselig fandt sig selv siddende midt paa Vejen mellem Grød, Æggepandekage og Mælk. Hvem der morede sig, var jo Karlene, og Karen maatte jævnlig høre Hentydninger om den Ridetur.

Naar Mejningen nærmede sig Afslutningen, blev Husmoderen gerne underrettet, og den Dag, der gjordes færdig, gav hun Opskær, der bl. a. bestod af Æbleskiver, men forinden skulde der stryges for Kaalene, det vilde sige, at der skulde noget extra til, enten Kaffe eller Vin. Ellers tog Forkarlen et Hug i Kaalene.

Naa, jeg glemte, at inden det sidste Skaar blev taget ude i Marken, blev der lagt Planer om, at ingen skulde faa »den Gamle«, d. v. s. det sidste Neg i dette Høstaar. Det var i Reglen Høstmanden eller Høstkonen, der tog sig af det sidste Neg, og det blev forsynet med to Baand, saa at det kunde kendes, naar der skulde køres hjem.

Rugen var som Regel i Hus, inden Vaarkornet var tjenligt til at køres hjem. Dette sidste skulde først bindes i Kærver, hvilket foregik tidligt om Morgenen, saa tidligt, at man var færdig, inden Duggen gik af. To Neg blev bundet sammen i en Kærve med et Baand af Rughalm. Grunden til at Forarskornet skulde bindes i Kærve var vel den, at hin Tids Lader var smaa, og Kærven var lettere at lade sammen og nemmere at læse end Neget. Kærvebindingen skulde altid gøres med den største Akkuratesse.

Naar Hjemkørslen skulde tage sin Begyndelse, maatte alt være i Orden hjemme i Loen; den skulde være rensed og ny Halm lagt i Bunden. Udenfor ved Vinduerne, hvor Kornet skulde forkes ind, blev der lagt Sække til at samle Spildekornet paa.

Hvis nogen af Karlene væltede med et Læs, ja, saa kostede det jo en Flaske Brændevin. Det var en gammel Regel og der var heller aldrig nogen Vrovl derom, enkelte Steder brugtes Vin (Gl. fransk Vin, 50 Øre Flasken). Vinen eller Brændevinen skulde gerne drikkes Frilørdagen. Denne var en af de nærmeste Lørdage efter Høst, og den Dag festede hele Egnens Ungdom i Randers. Gaardens Folk havde gerne et Køretøj til Turen, og Dagen var som en Afslutning paa Sletens og Høstens Anstrelgelser.

Østjydske Hjemstavnsforening.

Østjydske Hjemstavnsforening stiftedes den 24. September 1936 ved et Møde paa Højskolehotellet i Klostergade i Aarhus. Redaktør N. P. Østergaard, Brabrand, bød Velkommen paa Udvalgets Vegne og gjorde Rede for det forberedende Arbejde samt motiverede Oprettelse af en Hjemstavnsforening for det østlige Jylland, hvorpaa fhv. Landstingsmand *Rs. Nielsen*, Lillering, overtog Ledelsen af Mødet. Efter anbefalende Udtalelser af Amtsskolekonsulent *J. Drengsgaard*, Grundfør, Gdr. *Viggo Leth*, Blegind, Viceskoleinspektør *Findal*, Aarhus, og Smedemester *Carl Mikkelsen*, Hemstok, vedtog Forsamlingen enstemmigt at oprette »Østjydske Hjemstavnsforening«.

Der vedtoges straks Love for den nye Forening, hvis Formaal skulde være: at fremme Forstaaelsen af Hjemstavnskultur og værne om Egnens Hjemstavnsværdier.

Dette Formaal søges opnaaet ved

1. Afholdelse af Foredrag og Sammenkomster samt af Ekspursioner under kyndig Ledelse.
2. Udgivelse af Skrifter, i første Række et Aarsskrift, hvis Afhandlinger skal
  - a. uddybe Kendskabet til Hjemstavnsens Natur, Landskabets Historie, saaledes som Geologen læser den af dets Linier og af Jordlagenes Beskaffenhed og Afljæringer, Egnens Dyreliv og Planteverden,
  - b. fremme Kendskabet til Egnens Folkeminder og det gammeldags Folkeliv samt til Egnens Folkemaal,
  - c. skildre Befolkningens skiftende Kaar og Oplevelser, i Særdeleshed i afvigte Aarhundrede, saavel i aandelig som i materiel Henseende.

— Derefter foretoges Bestyrelsesvalg og nedennævnte blev valgt:

Lærer *J. K. Andersen*, Dørup pr. Skanderborg, Sognefoged *A. Bang*, Bendstrup pr. Mørke, Sogneraadsmnd., Gdr. *A. Bomholt*, Egaa, Amtsskolekonsulent *J. Drengsgaard*, Grundfør, Dr. phil. *P. Esben-Petersen*, Silkeborg, Viceskoleinspektør *J. Kr. Findal*, Aarhus, Møllejejer *Hagbart Hansen*, Aarslev, Gdr. *Karl Jacobsen*, »Stenkildegaard«, Viby, Konsulent *A. Jelsbak*, Hammel, Sogneraadsmnd., Gdr. *Valdemar Jensen*, Nølev pr. Odder, Gdr. *Viggo Leth*, Blegind pr. Hørning, fhv. Skolebestyrer *Thv. Madsen*, Odder, Smedemester *Carl Mikkelsen*, Hemstok, fhv. Landstingsmand *Rs. Nielsen*, Lillering, Overlærer *Steffen Rasmussen*, Skanderborg, Lærer *J. Vrang*, Skjoldlev, Redaktør *N. P. Østergaard*, Brabrand.

Bestyrelsen konstituerede sig senere med fhv. Landstingsmand *Rs. Nielsen* som Formand, Amtsskolekonsulent *J. Drengsgaard* som Næstformand, Gdr. *Viggo Leth* som Kasserer og Redaktør *N. P. Østergaard* som Sekretær.

Mødet sluttede med Foredrag af Professor *P. Skautrup*, om det østjydske Folkemaals Stilling i Nutiden, og Sang af Koncertsanger *Thøger Rasmussen*.

Onsdag den 30. September 1936 holdtes offentligt Møde paa Forsamlingsbygningen i Skanderborg, hvor Højskolelærer *Olaf Andersen*, Tommerup, holdt Hjemstavnsforedrag illustreret med Lysbilleder fra forskellige Egne af Landet. Mødet var godt besøgt, og ved det paafølgende Kaffe bord blev der fremsat mange gode Ønsker for den nye Forening.

Allerede i Begyndelsen af December Maaned udsendte Foreningen 1. Aargang af sit Aarsskrift »Østjydske Hjemstavns«, der fandt en meget velvillig Modtagelse i Dagspressen.

I Løbet af Efteraaret og Vinteren var Medlemsantallet i stadig Stigning.

Aarsmødet og Ekskursjonen fandt Sted Søndag den 19. September og havde vundet stor Tilslutning. Deltagerne samledes paa Jelshøj, hvor Lektor *V. R. Møller* gav en kort Oversigt over det omgivende Landskabs Dannelse. Herfra kørtes over Holme, Hasselager og Kolt til Pindsmølle dalen, hvor man under et kort Ophold nød den smukke Udsigt over Dalen, medens Lektor Møller skitserede Aarhusaaens Tilblivelse. Paa Grund af den knappe Tid maatte Viceskoleinspektør Findals Omtale af Egnens Dyre- og Planteliv udskydes til Sammenkomsten i Skanderborg. Videre fortsattes Bilturen over Fusvad til Stjær Bakker, hvor Lektor Møller skulde have talt om den østjydske Israndslinie, men Tiden tillod ikke at gøre Ophold her, og der fortsattes videre ned gennem den vestlige Jexendal til Jexen, Stilling og Skanderborg, hvor der var fælles Kaffebord i Haandværkerforeningens Lokaler.

Efter Kaffebordet holdt Overretssagfører *Chr. Hollet* Foredrag om et østjydsK Kulturcentrum i Fortiden. Foredraget illustreredes med Lysbilleder fra Gl. Rye og Øm Kloster.

Sluttelig talte Højskolelærer *Olaf Andersen*, Tommerup, og fremviste en Række Lysbilleder fra Landsbyer paa Øerne og i Jylland.

Begge Foredrag lønnedes med stærkt Bifald.

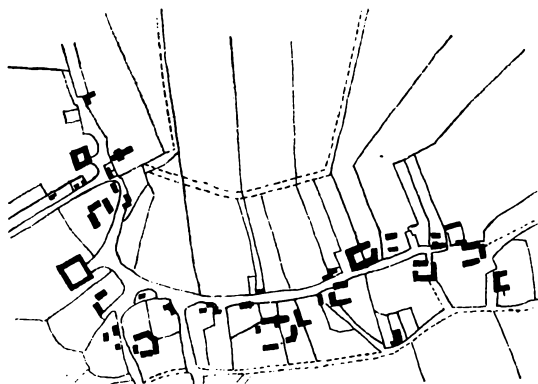
Ved Udgangen af sit første Leveaar havde ØstjydsK Hjemstavnsforening ca. 850 Medlemmer, og Nummer 900 er nu passeret.

Hjemstavnsrøgt.

I Hornborg, i den sydlige Spids af Skanderborg Amtsrads-kreds, vidste gamle Folk endnu for 25 Aar siden at fortælle, at man i sin Tid havde haft et stort Kort over Byen med Angivelse af Gaarder og Marker, og at det opbevarede i en stor Kasse hos Byens Oldermænd, men nu forlængst var forsvundet. Paa Initiativ af Førstelærer *Erik Eriksen*, Hornborg, blev der fra Matrikuls-kontoret fremskaffet en Kopi af Kortet, der er over en Meter paa hvert Led. Det kostede 100 Kr., men dette Beløb skaffede Beboerne hurtig til Veje, og der blev endda Raad til Indramning, saa nu hænger Kortet paa en Væg i Byens smukke Forsamlingshus og studeres ofte ivrigt af yngre som ældre.

Kortet stammer fra Udskiftningen 1783 og viser Hornborg som en Langby, og af Matriklen 1688 fremgaar, at den dengang talte 20 Gaarde og var den Landsby i det lille Nim Herred der havde det største Antal Gaarde.

I Hornborg har man iøvrigt den smukke Skik at lade ophænge store Billeder i Forsamlingshuset af Mænd, der har haft særlig Betydning for Egnen.

Hornborg paa Udskiftningstiden.

„ØstjydsK Hjemstavn“ 1936 indeholder:

Hjemstavnsrøgt. Af *Olaf Andersen*. Vor Hjemstavns Tilblivelse. Af Lektor *Mathias Møller*. Skanderborg Amts 2. Valgkreds. I. Kredsens Historie 1849—1890. Ved pens. Lærer *Kjeld Jensen*. Niels Blicher og Bondestanden. Af Skolebestyrer *Thorvald Madsen*. Hedeopdyrkningen paa Frijsenborgegnen. Af Gdr. *Povl R. Povlsen*. Fra Halvfjerdserne og Firserne. Efterladte Erindringer af Gdr. *Anton Jørgensen*. Præsten Niels Bak. En jydsk Præstehistorie. Af Højskoleforstander *Rasmus Bording*. Da Lars Bjørnbak oprettede Viby Højskole. Af Red. *N. P. Østergaard*. Gamle Stednavne og gamle Beboere i en gammel Landsby. Af fhv. Gdr. *R. P. Randsløv*. Aarhus Aa. Af Viceskoleinspektør *J. Kr. Findal*. Folkemængden i Østjydske Købstæder og Landkommuner 1769—1930. Amtsgrænser, Trevangsbrug og Udskiftning især vedrørende Skanderborg Amt. Ved *Aug. F. Schmidt*. Folkeminder fra Østjylland. Brudeløb. Af *R. P. Randsløv*. Bredefeldts Medicin. Af *Povl R. Povlsen*. Nogle Fyndsprog om Frierfærd og Giftermaal. Af *R. P. Randsløv*. Stednavne i Øster Lisbjerg Herred. Af mag. art. *Kristian Hald*. »Gamle Weiersø«. Af *Knud Skytte*. Kvinden, der udøvede mystiske Kunster. Ved *G. I Købstad* og Landsby for 100 Aar siden. ØstjydsK Folkemaal: Fra min Barndomstid. Af *R. P. Randsløv*. Østjydske Ordsprog.

AF PRESSENS ANMELDELSER.

Bogen er et imponerende Arbejde — — Stoffet er sat saa friskt og underholdende op som vel muligt og gennemillustreret.

»Aarhus Stiftstid.«

Det nye Aarsskrift, med sit interessante Stof, har Bud til alle, der har Sans for deres Hjemstavns Minder.

»Randers Dagblad.«

Aarsskriftet vil bevare og styrke den historiske Sans, bidrage til den levende Samhørighed med Slægterne før os — — og det vil føre os ind i Naturen paa en fortrolig Maade, der gør det kendte nyt.

»Aarhus Amtstid.«

Bogens mange kyndige og velskrevne Bidrag former sig som den smukkeste Hilsen til Hjemstavnen.

»Silkeborg Venstreblad.«

Det foreliggende Aarsskrift er et velskrevet Værk med mange interessante Bidrag — — at fremme Forstaaelsen af Hjemstavnskultur og redde Hjemstavnsværdier fra Udslettelse er et Arbejde, som fortjener megen Paaskønnelse, og »ØstjydsK Hjemstavn« er en lovende Begyndelse til fremtidig »Skattegravning«.

»Horsens Folkeblad.«

Der forefindes endnu et Restoplag af »ØstjydsK Hjemstavn« for 1936. Nye Medlemmer kan faa det til nedsat Pris 2,00 Kr. ved Henvendelse til ØstjydsK Hjemstavnsforenings Sekretariat, Brabrand.

INDHOLDSFORTEGNELSE.

	Side
Lidt om østjyds. Af Professor <i>Peter Skautrup</i>	5
Alrø. Træk af Øens Historie i ældre Tid. Af cand. phil. <i>Henrik Larsen</i>	10
Om Ligstenene i Alrø Kirke. Af Læge <i>J. Didriksen</i> , Gylling...	19
Træk og Billeder af Livet paa Alrø i Mands Minde. Af Gdr. <i>M. Gjedertsen</i> , Alrø.....	21
Jost Rosenmejer, Alrøboernes »Stamfader«. Af Redaktør <i>N. P. Østergaard</i> , Brabrand.....	39
Alrø's Natur. Af Viceskoleinspektør <i>J. Kr. Findal</i> , Aarhus. ...	45
Aaleblusning ved Alrø før og nu. Af Købmd. <i>Jørg. Østergaard Olesen</i> , Alrø.....	53
Indtryk fra et Vinterophold paa Testrup Højskole i 1880'erne. Af Højskoleforstander <i>Rs. Nielsen</i> , Særslev.....	56
Skanderborg Amts 2. Valgkreds. II. Kredens Historie 1890-1920. Ved pens. Lærer <i>Kjeld Jensen</i> , Skanderborg.....	63
Da Fæsterne paa Grevskabet Frijsenborg blev Selvejere. Af Gdr. <i>Povl R. Povlsen</i> , Tinning.....	88
Juleforberedelser og Julegilder. Af pens. Lærer <i>S. P. Molbech</i> , Vils.....	90
Et Haandværk, der ikke mere eksisterer. Ved cand. pharm. <i>Arnold Hansen</i> , Horsens.....	93
Jens Stougaard, Af Adjunkt <i>Jens Clausen</i> , Aarhus.....	94
Lidt om Skanderborgegnens Fauna. Af fhv. Gdr. <i>R. P. Randsløv</i> .	107
Pibemarkedet i Horsens. Af fhv. Tobaksarbejder <i>M. P. Clemmensen</i> , Horsens.....	114
Fra Halvfemserne og Begyndelsen af Aarhundredet. Efterladte Erindringer af Gdr. <i>Anton Jørgensen</i> , Yderup.....	116
Pseudonymet Knud Skytte. Af <i>Aug. F. Schmidt</i> , Brabrand....	124
To Portrætter. Af <i>Edv. Egeberg</i>	126
Peter Bojsen. Af Højskoleforstander <i>Rasmus Bording</i>	133
Om Kaløvigegnens Fugle. Af Kommunelærer <i>V. Sigfred Knudsen</i> , Chr. Winthersvej 11, Aarhus.....	144
Østjydske Folkemaal: Alrøremsen.....	150
Østjydske Ordsprog. II. Skræderen. Ved <i>R. P. Randsløv</i>	151
En Foregangsmand og Hedeopdyrker. Af Gdr. <i>Povl M. Povlsen</i> , Tinning.....	152
I Gern Lyngbakker. Af <i>Aug. Fr. Schmidt</i> , Brabrand.....	155
Ved Rosenholm Aa og i Bendstrup Bakker. Af Sognefoged <i>Anders Bang</i> , Bendstrup.....	162
Østjydske Hjemstavnsforening.....	165
Hjemstavnsrøgt.....	166

Tegninger fra Alrø af *Søren Knudsen*.

Omslagstegning af *Peter Holm*. Motiv fra Aldrup Mølle.

RETTELSER OG TILFØJELSER.

Side 39, Lin. 5 fra neden Stiftsbefalingsmand, læs Superintendent (Biskop).

Side 39, Til Fodnote 1: Fynbo Landstings Skøde- og Panteprotokol 9, 1687-92, fol. 299-300.

Side 152. I Overskriftens 2. Lin. Vesterhølm, læs Vesterholm.

Side 163. Lin. 15. f. n. strække læs trække.

AARSSKRIFT 1936.

Side 101. Underskriften under Billedet rettes til Røgen Kirke.